

CÍVISPORTA

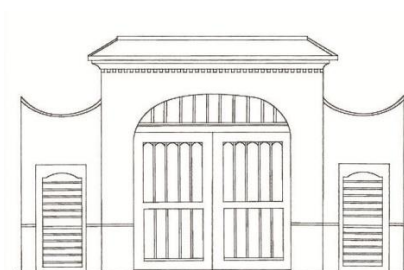

CÍVISPORTA

Szerkesztette:

Dr. Horváth Péter – Balogh László

Podmaniczky díjjal kitüntetett helytörténeti kutatók

Debrecen, 2020.

IMPRESSZUM

Helytörténelmi online folyóirat

Kiadó: Balogh Tamás Zoltán – Debrecen

Felelős szerkesztők: Balogh László és Dr. Horváth Péter PhD

Szerkesztőségi elérhetőségek

Web: <http://www.civisporta.hu>

E-mail: civisporta@gmail.com

A CIVISPORTA online folyóirat szerkesztősége fenntart minden, a weblap és a folyóirat bármely részének, bármilyen módszerrel, technikával történő másolásával és terjesztésével kapcsolatos jogot.

Borító: C. P. jelzettel ellátott felvidéki téglá Kovács S. László gyűjteményéből

ISSN 2560-015X

TARTALOM

I. EGYETEMTÖRTÉNET	
<i>Béres Zsuzsa: Az egyetemi díszjelvények története</i>	7
II. DEBRECENBEN TÖRTÉNT	
<i>Balogh Tamás Zoltán: Debrecen román megszállásának polgári</i> <i>áldozatai</i>	21
III. FEJEZETEK DEBRECEN ÉPÍTÉSTÖRTÉNETÉBŐL	
<i>Dr. Horváth Péter: Archaikus cívisházak „építőkövei” avagy céhes</i> <i>és manufakturális téglaelőállítás Debrecenben</i>	67
<i>Balogh László: Adalékok a debreceni ipari téglagyártás történetéhez</i>	109
<i>Gellér Ferenc: Pavlovits Károly építőművész debreceni munkái</i>	245

I. EGYETEMTÖRTÉNET

Béres Zsuzsa

BÉRES ZSUZSA

AZ EGYETEMI DÍSZJELVÉNYEK TÖRTÉNETE

Felejthetetlen látvány a Debreceni Egyetem ünnepi alkalmain a talárba öltözött, gerundiumot vivő diákok mögött ugyancsak talárt és rektori, dékáni láncot viselő egyetemi méltóságok bevonulása. A máig használt jelképek története csaknem egyidős az intézménnyel. Azt azonban kevesen tudják, hogy a karokat jelképező gerundium csúcspdíszek, valamint a rektori, dékáni láncok és medálok több mint 100 esztendeje készültek az első világháborúban hadizsákmányként szerzett ágyúk bronzából, emlékeztetve arra, hogy az egyetem több hallgatója és oktatója is harcolt a haza védelmében és áldozta életét.¹

1. kép Az Egyetemi Tanács 1927-1928-ban²

¹ OROSZ ISTVÁN – IFJ. BARTA JÁNOS 2012: 57.

² A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából. Leltári szám: DEENK. 1.

1. Az egyetemi díszjelvények

Az egyetemi tanács nevében 1915 szeptemberében Bernolák Nándor rektor intézett kérést a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez: „... méltóztassék... előterjesztést tenni az iránt, hogy az egyetemek szokásos jelvényeit részünkre a diadalmas háború győzelmes csatáiban hódított hadi anyagból méltóztassék legkegyelmesebben adományozni.” – olvasható a Debreczeni magyar Királyi Tudományegyetem 1915/16-os tanévéről szóló évkönyvében.³

Hosszú hónapok teltek el, mire a kedvező válasz megérkezett Jankovich Béla minisztertől: az egyetem engedélyt kapott arra, hogy rektora és dékánjai viselhessék a szokásos díszjelvényeket, valamint „...A hadügyminiszter utasított, hogy a szükséges anyagot rendelkezésemre bocsássa... E részben tudatom a tekintetes Tanáccsal, a díszjelvényeknek (rektori és dékáni láncok, valamint pedellusi botok) – iparművészeti megoldásáról lévén szó - a tekintetes Tanácstól veendő kívánalmak figyelembe vételével való megtervezésére és kivitelezésével Zutt Richárd magyar iparművészeti tanárt kértem fel...”⁴

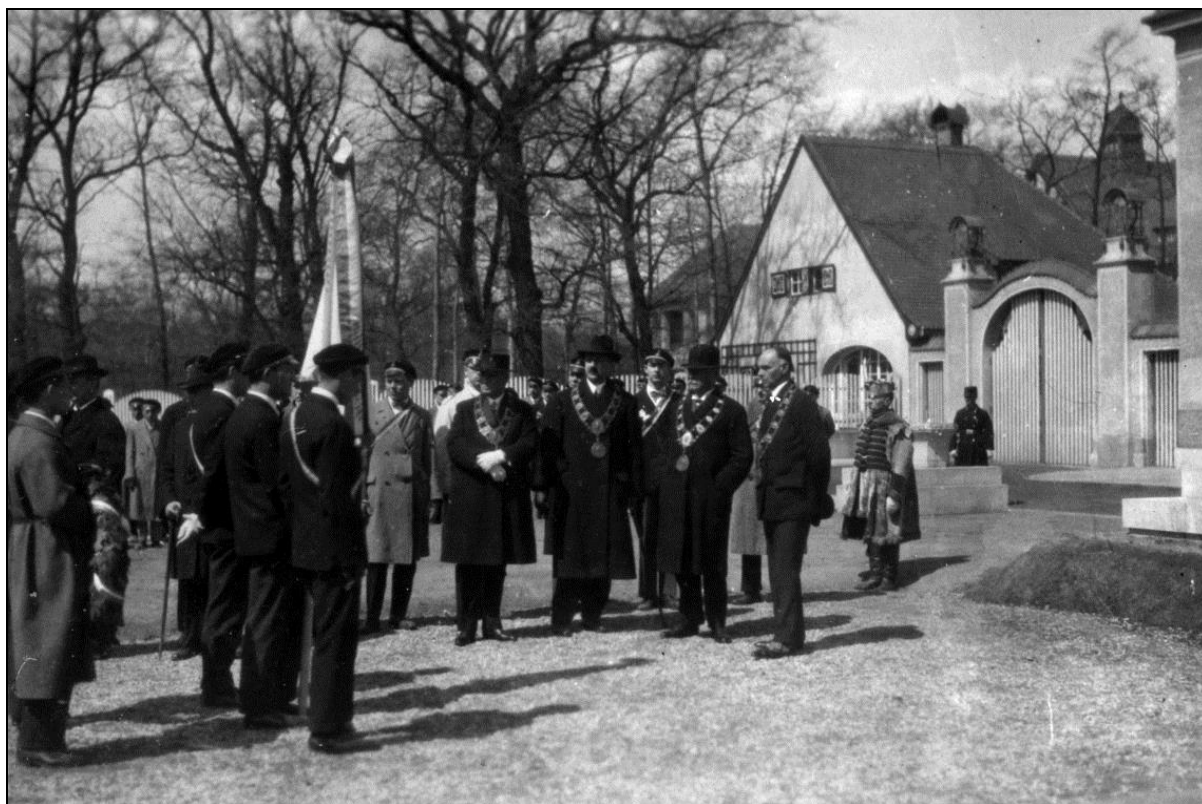
2. kép Az Egyetemi Tanács 1929. XII. 15-én⁵

³ A Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetem évkönyve 1917: 106.

⁴ A Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetem évkönyve 1917: 107.

⁵ A Debreczeni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából. Leltári szám: DEENK. 352.

Richard Zutt (1887-1938) a korszak kiemelkedő ötvös és éremművésze volt, Münchenben tanult, majd Firenzében alkotott. Budapestre 1912-ben hívták meg tanárnak. 1917-ben alapította meg a Magyar Művészeti Műhelyt, és egészen a 1925-ig a fővárosban dolgozott. 1938-ban Szuezből halt meg.⁶ Mivel az 1912-ben öt karral – református hittudományi, jog- és államtudományi, bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, mennyiség- és természettudományi, orvostudományi – alapított egyetem 1914-ben három karral kezdte meg működését, elsőként a bölcsészet, a teológia és a jog jelképei készültek el. Bernolák Nándor rektor útmutatásai alapján a művész megkezdte a munkát: *„A láncok nagysága és alakja megfelelhet a budapesti és kolozsvári egyetemen viselt hasonló láncoknak... Az egyes láncszemek alakját lehetőleg valamely magyar motívum, esetleg debreczeni lelet, vagy műtárgy modern kiképzésével lehetne meghatározni.”*⁷

3. kép A Tisza ünnepélyen 1929. IV. 22-én is magukra öltötték az egyetem jelképeinek számító láncokat a rektor és a dékánok⁸

⁶ FEKETE KÁROLY 2019: 134.

⁷ A Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetem évkönyve 1917: 109.

⁸ A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából. Leltári szám: DEENK. 107.

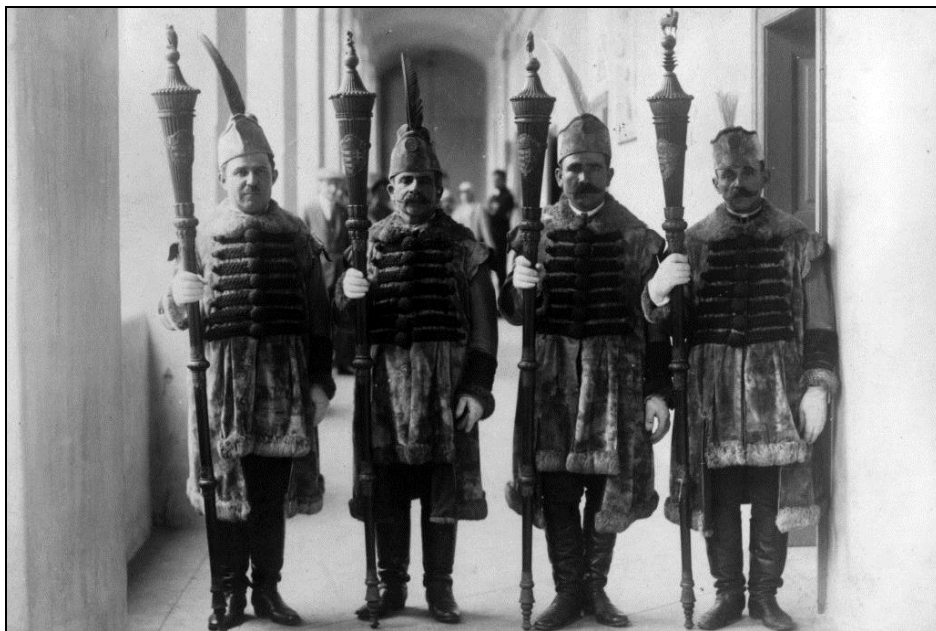
Részletesen leírta elképzeléseit a gerundium-díszekkel kapcsolatban is, hangsúlyozva, hogy az intézményt a magyar állam létesítette és tartja fenn a város támogatásával, olyan nemes tradíciók átvételével, mint az ősi református kollégium hagyományai. A rektor elképzelései alapján valósult meg az egyetemet jelképező gerundium, tetején a Debrecen város címerét idéző zászlót tartó báránnyal.

4. kép Az 1929. X. 14-én megrendezett tanévnnyitó ünnepélyen is szerepeltek a Debreceni Egyetem fő jelképeinek számító gerundiumok ⁹

⁹ A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából. Leltári szám: DEENK. 4.

Az 1916-1917-es tanévre elkészült díszek mellett kiegészítésként megvalósultak az iparművészeti kivitelű mives talárok is, szintén Zutt Richárd tervezésében. Ahogy Láng Nándor rektor fogalmazott: „*A megbízott művész oly remekeket alkotott e díszjelvényekben, melyekre nemcsak egyetemünk, hanem a magyar iparművészet is méltán büszke lehet.*”¹⁰

5-6. kép Egyetemi pedellusok 1927-ben, és Dr. Csiky József temetésén 1929. január 27-én¹¹

¹⁰ A Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetem évkönyve 1917: 106.

¹¹ A Debreczeni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából. Leltári szám: DEENK. 8., illetve DEENK. 97.

2. „Kérem álljanak fel, az egyetem vezetése bevonul!”

A bölcsészek kari botját bagoly díszíti, amely a könyv fölött elmélyedt tudóst jelképezi – mind a mai napig. Kalandos sors jutott a jogi kar gerundiumának, hiszen a botot díszítő Justicia - a kar 1949-ben kezdődő szüneteltetését követően – több mint 40 évig pihent Vincze László egykori rektori titkár íróasztalfiókjában, hogy végre újra elfoglalhassa méltó helyét az egyetemi jelképek társaságában. Nem kevésbé kalandos a Teológiai Kar dékáni láncának és kakasdíszes gerundiumának története. A kar működése 1950-ben megszűnt az egyetemen, ugyanabban az évben augusztus 25-től, mint Debreceni Református Teológiai Akadémia működött tovább, egészen a Debreceni Református Hittudományi Egyetem 1997-es megalakulásáig, amelynek ünnepségein ma is az eredeti, kakasos gerundiumot és dékáni láncot használják, amelyek ma már az intézményt képviselik.

7. kép Kivonulás a Nagytemplomból. 1929. X. 14.¹²

¹² A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából. Leltári szám: DEENK. 10.

A jelképek száma mára jelentősen kibővült, hiszen a Debreceni Egyetemen 14 kar működik, valamennyi saját gerundiummal rendelkezik, azonban az újonnan készült dékáni láncok is teljesen megegyeznek az eredetivel, kiegészülve a kari színekkel, amelyeket mind a dékánok, mind pedig a diákok viselnek talárjukon.¹³ Az ünnepségeken pedig ma is hármat koppant a bárányos gerundiummal a botos diák, és elhangzik a több mint egy évszázada használatos mondat: „*Kérem, álljanak fel, az egyetem vezetése bevonul...*”

8. kép Tanévnyitó ünnepély 1930. X. 9-én¹⁴

¹³ A Debreceni Egyetem öltözködési kódexe <https://mad-hatter.it.unideb.hu/portal/displayDocument/Dokumentum%C3%A1r/Szab%C3%A1lyzatok/III.%20Egy%C3%A9b%20szab%C3%A1lyzatok/%C3%96lt%C3%B6z%C3%B6d%C3%A9si%20K%C3%B3dex/%C3%96lt%C3%B6zk%C3%B6d%C3%A9si%20K%C3%B3dex%20190926.pdf> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. III. 4.

¹⁴ A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából. Leltári szám: DEENK. 521.

9. kép Tanévnyitó ünnepély 2019. IX. 8-án ¹⁵

¹⁵ BÓDI SÁNDOR 2019.

Irodalomjegyzék

A DEBRECENI EGYETEM ÖLTÖZKÖDÉSI KÓDEXE

- 2019 <https://mad-hatter.it.unideb.hu/portal/displayDocument/Dokumentumt%C3%A1r/Szab%C3%A1lyzatok/III.%20Egy%C3%A9b%20szab%C3%A1lyzatok/%C3%96lt%C3%B6zk%C3%B6d%C3%A9si%20K%C3%B3dex/%C3%96lt%C3%B6zk%C3%B6d%C3%A9si%20K%C3%B3dex%20190926.pdf> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. III. 4.

A DEBRECENI M. KIRÁLYI TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE

- 1917 *A Debreceni M. Királyi. Tudományegyetem Évkönyve az 1915-1916. tanévről.* Debreczen sz. kir. város és a Tiszántúli ref. egyházkerület könyvnyomda vállalata.

FEKETE KÁROLY

- 2019 *Református teológiai oktatás a Debreceni Egyetem keretein belül 1912-1950. Őrállóvá tettek – Műhelytanulmányok a debreceni teológiai oktatás és református lelkészképzés 1850-2000 közötti történetéhez.* In: BARTHA BÉLA LEVENTE és FEKETE KÁROLYFJ (Szerk.): Kiadó: Tiszántúli Református Egyházkerület és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem. Debrecen, 1-752.

OROSZ ISTVÁN (Főszerk.): – IFJ. BARTA JÁNOS (Szerk.):

- 2012 *A Debreceni Egyetem története 1912–2012.* Debreceni Egyetemi Kiadó. Debreceni Univ. Press. 1-576.

Képjegyzék

A TISZA ÜNNEPÉLYEN IS MAGUKRA ÖLTÖTTÉK AZ EGYETEM JELKÉPEINEK SZÁMÍTÓ LÁNCOKAT
A REKTOR ÉS A DÉKÁNOK

1929 *A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából.* Leltári szám: DEENK. 107.

AZ EGYETEMI TANÁCS 1927-1928-BAN

1927-1928 *A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából.* Leltári szám: DEENK. 1.

AZ EGYETEMI TANÁCS 1929. XII. 15-ÉN

1929 *A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából.* Leltári szám: DEENK. 352.

AZ 1929. X. 14-ÉN MEGRENDEZETT TANÉVNYITÓ ÜNNEPÉLYEN IS SZEREPELTEK A DEBRECENI
EGYETEM FŐ JELKÉPEINEK SZÁMÍTÓ GERUNDIUMOK

1929 *A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából.* Leltári szám: DEENK. 4.

DR. CSIKY JÓZSEF TEMETÉSE

1929 *A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából.* Leltári szám: DEENK. 97.

EGYETEMI PEDELLUSOK

1927 *A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából.* Leltári szám: DEENK. 8

KIVONULÁS A NAGYTEMPLOMBÓL

1929 *A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából.* Leltári szám: DEENK. 10.

TANÉVNYITÓ ÜNNEPÉLY 1930. X. 9-ÉN

1930 *A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár archívumának fotótárából.* Leltári szám: DEENK. 521.

TANÉVNYITÓ ÜNNEPÉLY 2019. IX. 8-ÁN

2019 BÓDI SÁNDOR felvétele

II. DEBRECENBEN TÖRTÉNT

Balogh Tamás Zoltán

BALOGH TAMÁS ZOLTÁN

DEBRECEN ROMÁN MEGSZÁLLÁSÁNAK POLGÁRI ÁLDOZATAI

Idén századik éve annak, hogy 1920. június 4-én aláírták a trianoni békediktátumot. Előzményként azonban ki kell térnünk Debrecen történetének is egyik olyan fontos mozzanatára, amelyet a történelemkönyvek nagy része szinte meg sem említ, amikor is az Antanthatalmak a Tiszántúlt, és így 1919. IV. 23-tól 1920. III. 11-ig magát a cívisvárost is megszállás alatt tartották, s ekkor civilek is áldozatul estek a katonai atrocitásoknak. Napjainkig csak néhány városban – úgymint Hódmezővásárhelyen, Apátfalván –, állítottak számukra mementőt, idén azonban közösségünk is táblát avatott a Debrecen 11 hónapig megszálló erők helyi polgári áldozataira emlékezve.

1. A cívisváros a román megszállás előtt – a debreceni direktórium és a kivonulás

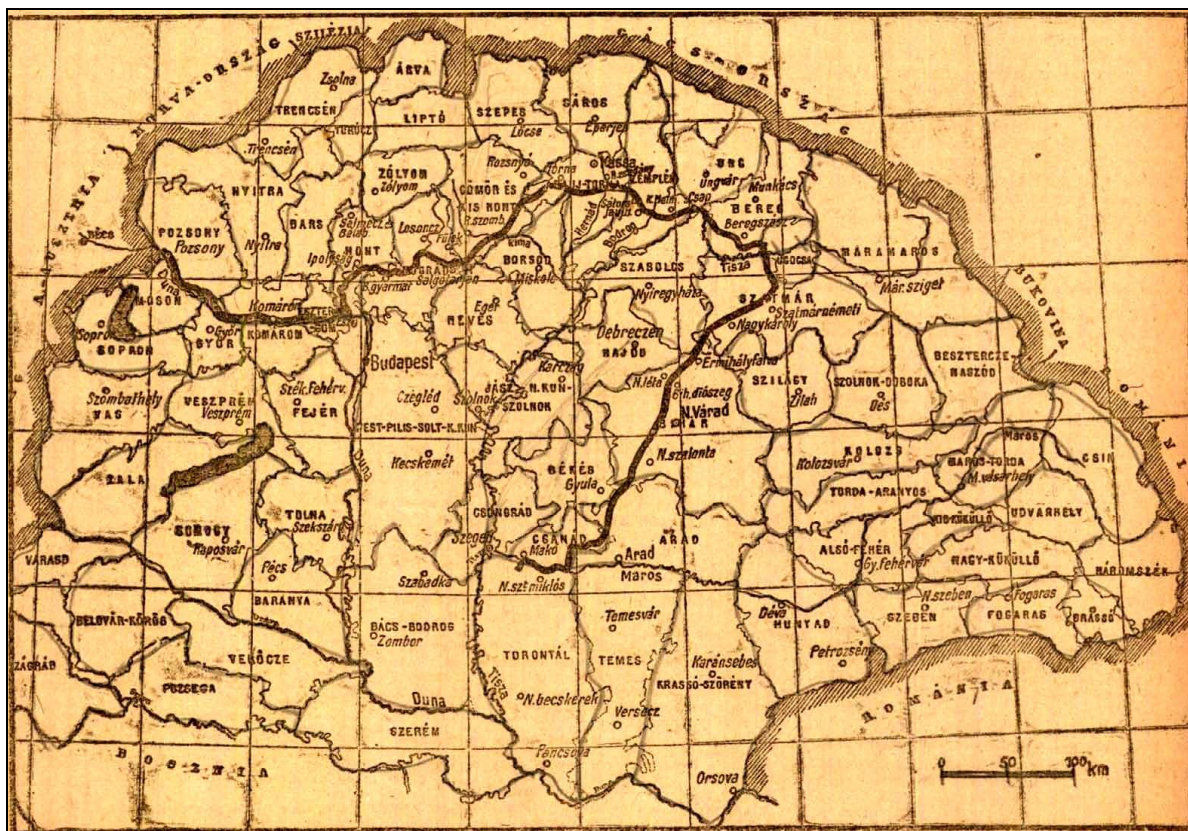
Az 1918-as és 1919-es év az „*anarchia*” korszaka volt nem csak az országnak, hanem Debrecennek is. Ezekben az években a város polgármestere, az 1914 decemberében ¹ megválasztott Márk Endre volt, akit a Tanácsköztársaság kikiáltásának napján – 1919. március 21. –, leváltottak. Létrejött a helyi direktórium Vági István, Török Gábor és Hajdu János vezetésével, amely hamar berendezkedett a városban: orosz mintára munkás- és katonatanácsok illetve szervezetek jöttek létre, szigorú rendeleteket és intézkedéseket hoztak létre a karhatalom engedélyével. Megjelent a debreceni munkás- és katonatanács napilapja, a Népakarat című helyi újság, minden vállalatot államosítottak, szocializálták a szállodákat – köztük az Arany Bikát is –, és létrehozták a helyi lakosságból verbuvált karhatalmi különítményt. A hírhedt „*Lenin-fiúk*” félelemben tartották a lakosságot. ² A Direktórium 32 napig tartott, amíg a románok meg nem szállták Debrecen, s ebben az időszakban is voltak, akik áldozatul estek a városban.

¹ A VÁROS 1914. XII. 15.

² KEREPESZKI RÓBERT 2019: 58-62.

Váry Albert koronaügyész-helyettes által kiadott „*A vörös uralom áldozatai Magyarországon*” című műve alapján Debrecenben egyetlenegy haláleset történt, a Reinheimer Rezső által elrabolt és meggyilkolt Rubin Farkas igazgató esete.³ Más források szerint Szabó László 1919-ben megjelent „*A bolsevizmus Magyarországon*” című munkája alapján a debreceni vörösteror áldozatainak száma azonban 25 fő volt.⁴ Marjay Frigyes egy jóval későbbi, 1941-ben kiadott könyve azonban még magasabbra, 86 főre tette a debreceni áldozatok számát. Bár egyik forrás sem írt arról, hogy kik voltak az áldozatok.⁵

„*Kelemen Béla, az Antibolsevista Comité szegedi csoportjának vezetője és a Szegeden berendezkedő, gróf Károlyi Gyula vezetése alatt álló ellenkormány belügy-, majd vallás- és közoktatásügyi minisztere által 1923-ban kiadott dokumentumgyűjteményben a következő feljegyzés olvasható a román megszállást követő napokból: Szomorú híreket kaptam Debrecen-*

1. kép Az antant békekonferencia által 1919. június 19-én elfogadott határ⁶

³ KEREPESZKI RÓBERT (A) 2011: 29-30. Megjegyzés: Rubin Farkas, a debreceni mezőgazdasági gépgyár igazgatója volt

⁴ KEREPESZKI RÓBERT (A) 2011: 29.

⁵ KEREPESZKI RÓBERT 2019: 64.

⁶ NÉPSZAVA 1919. VI. 20: 7.

ből. A vörösök hajmeresztő atrocitásokat követtek el, így mondják, hogy a Bika szálló előtti tér csupa vér volt. Elképzelhető, milyen rettenetes kegyetlenkedést vittek a vörösök végbe, ha azt halljuk, hogy Debrecen lelkes magyar lakossága – mint a megváltóját – örömmel fogadta a megszálló bocskoros oláh sereget.”⁷

A direktórium utolsó napjaiban a Vörös Hadsereg és a Lenin-fiúk túsokat ejtettek a városban. Az 1919. június 18-19-i debreceni akcióban egyes források szerint 54 főt tartóztat-
tak le, ez más források szerint 53 fő volt.⁸ Zoltai Lajos emlékező tanulmánya szerint azonban 93 személyt hurcoltak el a fővárosba húsvét első napján.⁹ A kommunisták legfőképpen köz-
ismert embereket vittek el, köztük a volt polgármester Márk Endrét és Rostás István rendőr-
főkapitányt, de a tanárokat, lelkészeket, kereskedőket, ügyvédeket, orvosokat, iparosokat,
földbirtokosokat, katonákat, és magánzókat sem kímélték.¹⁰ Még a román csapatok benyomu-
lása előtt április 21-én gyűlést tartott a direktórium.

„A lakosság – értesülve a közelgő román hadseregről – feszült várakozással tekintett az események elé, a kitartásra buzdító és a román túlerővel szembeni ellenállás várható sikeréről hangoztatott optimista szólalomoknak és újsághíreknek alig volt már foganatja. A városi lakosság hangulata vegyes volt. Miközben a polgárság és a városban tartózkodó katonatisztek sürgetően várták a kommün végét, addig az ezzel járó román megszállástól viszont legalább annyira idegenkedtek. A városban tartózkodó népbiztosok, Landler Jenő, Vágó Béla, Pogány József és a Vörös Hadsereg főparancsnoka, Böhm Vilmos az ellenállást a Nyíregyháza–Debrecen térségben kísérelték meg megszervezni. Az április 22-én tüzérségi előkészítéssel induló román támadás azonban Debrecentől keletre – Vámospercsnél – húzódó állásokat könnyedén áttörte és megfutamította az egyre inkább a felbomlás jeleit mutató, szervezetlen és demoralizált vöröskatonákat.

Az aránytalan veszteségeket jól mutatja, hogy a Debrecen határában vívott ütközetet a román hadsereg 21 halottal és 29 sebesülttel fejezte be, a zsákmányolt foglyok száma pedig meghaladta a kétezret. A direktórium a város harc nélküli feladása és kiürítése mellett határozta el magát és vezetői elmenekültek, a hadseregparancsnokságot pedig Püspökladányba helyezték át. A hatalmi vákuumban a polgári demokrácia hívei és a háború előtti idők restaurációjának hívei, – a városvezetés korábbi képviselői – egyaránt aktivizálódtak. Az előbbieket

⁷ KEREPESZKI RÓBERT 2019: 64.

⁸ BÖDÖK GERGELY 2016: 70.

⁹ ZOLTAI LAJOS 1921: 41.

¹⁰ ZOLTAI LAJOS 1921: 41.

*képviselője volt, Handler Gyula a szociáldemokrata párt volt titkára, és a Népköztársaság helyi kormánybiztosa, aki még ugyanezen a napon a további fosztogatásokat megakadályozandó rendelkezett a gyártelepen felhalmozott több vagonnyi lőszer elszállításáról és elrendelte a város határában még fellelhető vörösalakulatokat haladéktalan visszavonulását is. Az utolsó magyar katonai kontingens április 23-án hajnalban hagyta el Debrecent. A vöröskatonák a felszólítás ellenére a város határában több helyen fosztogatni kezdtek és lakásokba törtek be, Hajdúszoboszló kiürítésekor pedig a helyi terrorcsapat kivégzett három főt: Fekete László (hajdúszoboszlói) polgármestert, Körner Béla gőzmalomtulajdonost és Tokaji József tisztviselet.*¹¹

2. A debreceni megszállás tizenegy hónapja

A bizonytalan helyzetben 1919. április 23-án „a városi rend Debrecenben csak nehezen volt fenntartható. A direktórium elhagyott központját – a rendőrség épületét – a forradalmak előtti városi vezetők csoportjai, tisztviselek, tisztek és tartalékos tisztek, a polgárság főbb hangadói, valamint rendőr- és csendőrtisztek lepték el.”¹² Mivel a polgármesteri tisztség betöltetlen volt, ideiglenesen a város és a megye vezetését Magoss György önkormányzati politikusra bízták, aki Popovics Gyula banktisztviselővel és Ekly József birtokossal ideiglenesen irányította a várost.¹³ Ezen a napon a hivatal legfontosabb feladata a román hadsereggel való kapcsolat létrehozása volt. Legelőször francia nyelvű memorandumot adtak ki, amelyben kinyilvánították, hogy nem tanúsítanak ellenállást a románokkal szemben. Ezzel együtt románul beszélő parlamentereket küldtek a város határaiba, hogy tárgyalhassanak velük, ahol végül sikerült kapcsolatot létesíteniük.¹⁴ A tárgyalás délután kettő órakor a Vámospércsi úton történt meg, ahol a város ideiglenes vezetői Magoss György illetve Jóny László és 10-15 főből álló képviselői, köztük Baltazár Dezső, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke voltak jelen. Ők és a vármegye vezetői fogadták Constantin Dumitrescu tábornokot és a román hadsereg vezetőit.¹⁵

¹¹ BÖDÖK GERGELY 2016: 70-71.

¹² BÖDÖK GERGELY 2016: 71.

¹³ BÖDÖK GERGELY 2016: 76.

¹⁴ BÖDÖK GERGELY 2016: 71.

¹⁵ BÖDÖK GERGELY 2016: 71-72.

EGYETÉRTÉS

POLITIKAI NAPILAP

Előfizetési ár helyben és vidéken:
Egy hónapra 7-50 K Félévre . . . 45— K
Negyedévre 22-50 K Egész évre. 90— K

EGYES SZÁM ÁRA 30 FILLÉR.
Kapható az összes dohányüzletben,
utcai árúitoknál.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Ideiglenesen a Színházi Figaró szalonjában (Református püspöki bérpata).

Debrecen megszállása

Dumitrescu tábornok nyilatkozata.

Április 23-ikára virradó éjszaka a bolsevikök elhagyták Debrecen, miután a román hadsereg feltartóztathatatlannal közeledett a város felé. Hajnalban már üzenetet váltottak a város parlamentjei a román csapatok előőrseivel, akik közölték, hogy a román csapatok parancsnoksága a város átadása végett délután két órákor a város vezetőségének küldöttségét.

A város nagy lelki depresszióktól fölszabadult közönsége tehát előkészületeket tett a románok fogadására. A megkönnyebbülés érzete lett úrrá mindenkin, hogy nem kell tovább rettegnie a bolsevik egyre féktelenebb és kiméletlenebb terrorától.

A helybeli tisztikar képviselőiből — *Jóni* tábornok parancsnoksága alatt — és a városi tanács tagjaiból — dr. *Magoss György* tiszti főügyész vezetésével — csakhamar megalakult az a küldöttség, amely a város átadása végett a román hadseregparancsnoksággal tárgyalni s pontban két órákor kocsonka meg is jelent a kitűzött helyen, a város határában, a vámospérségi uton.

Autón érkezett oda *Dumitrescu* *Constantin* tábornok, a hetedik román hadosztály parancsnoka, vezérkarával. A városi küldöttség nevében *Popovics Gyula* francia nyelven a következő beszédet tolmácsolta:

Tábornok Ur!

A város közönsége nevében és a városi tanács megbízásából van szrecesém az urakat üdvözölni. Ertesítem, hogy a bolsevikiek a várost elhagyták. Amidőn Önöket üdvözölöm, annak a reményünknek adok kifejezést, hogy az Önök értékes közreműködésével sikerülni fog szülővárosunkban a rendet és a nyugalmat helyreállítani. Tőlünk telhetőleg mi is segítségükre fogunk lenni. Kérjük azonban, hogy ezen az utolsó hetekben annyira sanjargatott város közönségét kezeljék igazságosan és gyöngédséggel.

Amidőn ismétlően üdvözölöm az urakat városunkban, engedjék meg, hogy bemutassam dr. *Magoss György* tiszti főügyész urat, *Csika Sámuel* helyettes polgármester urat, valamint a város tanács többi tagjait.

Dumitrescu Constantin tábornok a bemutatkozások után román nyelven — *Popovics Gyula*

tolmácsolásában — a következőket mondotta az üdvözlésre:

Tisztelt Uram!

Amidőn üdvözlőtök szívesen viszonzom, biztosíthatom Önöket a legnagyobbfokú jóindulatunkról. Mi tiszteletben tartjuk ezt a várost, nem hódítani jöttünk ide, hanem azért, hogy a várost a bolsevizmusától megtisztítsuk s a rendet és a nyugalmat helyreállítsuk. (Helyeslés.)

Ezután a román tisztikar elszállásolását, valamint a legénység elhelyezését beszéltek meg, amely után a küldöttség visszavonult. A tábornok és kísérete, csapatai élen, délután 3 és 4 óra között vonult be a Kossuth-utca a városba s a bevonuló csapatok el defilíroztak a városba előtt és úgy foglalták el helyeiket. Nyomban azután *Dumitrescu* tábornok rendelkezésben tudatta a lakossággal a város megszállását.

A rendelet a következő:

Az általános rend és közbiztonság érdekében, valamint a statáriális törvények értelmében

Elrendelem:

1. A lakosság kijelése a rend és csend fontartására, kertülve mindennemű gyülekezést és tüntetést ezen parancsnokság előzetes engedélye nélkül. A gyülekezés vagy tüntetés jóváhagyása iránti kéressel egyidejűleg fel kell mutatni a gyülekezés vagy tüntetés célját s annak napirendjét. A megengedett tárgyakon kívül más tárgyak megbeszélése szigorúan tilos.

2. A parancsnokság előzetes engedélye nélkül hírlapok, hirdetmények, falragaszok és egyéb közérdekű iratok nyomtatása tilos. A nyomtatásra megengedett iratokat azonban román és magyar nyelven kell kinyomtatni. Azon nyomdászok, akik ezen rendeletet megszegik, haditörvényszék elé állítatnak és nyomdájuk be lesz zárva.

3. A Román nemzetet, Román államot, Királyi családot vagy szövetségeseinket sértő hírlapok és egyéb iratok terjesztése szigorúan meg van tiltva.

4. Figyelmeztetem a fegyvertulajdonosokat, hogy bármilynemű fegyvereiket ezen hirdetmény megjelenésétől számítva 48 órán belül elismervény ellenében a polgármesteri hivatalba szolgáltatásuk be, ellenében haditörvényszék elé lesznek állítva. A vadász-, vivő- és

egyéb sportfegyverekre rá kell írni a tulajdonos nevét és lakását, hogy azok, amikor a körülmények megengedik, visszaszolgáltathatók legyenek.

5. Nagyobb csoportosulások, tüntetések a város utcáin tilosak.

6. Ugy a polgárok, mint kocsi közlekedése a város utcáin reggeli 6 órától este 10 óráig meg van engedve. Ezen határidőn túl közlekedésre jó hírnevű egyéneknek a városi Tanács javaslatára ezen parancsnokságtól külön engedély adatik.

7. Tartózkodási helyét engedély nélkül senki el nem hagyhatja. Ezen engedélyeket a parancsnokság a városi Tanácssal együtt állítja ki.

8. Az összes üzletek legkésőbb este 7 órákor bezárandók. Kivételt képeznek ez alól: színházak, mozgószínházak, előrendi vendéglők és kávéházak, melyek esti 10 óráig nyitva tarthatók. Ezek azonban a parancsnokságtól a városi Tanács bejelentésére külön írásbeli engedéllyel lesznek ellátva.

9. Az esetleg rendezendő bálak, estélyek a parancsnokság engedélyével lesznek megtartva, mely parancsnokság fogja meghatározni annak idejét.

10. A város és járás területéről gabonamérek, takarmányok és egyéb élelmi cikkek szállítása, a parancsnokság és a városi Tanács engedélye nélkül tilos, a vétékek szállítmányai el lesznek kobozva és meg is büntetve.

11. Szállodások, vendéglősök, korcsmárosok és mindazon egyének, akik idegeneket 24 óránál hosszabb időre elszállásolnak, kötelesek azok nevét és elutazási helyét a parancsnokságnak bejelenteni. Ellenben üzleteik be lesznek zárva és azon tulajdonosok előállítatnak.

12. Hírül adatik, hogy a hadsereg részére történő rekvirációk közpénzfizetés mellett történnek, nem pedig elismervényekre, melyek visszaélésekre adnak alkalmat s melynek kiderítése igen nehéz.

13. A korcsmák újabb rendelkezéssel zárva tartandók. Ugy ezekben, mint vendéglőkben, éttermekben és kávéházakban szesz ital kiszolgálása tilos, kivéve az Arany Bika, Dréher, Royal, Gambinus éttermeit, melyeknek megengedettek, hogy minden személy részére fél liter bor szolgáltatassék ki.

14. A hadseregünk által elfoglalt vonalon túl senki sem utazhatik, semmiféle anyagot ezen vonalon szállítani nem szabad. Ez ellen vétőknél szállítmányai el lesznek kobozva, tulajdonosi pedig hadbírósg elé állítatnak.

15. Ezen rendelet végrehajtá-

sáról az összes katonai és polgári hatóságok kötelesek gondoskodni. Debrecen, 1919 április hó 30.

A 7-ik hadosztály parancsnoka:
Dumitrescu Constantin,
alezredes, vezérk. f. tábornok.

A román hivatalos jelentés Debrecen megszállásáról

A román vezérkar az alábbi hivatalos jelentést adta ki Debrecen megszállásáról:

Április 24.

A fronton semmi újság. A nyugati fronton az ellenség menekül. A mi csapataink az ellenséget üldözik.

Debrecen várost ápril 23-án véres ütközet után elfoglaltuk, mely ütközet Vámospéres alatt folyt le. Ez alkalommal 2000 foglyot ejtettünk.

A szamosparti haderőnk 150 waggon hadianyagot és löszert zsákmányolt.

Veszteségünk halottakban 21 katona, sebesült 29 fő.

A koronaárólyam meghatározása.

Az 1131. nagy főhadiszállás 1918 dec. hó 10—23-i rendelete folytán tudomásra hozom, hogy a korona árólyam egész Remániában és a román hadsereg által elfoglalt területeken 50 bani-ban állapították meg, azaz egy leu kettő korona.

Aki váltás címén többet követel, 10,000 lei-ig terjedő pénzbírsággal büntetettük.

Az aprópénz hiánya miatt, amelyért intézkedés történt s annak forgalombahozataláig a bankok és a kereskedők a forgalomban levő nagyobb bankjegyeket és különösen a 25 és 200 koronás bankjegyeket kötelesek felváltani. A német megszállás idején a „Banka Generala” által kibocsátott bankjegyek csak akkor érvényesek, ha valamilyen román pénzügyi közigazgatás pecsétjével vannak ellátva. Debrecen, 1919 április 26.

VII. Hadosztály parancsnoka:
Dumitrescu Constantin tábornok.

A gazdasági hivatal főnöke:
M. Protopenescu alezredes.

A vasutasok térjenek vissza. A 16. román hadosztály-parancsnokság felhívja az elmenekült vasutasokat, hogy haladéktalanul foglalják el előbbi helyöket; fizetésük ugyanaz, mint a román vasutasoké, nyugdíjukat a magyar közigazgatással egyetértőleg állapítják meg.

2. kép A korabeli sajtó híradása a román megszállás eseményeiről ¹⁶

¹⁶ EGYETÉRTÉS 1919. V. 2.

A városi tanács és a vármegyeháza vezetőit szállító, tizenkét kocsiból álló „konvoj” – az első járműre tűzött fehér lobogóval –, indult a várostól három és fél kilométerre kijelölt találkozóhelyre.¹⁷ Csűrös Ferenc naplója alapján mindez a következőképpen zajlott le: „*Leszállunk a kocsiról. Félkörbe állunk a főispán mögött. Velünk szemben ugyanígy a román tisztek. Középen egy joviadlis, szimpatikus arcú, őszes bajuszú román főtiszt. Rövid román beszédet intéz hozzánk, melyet a velünk jött tolmács, Popovics bankhivatalnok, azonnal magyarra fordít. A tartalma határozott, katonás. A románok nem ellenségei a magyaroknak, nem is ellenségül jöttek, hanem rendet csinálni. Az entente megbízásából jönnek a bolsevizmus gyökeres kiirtására. A város lakosai nyugodtak lehetnek. Senkinek vagyonában és személyében bántódása nem lesz. A megszálló csapatokkal szemben azonban lojális magaviseletet vár.*”¹⁸ A románokkal való tárgyalás eredményesen zárult, így tisztességesen, fegyelmezetten és rendbontás nélkül vonultak be a városba. „*A 7. hadosztály parancsnokaként, a városvezetéstől addigra azt várta el, hogy gondoskodik a lakosság teljes lefegyverzéséről. Debrecen városi parancsnokságát Jóny László nyugalmazott tábornok vette át, aki gondoskodott a fegyverek összegyűjtéséről a városháza udvarán, Debrecen lakosságát pedig otthonmaradásra szólította fel. A városban maradt katonaságot a huszárlaktanyába rendelték, a többi kaszárnnyát pedig kiűritették a román hadsereg számára. A városban alakult „rendfenntartó bizottság” a kihegyezett falragaszokon tiltott be minden gyülekezést és utcai csoportosulást, és ostromállapotot hirdetett ki. A városházára tűzött fehér lobogó azt volt hivatott jelezni, hogy a bevonuló román katonaságot sehol se fogadja majd ellenséges hangulat, ennek következményei ugyanis tragikusak lehetnek volna.*”¹⁹

Zoltai Lajos helytörténész elbeszélése szerint a román csapatok a következőképpen vonultak be a városba: „*...automobilokon néhány tisztjük előre bejött a városba. Majd 4-5 óra között a katonaság is, a 7. hadosztály, követte őket. Nehéz vassisakos gyalogosok, lándzsás lovasok, géppuskás osztagok, tüzérek és trén-szekerek hosszú sorban dübörögtek végig a szomorú város utcáin. Járdák szélén, ablakokból, kapuk alul sok kíváncsi ember nézte az idegen harcosok elővonulását. (...) Bizonyos, hogy a debreczeni magyar lelkében kétféle érzelm váltakozott akkor. A megkönnyebbülés és a szégyen. – A megkönnyebbülés, hogy megszabadulva láttuk magunkat a vörösterortól; a szégyen, hogy ezt a szabadulást ezeréves hazánk*

¹⁷ BÖDÖK GERGELY 2016: 72.

¹⁸ CSÜRÖS FERENC 1942: 57.

¹⁹ BÖDÖK GERGELY 2016: 71-72.

területi épségét megrabolni akaró nép, az oláh, telhetetlen nagyravágyó ellenségünk hozza nekünk.”²⁰ A lakosság az ablakon keresztül nézte a románok bevonulását, voltak, akik sorfalat álltak az utcákon a tiltás ellenére. Néhányuk éljenezte a bevonuló románokat, mások a kendőjüket lobogtatták, de a többség inkább csendben nézte az eseményeket.

„Az első román rendelkezések a fegyverek beadására, a gyülekezési jog megtiltására, a cenzúra bevezetésére vonatkoztak. A román állam nemcsak hadiállapotban volt a magyar állammal, a román hadsereg magát a kommün ideológiai ellenfelének is tekintette, amit a megszállók saját érdekeik érvényesítésére használtak ki. A térparancsnok, Pirici ezredes, május 3-iki rendelete minden tényleges és tartalékos Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében szolgált tisztet igazoló eljárás céljára történő jelentkezésre kötelezett. Alig egy héttel később, május 9-étől már a tartalékosoknak és a közkatonáknak is jelentkezniük kellett. A jelentkezetteket azután Brailába, Szebenbe és Sinaiába deportálták és több hónapig tartották fogva. A megszállók foglyaikkal durván bántak, megverték és előfordult, hogy meg is kínozták őket.”²¹

Későbbiekben még szigorúbb rendeleteket adott ki a román parancsnokság és sok hivatalt le is foglalt a megszállt Debrecenben. „A városban gyülekezési tilalmat hirdettek ki, és megtiltották az esti órákban való utcai tartózkodást, valamint a lakóhely elhagyását is. Katonai ellenőrzés alá került a vasút és a posta is, levelezést pedig ettől kezdve csak a román hadsereg által megszállt területen belül engedélyezték.”²² Ahogy a Tisztántúlon mindenütt, a lakosság életét itt is megkeserítette a nyomdák, üzletek, kocsmák, kávéházak és más vendéglátóhelyek nyitvatartási idejének korlátozásai, továbbá külön engedélyhez kötötték az áruszállítást illetve az utazást is.²³ Ettől fogva mindenki a hosszas utánajárással beszerezhető „igazolójegyek”, „személyazonossági jegyek”, „rendőrhatósági igazolványok”, „nyílt rendeletek”, „szavatossági-bizonyítványok” vagy „erkölcsi igazolások” beszerzésére kényszerült. Ezekben személyi adatok mellett feltüntették azt is, hogy tulajdonosa volt-e büntetve, esik-e bármiféle

²⁰ ZOLTAI LAJOS 1921: 41-42.

²¹ PERCZEL OLIVÉR 2018: 187.

²² BÖDÖK GERGELY 2016: 76-77. Megjegyzés: A bélyegeket felülstemplizték, azokra a román megszállást tanúsító „Zona de ocupatie 1919 Romania” feliratok kerültek

²³ PERCZEL OLIVÉR 2018: 188. Megjegyzés: A lakosság személyes szabadságát és mozgását is jelentősen korlátozták. Este 10 és reggel 6 óra között nem hagyhatták el lakásaikat a Debreceniek. Szabályozták és ellenőrizték az itt élők utazását is, amit különféle feltételekhez és engedélyekhez kötöttek. Az utazni szándékozónak fényképes személyi igazolványt kellett készíteniük, amelyet erkölcsi és azonossági bizonyítvány kiállításához is kötöttek. A hosszú ideig tartó és költséges procedúra után még a főispán engedélye is kellett, hogy vasúti jegyet vásárolhasson a civis. A vasúti forgalom május 28-a után indulhatott meg, de akkor sem minden irányba. A mulatságok mellett működtek a mozik és a színházban is játszottak, a rendezvények plakátjait és hirdetéseit azonban két nyelven kellett közzé tenni.

„erkölcsi és politikai tekintetben kifogás alá”, vagy pedig „teljesen megbízható egyén.” Gyakoriak azok az igazolások is, amelyekben a kiállító szerv – a rendőrkapitányság, vagy a főispán – „saját felelősségére szavatolja”, hogy az igazolvány birtokosa „a román hadsereg és állam érdekeit nem fogja sérteni.”²⁴

Debrecenbe 1919. május közepén érkezett meg Mihályi Tivadar, a nagyszebeni nemzetgyűlés elnöke²⁵, akit a román parlament kinevezte a megszállt „erdélyi” területek megbízott miniszterelnökévé, akinek legfőbb feladata egy román-magyar perszonálunió létrehozása lett volna, mivel ez magának a román uralkodónak I. Ferdinándnak volt a személyes kívánsága. Emellett egy rendkívüli személy is meglátogatta a megszállt Debrecent! Henri Philippe Pétain francia tábornok 1919. május 16-a és 17-e között tartózkodott a városban.²⁶

3. kép Pétain tábornok Debrecenben román parancsnokokkal és Mihályi Tivadar képviselővel²⁷

²⁴ BÖDÖK GERGELY 2016: 74.

²⁵ BALTAZÁR DEZSŐ 1920: 156.

²⁶ EGYETÉRTÉS 1919. V. 17: 3. és 1919. V. 18: 1.

²⁷ Megjegyzés: Papp József helytörténeti kutató magángyűjteményéből

Petain francia tábornok Debrecenben

Petain francia tábornok, a francia keleti hadsereg parancsnoka tegnap, csütörtökön délután kíséretével Debreczenbe érkezett, hogy itt szemlét tartson. A tábornoknak a Rickl-házban bocsátottak egy lakosztályt rendelkezésére. Petain tábornok este nyolc órakor a Csokonai-színházba ment, ahol akkor már folyt a Gróf Rinaldó operette előadása. A tábornok tiszteletére az első felvonást, amelyben Székely Gyula (Rinaldó) épen belépőjét énekelte, egészen előlről kezdték. A tábornok a középső földszinti családi páholyban foglalt helyet s a közönség nagy érdeklődéssel fordult feléje, annyival is inkább, mert a színház igazgatósága bejelentette a magas vendég megjelenését.

Petain tábornok szemléje a román csapatok felett.

Petain francia tábornok tegnap délelőtt szemlét tartott a Debreczen és a környéken állomásozó román csapatok felett. A díszszemle a főtéren a Bika-szálloda előtt zajlott le. A csapatok zene-szó mellett a Nagytemplom felől vonultak fel. Petain tábornok automobilon érkezett a Bika elé, hol a román főtisztek fogadták. Majd megkezdődött a csapatok díszmenete.

Legelől jött a gyalogság, majd lovasság és tüzérség. A tábornok meglegedését fejezte ki a csapatok magatartása fölött. A defelirozás után Petain tábornok *Moïseou* tábornokkal gépkocsin el távozott.

Igen érdekes volt, hogy a francia tábornok tiszteletére két repülő is megjelent a város fölött és a főtéren lévő Rickl-ház körül, hol Petain tábornok lakott, köröket írt le, majd különböző légi bravúrokat végzett.

Délben a francia tábornok a vármegyeház épületében a román főtisztek társaságában ebédelt.

Petain tábornok három órakor hagyta el a román tisztek társaságát. Fél négy órakor újra gépkocsira ült és elhagyta a várost.

4-5. kép Újságcikkek Petain francia tábornok látogatásáról²⁸

²⁸ EGYETÉRTÉS 1919. V. 17: 3. és 1919. V. 18: 1.

A román parancsnokság 1919. június 11-én²⁹ – Bődök Gergely szerint május 22-én³⁰ –, Popovics Gyula vezetésével létrehozta a Román–Magyar Összekötő Hivatalt, amely a városházán működött. „A humánusabbnak tartott Dumitrescutól a városparancsnokságot Mosoiu, az Északi Hadsereg – Grupul de Nord –, parancsnoka vette át. Június 12-én kiadott rendeletében a rendőrséget a román katonai parancsnokság alá rendelte. A város rendjének fenntartásához a román parancsnokság igénybe vette magyar hatóságok segítségét is, a viszony azonban nem az egyenrangú felekét tükrözte. Az, hogy magyar szervek is részt vettek a házkutatásokban, a nyomozásokban és a rekvirálásokban sokakban keltett – indokoltan ellenérzést –, még ha egyesek – mint az Arany Bika szálló igazgatói is – igyekeztek megértéssel viszonyulni a kényszerű segítőkhez.”³¹ A csendőri és a rendőri tekintély romlása miatt a lakosság néhol a tiltások ellenére is sikerrel elrejtett fegyverekkel szervezte meg saját védelmét és igyekezett valamiképpen ellenállni, de előfordultak kisebb-nagyobb szabotázsok is.

6. kép Román katonák masíroznak a Piac utcán³²

²⁹ PERCZEL OLIVÉR 2018: 187.

³⁰ BÖDÖK GERGELY 2016: 77.

³¹ BÖDÖK GERGELY 2016: 77-78.

³² KAHLER FRIGYES 1981: 247.

7. kép Magyarország katonai helyzete 1919. augusztus és szeptember között³³

Júniusban a városba visszatérhetett a Tanácsköztársaság idején túszként elhurcolt Márk Endre is. A román fél intézkedései miatt posztjáról lemondó Magoss György helyére viszont ekkor még nem a korábbi polgármester, hanem a sokkal simulékonyabb természetű és a románok kiszolgálójának tekintett Rásó István megyei főispán került.³⁴ A nyár során a város politikai környezete is megváltozott. A közeli Aradon május elején felállt ellenforradalmi

³³ <https://www.1914-1918.btk.mta.hu/terkepek?start=12> A letöltés ideje: 2020. VIII. 27.

³⁴ BALTAZÁR DEZSŐ 1920: 160. Megjegyzés: A román királyi pár 1919. május 25-i nagykarolyi látogatásán a Rásó István által vezetett debreceni küldöttség is részt vett, amelynek Vásáry István, Magoss György, Csűrös Ferenc és Baltazár Dezső is a tagjai voltak.

8. kép Román megszállás Magyarországon ³⁵

kormány július 12-én Szegeden alakult újjá, a Tanácsköztársaság augusztus 1-ére azonban megbukott, helyét pedig a fővárost is elfoglaló román hadsereg lépett. Ezt követően korlátozott lehetőségei ellenére a debreceni városvezetés kapcsolatot keresett a Friedrich István vezette kormánnyal, törekvéseik viszont nem jártak áttörő sikerrel. ³⁶ Újabb változásokat jelentett azonban Márk Endre októberi kinevezése a város polgármesteri és főispáni posztjára, valamint a rendőrség vezetői pozícióját elfoglaló, szeptemberben a városba visszatérő Rostás István megjelenése is. ³⁷ Mihailescu tábornok 1919. augusztus 17-én pedig minden helyi tartá-

³⁵ <https://www.1914-1918.btk.mta.hu/terkepek?start=16> A letöltés ideje: 2020. VIII. 27.

³⁶ PERCZEL OLIVÉR 2018: 188.

³⁷ BÖDÖK GERGELY 2016: 77-78.

lékos katonatisztet hadifogolynak nyilvánított, tilos volt ezek után az egyenruha viselése is, illetve heti két alkalommal jelentkezésre kötelezte őket a térparancsnokságnál.³⁸ A román katonai vezetés Mihăescu tábornok elnökletével 1919. október 16-án úgynevezett Felső Közigazgatási Tanács – Consiliu superior administrativ –, felállításával Hajdú-, Szabolcs-, Szolnok-, Csongrád-, Csanád-, és Békés megyét, valamint két várost, Hódmezővásárhelyt és Debrecent akarta közvetlen befolyása alá vonni, s így dohányipart, a postaforgalmat, a városi vasútközlekedést, valamint a pénzügyi szerveket, és a közigazgatást ragadták volna egy az egyben magukhoz. Erről a tervezetről azonban a Debreceni Tanács értesítette a magyar kormányt, és Márk Endre vezetésével miután tárgyalásokat folytattak velük, a tervezet végülis nem valósult meg.³⁹

Az eseményekre hivatkozva a békekonferencia november közepén küldött ultimátumában utasította a román felet álláspontja azonnali megváltoztatására, illetve kizárólag a számára kijelölt határokon belüli területek elfoglalására, kilátásba helyezték továbbá egy nemzetközi vizsgálóbizottság felállítását is az elkövetett rekvirálások miatt. Román ellenkezés esetén pedig a diplomáciai kapcsolatok felfüggesztését, Romániának a békekonferenciáról való kizárását és területi igényeinek elutasítását helyezték kilátásba.⁴⁰ Emellett a románoknak le kellett mondaniuk a Tiszántúlról és utasították őket arra is, hogy vonuljanak vissza a tervezett határra.

Mihailescu kormányzó tábornok 1920. január 20-án népösszeírást rendelt el, amelyre öt napot adott. Az újabb rendelet a helyi lakosság szerint azonban kizárólag a román hatóságok pénzszerzését szolgálta elő, az összeírás után ugyanis minden lakost arcképes igazolvány kiváltására kötelezték, ami 4 koronába, a hozzá tartozó fénykép pedig további 12 koronába került. A Hanzu tábornok alá rendelt 16. hadosztály és Mosoiu tábornok érkezésével – aki május 26-ától a megszállt részek politikai kormányzójaként működött –, a vármegye és a város kifosztása május 16-20 között újabb lendületet vett. *A román hadsereg élelmezéséről a megye lakosságának kellett gondoskodni. A tiszti étkezde számára hetente kétszer – szerdán és szombaton – 25 csirkét és 300 tojást kellett – csekély összeg fejében – beszállítani. Ezek a rendszeres beszállítások az alispán felosztása alapján minden héten más-más településre hártak. Ezekon kívül az Ítéltábla épületében működő tiszti étkezde követelésére, annak kony-*

³⁸ PERCZEL OLIVÉR 2018: 188.

³⁹ BÖDÖK GERGELY 2016: 80.

⁴⁰ BÖDÖK GERGELY 2016: 80.

hájára, minden szombaton 1000 tojást, 40 csirkét, 10 kacsát és 10 libát kellett juttatni. A városnak több mint százmillió koronás kárt és sok fizikai szenvedést okozott a megszállás. Leszerelték az állam- vasutak gépjavító műhelyét, a dohánygyárat, elvitték az állami gazdasági akadémia az állami fémipari szakiskola gépeit, de még a telefonokat is. Elszállították a kórházak ágyait, gyógyszereit, fehérneműit és kötszereit. A szarvasmarha és a lóállomány negyede, valamint a termények nagyobb része a megszállók kezére került, amit szintén elszállítottak. A fuvarosok szolgáltatásait térítés nélkül vették igénybe, és a mezőgazdasági munkákhoz elengedhetetlen szekereket a román tisztek legtöbbször csak kocsikázásra használták.

„Számталanszor megtörtént, hogy a hadiszolgáltatás címén kirendelt fogatok egész éjjelen a földi gyönyörűség kielégítésére hordozták tiszti lakásról tiszti lakásra a hadsereget kiegészítő hölgyeket” –, örökítette meg az egyik visszaemlékező a román megszállók hatalommal való visszaélésének gyakorlatát.⁴¹ A megszálló katonaság távozáskor minden mozgatható tárgyat magával vitt a laktanyákból. Így kályhákat, bútorokat, de még ablakokat, ajtókat és a deszkapadlót is magukkal vitték, sőt a helyiségeket legtöbbször koszosan hagyták maguk után. Előfordult, hogy békés utcai járókelőket is megállítottak, akikről levetették a nekik tetsző ruhadarabokat. A tanyákon garázdálkodó 5-10 fős kontingensek megtizedelték a mezőgazdasági felszereléseket. A román katonák túlkapásait legtöbbször sajnálatosan még saját tisztjeik sem tudták meggátolni.

„Minden igazolás nélkül megjelennek az egyes háztartásokban és gazdaságokban és onnan különböző szükségleti és élelmi cikkeket, élő- állatokat rekvirálnak, elhoznak legtöbb esetben ellenérték nélkül” –, írta meg levelében a román katonai helytartónak maga a főispán, amikor is arra kérte a vezetőt, hogy a parancsnoksága alatt álló katonákat tiltsa el *„szükségleteik beszerzésének önkényes formájától!”*⁴² Felszólalása azonban következmények nélkül maradt és a fosztogatások tovább folytatódtak. A középületeken kívül a magánlakásokban elszállásolt katonák némelyike is a család bútoraival, szőnyegeivel távozott. A megszállás után a Központi Statisztikai Hivatal összeíratta a károkat. Debrecenből 3140 kárbejelentés érkezett, 2997 magánszemély és 143 hivatal tette meg jelentésben a panaszát.⁴³

⁴¹ PERCZEL OLIVÉR 2018: 188-190.

⁴² PERCZEL OLIVÉR 2018: 188-190.

⁴³ PERCZEL OLIVÉR 2018: 188-190.

A román megszállás 1920. március 20-án ért véget a városban. Azon a napon Bethou ezredes, az Antantmisszió vezetője engedélyt adott a magyar Nemzeti hadsereg bevonulására. A románok a Kossuth utcán keresztül hagyták el Debrecent. A vasi ezred vonaton érkezett meg, ahol ujjongva fogadta őket a lakosság.⁴⁴ Később 1920. április 14-én éppen a Habsburg-Lotaringiai-ház detronizálásának napján, nagybányai Horthy Miklós meglátogatta a civisvárost, így szimbolikusan legitimé vált az, hogy Debrecen ismét a Magyar Királyság részévé vált.⁴⁵

3. A román feketeterror debreceni áldozatai

„A városi lakosság életkörülményeit a szaporodó költségvetési problémák, a szállítási és ellátási gondok, nyersanyaghiány és az akadozó mezőgazdasági munkák is tovább nehezítették. Mindezek mellett a megszálló katonaság rekvirálásai és erőszakos akciói is egyre elviselhetlenebbé váltak. Ha a zaklatók ellenállásba ütköztek, előfordultak gyilkosságok és nemi erőszakok is.”⁴⁶

Baltazár Dezső püspök *„A próbáltatások idejéből”* című emlékiratában a román megszállás alatt elkövetett gyilkosságokat *„fekete terrornak”* nevezte, amelyről a következőképpen írt. *„A románok bevonulása után minden józanul gondolkodó debreczeni polgárnak az volt a törekvése, hogy mindazokat akik Debreczenben a destructív irányzat vezéremberei, akik a forradalmat előkészítették, szították, fűtötték, akik szónoklással, agitálással, írással a kommunizmusig, bolsevizmusig süllyesztették Debreczent elérje a méltó, igazságos büntetés. Ezt a jogosult és szükséges áramlatot használták fel a fekete, retrográd törekvések emberei és azok, akik egyéni súlytalanságuknak ilyen hullám felvetődéssel szoktak lendületet biztosítani. Elérkezettnek látta sok, különben számba se jövő ember, hogy most már a románok segítségével, az új áramlatban, kikönyökölhét magának valami pozíciót. Mivel azonban többen voltak ilyen emberek, mint amennyi azoknak a száma volt, akik bűnösségük miatt állásuk vesztesére ítélték, természetes, hogy a megfelelő számú hely megüresítését kellett programmba venniük. Megindult tehát az ártatlan emberek denunciálása, meghurcolása, gyalázása, rágalalmazása.*

⁴⁴ PERCZEL OLIVÉR 2018: 190.

⁴⁵ Megjegyzés: Horthy Miklós 1920-as látogatásáról lásd bővebben: BALOGH TAMÁS ZOLTÁN 2018: 60-62.

⁴⁶ BÖDÖK GERGELY 2016: 78.

Ez a programm aztán megtalálta a maga sajtóorgánumát csakhamar orgánumait. A fekete reakció örömmel kötötte a maga szekerét ehhez az új sütésű lokomotívhoz, és készséggel szolgáltatva a segédkezet mindazoknak a lehetetlenné tételéhez, akik mint a józan haladás és okos szabadság zászlóvivői útjában állanak retrográd céljainak. A kálvinista Róma lényegéből kivetkőztetése és ezzel ellentétes tartalommal megtöltése: mint egy specializált cél csakhamar kibontakozott. Nyílt és titkos társaságok keletkeztek, amelyekbe sok jóhiszemű megtevészett derék ember is belesodródott. Az áramlat mindig szédít s a gyengébb ellenálló képességű embereket magába szédíti. (...) Az oláhok bejövetele után (tehát) rögtön megkezdődtek a denunciációs letartóztatások. Az ellen semmi kifogás nem lett volna emelhető, ha magyar illetékes rendőri vagy ügyészi közegek kezdtek volna eljárást a kommunisták, forradalmárok ellen, de az, hogy magyar emberek magyar emberek ellen titokban kilincseltek a román hatóságoknál, az egyenesen undorító volt. Még az oláhok is így minősítették, pedig a finnyáság nem alaptermészetük.”⁴⁷

Zoltai Lajos kutatásai során 13 románok által meggyilkolt áldozatot lelt fel, azonban ennél sokkal több bejegyzett személyt találtunk a debreceni polgári halálozási anyakönyvekben.⁴⁸ Mivel a megszálló hadsereg parancsnoksága szerint tilos volt mindenféle hírterjesztés, a halotti anyakönyvekben a románok által meggyilkolt személyek bejegyzési sorszámát legtöbbször ceruzával karikázták be, hogy a későbbiekben esetleg könnyebben beazonosíthatók legyenek. A gyilkosságok általában tanúk nélkül zajlottak le, ha pedig mások mégis látták az esetet, akkor az illetőt „emberségből” bezárították a legközelebbi kórházba ahol aztán az áldozat elhalálozott, mint ahogy azt Horogh László, a látóképi csárda bérlőjének esetében történt.

⁴⁷ KEREPESZKI RÓBERT (B) 2011: 41.

⁴⁸ ZOLTAI LAJOS 1921: 57., illetve <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Kivonat

a 21. és 25. számú rendeletből (helyesbitve).

1. Vétkesnek tekintetnek mindazon egyének, akik bár nem rossz szándékkal a nyilvános helyiségekben, vonatokban, az utcákon stb. bármiképen közölni, hiesztelni, megbeszélni fogják az akár igaz, akár képzelt híreket vagy véleményeket, amelyek a harci tevékenységet érintik; továbbá, amelyek a helyzetre és a csoportok áthelyezésére, vagy a katonai hatóságok rendelkezéseire, vagy bármimemű, a román hadsereget érintő ügyekre vonatkoznak.

2. Ezen vétkezések a katonai bírák által első és utolsó fokban fognak tárgyalatni és *egy évig terjedő bezárásra és 2000 lei pénzbüntetésre elítéltetni; amikor a fenti vétkek kémkedési és árulási szándékkal történtek, a háboru esetén érvényes büntető törvényekben előirt büntetések fognak végrehajtatni.*

9. kép A 21. és 25. számú rendelet hírterjesztésre vonatkozó kivonata ⁴⁹

⁴⁹ EGYETÉRTÉS 1919. IX. 24.

Az ilyen kirándulások több ember életét kívánták áldozatul. Ezek a gyilkosságok a lapokban sohasem voltak közölhetők; a tetteseket talán senki sem akarta komolyan kézrekeríteni. A debreczeni polgári rendőrséget az oláhok a nyomozástól is eltiltották. Pedig nyilvánvaló volt, hogy oláh katonák gyilkolták meg a következő ártatlan embereket:

- 1919 Május 5. Kálmán József gazdálkodót (József kir. herceg-u. 59.)
- „ Június 12. Horogh László látóképi korcsmárost.
- „ Július 22. Kiss István kisgazdát és 19 éves fiát Kiss Lászlót, újföldi tanyájukon.
- „ Júl v. aug. Benjámín Károly szobafestőt Szent Anna-utcán.
- „ Augusztus 26. Halasi István gazdálkodót és munkását Marinka Józsefet, kiket az Ondódon, tanyára menet közben lőttek agyon.
- „ November. Schönfeld János menekült gyógyszerészt a pályaudvaron.
- „ December 23. Szendrei Ferencet és unokáját Bene Ferencet a Szozyori telepen.
- 1920 Február 4. Simon Sándorné Farkas Esztert a Kádárdülőben.
- „ Február 20. Sipos Mihály gazdálkodót az ondódi Verébdülőben.
- „ Február 24. Bereczki István dohányost Szepes-pusztán.

„A női tisztességnek — idézve a memorandumból — és *becsületnek* sem volt értéke egyes katonai személyek előtt. Voltak esetek, mikor egymás után többen becstelenítették meg ugyanazon nőt. Egy 60 év körüli nő panaszt tevén egyik tisztnek a tömeges megbecstelenítés miatt ez cinikusan minden egy becsstelenítő katoná után 2 koronát utalványozott a meggyalázott szerencsétlen nőnek“. Így hősködött a vitéz román hadsereg Debreczen védtelen lefegyverzett népe fölött.

10. kép A Zoltai Lajos által feltárt és összeírt adatok ⁵⁰

⁵⁰ ZOLTAI LAJOS 1921: 57.

Kálmán József

Lakcím: József királyi herceg utca 59. szám

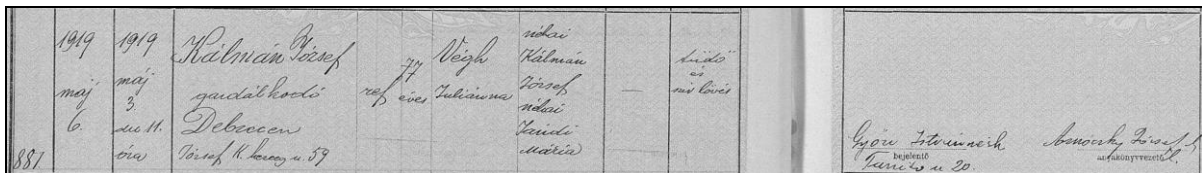
Foglalkozása: gazdálkodó

Halál időpontja: 1919. V. 3

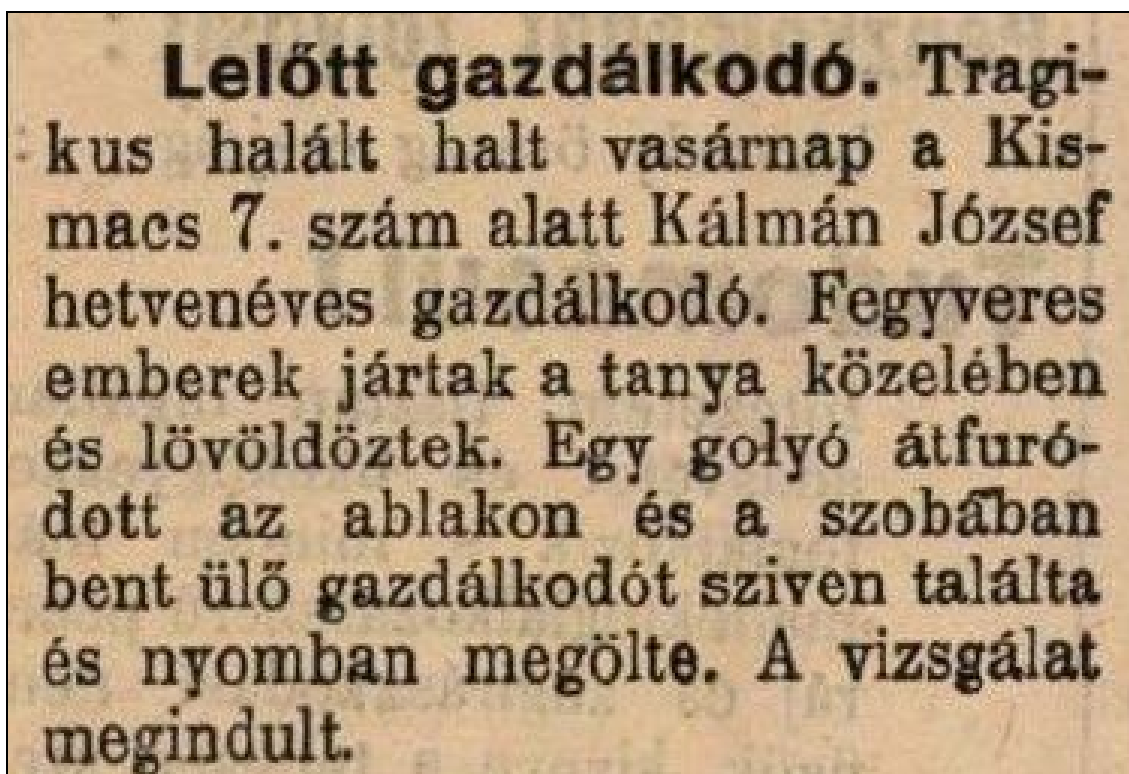
Életkora: 77 év

Halál oka: tüdő- és szívlövés

Megjegyzés: Az áldozat Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

11. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 881-es számú bejegyzése ⁵¹

12. kép A halálesetről az Egyetértés című lap is beszámolt ⁵²

⁵¹ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 881. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

⁵² EGYETÉRTÉS 1919. V. 6.

Gutman Gyula

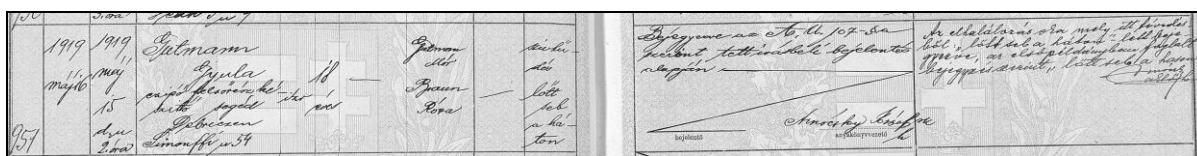
Lakcím: Simonffy utca 54. szám

Foglalkozása: cipőfelsőrész készítő segéd

Halál időpontja: 1919. V. 15.

Életkora: 18 év

Halál oka: Szívhűdés, lőtt seb a hason

13. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 957-es számú bejegyzése ⁵³

⁵³ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 957. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Bányai Julianna

Lakcím: Szepességi utca 17. szám

Halál időpontja: 1919. V. 24.

Életkora: 33 év

Halál oka: lövés, sebzés

Megjegyzés: Az áldozatra vonatkozó bejegyzési számot bekarikázták a halálozási anyakönyvben

1026	1919. máj. 27.	1919. máj. 24. d. u. 1. ora	Bányai Julianna Debrecen Szepességi u. 17.	ref. 33 éves	Bányai Ferenc néhai Bába Julianna	lövési sebzés.
------	----------------	-----------------------------	--	--------------	-----------------------------------	----------------

III. rakt. sz.

Kaniszi Károly bejegyzés
Kaniszi Károly bejegyzés

14. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 1026-os számú bejegyzése ⁵⁴

⁵⁴ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 1026. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Horogh László

Lakcím: Látóképi csárda

Foglalkozása: sertés kereskedő

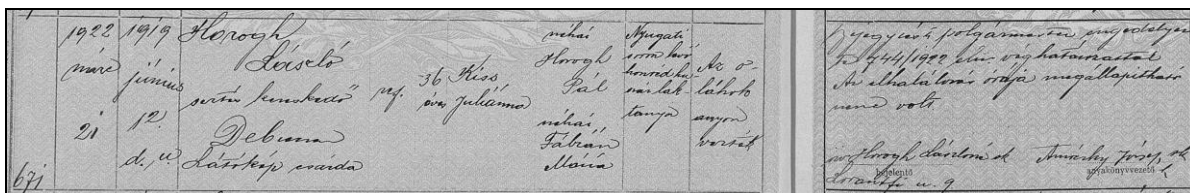
Halál időpontja: 1919. VI. 12.

Életkora: 36 év

Elhalálozás helye: Nyugati soron kir. Honvéd huszár laktanya

Halál oka: „Az oláhok agyonverték a Látóképi csárda mellett”⁵⁵

Megjegyzés: A bejegyzést utólagosan a polgármester a 744/1922. számú határozatában engedélyezte. A személy Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

15. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 671-es számú bejegyzése⁵⁶

⁵⁵ EGYETÉRTÉS 1920. XII. 17: 1.

⁵⁶ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 671. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Benjámín Károly

Lakcím: Szent Anna utca 23. szám

Foglalkozása: szobafestő mester

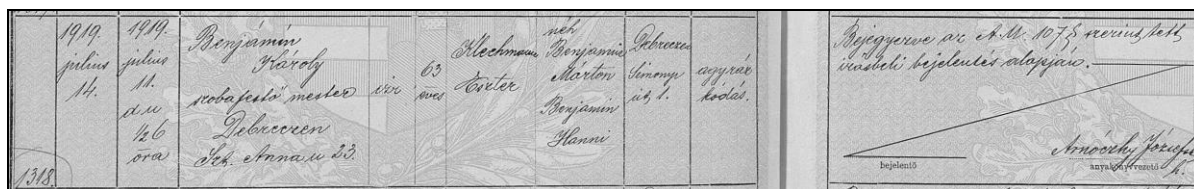
Halál időpontja: 1919. VII. 11.

Életkora: 63 év

Elhalálozás helye: Simonyi út 1.

Halál oka: agyrázkódás

Megjegyzés: Az áldozatra vonatkozó bejegyzési számot bekarikázták a halálozási anyakönyvben. A személy Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

16. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 1318-as számú bejegyzése ⁵⁷

⁵⁷ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 1318. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Kiss István

Lakcím: Herczeg utca 16. szám

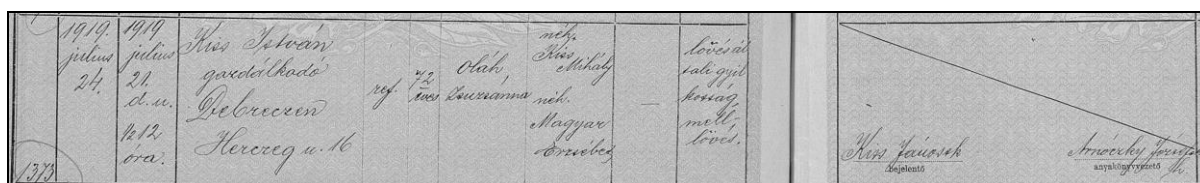
Foglalkozása: gazdálkodó

Halál időpontja: 1919. VII. 21.

Életkora: 72 év

Halál oka: lövés általi gyilkosság, mell lövés

Megjegyzés: Az áldozatra vonatkozó bejegyzési számot bekarikázták a halálozási anyakönyvben. A személy Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

17. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 1373-as számú bejegyzése ⁵⁸

⁵⁸ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 1373. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Kiss László

Lakcím: Herczeg utca 16. szám

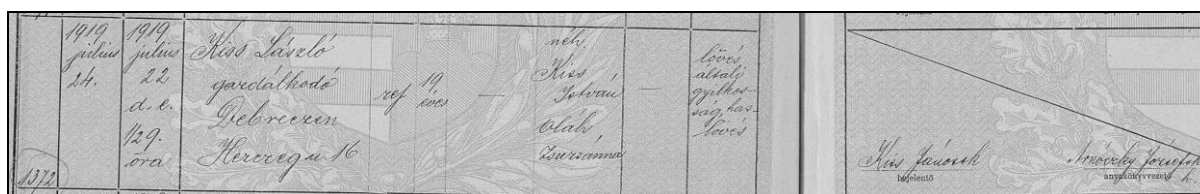
Foglalkozása: gazdálkodó

Halál időpontja: 1919. VII. 22.

Életkora: 19 év

Halál oka: lövés általi gyilkosság, haslövés

Megjegyzés: Az áldozatra vonatkozó bejegyzési számot bekarikázták a halálozási anyakönyvben. A személy Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

18. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 1372-es számú bejegyzése ⁵⁹

Letartóztatások a bellegelői gyilkosság ügyében.
A rendőrségi sajtóiroda közli: Kiss István bellegelői lakost és fiát, Lászlót kedden tanyájukon meggyilkolták. A gyilkosság elkö-

vetése után a helyszíni szemle megtartatván, az azonnal megindított energikus nyomozás a tettesek kézrekerítésére vezetett. A három tettest, valamint a rablógyilkossággal kapcsolatban orgazdaság vádja miatt Deák Imréné Közép-utca 8. szám alatti lakost és Fábrián Erzsébet rovott multu nőt letartóztatták és ellenük az eljárást megindították.

19. kép A halálesetekről az Egyetértés című lap is beszámolt ⁶⁰

⁵⁹ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 1372. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

⁶⁰ EGYETÉRTÉS 1919. VII. 26.

Marinka József

Lakcím: Szabolcs utca 3. szám

Foglalkozása: földműves napszámos

Halál időpontja: 1919. VIII. 17.

Életkora: 38 év

Halál oka: lövési sebzés

Megjegyzés: Az áldozatra vonatkozó bejegyzési számot bekarikázták a halálozási anyakönyvben. A személy Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	1919. aug. 19.	1919. aug. 17.	Marinka József földm. npszá. Debrecen, Kónyai kert, Szabolcs u. 3.	38	Dusa Károly	néhai Marinka Sándor néhai Jovágó Róbert			lövési sebzés.	
		este 8 óra								Sz. Károly Pesti u. 65 Anzóthy József anyakönyvtartó

20. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 1537-es számú bejegyzése ⁶¹

⁶¹ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 1537. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Halasi István

Lakcím: Szoboszlói út 12. szám

Foglalkozása: kisbirtokos

Halál időpontja: 1919. VIII. 17.

Életkora: 25 év

Halál oka: lövési sebzés

Megjegyzés: Az áldozatra vonatkozó bejegyzési számot bekarikázták a halálozási anyakönyvben. A személy Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

1542	óra	Szoboszlói út 12.	Halasi István	25	Halasi István	lovási sebzés
1919. aug. 17.	óra	halál	25	Halasi István	lovási sebzés	
1919. aug. 17.	óra	halál	25	Halasi István	lovási sebzés	

21. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 1542-es számú bejegyzése ⁶²

Kettős gyilkosság a szoboszlói országúton.

A rendőrségi sajtóiroda közli, hogy e hó 16-a és 17-e közötti éjjelen eddig ismeretlen tettesek a hajdusoboszlói országúton meggyilkolták Halasy István debreceni gazdálkodó hasonnevű fiát és Marinka József aratómunkást. Halasy István hulláját a várostól mintegy 12 kilométerre az országút szélén egy kukoricásban találták meg, Marinka holttestét a tettesek a várostól 8 kilométernyire az út mellett húzódó árokba dobták.

Halasy Istvánéknak az Ondódon van nagykiterjedésű gazdaságuk. Szombaton ifj. Halasy István bent volt a városban egynémely elintézni való dolga miatt.

Késő este indult utnak a tanya felé egyik aratójukkal Marinka Józseffel. Ket három-három lovas szekeren mentek. Halasy hajtott elöl az egyik szekeren, utána Marinka.

Mikor a 255. kilométerjelző oszlopnál jártak, ismeretlen tettesek megtámadták azt a szekeret, melyen Marinka ült. Marinka védekezni próbált, mire agybafebe vertek és mikor látták, hogy már nem él, a holttestet az út mellett elhúzódt árokba dobták.

Halasy látva a történeteket, az elöl menő szekerről a lovak köze vágott és vágatában próbált menekülni. De a tettesek a másik szekerre felültek és utána hajtottak. Nyilván azért akartak végezni Halasyval is, nehogy árulójuk legyen. Utolérték és őt is meggyilkolták. A 251. számú kilométerjelző oszlopnál történt már ez. A holttestet az út mellett lévő kukoricásba vitték be és ott elrejtették. Halasy holttestén a nyaktájon egy lött seb van.

Másnap reggel az arra járó tanyai emberek találták rá. Zsebei ki voltak forgatva. Hozzá tartozói vallomása szerint száz egynéhány korona lehetett nála, ezt persze elvitték a tettesek. Ugyancsak a tanyai emberek találtak később Marinka holttestére is. A két szekeret lovasul együtt a tettesek elvitték, bizonyos, hogy azokon hajtottak el. A rendőrség helyszíni szemlét tartott és megindította a nyomozást.

22. kép A halálesetekről az Egyetértés című lap is beszámolt ⁶³

⁶² DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 1542. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

⁶³ EGYETÉRTÉS 1919. VIII. 19.

Kardos István

Lakcím: Bellegelő 397. szám

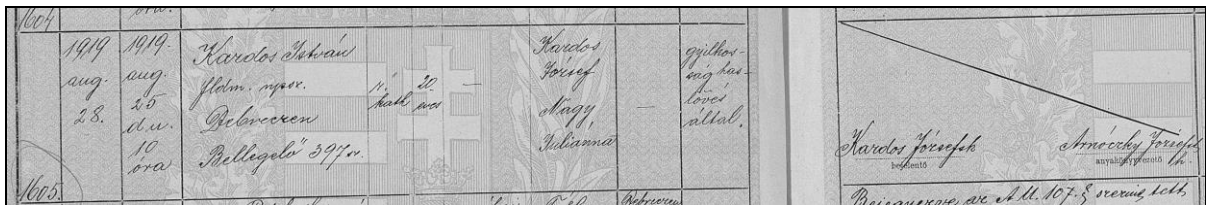
Foglalkozása: földműves napszámos

Halál időpontja: 1919. VIII. 25.

Életkora: 20 év

Halál oka: gyilkosság haslövés által

Megjegyzés: Az áldozatra vonatkozó bejegyzési számot bekarikázták a halálozási anyakönyvben. A személy Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

23. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 1605-ös számú bejegyzése ⁶⁴

⁶⁴ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 1605. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Scherfel János

Lakcím: MÁV pályaudvar

Foglalkozása: okleveles gyógyszerész

Halál időpontja: 1919. XI. 13.

Életkora: 59 év

Halál oka: gerincagy sérülés, elvérzés

Megjegyzés: Az áldozatra vonatkozó bejegyzési számot bekarikázták a halálozási anyakönyvben. A személy Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

1919	1919	Scherfel	János	59	év	okleveles gyógyszerész	Debrecen	MÁV pályaudvar	Gerincagy sérülés, elvérzés	1919. XI. 13.	
------	------	----------	-------	----	----	------------------------	----------	----------------	-----------------------------	---------------	--

24. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 2025-ös számú bejegyzése ⁶⁵

Tegnap halottak. A tegnapi napon a következő halálozásokat jelentették be az anyakönyvi hivatalnál: Szabó (utónevet nem kapott) 1 napos, Scherfel János ág. ev. 59 éves, Ungvári József ref. 77 éves, Demcsik István gör. kath. 5 napos, Erdős Zsigmondné ref. 62 éves, özv. Likár Ferencné r. kath. 77 éves.

25. kép A halálesetről az Egyetértés című lap is beszámolt ⁶⁶

⁶⁵ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 2025. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

⁶⁶ EGYETÉRTÉS 1919. XI. 16.

Bana Ferenc

Lakcím: Szotyori utca 62. szám

Halál időpontja: 1919. XII. 23.

Életkora: 18 év

Halál oka: gyilkosság haslövés által

Megjegyzés: Az áldozat Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

1919	1919	Bana		Bana					
dec.	dec.	Ferencz	18. évi	János	gyilkos	gyilkos	has		
26	23	Im.	18. évi	Andri	18. évi	18. évi	által		
	23	Szotyori	utca 62.	Érseket					

III. rak. sz.

26. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1919. évi 2026-os számú bejegyzése ⁶⁷

⁶⁷ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919: 2026. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Simon Sándorné Farkas Eszter

Lakcím: Ondód, Kádár dűlő 21. szám

Halál időpontja: 1920. II. 4.

Életkora: 32 év

Halál oka: agyrongcsolás, lövési sérülés (gyilkosság)

Megjegyzés: Az áldozat Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

219	1920	1920	Simon Sándorné Farkas Eszter Debrecen Ondód Kádár dűlő 21.	32 éves Sándor néf.	Farkas Péter székely szeg Sulzsona	agyrong- csolás lövési sérülés gyilkos- ság!	Farkas Péter bejegyezte	Simon Sándor anyakönyvtartó
-----	------	------	--	------------------------	--	---	----------------------------	--------------------------------

29. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1920. évi 220-as számú bejegyzése ⁷⁰

⁷⁰ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1920: 220. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Ungvári József

Lakcím: Hatvan utca 68. szám

Foglalkozása: gazdálkodó

Halál időpontja: 1920. II. 13.

Életkora: 38 év

Halál oka: megfojtás

1920	1920	Ungvári József	38	Miskolc	Ungvári	megfojtás	Az elhalálozás napjának és órájának megjelölésére köztársasági nem volt.
febr. 15.	febr. 13.	gazdálkodó Debrecen Hatvan u. 68.	éves	székely	kapitány Tóra	éves	
266							Orca József bejelentő Hatvan u. 34.
							Neve László anyakönyvvezető.

30. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1920. évi 266-os számú bejegyzése ⁷¹

⁷¹ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1920: 266. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

Titokzatos gyilkosság a mikepércsi országuton.

Egy debreczeni gazdálkodót ismeretlen tettesek megfojtottak.

— Az Egyetértés tudósítójától. —

Tegnap kora délután jelentették a debreczeni rendőrség központi ügyeletének, hogy a Hatvan-utca 68. szám alá holtan szállították haza *Ungvári József* 37 éves gazdálkodót és hogy

a holttesten fojtogatás nyoma látható.

Az ügyeletes rendőrkapitány dr. Balkányi Emil tisztiorvossal azonnal kiment a jelzett házba és a tisztiorvos megvizsgálta a hullát. A hulla nyakán az orvos olyan foltokat talált, *milyeneket a késsel való fojtogatás idéz elő.*

Két oldalon három-négy ujjnak a nyoma volt látható.

Ungvári József gyenge testalkatú ember, támadói könnyen végezhettek vele.

Az előzetes kihallgatások során kiderült, hogy miként került haza a Hatvan-utcai házba Ungvári holtteste. A gazdálkodónak Nagy Szepes 15. szám alatt van a tanyája. Ott is lakik a feleségével, míg szüleinek Debreczenben a Hatvan-utca 68. szám alatt van házuk. Ungvári József még e hó kilencedikén, tehát *négy nappal ezelőtt ment el hazulról.* Hogy miért, arra nézve már ellentetes vallomások vannak. Felesége azt állítja, hogy *Mikepércsre akart bemenni, míg az anyja, ki távozása napján künt volt a tanyán, azt állítja, hogy Ungvári a városba akart bejönni, hogy lefénkepeztesse magát és kiváltsa az arcképes igazolványt.* Bizonyos, hogy a felesége állítása a valódi, mert Ungvári holttestét a mikepércsi országuton találták meg

Hogy Ungvári napokig nem jött vissza, felesége nyugtalankodni kezdett. Tegnapelőtt elküldte a kocsisukat, hogy nézzen be Mikepércsre, mit csinál olyan sokáig az ura.

A kocsis az országuton ment, megdöbbenő fel-fedezésre jutott. A mikepércsi országút melletti kútnál holtan találta meg a gazdáját. Meg volt fojtva.

Area szederjessé vált. A hulla már egészen kihűlt állapotban fekt. Valószínű, hogy *még meg előző napon este felé, vagy legalább is akkor reggel korán fojtották meg, eddig még ismeretlen tettesek.*

Rablógyilkosságról nem lehet szó, mert

a zsebelben megtaláltak pénztárcáját 100 korona pénzzel.

A felesége ugyan nem tudja, hogy mennyi pénz volt nála, de több nem lehetett. A holttest különben is olyan állapotban hevert a földön, hogy első látásra megiehe-tett állapítani:

a tettes, vagy tettesek ruhájához nem is nyúltak, borzalmas munkák elvégzése után ott-hagyták a holttestet és elmenekültek.

A csendőrség széleskörű nyomozást indított. A nyomozás eddigi adatai szerint a gyilkosság hosszából történt. Nincs kizárva az sem, hogy felberelt emberek követték el a borzalmas tettet.

Bosszu áldozata lett a megfojtott gazdálkodó.

Nyomozás a mikepércsi gyilkosság ügyében.

— Az Egyetértés tudósítójától. —

Tegnap számunkban részletesen beszámoltunk arról a titokzatos gyilkosságról, mely a mikepércsi országuton történt, hol ismeretlen tettesek megfojtották *Ungvári József* 37 éves gazdálkodót. A meggyilkolt ember holttestét beszállították tegnap a köz-kórház halottas házába, hol az ügyészség rendeletére felboncolták. A boncolás kétségkívül megállapította, hogy *Ungvári József erőszakos halállal mult ki.* Valószínűleg úgy végeztek vele a tettesek, hogy

hátról megrohanták, leteperték a földre és egyetlen szorítással megfojtották.

A gyilkosság ügyében a csendőrség folytatja a nyomozást. A nyomozás eddigi adatai szerint

felbérelt emberek követték el a rémes tettet.

Valami haragosa biztatta rá a gyilkosokat, hogy tegyék el láb alól a szerencsétlen embert. A nyomozás ebben az irányban folyik.

Ungvári József holttestét a boncolás után visszashállították a Hatvan-utca 68. szám alá, hol felravatalozták. Temetése ma, vasárnap lesz. Ungvári halála nagy rokonságot bolygott, mely egészen gyászba. Végzetes halálát őt árva-jára siratja.

31-32. kép A halálesetről az Egyetértés című lap is beszámolt ⁷²⁷² EGYETÉRTÉS 1920. II. 14., illetve EGYETÉRTÉS 1920. II. 15.

Sipos MihályLakcím: Ondód, Kádár dűlő 6. számHalál időpontja: 1920. II. 19.Életkora: 39 évHalál oka: gyilkosságMegjegyzés: Az áldozat Zoltai Lajos tanulmányában megtalálható

306	1920 febr. 22	1920 febr. 19.	Sipos Mihály Debrecen Ondód Néző dűlő 6.	39 éves	Magyar Érseke Sipos Lajos Mihály Mihály	gyilkos- ság	III. rak. sz.
-----	---------------------	----------------------	---	------------	--	-----------------	---------------

33. kép A Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv 1920. évi 306-os számú bejegyzése ⁷³

Rémes rablógyilkosság az Ondódon.
Fejszével agyonverték az ágyában.
 — Az Egyetértés tudósítójától. —

Csütörtökön délután rémes rablógyilkosság történt az Ondódon. A gyilkosságnak Sipos Mihály gazdálkodó az áldozata, kit eddig még ismeretlen tettesek kegyetlen módon meggyilkoltak. Csütörtökön este felé három ismeretlen ember bement Sipos Mihály tanyájára. Bezörgettek a házba és a gazdálkodóra rászólt az egyik:
 — *Ha jól akarsz, add ide a pénzed!*
 Sipos Mihály nem ellenkezett, annál is inkább, mert csak egyedül volt odahaza a feleségével, a tanya pedig egészen különálló a többtől, hogy segítségre nem számíthatott.

Elővette megtakarított pénzét és átadta nekik.

Egyikük, egy magas szőke ember, még ennivalót kért, majd mikor elmenőben voltak, azt kérdezte ez az ember Sipos Mihály feleségétől:
 — *Ismeritek engem?*
 Az asszony, miután úgy sem tudta kik azok, így válaszolt:
 — *Nem ismerem én magukat.*

Ezután a gazdálkodónak tették fel ugyanezt a kérdést:
 — *Hát kend ismer bennünket?*
 Nem tudni mi okból, a gazdálkodó ezt válaszolta:
 — *Magát ismerem jól.*
 Erre a nagy magas szőke ember megragadta Sipos Mihály mellén a ruhát s nagy erővel belökte az ágyba.
 — *Kend se fog engem többé megismerni!* — kiáltott rá és

a következő pillanatban felkapott egy balta, mely a tűzhely mellett hevert és azal rásujtott a szerencsétlen ember fejére, ki az ütés következtében nyomban meghalt.

Az esetnek nem volt más szemtanúja, mint Sipos felesége. A tettesek a gyilkosság után nyomban elmenekültek. Az asszony nagy jajveszékkel ment el a csendőrségre és elmondta, hogy mi történt náluk. A csendőrség megindította a nyomozást.

34. kép A halálesetekről az Egyetértés című lap is beszámolt ⁷⁴

⁷³ DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1920: 306. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.

⁷⁴ EGYETÉRTÉS 1920. II. 21.

Forrásjegyzék

A VÁROS

- 1914 *Márk Endre Debrecen megválasztott polgármestere. A város. 1914. XII. 15.*

DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV

- 1919-1920 *Debreceni Polgári Halálozási Anyakönyv kutatott témára vonatkozó bejegyzései. Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. VIII. 27.*

EGYETÉRTÉS

- 1919 *Debrecen megszállása. Dumitrescu tábornok nyilatkozata. Egyetértés. 1919. V. 2.*
- 1919 *Lelőtt gazdálkodó. Egyetértés. 1919. V. 6.*
- 1919 *Pétain francia tábornok Debrecenben. Egyetértés. 1919. V. 17.*
- 1919 *Pétain tábornok szemléje a román csapatok felett. Egyetértés. 1919. V. 18.*
- 1919 *Letartóztatások a bellegelői gyilkosság ügyében. Egyetértés. 1919. VII. 26.*
- 1919 *Kettős gyilkosság a szoboszlói országúton. Egyetértés. 1919. VIII. 19.*
- 1919 *Kivonat a 21. és 25. számú rendeletről. (helyesbítve). Egyetértés. 1919. IX. 24.*
- 1919 *Tegnapi halottak. Egyetértés. 1919. XI. 16.*
- 1919 *Egyszerre temették az unokájával együtt. Egyetértés. 1919. XII. 28.*
- 1920 *Titokzatos gyilkosság a mikepércsi országúton. Egy debreczeni gazdálkodót ismeretlen tettesek megfolytottak. Egyetértés. 1920. II. 14.*
- 1920 *Boszu áldozata lett a megfojtott gazdálkodó. Nyomozás a mikepércsi gyilkosság ügyében. Egyetértés. 1920. II. 15.*
- 1920 *Rémes rablógyilkosság az Ondódon. Fejszével agyonverték az ágyában. Egyetértés. 1920. II. 21.*

1920 *Véres éjszaka a Szepesen. Rablógyilkosság a tanyán.* Egyetértés. 1920. II. 21.

1920 *Az oláhok agyonverték a Látóképi csárda mellett.* Egyetértés. 1920. XII. 17.

NÉPSZAVA

1919 *Az antant békekonferencia által 1919. június 19-én elfogadott határ.* Népszava. 1919. VI. 20.

Irodalomjegyzék

BALOGH TAMÁS ZOLTÁN

2018 *Horthy Miklós és Debrecen: A kormányzó és a nagybányai Horthy család debreceni kapcsolatai.* Cívissportá II. évf. 2. szám. In: BALOGH LÁSZLÓ – DR. HORVÁTH PÉTER (Szerk.): Debrecen. 51-109.

BALTAZÁR DEZSŐ

1920 *A próbáltatások idejéből.* Kiadja: A „Méliusz” Könyvkereskedés, Könyvkiadóvállalat. Debrecen. 1-216.

BÖDÖK GERGELY

2016 *Tizenegy hónap: Debrecen román megszállása 1919–1920-ban.* Kommentár 2016. 1. szám. In: BÉKÉS MÁRTON (Főszerk.): Kiadja a Kommentár Alapítvány. Debrecen. 68-86.

CSŰRÖS FERENC

1942 *Egy nevezetes nap története: A románok bevonulása Debrecenbe 1919. április 23-án.* Debreceni Képes Kalendárium. XLII. évf. 1. szám. „Méliusz” Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű- és Írószerkesztés. Debrecen. 55–57.

KAHLER FRIGYES

- 1981 *Adalékok Debrecen román megszállásának történetéhez. (1919-1920.)*
A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1979. In: DANKÓ IMRE (Szerk.):
Debrecen. 231–254.

KEREPESZKI RÓBERT

- 2011 (A) *Vörösteror a Tiszántúlon.* Rubicon XXII. évf. 2. szám 24-31.
2011 (B) *Rettenetes rablás: Román megszállás a Tiszántúlon.* Rubicon. XXII.
évf. 5. szám 36-42.
2019 *Terror és megszállás: Debrecen megpróbáltatásai 1919/20-ban.* Cso-
portosulás, lázadás és a társadalom terrorizálás. Rendészettörténeti ta-
nulmányok 2. In: JÁMBOR ORSOLYA ILONA – TARJÁN G. GÁBOR
(Szerk.): Kiadja a Rendőrség Tudományos Tanácsa. Budapest. 58-75.

PERCZEL OLIVÉR

- 2018 *A Hajdúság román megszállása, 1919–1920.* In: Történeti Tanulmá-
nyok XXVI. In: BÁRÁNY ATTILA (Főszerk.:) Debreceni Egyetem Törté-
nelmi Intézet Kiadása. Debrecen. 183–211.

ZOLTAI LAJOS

- 1921 *Oláhok Debreczenben: 1919. április 23. – 1920. március 11. siralmas
története.* Debreczeni Képes Kalendárium. XXI. évf. 1. szám. „*Méli-
usz*” Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű- Papír- és Írószer-
kereskedés. Debreczen. 40-58.

Képjegyzék

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 671-ES SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

- 1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 881-ES SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 957-ES SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 1026-OS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 1318-AS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 1372-ES SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 1373-AS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 1537-ES SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 1542-ES SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 1605-ÖS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 2025-ÖS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 2026-OS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1919. ÉVI 2027-ES SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1919 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1920. ÉVI 220-AS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1920 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1920. ÉVI 266-OS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1920 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1920. ÉVI 306-OS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1920 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A DEBRECENI POLGÁRI HALÁLOZÁSI ANYAKÖNYV 1920. ÉVI 349-OS SZÁMÚ BEJEGYZÉSE

1920 Lásd még: <https://www.familysearch.org> Az oldal utolsó megtekintése:
2020. VIII. 27.

A HALÁLESETRŐL AZ EGYETÉRTÉS CÍMŰ LAP IS BESZÁMOLT I.

1919 EGYETÉRTÉS 1919. V. 6-i száma.

A HALÁLESETEKRŐL AZ EGYETÉRTÉS CÍMŰ LAP IS BESZÁMOLT II.

1919 EGYETÉRTÉS 1919. VII. 26-i száma.

A HALÁLESETEKRŐL AZ EGYETÉRTÉS CÍMŰ LAP IS BESZÁMOLT III.

1919 EGYETÉRTÉS 1919. VIII. 19-i száma.

A HALÁLESETRŐL AZ EGYETÉRTÉS CÍMŰ LAP IS BESZÁMOLT IV.

1919 EGYETÉRTÉS 1919. XI. 16-i száma.

A HALÁLESETEKRŐL AZ EGYETÉRTÉS CÍMŰ LAP IS BESZÁMOLT V.

1919 EGYETÉRTÉS 1919. XII. 28-i száma.

A HALÁLESETRŐL AZ EGYETÉRTÉS CÍMŰ LAP IS BESZÁMOLT VI.

1920 EGYETÉRTÉS 1920. II. 14-i száma.

A HALÁLESETRŐL AZ EGYETÉRTÉS CÍMŰ LAP IS BESZÁMOLT VII.

1920 EGYETÉRTÉS 1920. II. 15-i száma.

A HALÁLESETEKRŐL AZ EGYETÉRTÉS CÍMŰ LAP IS BESZÁMOLT. VIII.

1920 EGYETÉRTÉS 1920. II. 21-i száma.

A HALÁLESETEKRŐL AZ EGYETÉRTÉS CÍMŰ LAP IS BESZÁMOLT IX.

1920 EGYETÉRTÉS 1920. II. 21-i száma.

A KORABELI SAJTÓ HÍRADÁSA A ROMÁN MEGSZÁLLÁS ESEMÉNYEIRŐL

1919 EGYETÉRTÉS 1919. V. 2-i száma.

A ZOLTAI LAJOS ÁLTAL FELTÁRT ÉS ÖSSZEÍRT ADATOK

1921 ZOLTAI LAJOS: *Oláhok Debreczenben: 1919. április 23. – 1920. március 11. siralmas története*. Debreczeni Képes Kalendárium. XXI. évf. 1. szám. „Méliusz” Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű- Papír- és Írószerkereskedés. Debreczen. 57.

A 21. ÉS 25. SZÁMÚ RENDELET HÍRTERJESZTÉSRE VONATKOZÓ KIVONATA

1919 EGYETÉRTÉS 1919. IX. 24-i száma.

AZ ANTANT BÉKEKONFERENCIA ÁLTAL 1919. JÚNIUS 19-ÉN ELFOGADOTT HATÁR

1919 NÉPSZAVA 1919. VI. 20-i száma. 7.

MAGYARORSZÁG KATONAI HELYZETE 1919. AUGUSZTUS ÉS SZEPTEMBER KÖZÖTT

2020 NAGY BÉLA: <https://www.1914-1918.btk.mta.hu/terkepek?start=12> A letöltés ideje: 2020. VIII. 27.

PETAİN TÁBORNOK DEBRECENBEN ROMÁN PARANCSNOKOKKAL ÉS MIHÁLYI TIVADAR KÉPVISELŐVEL

1919 PAPP JÓZSEF helytörténeti kutató magángyűjteményéből.

ROMÁN KATONÁK MASÍROZNAK A PIAC UTCÁN

1919 KAHLER FRIGYES: *Adalékok Debrecen román megszállásának történetéhez. (1919-1920.)* A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1979. In: DANKÓ IMRE (Szerk.): Debrecen. 1981: 247.

ROMÁN MEGSZÁLLÁS MAGYARORSZÁGON

2020 NAGY BÉLA: <https://www.1914-1918.btk.mta.hu/terkepek?start=16> A letöltés ideje: 2020. VIII. 27.

ÚJSÁGCIKK PETAİN FRANCIA TÁBORNOK LÁTOGATÁSÁRÓL I.

1919 *Egyetértés*. 1919. V. 17-i száma. 3.

ÚJSÁGCIKK PETAIN FRANCIA TÁBORNOK LÁTOGATÁSÁRÓL II.

1919 *Egyetértés.* 1919. V. 18-i száma. 1.

III. FEJEZETEK DEBRECEN ÉPÍTÉSTÖRTÉNETÉBŐL

Dr. Horváth Péter

Balogh László

Gellér Ferenc

DR. HORVÁTH PÉTER

ARCHAIKUS CÍVISHÁZAK „ÉPÍTŐKOCKÁI” AVAGY CÉHES ÉS MANUFAKTURÁLIS TÉGLAELŐÁLLÍTÁS DEBRECENBEN

Számos kérdés megválaszolatlan még a korai debreceni téglagyártás tekintetében, jelen tanulmányunkban azonban szeretnénk az elérhető írott források alapján bemutatni a város téglaelőállításának kezdeti, céhes, illetve manufakturális keretek között történő működését és fejlődését, mindezeket túl pedig megpróbáljuk jobbra behatárolni a hajdani régi téglavető város körüli elhelyezkedését is. Tanulmányunkban igyekszünk további újabb adalékokkal hozzájárulni a helytörténetkutatás ezen szegmenséhez, így írásunkban néhány fenmaradt, korai XVIII. századi és a XIX. század első, illetve második feléből származó, évszámmal vagy névbélyeggel ellátott debreceni téglá és tetőcserép fotóját – és amennyiben az lehetséges vissza azonosítását is –, közöljük.

1. Fazekasmesterek és téglavető a közép- és koraiújkorai Debrecenben

A település környékének talajviszonya és annak összetétele egyes feltevések szerint a korai időkben kevésbé lehetett alkalmas minőségi agyagáruk előállítására – bár a várostól nyugatra a Tócsó folyása mentén építkezésre, vályog- és téglavetésre is alkalmas agyag volt bányászható. Annyi bizonyosnak tekinthető, hogy a debreceni fazekasok kályhákon és főbb termékükön, a cserépedényeken kívül tehát téglát is kellett, hogy készítsenek. Elég talán, ha csak a Ferences rend 1312-es debreceni megtelepedésére gondolunk, amikor is Péter fia Jakab, mint földesúr egy már korábban elpusztult, közelebből meg nem nevezett templom tégláit adományozta számukra, monostoruk felépítéséhez.¹ De éppenséggel megemlíthető az 1270-1280-as

¹ Megjegyzés: A Ferences rendi kolostor a Szűz Máriának szentelt egyházzal együtt a mai Dósa nádor tér, és Csapó utca környékén állt egykoron. Az Ady Endre gimnázium építéskor az ott lebontott régi épületek alapfalából számtalan koraközépkori téglá került elő újabb kivitelűekkel vegyesen falazva. Lásd még: ZOLTAI LAJOS Déri Múzeum Történeti Tárában őrzött kéziratosa, továbbá SÁPI LAJOS 1972: 6., 58.

években már fennálló, kis egyenes záródású szentély, illetve utódja a már bizonyosan téglából épült András templom is, amelyet Imre püspök legkésőbb 1317-ben bizonyosan felszentelt. Feltételezhető azonban, hogy a gótikus épület már 1311-ben is állhatott és a levéltári forrásainkban szereplő László vikárius éppen ennek a templomnak a papja volt.²

1. kép A téglából épült gótikus stílusú András templom rekonstrukciós rajza Zoltai Lajos tollából³

² MÓDY GYÖRGY 1984: 109., 120.

³ DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár. A kép eredetijét a Déri Múzeum Történeti Tárában őrzik

A téglagyártás az idő előrehaladtával mind fontosabbá vált, hiszen a városban tartósabb kivitelű építményeket nagyobb mennyiségű kő híján csak a település kiégetett földjéből emelhettek Debrecenben, s ekképpen feltehetően a mai Kálvin tér területén talán az 1270-es években – az 1300-as évek első negyedében azonban már biztosan –, álló, és később megerősített „*castellumnak*” egy része is maradandóbb anyagból kellett, hogy épüljön.⁴ Ezen felül az anyagiakban jobban dúskáló cíviseknek is mindinkább nagyobb igényük lehetett arra, hogy házaikat téglából építsék. Jó példa erre Tar András emeletes épülete, amelyet 1527-ben kelt végrendeletében is már „*lapidea domusnak*,” avagy „*kőháznak*” írtak le, – később 1531-től pedig a városháza szerepét töltötte be –, a helyi feltételek ismeretében pedig szintúgy téglából épülhetett, valamikor a XIV. század, vagy ami talán még valószínűbb a XV. század során.⁵

2. kép A debreceni ősi városháza épületei zömében tartós anyagból készülhettek valamikor a XVI-XVII. század során, egyes részei viszont az 1400-as években is állhattak már⁶

⁴ MÓDY GYÖRGY 1984: 109., SZENDREY ISTVÁN 1984: 158-159., 171. Megjegyzés: „1565. esztendőben (...) egy Székely Antal nevű prédáló istentelen ember, a nyíri pajkosokkal, és dülő fosztó latrokkal a várasra útvén elsőbben is a kastélyt gyújtotta meg (kinek az akkori égés miatt a mostani időben...” – tehát 1666. körül –, „már helye sem látszik.)” BARTHA BOLDIZSÁR 1666. Lásd még: BALOGH ISTVÁN 1984: 14., továbbá MNL. HBML. IV. A. 1011/a. 1. k. 1550: 250.

⁵ ZOLTAI LAJOS 1932: 120.

⁶ DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár. A kép eredetijét a Déri Múzeum Történeti Tárában őrzik

Egyes feltevések szerint a korabeli debreceniek nem is mindig fordult fazekasokhoz a céh életre hívása után sem. Ahogyan vályogot tudtak vetetni, a téglát is maguk állíthatatták elő. A címisek *szántóföldjei agyagosak voltak*. „Egy csapat cigány egész nyáron kivetette, kiszárította a kellő számú mágiát, ősszel pedig kiégették a gazda földjén a (...) tűzrevalójával.”⁷ A ránk maradt jegyzőkönyvekben mégis szép számmal találunk téглаégetőkre vonatkozó korai adatokat is, így 1549. augusztus 3-án Fazekas Péter a tanács előtt vallotta, hogy Bakocsi Istvánnak 3300 téglával volt adósa, illetve 1549. október 13-án és 15-én Téglavető (Téглаégető) Péter ugyancsak elismerte, hogy egy bizonyos Kozma Ferencnek, Kalmár Demeternek és Paksi Péternek összesen 70.000 téglával tartozott.⁸

Az „agyagművesek” korábban feltehetően nem tömörültek semmiféle külön szervezetbe, a debreceni fazekascéh mindazonáltal 1574-ben minden helyi nehézség ellenére mégis megalakult. A XVI. század közepe táján már hat mester dolgozott a címisvárosban, úgymint „Fazokos” Benedek, Balázs, Gáspár, György, Jakab, és Mihály.⁹ És, hogy a helyi nyersanyag mégsem lehetett kiváltképp jó minőségű az is bizonyítja, hogy ha eladásra agyagot hoztak a városba azt senki sem vehette meg egyszemélyben, hanem mestertársaival osztozkodnia kellett rajta. A helyi fazekasok a különlegesen jó minőségű agyagot így vásárokon vagy a piacon szerezhették be.¹⁰ A Debrecen környéki agyagból ekkortájt tehát csak soványabb minőségű tömegáruk készülhettek, többek között éppenséggel téгла is, amelyet a fazekasok az általuk előállított cserépedényeiken és kályháikon túl a város kifejezett kívánságára égettek.¹¹

A céhalapításkor kiadott artikulusból az is kiderül, hogy vasárnap agyagot előkészíteni, edényt formázni, és kiégetni tilos volt – és sejtetőleg nem lehetett ez másképp a téгла megmunkálásának, kiégetésének, szállításának esetében sem –, hiszen a rendelkezés áthágóitól a készítményeket elkobozták és a főbíró illetve a céh tagjai osztoztak az adott termékeken. Mind ezen túl a fazekasmester csak annyi kályhacsempét állíthatott elő egyszerre, amennyit egy hét alatt a fűtőtest elkészítéséhez fel tudott használni. Ha a kész darabokat valamilyen okból mégsem tudta beépíteni, a fennmaradt mennyiséget mestertársainak átadhatta.¹²

⁷ ECSEDI ISTVÁN 1912: 170.

⁸ TAKÁCS BÉLA 1984: 458.

⁹ TAKÁCS BÉLA 1984: 456.

¹⁰ TAKÁCS BÉLA 1984: 457.

¹¹ TAKÁCS BÉLA 1984: 458.

¹² TAKÁCS BÉLA 1984: 457.

A téglaelőállításon és más termékeiken kívül a helyi fazekasok néha talán tetőcserepet is készíthettek – amennyiben megvolt hozzá a megfelelő technológiai feltételük és szakértelmük –, hacsak azokhoz a ritkaságszámba menő házakhoz, amelyek a cívisvárosban a XVIII. század előtti időkben, illetve annak folyamán mégis cserépborításúak lehettek, nem más településről hozták a fedéshez használt igencsak drága építőanyagot. Cserépfedésre Debrecenben az elsők között egyébiránt az András templomra vonatkozóan nyerhetünk kézzelfogható adatokat, amikor is az 1626-ra keltezhető renoválás alkalmával már cseréppel fedték be a fehér tornyot is, hogy milyen ritka lehetett ez mifelénk, arról a népnyelv is tanúskodik, mivel a Debreceniek ekkortól kezdve csak cserepes toronynak hívták az épület ezen részét.¹³ Arra vonatkozóan azonban egyelőre nem találtunk kielégítő levéltári adatokat, hogy a különlegességszámba menő fedést a város földjéből helyi fazekasmesterek állították-e elő, netán hozták-e a készterméket, vagy szakembert hívhattak a fedőanyag helybeli előállításához...

A debreceni fazekasok az egyre elterjedő dohányzás miatt az 1650-es évektől kezdve még pipákat is gyártottak, a céh tagjai azonban a XVII. század közepére lassanként elkezdtek kiszivárogni a városból. Ebben közrejátszott az agyag beszerzésének nehézsége illetve az is, hogy az 1657-ben kiadott tanácsi rendelet, megtiltotta a sörfőzők és a fazekasok számára az úgynevezett „szabad erdőllést.” Ekkortól kezdve tehát csak főbírói engedéllyel szedhettek aszú és sorvadtt fát, amikor is fűtenivalóra szükségük volt. A nagyobb számú és jobb minőségű termékek előállítását így ez a rendelkezés sem segíthette elő.¹⁴

A kényszer nagy úr, ahogy tartja a mondás, így Debrecenben idővel céhen kívüli, úgynevezett kontár mesterek is foglalkozhattak téglavetéssel és égetéssel különösen akkor, ha a fazekasoknak nem volt kellő idejük és kapacitásuk a munka elvégzéséhez. A kontárok azonban ha munkához is jutottak jövedelmük tizedrészét kötelesek voltak a fazekasok céhládájába befizetni.¹⁵ „A városi tanács 1669. június 17-én a fazekasmesterek kérelmére úgy határozott, hogy ha valaki téglát akar vettetni, avagy kemencét téglából rakatni, elsőben is a céhet meg kell keresni, ha ezt végbe nem viheti, az építettő kárára kontár is megcsinálhatja; de minden forintból tíz-tíz pénzt céh számára tartozik fizetni.”¹⁶ Mindez azt bizonyítja tehát, hogy már a XVII. században is bedolgoztak a fazekascéh tagjainak amolyan megtűrt téglavető és égetők, az agyagnyerő gödrökhöz közel fekvő állandó lakóhely azonban ekkoriban még

¹³ SÁPI LAJOS 1972: 22.

¹⁴ TAKÁCS BÉLA 1984: 458.

¹⁵ MÓDY GYÖRGY 1984: 120., TAKÁCS BÉLA 1984: 458.

¹⁶ ZOLTAI LAJOS 1937: 115.

nem állhatott rendelkezésükre a település határában. Ebben az időben egyébiránt a maradandó anyagból kivitelezett városi lakóházak is ritkábbak voltak még. Az 1699-re keltezhető számadásokból kiderült, hogy a lajstromba vett 944 porta közül csak 17-en állt módosabb, másik 66 telken pedig kisebb tégláépület, 27 ingatlan viszont vegyesen, fából és téglából létesült. Ezek alapján a debreceni lakóépületek mintegy 10%-a készülhetett részben, vagy egészében téglából a XVII. század során.¹⁷

Legkorábbi mesterjegyekkel ellátott és időben egzaktabb módon visszaazonosítható kiégetett építőanyagok ezidáig a Kistemplom lépcsőzetének alapjából kerültek elő. A fakóbb D J monogrammosról még az is elképzelhető, hogy a régebbi, fából épült szentély 1670-1671. körüli átalakításának korából való, amikor feltehetően részint már téglázást is alkalmaztak a kitoldás során, s miután az egész leégett, az éppebben maradt értékes készterméket ismét felhasználhatták az új templom megvalósulásakor.¹⁸

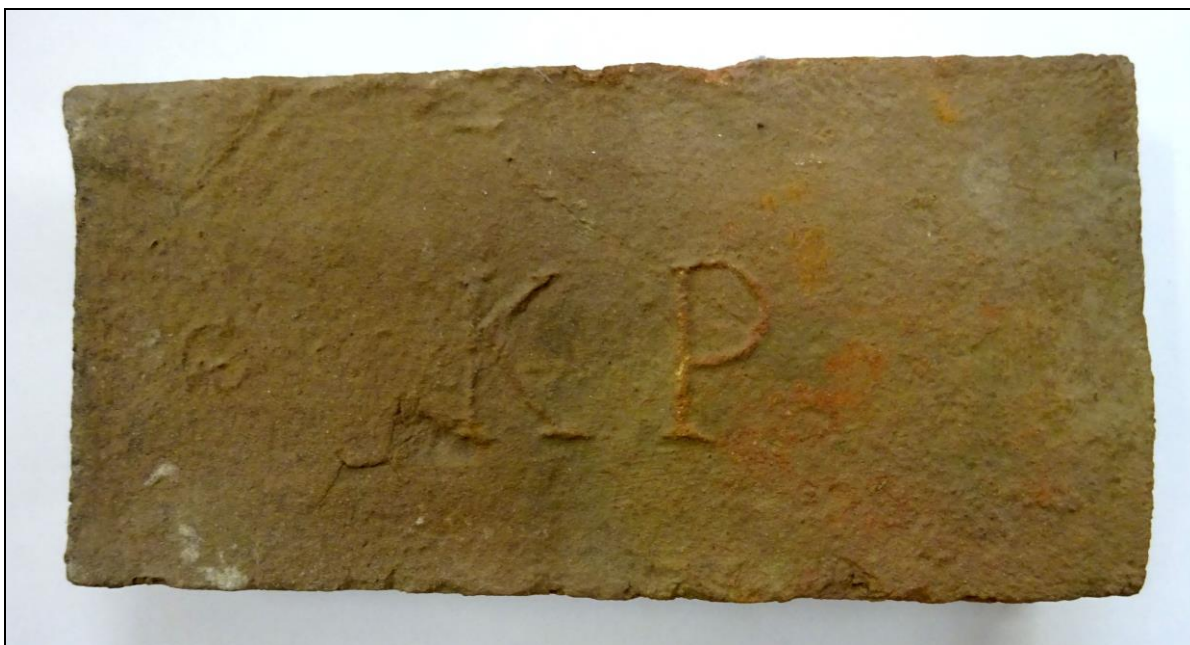
3. kép D J monogrammal ellátott tégl a Kistemplom lépcsőzetének aljzatából. Nem zárható ki a másodlagos felhasználás, így az 1671. körüli datálás sem, de minimum 1720-ra keltezhető¹⁹

¹⁷ Megjegyzés: Sajnos a számadások nem adnak pontos információt arról, hogy a felhagyott 164 porta, illetve a további 242 romladozó ingatlan milyen felépítménnyel bírt. Annyi bizonyos, hogy az összeírásban szereplő 944 telekből további 248 darabon több kisebb kunyhó is állt, ahol az akkorra már Debrecenből elvonuló időszakosan beköltözött szegény vidékiek húzhatták meg magukat egykoron. Tehát valószínűsíthető, hogy a felhagyott, romladozó építmények nem készülhettek tartósabb anyagokból. A városban a nagyobb, feltehetően lakott, félig földbe ásott építmények száma ekkoriban 104-re rúgott, míg a kisebb, feltehetően szintén lakott földbe ásott kunyhók száma 324. volt. Lásd még: SZÜCS ISTVÁN 1871: 636., 679., illetve ZELIZY DÁNIEL 1882: 865.

¹⁸ SÁPI LAJOS 1981: 83.

¹⁹ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: Horváth Péter gyűjtéséből

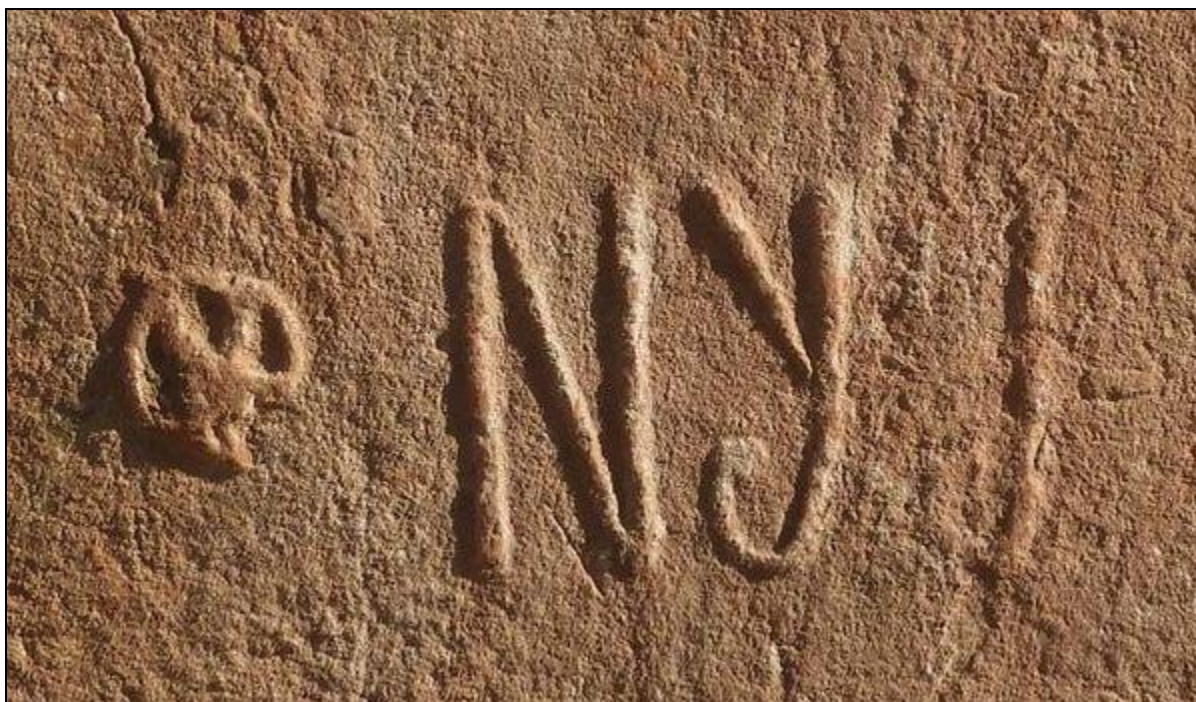
A másik K P jelzettel szignózott téglák külön érdekessége, hogy egy kisebb ellenjegyzés is található rajta a monogrammtól balra, amit a gyűjtői köznyelv csak „*perces*” téglának nevez, azonban feltehetően Debrecen város rövidített D, vagy ami még valószínűbb, összeforgatott DV ligatúrája lehet. Mivel nem minden építőanyagra került rá valószínűsíthető, hogy a település vagy a fazekascéh egyfajta minőségi ellenjegyzése lehetett egykoron. Ez a darab fontos, úgynevezett „*tanútégla*” tekinthető, mivel jelzetei mellett hiteles helyről és beazonosítható építési korszakból származtatható, hiszen tudjuk, hogy a Kistemplom torony nélküli fő tömbje – amelyből a szóban forgó téglák is származnak –, 1720-ban már állt!

4. kép K P monogrammal és úgynevezett „*perces*” összeforgatott DV ellenjeggyel ellátott „*tanútégla*,” amely szintén a Kistemplom 1720-ban emelt részéből származik ²⁰

Ekképpen azokat a termékeket, amiket hasonló kisebb jelzettel is elláttak hajdanán, legalább a XVIII. századra, sőt annak is inkább az első felére, ha nem korábbra keltezhetők, és a városból jónéhány ilyen korú építőanyag került már elő. Elég, talán ha csak a minden erőfeszítéseink ellenére 2017-ben elbontott Rákóczi utca 13. számú, vagy a napjainkban sajnálatosan megsemmisült Cserepes utca 23. számú archaikus cívisházakra gondolunk.

²⁰ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: Horváth Péter gyűjtéséből

5. kép Különleges, NY J monogrammal ellátott, nagy valószínűséggel a XVIII. század első évtizedeire keltezhető tégl a Cserepes utca 23. számú archaikus címisházból, amelyen az összeforgatott DV jelzet is jól látható ²¹

2. Legkorábbi agyagnyerő-, téglavető-, és égető helyeink Debrecenben

A település környékén a legjobb, legkötöttebb talajviszonyok a régi nagy kiterjedésű közlegelő nyugati részein voltak, s jobbra így van ez még napjainkban is, bár nyilvánvalóan a városhoz közelebb eső bellegelő mérete is folyamatosan változott az idők során, ahogy Debrecen lakott részei, illetve a kertségeknek kiosztott földek száma is egyre inkább gyarapodott az idők során. Ezeken a helyeken a mély termőrétegben televényes, alatta pedig finom homokkeverékkel dúsított sárga agyag található, ami többek között éppen téglaelőállításához is felhasználható, így bányászás céljára különböző helyeket jelöltek ki az évszázadok során. ²²

A városi jegyzőkönyvek említést tesznek arról, hogy 1677-ben, amikor is Nagy Mihályné a Szent Miklós utcai kapun kívül található szőlőjét eladta, a szóban forgó földdarab éppen a takácsok kender és len áztatója, illetve a téglanyerő gödrök között terült el. Feltehető-

²¹ Megjegyzés: Harangi Attila gyűjtéséből

²² ZELIZY DÁNIEL 1882: 586-587.

en a takácsok a már felhagyott, vízzel megtelt mélyedéseket használták medenceként.²³ A Miklós utcán kívül elterülő részekben, a városárok közvetlen közelében 1677 előtt tehát – esetleg még ekkortájt is!? –, biztosan működött egy téglavetőtelep, ami egy ideig talán vegyes rendeltetésű övezet is lehetett. A Miklós utcai szőlöst azonban 1573-ban írták le először, és amennyiben a kert illetve a téglavető időben és részint térben nem egymás mellett létezett a kezdetek kezdetétől, akkor feltehetően éppen az utóbbinak kellett ott lennie korábban. Akár már a

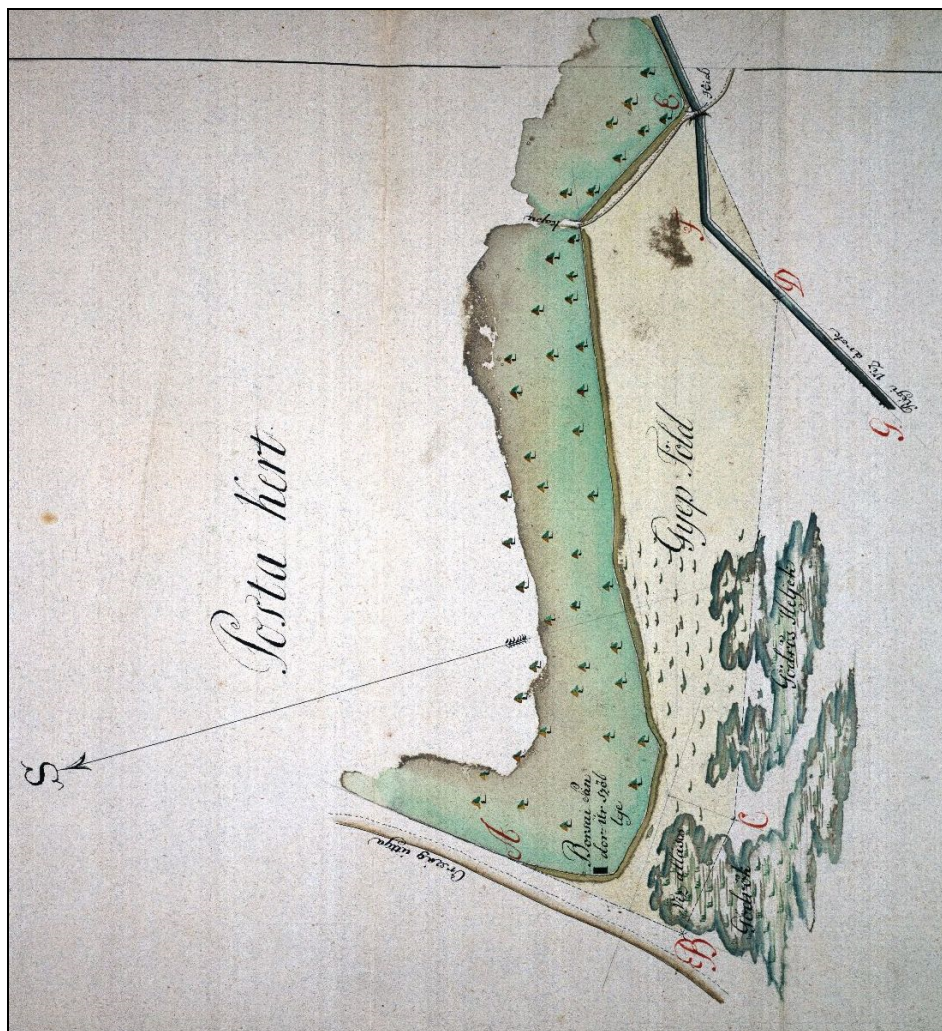

6. kép A Miklós utcai kapun kívül fekvő kert, illetve a szőlős és a város között elterülő egykori téglavető környéke 1783 körül²⁴

²³ MNL. HBML. IV. 1011/a. 19. k. 1677: 437. Lásd még: TAKÁCS BÉLA 1984: 421.

²⁴ Az első katonai felmérés Debrecenre és környékére vonatkozó térképszelvényei. KRIEGSARCHIV – ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV. Lásd még: <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. IX. 11.

XVI. századot megelőző időkben is. Nem melleleg erről tanúskodik részint a legkorábbi ezt a területet ábrázoló atlaszunk is, amely 1783-ra keltezhető. A térképen jól látható, hogy a szőlős eredendően a városkaputól jóvalta nyugatabbra terült el, aminek akár tűzvédelmi okai is lehettek volna, azonban ebben az esetben pontosan tudjuk, hogy a Miklós kapu előtt elteülő hepehupás földek – mint egykori agyaggyerő gödrök –, még 1812-ben is ott voltak, a pusztán hagyott részeket pedig csak ekkortájt kebelezte be a kertség, amely közvetlenül még így sem épült egybe a településsel.²⁵ Annyi bizonyosnak tekinthető tehát, hogy Debrecen egyik legrégebbi levéltári forrásokkal is alátámasztható téglavetőtelepe közvetlenül a Miklós utcai kapu előtt terült el.

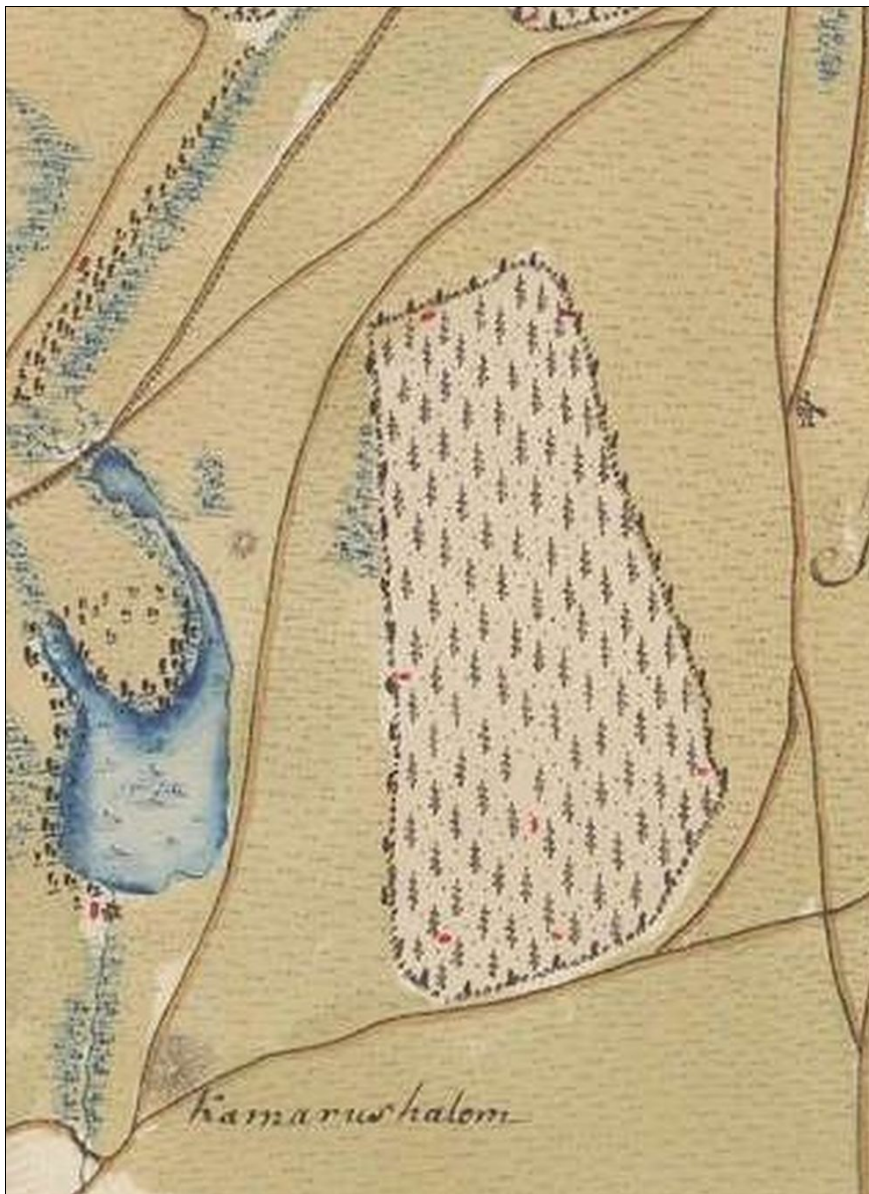

7. kép A Miklós utcai kapun kívül található Postakert, illetve a szőlős és a város között elterülő egykori téglavető környéke 1812 körül²⁶

²⁵ ZOLTAI LAJOS 1902: 13-14., BALOGH JÁNOS 1984: 485.

²⁶ MNL. HBML. DvT. 278.

Másik kertségünket – amely nevében is megőrizte a téglavetők emlékét –, 1671-ben parcellázta ki a város, és a település délnyugati részén a korábbi téglavermeknél elterülő búzaföldeket az alsójárású lakosok számára osztották ki.²⁷ Ebből pedig az is feltételezhető, hogy a területet téglavetőként korábban inkább Debrecen déli fele, avagy az alsóvárosiak használhatták.

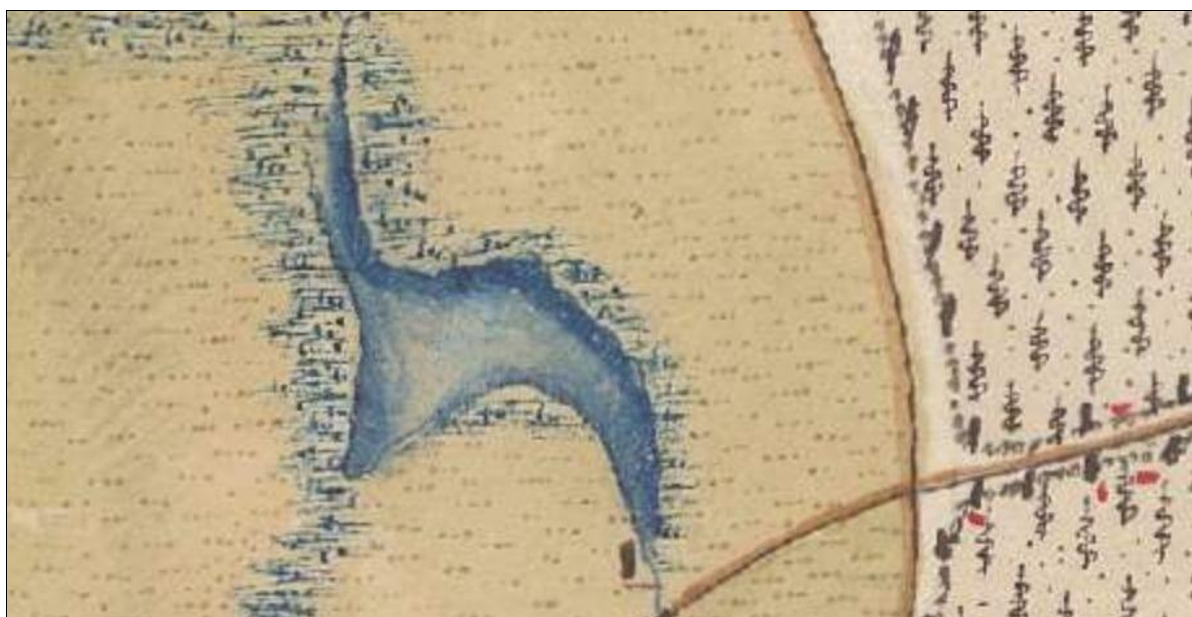
8. kép A Tócsó folyása és a Tégláskert 1783-ban²⁸

²⁷ SZÜCS ISTVÁN 1871: 633., ZELIZY DÁNIEL 1882: 561., SÁPI LAJOS 1981: 72-73., BALOGH JÁNOS 1984: 485.

²⁸ Az első katonai felmérés Debrecenre és környékére vonatkozó térképszelvényei. KRIEGSARCHIV – ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV. Lásd még: <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. IX. 11.

Harmadik téglavetőnk a mai Nagysándortelep vidékén jött létre, amely a legnagyobb kiterjedésű lehetett, s minden valószínűség szerint már az 1760-as években, illetve azelőtt is működött.²⁹ Feltehetően éppen erről a helyről esik szó a városi feljegyzésekben, amikor az 1770-es években számot adtak arról, hogy a Tóció nyugati partján az égetőhely közelében, több ott dolgozó engedély nélküli szállásokat épített magának.³⁰

Ezeket a hevenyészett kalyibákat Debrecen vezetősége ekkor még jobbra elbontathatta, az első katonai felmérés idején 1783-ban ugyanis a szóban forgó laponyagos vízállásos terület közelében kunyhókat nem tüntet fel az atlasz. Később azonban éppen ennek a vizenyős tájnak az északi partján alakultak ki a téglavetők és családjaik első, viszonylag állandósultnak tekinthető telepei. Ezen a helyen tehát az 1770-es évektől kezdve bizonyosan visszatérő gond lehetett a kintlakás tiltása, amely felett egy idő után részint szemet hűnyhatott a város vezetősége.

9. kép A mai Nagysándortelep környékén is bányásztak agyagot, a téglavetők viskói 1783. körül azonban még nem állandósulhattak ezen a területen³¹

²⁹ SZÜCS ERNŐ 1979: 204.

³⁰ SÁPI LAJOS 1997: 72.

³¹ Az első katonai felmérés Debrecenre és környékére vonatkozó térképszelvényei. KRIEGSARCHIV – ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV. Lásd még: <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. IX. 11.

A cívisváros területén még egy negyedig korai időkből származó téglavetőről is van tudomásunk. A katolikusok újbóli Debrecenbe településének kényszerű engedélyezése okán a XVII. század végén, illetve a XVIII. század első felében mindinkább az az igény merült fel, hogy Debrecenben is emeljenek egy katolikus templomot. Gróf Csáky Imre nagyváradai püspök karolta fel aztán ezt a kezdeményezést, akinek a javaslatára Debrecen Szabad Királyi városi rangra emeléséhez azt a kötelezettséget is törvénybe iktatták, „*hogy jelöljenek ki helyet a katolikus plébániatemplom és Szent Ferenc atyáinak konventje fölépítésére.*”³²

Keczer István kanonokot 1717. január 22-én Bakó János váradai prépost be is iktatta hivatalába, a rekatolizáció azonban – tekintve a cívisváros erős református hitét –, vajmi kevés sikerrel kecsegtetett. Éppen ezért mivel Bakó János egykoron a privigyei piarista iskola diákja volt följánlotta, hogy egy alapítványt hozna létre a debreceni piarista rend életrehozásához, amit maga Csáky Imre püspök is támogatott, így az egyházi vezető Zajkányi Lénárd viceprovinciálístól rögtön két piaristát is Debrecenbe kéretett, majd pedig 28 ezer forintnyi alaptőkével 1718 áprilisában létre is jött az alapítvány.

Szlopnyay Elek illetve Hornik István 1718 végén indultak el Nyitráról és 1719. január 17-én érkeztek meg Debrecenbe, ahol pár napon belül rájuk szakadt a helyi egyház teljes ügykezelése, mivel a kinevezett plébános csakhamar Váradra távozott. Kijelölt utódja Návay János pedig, aki ugyancsak váradai kanonok volt, jobbára szintén a püspöki székhelyen tartózkodott. Ezek után úgy tartja a fáma, hogy a város akkori főbírája Komáromy Csipkés György – a híres református teológus azonos nevű fia – a kegyesrendi Szlopnyay Elek szerzetessel a franciskánusok hirtelen távozása után közölte is, hogy törvény szerint csak a ferenceseknek kötelesek helyet biztosítani. A piaristák azonban mégis maradtak.³³

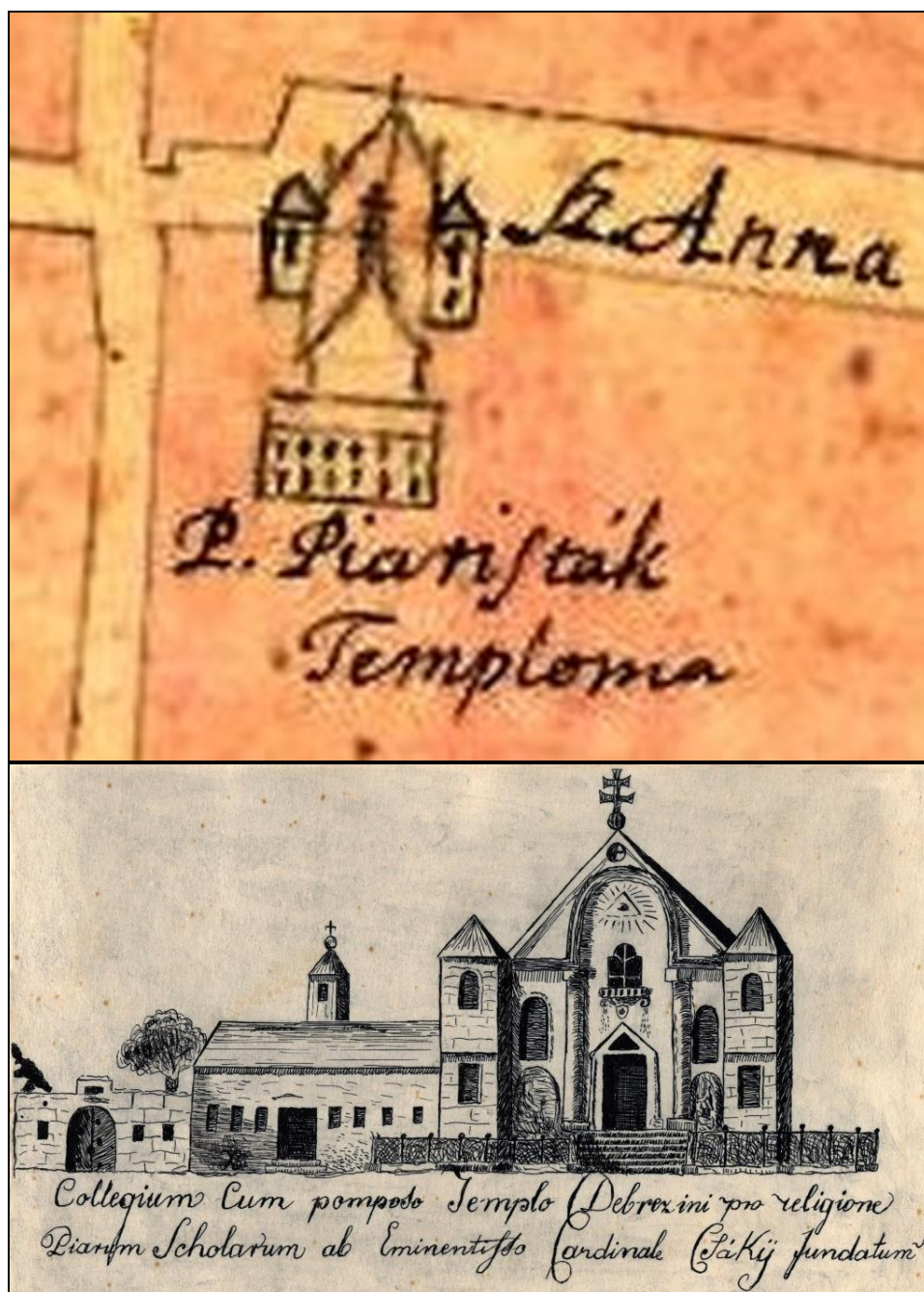
Elek atya meg is tette a katolikus egyház által szükségesnek vélt első lépéseket, a város pedig vonakodva ugyan, de a sokszoros kérvényezések után nagy nehezen mégiscsak kijelölt egy téglavetőt a pápisták számára – amelynek helyéről egyelőre sajnálatosan ezidáig nincsenek bővebb ismereteink –, hogy ezek után 1721-ben megkezdődhessen a Szent Anna templom alapjainak kiásása.³⁴ A szerzetes ehhez a munkához Pestről egy képesített mestert is szerződtetett, és részben Váradról és környékéről megkezdtek a szükséges fa és egyéb anyagok helyszínre szállítását is. Mindeközben azonban kiderült, hogy a téglavetőhelyről származó kiége-

³² <https://www.magyarkurir.hu/hirek/haromszaz-eve-telepedtek-meg-piaristak-debrecenben> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 6.

³³ KISHÁZI KOVÁCS LÁSZLÓ 1995:54-62.

³⁴ ZELIZY DÁNIEL 1882: 373.

tett építőanyag olyannyira silány minőségű, hogy azok nagyobb teherbíróképesség hiányában alapozáshoz nem voltak felhasználhatók. Emiatt az Egri és Nagyváradi Egyházmegye beleegyezésével két Debrecen külterületén álló templomrom még megmaradt tégláit használták fel.³⁵

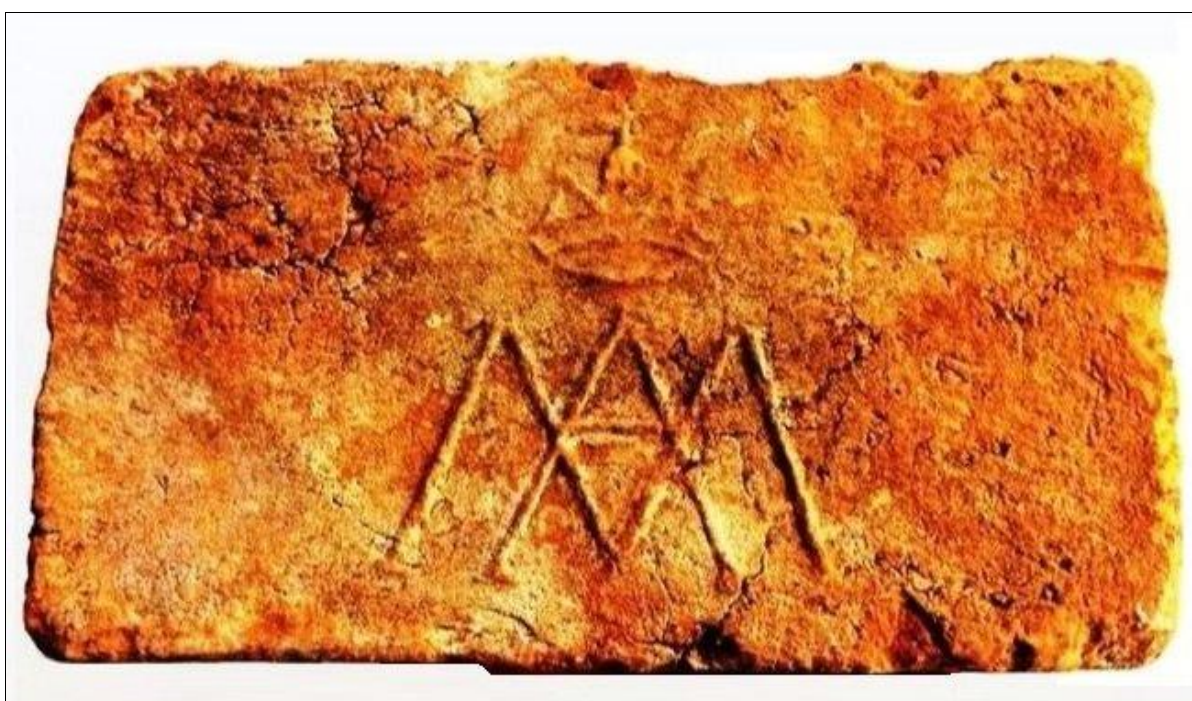

10-11. kép A Szent Anna templom az 1752-es várostérképen, és homlokzata a XVIII. században³⁶

³⁵ ZELIZY DÁNIEL 1882: 373.

³⁶ OSZK. TK. 107. illetve <https://www.magyarKurir.hu/hirek/haromszaz-eve-telepedtek-meg-piaristak-debrecenben> A letöltés ideje: 2020. X. 6.

Megoldódni látszik tehát az a gyűjtők körében eddig feloldhatatlannak vélt kérdés, hogy miképpen kerülhetett elő Debrecenből Piarista szimbólummal ellátott pecsétes téglá, amelynek egyik darabja állítólag éppen az egykori debreceni Kölcsey házból került elő. A megmaradt építőanyagot a szerzetesek talán értékesítették már a templom kivitelezése során is vagy annak befejezésekor, esetleg egy-egy nagyobb tűzvész, illetve katolikus egyházi ingatlan elbontása, vagy átalakítása során egyaránt újra felhasználhatták az ezekkel a jelképekkel ellátott, helyben már feleslegessé vált termékeket.³⁷

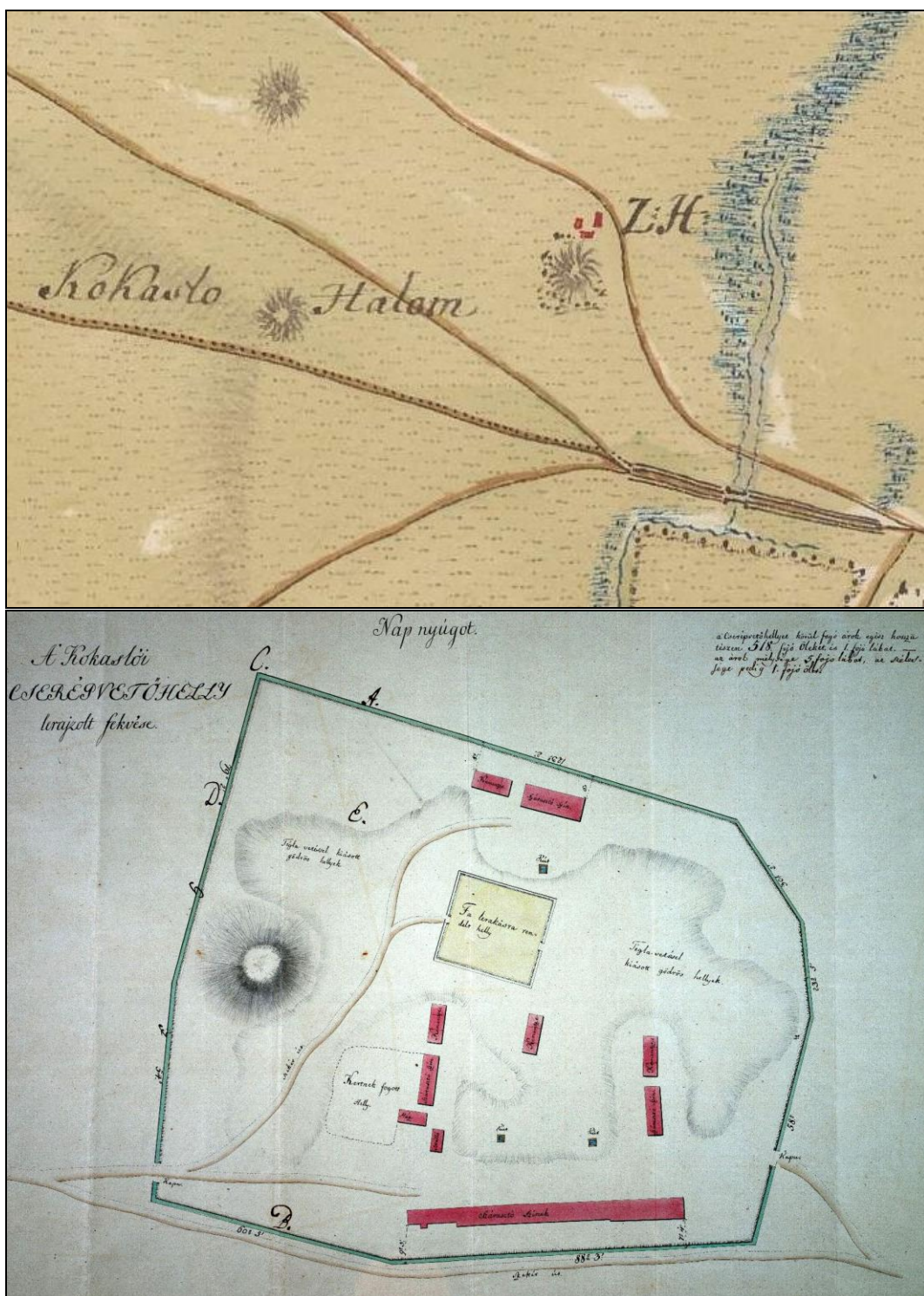

12. kép A Piarista szimbólummal ellátott debreceni előállítású XVIII. századi téglá, amely a Kölcsey házból került elő³⁸

Annyi bizonyosnak tekinthető még a debreceni agyaggyerőhelyek tekintetében, hogy a Kokaslói téglavető és égető is már biztosan működött 1783. körül, legkorábbi részletekbe menő hiteles rajzunk erről a telepről azonban csak 1837-re keltezhető.

³⁷ VARGA GYULA 1981: 313-315.

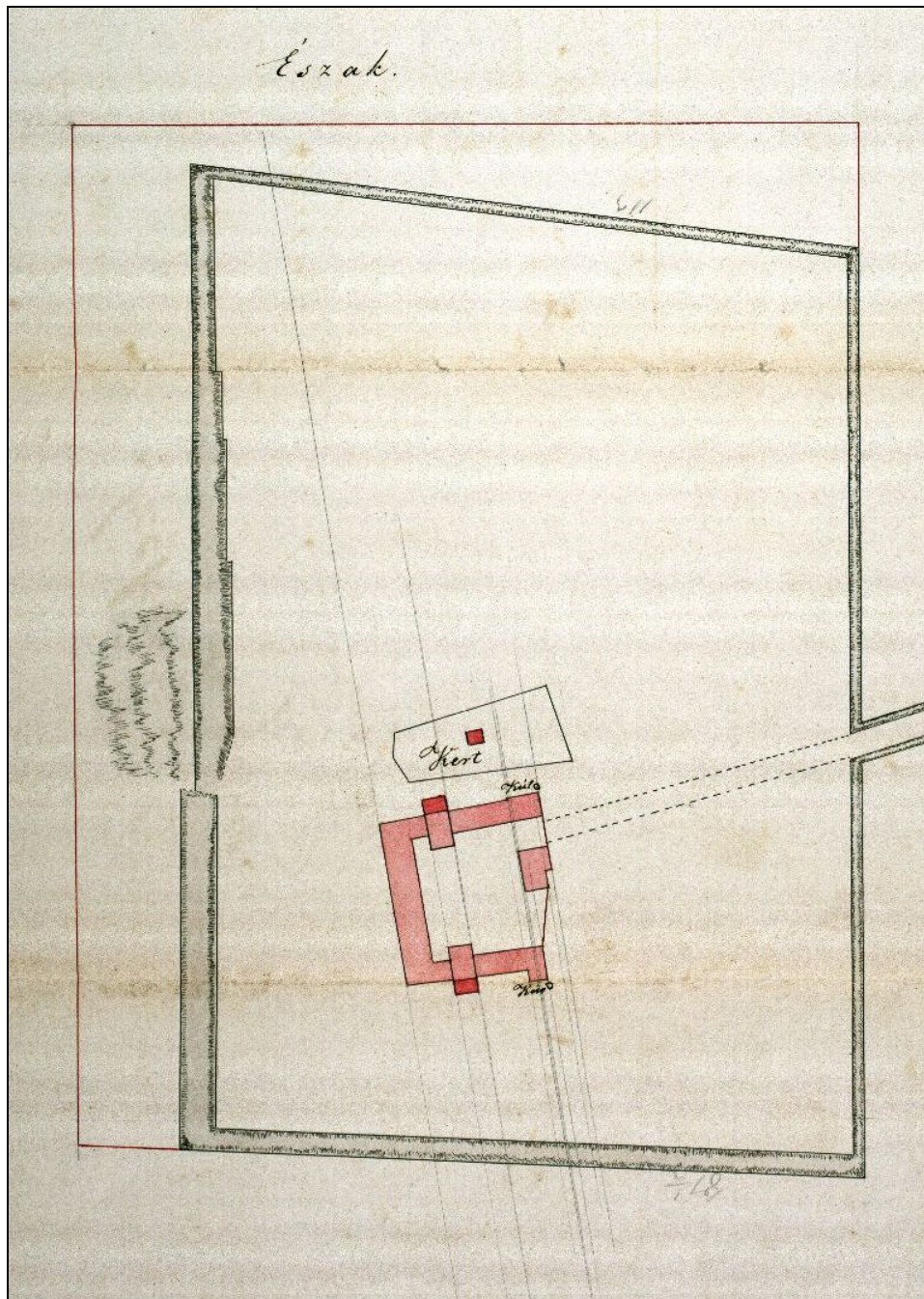
³⁸ Megjegyzés: A téglát a Debreceni Református Kollégium Múzeumának igazgatója Gáborjáni Szabó Botond helyezte letétbe a Fodor Gusztáv által a tiszaszentimrei templomtoronyban kialakított gyűjteményben, ahol napjainkban is megtekinthető. Lásd még: https://forum.index.hu/Article/viewArticle?a=131609422&t=9096635&fbclid=IwAR2Wh_Sk69I_MZeOKVYC_IYif2mhxgWtRfVMxFkqhKCAO6DI64INSFF8sc illetve <https://palospiaristatemplom.webnode.hu/> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. IX. 11.

13-14. kép A Kokaslói téglavető és égető, avagy Ziegelhütte, az I. Katonai felmérés térképszelvényén 1783-ban ZH rövidítéssel jelölve, illetve 1837-ben ³⁹

³⁹ Az első katonai felmérés Debrecenre és környékére vonatkozó térképszelvényei. KRIEGSARCHIV – ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV. Lásd még: <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. IX. 11., illetve MNL. HBML. DvT. 650.

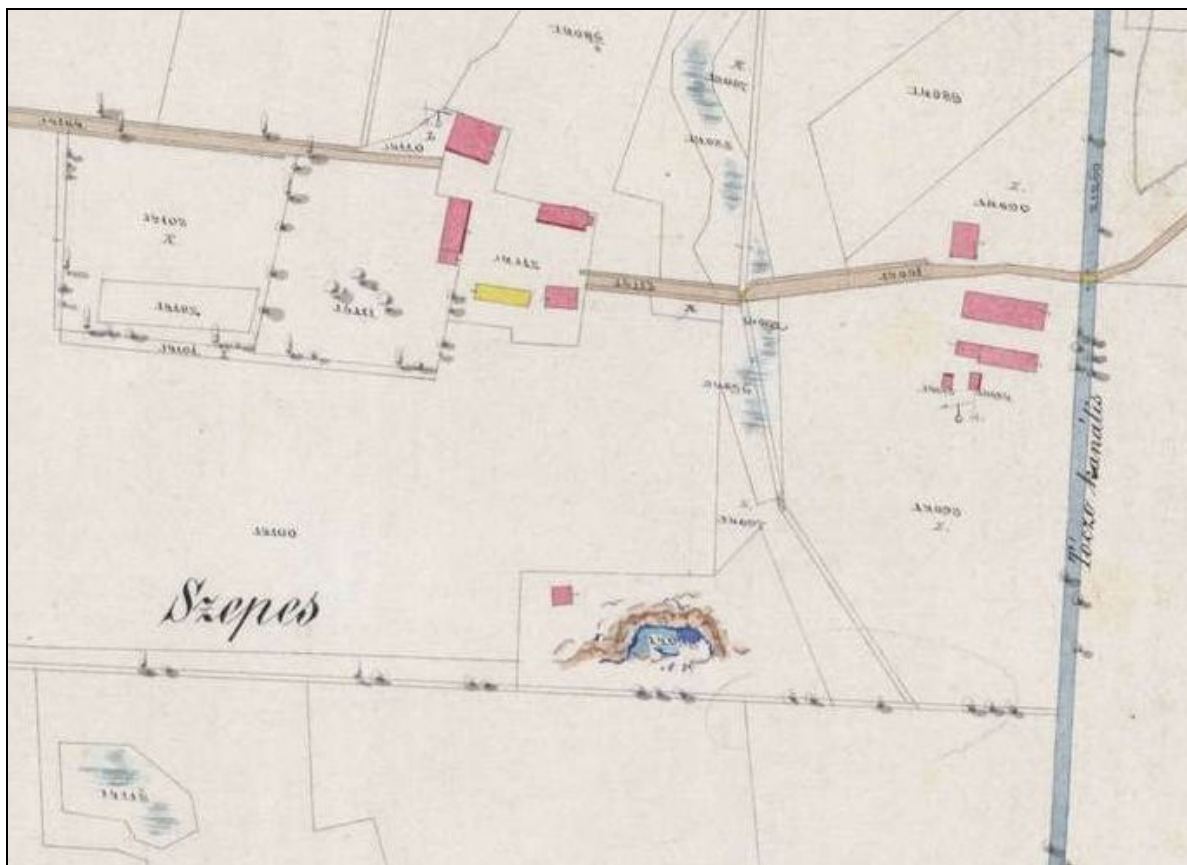
A Szikgáti tégl- és cserépvetőről viszont csak 1844-től vannak hiteles érdemlő adataink. Nem zárható ki viszont, hogy ez az üzem is működött már a XVIII. század vége felé, valószínűbb azonban, hogy a XIX. század eleji nagy tűzvészek után jöhetett létre, amikor is számos Szeben környékéről érkező, cserép előállításához értő család érkezett a cívisvárosba.

15. kép A Szikgáti téglavető rajza 1844-ben ⁴⁰

⁴⁰ MNL. HBML. DvT. 658.

Zelizy Dániel 1882-re keltezhető közléseiből annyi még bizonyosnak tekinthető, hogy valamikor az idők folyamán még Szepesen is voltak agyaggyerő gödrök, illetve ezen a területen is égettek téglát. A hepe-hupás, partos-völgyes tájról leírta, hogy földje igen változatos, a futóhomoktól a homokos agyagig különböző minőségű volt. A felsőtalaj mészben mindenütt igen szegényes, ami majd csak mintegy 15-60 cm mélységben kezdett feltűnni és nagyjából ugyanitt az altalaj színe is világosodott, ahol már részint apró gömbökben, vagy nagyon finom erekben a márga is megmutatkozott. Egyes helyeken pedig előfordult, hogy a talaj színe és alakja 100-160 cm között egészen egyenlő összetételűvé vált.

16. kép Régi agyaggyerőgödör és téglaégető Szepesen amit hajdanán még Zelizy Dániel is láthatott ⁴¹

A felső televényes rétegben viszont sosem volt mész, annál inkább ismét csak márgás volt a föld, amelynek szaga enyhén savanykás, nedvesen gyúrható volt, megszáradva azonban rögösödött, egy-egy futó eső hatására pedig azonnal elmállott. Annyi a leírásból még kitűnik,

⁴¹ MNL. HBML. DvK. 1.

hogy a márga az itt égetett téglában is előtűnt, mert tele volt égetett mészgömbökkel. A szerző – aki minden bizonnyal még járt a szóban forgó terepen, hiszen egzakt leírást adott róla, így tehát látnia kellett –, azonban az agyaggyerő pontos helyszínét, megnyitását és esetleges felhagyásának idejét már nem írta le, így napjainkra csak feltevéseink lehetnek arról, hogy a Tóció nyugati partján Szepes mely területén folyhatott egykoron téglaelőállítás.⁴²

17. kép A debrecen környéki régi téglavetők datálása és elhelyezkedésük északról dél felé haladva: Kokaslói téglavető (1783. előtt) A mai Nagysándortelep környéki téglavető (1760. előtt) A Miklós utcai kapu előtti téglavető (1677. előtt) Az egykori Téglláskert környékén elterülő agyaggyerőhely (1671. előtt) A Szikgáti téglavető (Feltehetően a XIX. század elejétől már üzemelt) A Szepesi téglavető (nicsennek kellő információink)⁴³

⁴² ZELIZY DÁNIEL 1882: 587.

⁴³ Az első katonai felmérés Debrecenre és környékére vonatkozó térképszelvényei. KRIEGSARCHIV – ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV. Lásd még: <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. IX. 11. Megjegyzés: Dr. Horváth Péter saját szerkesztése

3. Az önálló tégl- és cserépmanufaktúra kialakulása

Maga a téglavető szakma a korrall előrehaladva egyre inkább elvált a fazekasságtól, sőt a termékek előállítására vonatkozó differenciálódás feltehetően legkorábban éppen a fazekas céhen belül jelentkezett Debrecenben. A XVIII. század végétől kezdve a téglavetők és égetők csoportja mindinkább elkezdett leválni a fazekas céhtől, idővel pedig csak kisebb telekállományt tudhattak magukénak más helyi iparosokhoz viszonyítva, továbbá állatállományuk csekély száma is azt mutatja, hogy mindinkább saját mesterségükből kellett, hogy megéljenek s így a földművelés az életükben érthető okokból egyre jobban háttérbe szorult.⁴⁴

Mindeközben Debrecen számtalan alkalommal a tűz martalékává vált, így a város vezetősége 1774-ben megelőzés céljából előterjesztette és jóvá is hagyta a „*Tűz ellen való rendelkezéseket.*” A lakosság azonban a szabályzatot nemigen tartotta be, hiszen újabb és újabb lángok csaptak fel a településen. Nem csoda tehát, hogy ha lassan de a téglavető foglalkozás Debrecen környékén is mindinkább meghonosodott, fejlődésnek indult, és külön szakmává vált. Míg 1771-ben csak 12 ember foglalkozott téglavetéssel 1780-ban már 16 fő végezte ugyan ezt a munkát, jobbára feltehetően a mai Nagysándortelep környékén.

A város vezetősége mindeközben a helytartótanács utasítására az első tűzvédelmi rendeletét kibővítette és 1785-ben újra kiadta, öt évvel később 1790-ben pedig már 18 fő dolgozott téglavetőként a településen. Debrecen azonban az 1797-ben felcsapott lángokban ismételen nagy károkat szenvedett, mégpedig olyannyira, hogy a helytartótanács a károsultak megsegítésére országos gyűjtést rendelt el. Mindezek mellett a város vezetősége a leégett házak újjáépítéséhez minden károsultnak díjtalanul kiadta az építkezéshez szükséges faanyag felét s megszavazott további 160.000 darab téglát is, amelyből a szegények térítés nélkül fejenként legfeljebb 2000 darabot kaphattak meg, míg a tehetősek ugyanezrét már 8 Máriással fizettek.

Látva az ismétlődő pusztítások hatását 1799-ben ismételen kiadták a tűzvédelmi rendeletet, amelyben ekkorra már komoly és megfontolandó intézkedéseket vetettek papírra. Az ötvenegy pontba foglalt szabályzat egyaránt intézkedett a tűz megelőzéséről és az oltási valamint mentési feladatokról. Tanulmányunk szempontjából pedig igen fontos, hogy már rögtön az I. pontban előírták: „*A' kiknek tehetsége engedi, igyekezzenek téglából, és bólt- hajtásra építeni, hatsak a' konyhát is...*” míg a II. pontban a fakémények kivitelezését és használatát

⁴⁴ KOMORÓCZY GYÖRGY 1971: 151-152., VARGA GYULA 1981: 351.

tiltották el. Ettől függetlenül 1800-ban újabb visszaesést mutat a statisztika, ekkoriban ugyanis csak 12 fő dolgozott téglavetőként, a rendelkezések pedig mind hiábavalónak tűntek, hiszen 1802-ben és 1811-ben újra felcsaptak a lángok, s ami a város lakosságára jellemző, mind a mai napig megőrződött egy fakémény a Csapó utca egyik ódon házának tetején...⁴⁵

18. kép A Csapó utca 23. számú ház fakéménye talán az utolsó belvárosi ilyen jellegű felépítmény Debrecenben⁴⁶

⁴⁵ MNL. HBML. Királyi biztosi iratok 1799., illetve SÁPI LAJOS 1972: 27-28.

⁴⁶ Megjegyzés: A szerző saját, 2015-re keltezhető felvétele

A XIX. század eleji nagy tűzvészek után a várost érintő változások, ha lassabb ütemben is, azonban végre kezdetét vehették. A tragédia után olyan, a településhez mind közelebb fekvő téglá előállítására is alkalmas területeket szerettek volna kijelölni – talán éppen a Szikgáti téglavetőt?! –, ahonnan kifogástalan, magasabb minőségű agyaghoz is hozzá lehetett jutni. A készítendő építőanyag minőségének és megfelelő áron történő értékesítésének biztosítására pedig büntetési joggal felruházott ügynevezett „*téglainspektort*,” tehát egyfajta felügyelőt is alkalmaztak.⁴⁷

Mindezekén túl a városi előjáróság a katasztrófa után kiadott szabályzataiban a házak fedéséhez mindinkább a cserépborítást írták elő, de mivel a településen mindezidáig ezt a terméket nem igazán állították elő, valamiképpen meg kellett honosítani a szakmát. Igyekeztek tehát cserépetőket betelepíteni Debrecenbe, ha másként nem megoldható még oly módon is, hogy a mesterek a város szolgálatába álljanak! Péchy Mihály – akivel a helyi vezetőség ekkoriban már elkezdett tárgyalni a városháza új épületének lehetséges megvalósításáról, s nem melleleg tűzérőnagyként éppen Szebenben állomásozott –, Erdélyből küldött ajánlatot megfelelő gyakorlattal és szakértelemmel rendelkező cserépkészítő mesterek és családjaik szerződtetésére. A javaslatnak megfelelően a vezetőség így több hozzáértő familiát is felfogadott, akik aztán letelepedtek Debrecenben, s ennek megfelelően a város tulajdonát képező kokaslói és szikgáti tégláégetőhelyek környékén megkezdődhetett a mindinkább elterjedő hódfarkú tetőcserép előállítása is.⁴⁸

A cserépfedés azonban alig-alig terjedt a városban, sőt még az építkezések is csak nagy nehézséggel indultak meg az 1802-es események után. A királyi biztoshoz 1804-ben felterjesztett jelentés alapján ugyanis két év alatt mindösszesen 10 égetett téglából készült lakóház épült, amelyek fedéséről nincsenek bővebb ismereteink, illetve 42 vályogból, és további 10 betapasztott karóból valósult meg. Ez a mennyiség viszont a leégett lakóépületeknek csak igen kis hányadát tehetta ki.⁴⁹ Lassan azonban kezdett magára találni a város. Erre jó példa többek között, hogy 1807-ben – amikor a céhen belül 15 tégláégetőről van már tudomásunk –, megalakul a különálló tégláégető és cserépgyártó manufaktúra, avagy a téglavetők társasága.⁵⁰ Jelenlegi ismereteink szerint mindezek után 1810-ben 14 fő végezte ezt a tevékenységet.⁵¹

⁴⁷ SÁPI LAJOS 1972: 27-29.

⁴⁸ ZOLTAI LAJOS 1932: 62., SZÜCS ISTVÁN 1871: 835., SÁPI LAJOS 1972: 29-30.

⁴⁹ MNL. HBML. Királyi biztosi iratok 1844. „*Az 1804-ben épült új épület sorrese.*” Lásd még: SÁPI LAJOS 1972: 31.

⁵⁰ MNL. HBML. Tanácsülési jegyzőkönyv 1845. XII. 6. Lásd még: KOMORÓCZY GYÖRGY 1971: 151-152., SZÜCS ISTVÁN 1871: 991-992., illetve VARGA GYULA 1981: 313-315., 344.

⁵¹ VARGA GYULA 1981: 315., 344.

19-26. kép Debreceni hódfarkú tetőcserepek a XIX. század első feléből illetve közepe tájáról ⁵²

Debrecen a kézműipari keretek fenntartása és működtetése mellett azonban továbbra sem foglalkozott a szó szoros értelmében vett valódi téglagyár életrehívásával, pedig a környező uradalmakban ekkoriban már elkezdtek terjedni a különféle téglá és cserépetetők, ami-

⁵² DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: Horváth Péter gyűjtéséből

vel a település azt kockáztatta, hogy elveszítheti kialakított monopolhelyzetét. A város később is csak a reformkori nagyobb építkezései során igyekezett gondoskodni megfelelő nyersanyag-ellátásáról. A jobbára még mindig kézműipari keretek között működő termékelőállítás tehát jobbára csak saját szükségleteiket elégíthette ki.⁵³ Az 1811-es tűzvész és az azt követő védelmi rendeletek illetve építkezési szabályozások viszont már ugrásszerű fejlődést generáltak, Ibnányi Farkas kerületi táblai elnök utasítására ugyanis előírták, hogy amennyire csak lehet, az épületeket cseréptetővel borítsák.⁵⁴ „*Debrecen város belterületének rendezése, különösen a tűzvédelmi intézkedésekből kifolyólag szükségessé vált téglaházak építése nagyobbfokú téglagyártást vont maga után. Ezt követte a náddal borított háztetők kicserélése és a zsindeletető cseréppel való pótlása. Ez társadalmi igény volt s emiatt a téglá mellett a cserépezés széles körű munkát teremtett.*”⁵⁵

A téglá- és cserépelőállítás a régi céhes keretből főként tehát 1811 után kezdett kitörni, a debreceni cserépgyártást pedig éppen ebben az évben üzemszerűen elsőként Somogyi István volt nádudvari fazekasmester indította be, akit a helyi vezetőség Komlóssy Dániel tanácsnok ajánlására szerződtetett le az iparág felvirágoztatására. A településen hosszú éveken keresztül több mester is kikerült a kezei közül, a város pedig szolgálataiért egy telekkel is megjutalmazta.⁵⁶ Külön érdekesség, hogy Debrecenben nem csak téglákat láttak el jelzetekkel, de tetőcserepekbe is került néha egy-egy mesterjegy, amelyek legrégebbjei nagy valószínűséggel éppen a Szebenből és környékéről érkezett fazekasok illetve a Somogyi Istvánnál tanult cserépvető nevével takarhatják.

27-34. kép Cserépvetőmesterek névbillogjai debreceni hódfarkú tetőcserepeken I.⁵⁷

⁵³ RÁCZ ISTVÁN 1981: 269.

⁵⁴ ZELIZY DÁNIEL 1882: 889.

⁵⁵ KOMORÓCZY GYÖRGY 1971: 151-152.

⁵⁶ SZÜCS ISTVÁN 1871: 995., KOMORÓCZY GYÖRGY 1971: 151-152., VARGA GYULA 1981: 338.

⁵⁷ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: Horváth Péter gyűjtéséből. Forrásmegjelölés balról jobbra haladva: A VJ, vagy NJ jelzet a Faragó utca 18. számú ódon kurtacivis házról, az SzG monogrammos cserép a Hatvan utca 51. számú ingatlanról, a kettős P, és a KS észignóval ellátott építőelemek szintén a Faragó utca 18. számú házról származnak.

27-34. kép Cserépvetőmesterek névbillogjai debreceni hódfarkú tetőcserepeken II. ⁵⁸

A városi téglagyártásnak újabb lendületet adott a már régóta tervbe vett zárt rendszerű csatornahálózat kialakítása is, amely ugyan már régóta esedékes volt, a település szűkös anyagi forrásai miatt viszont a beruházást mindig elnapolták. A rendszer kialakítása csak Beck Pál mérnök, királyi biztossá történő kinevezése után kaphatott újabb lendületet, amelyhez szintén nagyobb mennyiségű téglát előállítására volt szükség. A munkálatokhoz 1817. IX. 26-án hozzá is kezdtek, a kivitelezés azonban – tekintve a város fekvését és méreteit –, igencsak elhúzódott.

Jól mutatja ezt az is, hogy a debreceni nagy fahidat a tervezett csatornahálózat kialakítása miatt csak 1824-ben kezdték elbontani. Az előkészítő munkálatok tehát igencsak hosszú időn át folytak, és a valóságban csak 1824 tavaszán vehette kezdetét a csatornaépítés, mégpedig a Miklós utca végén. A gerincvezeték ezeket után a Német – mai Széchenyi –, és Piac utcákon, majd a Hatvan utcán folytatták. Két évvel később 1826-ban pedig megépítették a Csap utcán, majd 1827-ben a Mester, Bethlen, Péterfia, Csapó, Czegléd – mai Kosuth –, Szent Anna utcákat is ellátták csatornahálózattal. Az 1811-es nagy tűzvész után 1820-ban tehát nem véletlen, hogy már 24 téglavetőről adnak értesülést dokumentumaink. Tíz év elteltével 1830-ban azonban újabb visszaesés mutatkozott, ekkoriban 19 főről tudunk, akik ebben a szakágban dolgoztak.

A városi tanács, hogy a téglalapítkezést minél inkább meghonosítsa termékeit előállításában értékesítette, sőt megengedte azt is, hogy a megrendelő saját tüzelőjével égettesse ki a téglát. Ebben az esetben viszont a település tizedet szedett be a kemencék és a földterület hasz-

⁵⁸ Az NJ szignóval ellátott építőelem a Faragó utca 18. számú házról származik. A szívbe foglalt T betűs billog a Bajcsy-Zsilinszky Endre utca 42. számú archaikus épületről, a szintén szívbe foglalt TG szignatúra a Tanító utca 10. számú portáról, a feltehetően EG betűket koszorúba foglaló emblémával ellátott tetőcserép pedig szintén a Hatvan utca 51. számú házról került le.

nálata után, a település az így birtokába jutott úgynevezett „*dézsmatéglát*” pedig saját termékeitől elkülönítve, vevőkörében értékesítette. A városi jelentésekből kiderült, hogy 1896-ban szedtek be, és adtak el utoljára dézsmatéglát, így valószínű, hogy a tanács ez idő tájt szüntette meg a termék-előállítás illetén formáját.⁵⁹

Bozsó György debreceni asztalosmester, bútorrestaurátor elbeszéléséből azonban tudjuk, hogy felmenője, Bozsó András földműves gazdálkodó, aki Debrecenben a mai Tanító utca 15. számú telken lakott hajdanán, még saját téglából emelte lakóházát, mégpedig oly módon, hogy az építőanyagot a nagyhegyesi tanyájukon állították elő, majd szekérszám hordták be azokat a városba, voltaképpen az építkezés színhelyére. Külön érdekesség, hogy az ingatlan bontásakor szép számmal kerültek elő B. A. jelzettel ellátott téglák, feltételezhető tehát, hogy idővel nem csak a fazekascéh tagjainak monogramjai tűnhettek fel már a kiegészített termékeken, hanem az előállító/tulajdonos nevének kezdőbetűi is szerepelhettek a téglákon.

35. kép B. A. jelzettel ellátott debreceni téglá a Tanító utca 15. számú egykori házból Bozsó András nevével fémjelezve⁶⁰

⁵⁹ SZÜCS ERNŐ 1978: 204.

⁶⁰ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: Horváth Péter gyűjtéséből

A szóban forgó portára bizonyos Bozsó András – az adatközlő nagyapja –, 1907-ben kért építési engedélyt. A kivitelezett utcafronti tömb mögött azonban megmaradhettek korábbi részek is, feltehetően tehát már 1896 előtt is folyhatott valamiféle bővítés, vagy átalakítás a házon. Az 1869-es népszámlálási adatokból pedig kitűnik, hogy ekkortájt is egy bizonyos Bozsó András – Bozsó György dédapja –, tulajdonolta ezt a földterületet, aki feltehetően 1833. körül születhetett, mivel az összeírás idején 36 éves volt. Ekképpen ténylegesen valószínűsíthető, hogy az itt talált házi előállítású B. A. jelzetű téglák még 1896 előtt készülhettek és a családfő szignatúrája látható az előállított és máig fennmaradt egynéhány terméken! ⁶¹

Téglavetőként 1840-ben már 36 főt vettek lajstromba, amikor is a tevékenység kezdett mindinkább egyfajta tőkés vállalkozássá válni. A korábbi téglavető társaságnak már csak kisebb része 7 fő égetett hagyományos keretek között ekkoriban, a többség – mintegy 30 fő –, inkább gazdáknak és építőmestereknek vállalt munkát „8-8 forint 30 krajcárért ezrit.” ⁶² Ily módon Somogyi Gábor vezetésével 1841-ben építővállalkozók összefogásával a volt téglavető társaság tagjaiból megalakulhatott a Műtéglagyár. Gyárszerű termelésre viszont még ekkor sem tértek át, lényegében tehát ezt is egyfajta manufaktúrának kell tekintenünk, amelyben a megfelelő vállalkozók irányítása és szervezése mellett a társaság tagjai még mindig jobbra a hagyományos keretek között állították elő termékeiket. ⁶³

36. kép A debreceni városházából származó 1840-es dátummal ellátott téglá ⁶⁴

⁶¹ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR

⁶² MNL. HBML. IV. A. 1013/F. 1847: 12.

⁶³ VARGA GYULA 1981: 338.

⁶⁴ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: Horváth Péter gyűjtéséből

37-39. kép Emeleti padlóborítás darabja a városházáról az 1840-es évekből, illetve öt és hatszögletű padlástéglák a Somogyi kúriából. Ezek a burkolóanyagok szintén gátolták a tűz terjedését, s egyaránt esztétikusabbá tehettek egy-egy belvárosi ház kamráját, illetve szabadkéményes belsőterét is ⁶⁵

⁶⁵ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: Horváth Péter gyűjtéséből. Az ötszögletű igen ritka járólap a Somogyi kúriából került elő, ahol számos hatszögű darabot is találtunk a terepbejárás során. Az épület egyébként 1842-re nemhogy állt, de már be is volt rendezve. Az ingatlant a debreceni köznyelv napjainkban csak Balogh-Vértessy kúriaként emlegeti, kivitelezése azonban Somogyi Gábor téglagyáros nevéhez köthető. Hatszögletű padlástéglák egyébiránt a Széchenyi utca 6. számú házban még napjainkban is találhatóak, de a Rákóczi utca 13., és a Tanító utca 10. számú ingatlanok bontásánál is nagyobb számban kerültek elő

Idővel a város téglából kirakott csatornaboltozatairól a szekérekerek sok helyen elhordták a földet, az utak kiterjedt kőburkolatról pedig még ekkoriban sem igen lehetett álmodozni, így 1845-ben Detrich Miklós királyi biztos kezdeményezésére újra napirendre került a település úthálózatának valamiféle maradandóbb anyaggal történő burkolása. Ezért a városi vezetőség a tégl- és cserépgyártásban már igencsak járatos Somogyi Gábort a kongótégla előállítás, illetve az ebből készített utak tanulmányozására Hollandiába küldte, s miután a mester tapasztalataival felvértezve hazaérkezett, beszámolót tartott. A kongótégla helyi előállítására meg is kezdődtek a kísérletek, amelyek nagy sikerrel kecsegtettek. A vezetőség hozzáállásából azonban kitűnt, hogy *„mindaddig (...) nem volna tanácsos alkalmazni, ameddig a kongó téglá nagyban való gyártása biztosítva nincs, nehogy a rosszalló ítéletre annyira kész lakosság ezen nagy fontosságú burkolatozási anyagtól elidegeníttessék.”*⁶⁶

Kísérletképpen 1846-ban azonban az akkori Sánta közt, avagy a mai Szent Anna utca Piac utca felőli torkolatát mégiscsak téglaburkolattal látták el, nem véletlenül nevezte később a köznyelv ezt a szakaszt Szép utcának.⁶⁷ A szabadságharc bukása után – bár 1850-ben és

40. kép Kézivetésű téglá, amin egy eb a száradás során átkutyagolt. Az építőelem a Szív utca 16. számú egykori XVIII. század vége felé, esetleg a XIX. század elején megvalósult cívisházból származik⁶⁸

⁶⁶ ZELIZY DÁNIEL 1882: 790.

⁶⁷ BALOGH LÁSZLÓ 2007: 344., 377.

⁶⁸ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: Horváth Péter gyűjtéséből

1853-ban is 30 tég-lavető dolgozott a városban –, a közterületek téglaburkolattal való fedése viszont még erősebben megtorpanni látszott, mivel az idegenből Debrecenbe helyezett új polgármester 1855-ben Laibach város mintájára mégis inkább tölgykockákkal fedette volna le az utakat. A nagyerdőből kitermelt fa viszont rövid időn belül pusztulásnak indult a nyakig érő sárban. A főútvonalakon lefektetett anyagot így már 1863-ban fel kellett bontani. Ebben az időben – valamikor 1858 után – a település téglavető telepét is felszerelték végre egy Hoffmann-féle körkemencével illetve a kongó téglák készítéséhez szükséges téglasajtókkal is ellátták.

Ekképpen alapozták meg a korszerű városi téglá- és cserépgyárat, s bár Debrecenben még sokáig fedték a járdákat égetett agyaggal – hiszen ez volt a rendelkezésre álló kézenfekvő és viszonylag tartósnak tekinthető helyben előállítható legkiválóbb termék –, kezdetét vehette a pár évvel korábban még elképzelhetetlennek tűnő „macskakő” burkolatok kialakítása is, hiszen a bazaltot 1857-től kezdve – amikor már 38 téglavetőt írtak össze a településen –, vasúton is elszállíthatták a civisvárosba. Ezt követően tehát rohamosan gyarapodtak a kőutak is.⁶⁹

41. kép Gótikus DV betűkkel ellátott, Debrecen Város téglavetőjéből származó termék, amely feltehetően a XIX. század második feléből származtatható⁷⁰

⁶⁹ SZÜCS ISTVÁN 1871: 992., ZELIZY DÁNIEL 1882: 790., SÁPI LAJOS 1972: 56., VARGA GYULA 1981: 344., SÁPI LAJOS 1997: 69-70.

⁷⁰ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: A téglák a Baross utca 9. számú ingatlan bontásakor került elő. Horváth Péter gyűjtése

A kor változását mutatja, hogy a második katonai felmérés idején az 1864-ben készült térképen már jól látható a mai Nagysándor telep régi téglavető árcai körüli állandó megtelepülés nyoma, a területet ekkoriban tehát már biztosan folyamatosan lakták. Feltételezhető azonban – ahogyan arra az előbbieken kitértünk –, hogy már jóval korábban is, amolyan a városá által megtűrt telepesekként a XVIII. század harmadik harmadában, illetve a XIX. század elején egyaránt élhettek e helyen téglavető munkások. Mindezt azonban korábbi hiteles atlaszokkal jelenlegi ismereteink szerint nem támaszthatjuk alá, erről ugyanis csak levéltári leírásaink tanúskodnak. Külön érdekesség azonban, hogy még 1864. körül is igencsak hevenyészett, rendezetlen területként ábrázolták a téglavetők kalyibáit és elszórt földkunyhóit. Jól látható és kikövetkeztethető tehát a korábbi szórványos spontán megtelepedés volta, ami felett

42. kép A mai Nagysándor telep környékén 1864-ben már jól láthatók a téglavetőtelep vidékén megtűrt, szórványosan elhelyezkedő épületek sorai ⁷¹

⁷¹ A második katonai felmérés Debrecenre és környékére vonatkozó térképszelvényei. KRIEGSARCHIV – ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV. Lásd még: <https://mapire.eu/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=2398133.779084789%2C6028286.528824868%2C2407225.0081364573%2C6031152.917385561> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. IX. 11.

a Városi Tanács részint szemet hunyhatott, hallgatólagosan ugyanis, de megtúrte a szóban forgó részeken a téglavetők kinttartózkodását annak ellenére, hogy a külterületeken történő állandó lakhatást – a Csapó és Homokkert kényszeredett kivételével –, még 1880-ban is tiltották, holott 1882-re már három gyárszerűen üzemelő vállalat is működött Debrecenben. Ezeknek egyike volt a város által 1881-ben életrehívott, évenként 2 millió téglát, fedélcserpet és burkolati klinikertéglát előállító, és a már említett korszerű Hoffmann körkemencével ellátott műtéglagyár.

A másik jelentékeny előállító 1882 körül Boschetti András volt, bár Boschetti Domonkos – aki az 1869-es népszámlálás idején ugyanúgy hozzátartozója Szent Anna utca 2535. számú házában lakott –, már akkoriban is téglakészítéssel foglalkozott, míg a többiek ekkor még jobbára a szalámigyártásban jeleskedtek. Gyáruk 1882. körül viszont már évente mintegy 300.000 égetett építőipari alapterméket állított elő! Harmadikként megemlíthető még az egykoron Zicherman Ignácné tulajdonát képező, évi 200.000 téglánál többet termelő üzem is, de mindez már az ipari téglaelőállítás története...⁷²

43. kép Debrecen Város gyárából származó kisméretű járdatégla feltehetően a XIX. század végéről⁷³

⁷² Megjegyzés: Az egykori szóban forgó Boschetti ház valahol a mai Szent Anna utca 34. számú panelsor helyén állt. Lásd még: MNL. HBML. DvK. 24., illetve az 1869. évi népszámlálás adatait, továbbá ZELIZY DÁNIEL 1882: 712.

⁷³ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. Megjegyzés: A téglát a Domb utca 22/B. számú ház udvaráról származik. Horváth Péter gyűjtése

Forrásjegyzék

DÉRI MÚZEUM

(é. n) ZOLTAI LAJOS: Kézírtos hagyatéka

KRIEGSARCHIV – ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV

- 1783 *I. Katonai felmérés Debrecenre és környékére vonatkozó térképszelvényei.* Original-Aufnahmskarte von Ungarn. Aufgenommen unter der Direktion des Obristen Neu und Obristlt. Baron v. Motzel des Generalquartiermeisterstabes in den Jahren 1782-1785. Josephinische Landesaufnahme (1763-1787.) Kriegsarchiv – Österreichisches Staatsarchiv. Kartenabteilung: B. IX. a. 527.
- 1864 *II. Katonai felmérés Debrecenre és környékére vonatkozó térképszelvényei.* Aufnahmskarte des Königreiches Ungarn. (1806-1869.) Kriegsarchiv – Österreichisches Staatsarchiv. Kartenabteilung: B. IX. a. 530.

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR HAJDÚ-BIHAR MEGYEI LEVÉLTÁRA

- 1550 *A castellum megsemmisülése.* Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 1011/a. 1. k. 250.
- 1677 *Nagy Mihályné Szent Miklós utcai kapun kívül található szőlőjének eladására vonatkozó bejegyzés.* Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 1011/a. 19. k. 437.
- 1799 *Királyi biztosi iratok.*
- 1812 KOVÁTS GYÖRGY: *A Postakerti szőlős térképe.* Jelzet: MNL. HBML. DvT. 278.
- 1837 BEREKSZÁSZI PÁL: *A kokaslói cserépvető térképe.* Jelzet: MNL. HBML. DvT. 650.
- 1844 KÁDÁR FERENC: *A Szigáti cserépvető és környékének térképe.* Jelzet: MNL. HBML. DvT. 658.
- 1844 *Királyi biztosi iratok.*
- 1845 *Tanácsülési jegyzőkönyv.* 1845. XII. 6.

- 1847 *A gazdáknak és építőmestereknek vállalt téglavetőmunkákra vonatkozó adatok.* Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 1013/F. 1847: 12.
- 1869 *Népösszeírási adatok.*
- 1872 *Debrecen város kataszteri térképe a belterületekre vonatkoztatva.* Jelzet: MNL. HBML. DvK. 24.
- 1872 *Debrecen város kataszteri térképe a külterületekre vonatkoztatva.* Jelzet: MNL. HBML. DvK. 1.

ORSZÁGOS SZÉCHENYI KÖNYVTÁR

- 1752 KOVÁTS GYÖRGY: *Debrecen város kézíratos térképe.* Jelzet: OSZK. TK. 107. Növedéknapló 1954. B 2864. sz. M?P. 65. Lásd bővebben: <https://maps.hungaricana.hu/hu/OSZKTerkeptar/107/view/?bbox=-4391%2C-5834%2C8525%2C105> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 6.

Irodalomjegyzék

BALOGH ISTVÁN (Szerk.):

- 1984 BARTHA BOLDIZSÁR: *Rövid Chronica.* Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai II. In: GAZDAG ISTVÁN (Sorozatszerk.): Debrecen. 1-55.

BALOGH JÁNOS

- 1984 *A mezőgazdálkodás.* SZENDREY ISTVÁN (Szerk.): Debrecen története I. Kiadó: Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Debrecen. 471-492.

BALOGH LÁSZLÓ

- 2007 *Debrecen város utcánévkatasztere.* A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 30. In: RADICS KÁLMÁN (Sorozatszerk.): Debrecen. 1-536.

BARTHA BOLDIZSÁR

- 1666 *Rövid Chronica, avagy oly Beszélgetés Mely a közelb elmúlt száz esztendőök alatt Debrecenben esett emlékezetesebb dolgokrul, tűz miatt való romlásokrul, változásokrul: kiváltképpen pedig, és bővebben ez nyolc esztendőök alatt való háborúságokban ezen helynek keserves állapotárul, sokféle nyomorúságirul, ennek lakosinak felső, közép, alsó rendéinek viselt dolgairul irattatott és szedegettetett össze.* Debrecen? 1-159.

ECSEDI ISTVÁN

- 1912 *A debreczeni népi építkezés.* A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője. Az „Ethnographia” melléklete. SEMAYER VILIBÁRD. (Szerk.): A Magyar Nemzeti Múzeum Kiadása. Budapest. XIII. évfolyam (Új sorozat VIII.) 3-4. füzet. 157-194.

KISHÁZI KOVÁCS LÁSZLÓ

- 1995 *A debreceni Szent Anna plébánia története.* Szent Gellért Egyházi Kiadó. Szeged. 1-168.

KOMORÓCZY GYÖRGY

- 1972 *A debreceni céhesipar reformkori helyzete (1820-1848.)* A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1971. In: DANKÓ IMRE (Szerk.): Debrecen. 145-169.
- 1972 *Hajdú-Bihari kéziratos térképek.* Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei. In: KOMORÓCZY GYÖRGY (Sorozatszerk.): Kiadó: Déri Múzeum Baráti Köre. Debrecen. 1-341.

MAGYAR KURIR

- 2019 *Háromszáz éve telepedtek meg a piaristák Debrecenben.* <https://www.magyarkurir.hu/hirek/haromszaz-eve-telepedtek-meg-piaristak-debrecenben> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 6.

MÓDY GYÖRGY

- 1984 *A falutól a mezővárosig.* SZENDREY ISTVÁN (Szerk.): Debrecen története I. Kiadó: Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Debrecen. 99-129.

RÁCZ ISTVÁN

- 1981 *A városgazdálkodás.* In: RÁCZ ISTVÁN (Szerk.): Debrecen története II. Kiadó: Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. Debrecen. 244-270.

SÁPI LAJOS

- 1972 *Debrecen település- és építéstörténete.* In: DANKÓ IMRE (Szerk.): A Déri Múzeum Baráti Köre 10. kiadványa. Kiadó: Déri Múzeum Baráti Köre. Debrecen. 1-195.
- 1981 *A település fejlődése.* In: RÁCZ ISTVÁN (Szerk.): Debrecen története II. Kiadó: Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. Debrecen. 70-88.
- 1997 *Debrecen városépítése és belterületének fejlődése 1850-1918.* In: GUNST PÉTER (Szerk.): Debrecen története III. Csokonai Kiadó. Debrecen. 65-75.

SZENDREY ISTVÁN

- 1984 *Debrecen a mezőváros.* SZENDREY ISTVÁN (Szerk.): Debrecen története I. Kiadó: Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Debrecen. 131-311.

SZÜCS ERNŐ

- 1979 *Téglagyártás Debrecenben a kapitalizmus korában.* A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1978. In: DANKÓ IMRE (Szerk.): Debrecen. 199-234.

SZÜCS ISTVÁN

- 1871 *Debreczen Város Történelme. A legrégebb kortól a mai időkig. I-III. kötet.* Debreczen. Nyomtatott a város könyvnyomdájában. 1-1104.

TAKÁCS BÉLA

- 1984 *Debrecen ipara 1693-ig.* SZENDREY ISTVÁN (Szerk.): Debrecen története I. Kiadó: Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Debrecen. 411-470.

VARGA GYULA

- 1981 *Ipari termelés – a társadalom iparos rétegei.* In: RÁCZ ISTVÁN (Szerk.): Debrecen története II. Kiadó: Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. Debrecen. 309-352.

ZELIZY DÁNIEL (Szerk.):

- 1882 *Debreczen Szabad Királyi Város egyetemes leírása.* Debreczen. Nyomatott a város könyvnyomdájában. 1-920.

ZOLTAI LAJOS

- 1902 *Debreczen 200 év előtt. Gazdaságtörténelmi adatok.* Magyar gazdaságtörténelmi szemle. IX. évfolyam. 1. szám. Pátria Irod. Vállalat. Budapest. 1-29.
- 1932 *A debreceni városháza négyszázéves története. 1531-1931.* Debreceni Képes Kalendárium. XXXII. évfolyam. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű- és Írószerkereskedés. Debrecen. 51-81.
- 1937 *Vázlatok a debreceni régi polgár házatájáról.* A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1936. In: SÓREGI JÁNOS (Szerk.): Debrecen. 99-131.

Képjegyzék

A DEBRECEN KÖRNYÉKI RÉGI TÉGLAVETŐK DATÁLÁSA ÉS ELHELYEZKEDÉSÜK

- 1783 *I. Katonai felmérés Debrecenre vonatkozó szelvényei.* Kriegsarchiv – Österreichisches Staatsarchiv. Leltári szám: B. IX. a. 527. Lásd még: <http://>

mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544 A letöltés ideje: 2020. IX. 11.

A DEBRECENI ŐSI VÁROSHÁZA ÉPÜLETEI

1914 körül *Zoltai Lajos hagyatéka*. Déri Múzeum Történeti tár.

A DEBRECENI POSTAKERT

1812 KOVÁTS GYÖRGY: *Kéziratos résztérkép*. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. DvT. 278.

A DEBRECENI VÁROSHÁZÁBÓL SZÁRMAZÓ 1840-ES DÁTUMMAL ELLÁTOTT TÉGLA

2020 *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archivum – Mikrofilmtár*. Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette

A KOKASLÓI TÉGLAVETŐ A XVIII. SZÁZADBAN

1783 *I. Katonai felmérés Debrecenre vonatkozó szelvényei*. Kriegsarchiv – Österreichisches Staatsarchiv. Leltári szám: B. IX. a. 527. Lásd még: <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544> A letöltés ideje: 2020. IX. 11.

A KOKASLÓI TÉGLAVETŐ A XIX. SZÁZADBAN

1837 BEREKSZÁSZI PÁL: *Kéziratos résztérkép*. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. DvT. 650.

A MAI NAGYSÁNDORTELEP KÖRNYÉKE A XVIII. SZÁZADBAN

1783 *I. Katonai felmérés Debrecenre vonatkozó szelvényei*. Kriegsarchiv – Österreichisches Staatsarchiv. Leltári szám: B. IX. a. 527. Lásd még: <http://>

mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544 A letöltés ideje: 2020. IX. 11.

A MAI NAGYSÁNDOR TELEP KÖRNYÉKE A XIX. SZÁZADBAN

1864 *II. Katonai felmérés Debrecenre vonatkozó szelvényei.* Kriegsarchiv – Österreichisches Staatsarchiv. Leltári szám: B. IX. a. 530. Lásd még: <https://mapire.eu/hu/map/secondsurveyhungary/?layers=5&bbox=2398133.779084789%2C6028286.528824868%2C2407225.0081364573%2C6031152.917385561> A letöltés ideje: 2020. IX. 11.

A MIKLÓS UTCAI KAPUN KÍVÜL FEKVŐ KERT

1783 *I. Katonai felmérés Debrecenre vonatkozó szelvényei.* Kriegsarchiv – Österreichisches Staatsarchiv. Leltári szám: B. IX. a. 527. Lásd még: <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544> A letöltés ideje: 2020. IX. 11.

A SZENT ANNA TEMPLOM ÁBRÁZOLÁSA A XVIII. SZÁZAD KÖZEPÉN

1752 KOVÁTS GYÖRGY: *Ichnographia Cittis Debrecen.* Kéziratos várostérkép. OSZK. TK. 107. Növedéknapló 1954. B 2864. sz. M?P. 65. Lásd bővebben: http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index_phtml?id=000107 A letöltés ideje: 2020. X. 6.

A SZENT ANNA TEMPLOM HOMLOKZATA A XVIII. SZÁZADBAN

1746 körül <https://www.magyarKurir.hu/hirek/haromszaz-eve-telepedtek-meg-piaristak-debrecenben> A letöltés ideje: 2020. X. 6.

A SZIKGÁTI TÉGLAVETŐ

1844 KÁDÁR FERENC: *Kéziratos résztérkép.* Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. DvT. 658.

A TÉGLÁSKERT

- 1783 *I. Katonai felmérés Debrecenre vonatkozó szelvényei.* Kriegsarchiv – Österreichisches Staatsarchiv. Leltári szám: B. IX. a. 527. Lásd még: <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2402169.7673182967%2C6027907.653568687%2C2405227.248449704%2C6029918.90287544> A letöltés ideje: 2020. IX. 11.

A VÁROSHÁZA PADLÓBORÍTÁSÁNAK EGYIK DARABJA

- 2020 *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár.* Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette

AZ ANDRÁS TEMPLOM REKONSTRUKCIÓS RAJZA ZOLTAI LAJOS TOLLÁBÓL

- 1914 *Déri Múzeum Történeti tár.* Zoltai Lajos hagyatéka

CSERÉPVETŐMESTEREK NÉVBILLOGJAI DEBRECENI HÓDFARKÚ TETŐCSEREPEKEN I-II.

- 2020 *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár.* Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette

DEBRECENI HÓDFARKÚ TETŐCSEREPEK

- 2020 *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár.* Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette

D J MONOGRAMMAL ELLÁTOTT TÉGLA A KISTEMPLOM LÉPCSŐZETÉBŐL.

- 2020 körül *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár.* Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette

GÓTIKUS D V JELZETTEL ELLÁTOTT TÉGLA

2020 *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár. Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette*

HATSZÖGLETŰ PADLÁSTÉGLA A SOMOGYI KÚRIÁBÓL

2020 *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár. Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette*

KÉZIVETÉSŰ TÉGLA, AMIN EGY EB A SZÁRADÁS SORÁN ÁTKUTYAGOLT

2020 *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár. Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette*

KISMÉRETŰ JÁRDATÉGLA FELTEHETŐEN A XIX. SZÁZAD VÉGÉRŐL

2020 *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár. Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette*

K P MONOGRAMMAL ÉS ÚGYNEVEZETT „PERECES” ÖSSZEFORGATOTT DV ELLENJEGGYEL ELLÁTOTT TÉGLA

2020 körül *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár. Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette*

NY J MONOGRAMMAL ELLÁTOTT TÉGLA A CSEREPES UTCA 23. SZÁMÚ ARCHAIKUS CÍVISHÁZBÓL

2020 *Megjegyzés: HARANGI ATTILA magángyűjteményéből*

ÖTSZÖGLETŰ PADLÁSTÉGLA A SOMOGYI KÚRIÁBÓL

- 2020 *DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár. Megjegyzés: A tárgy HORVÁTH PÉTER gyűjtéséből származik, a fotót a szerző készítette*

PIARISTA TÉGLA DEBRECENBŐL

- 2020 https://forum.index.hu/Article/viewArticle?a=131609422&t=9096635&fbclid=IwAR2Wh_Sk69I_MZeQKVYC_IYif2mhxgWtRfVMxFkqhK_CAO6DI64INSFF8sc Az oldal utolsó megtekintése: 2020. IX. 11. Megjegyzés: A téglát a Debreceni Református Kollégium Múzeumának igazgatója Gáborjáni Szabó Botond helyezte letétbe a Fodor Gusztáv által a tiszaszentimrei templomtoronyban kialakított gyűjteményben, ahol napjainkban is megtekinthető

RÉGI AGYAGNYERŐGÖDÖR ÉS TÉGLAÉGETŐ SZEPESÉN

- 1872 *Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. DvK. 1.*

BALOGH LÁSZLÓ

ADALÉKOK A DEBRECENI IPARI TÉGLAGYÁRTÁS TÖRTÉNETÉHEZ¹

Debrecenben a téglagyártás mindig fontos iparág volt. Az első téglavető a vízállásos területen keletkeztek, a Tóció folyó mentén, a mai Nagysándortelep területén és környékén. És talán ez az első feljegyzés, amit a helyi téglavetőkről olvasható: A város vezetősége hallgatólagosan beleegyezett és belenyugodott abba, hogy a téglavető a városárkon kívül lakhassanak, élhessenek. Ezt a tiltást pedig hivatalosan csak 1909-ban oldották fel.²

I. A debreceni téglagyárak lokalizálása a helytörténeti kutatások szempontjából

A XIX. század második és a XX. század első felében számos téglagyár létesült Debrecen főleg nyugati peremvidékén, amelyeket sok helytörténeti forrás említ, mint tájékozási pontokat, de mivel a mai források, térképek és leírások már nem részletezik ezeket a helyeket, így az utólagos lokalizáció elég nehézé vált. Sajnos van pár kisebb téglagyár, amiket jelenleg sem tudunk teljes mértékben beazonosítani az információk hiánya miatt.

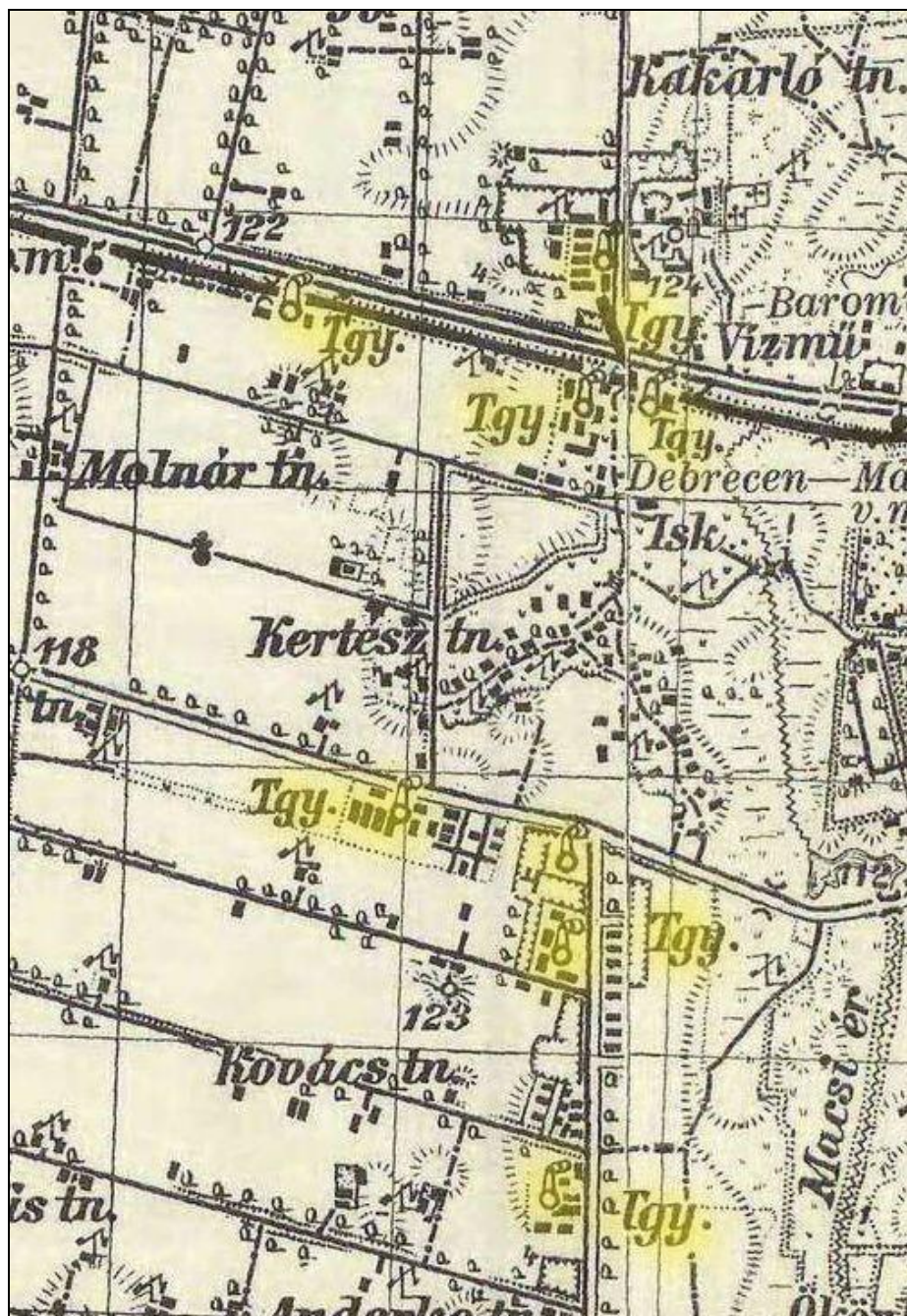
Nagy segítségre volt e munka elkészítésében azonban Szűcs Ernő helytörténeti kutató téglagyártással kapcsolatos tanulmányai, úgymint: „*Téglakartell kialakulása és működése Debrecenben (1936—1944)*” illetve „*Téglagyártás Debrecenben a kapitalizmus korában.*”³ Az ő összeállításait sokszor részben, vagy egészben fogom idézni és felhasználni ezen írásban is. A lokalizálást nehezítette még a Debrecen körülölelő belső legelő, azaz a Bellegelő számozása, amely az idők folyamán többször változott, néha elég drasztikusan, logikátlanul, továbbá, hogy sok téglagyárat csak a címén említettek, hozzá magyarázó, tájékoztató térképet nem készítettek.

¹ Ezúton szeretnénk köszönetet mondani Szoboszlai Szabolcsnak, aki munkájával és tapasztalatával nagy segítséget nyújtott a Debreceni téglagyártás történetének feltárásában, illetve adományaival egyaránt hozzájárult az Első Debreceni Téglagyártás Társaság (E. D. T. T.) létrejöttéhez

² Lásd: 16/1909. bkgy. sz. szabályrendelet

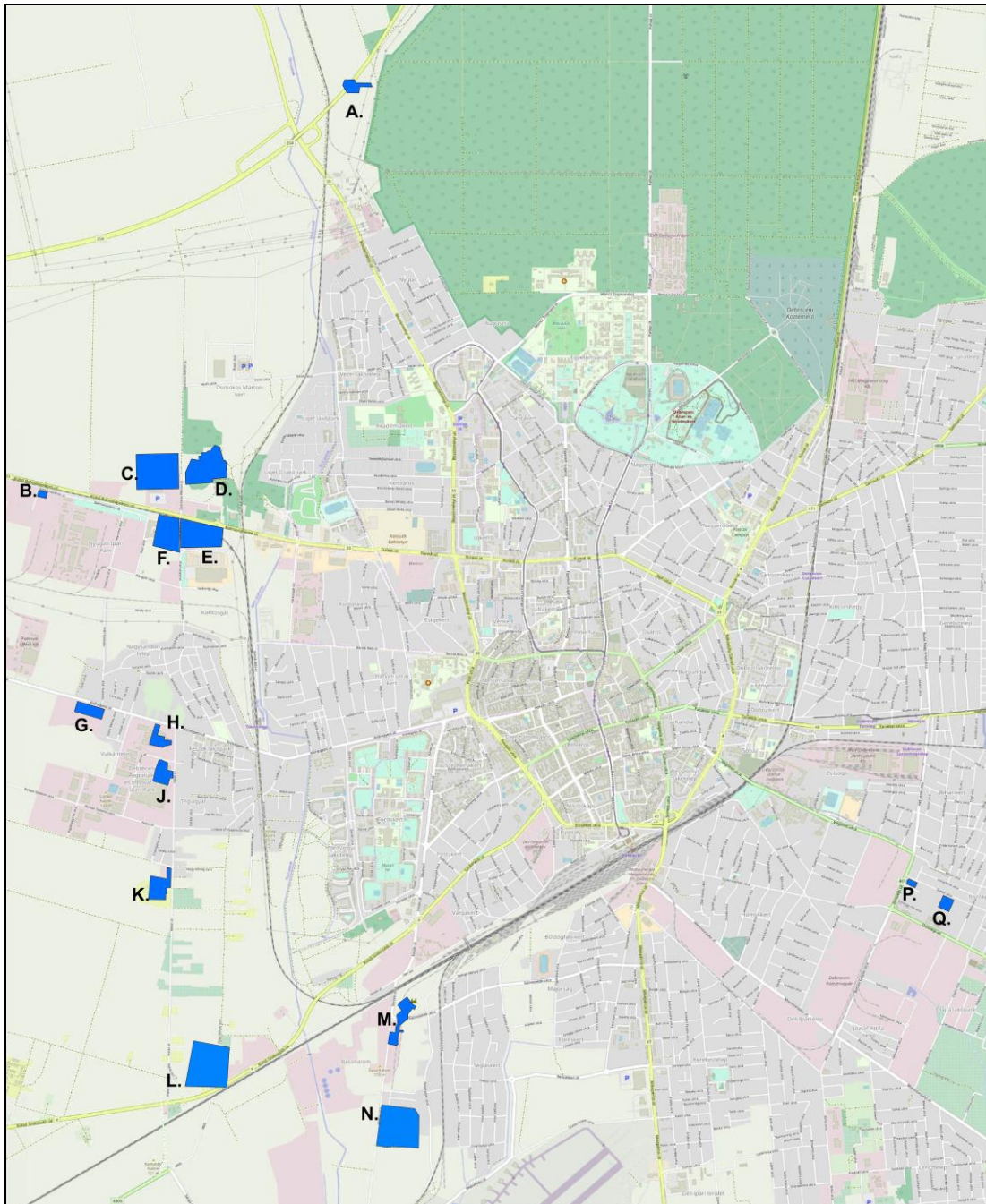
³ SZÜCS ERNŐ 1977: 55-85., SZÜCS ERNŐ 1978: 199-233.

A téгла- és cserépgyártó társaságok és egyéni vállalkozók működési idejének közlésekor az Arcanum Digitális Tudománytár adatbázisában található *Központi Értesítő* és *Magyar Compass* adatait használtam fel, amely szintén nagy segítségemre volt a kutatás során.

1. kép Az 1941-es katonai térkép részlete a téglagyárakkal ⁴

⁴ <https://mapire.eu/hu/map/hungary1941/?bbox=2397436.8684307607%2C6026642.294025052%2C2415619.326534097%2C6032375.07114644&map-list=1&layers=29> A letöltés ideje: 2020. X. 5. Megjegyzés: A szerző saját szerkesztése

2. kép A volt debreceni téglagyárak elhelyezkedése ⁵

A téglagyárak felsorolását és helyük meghatározását a fenti térképen való betűvel jelölés alapján csoportosítottam s e szerint kronológiai sorrendben tüntetem fel, így a történetük jobban áttekinthetővé válik a tulajdonos- és társasági forma váltások nyomán.

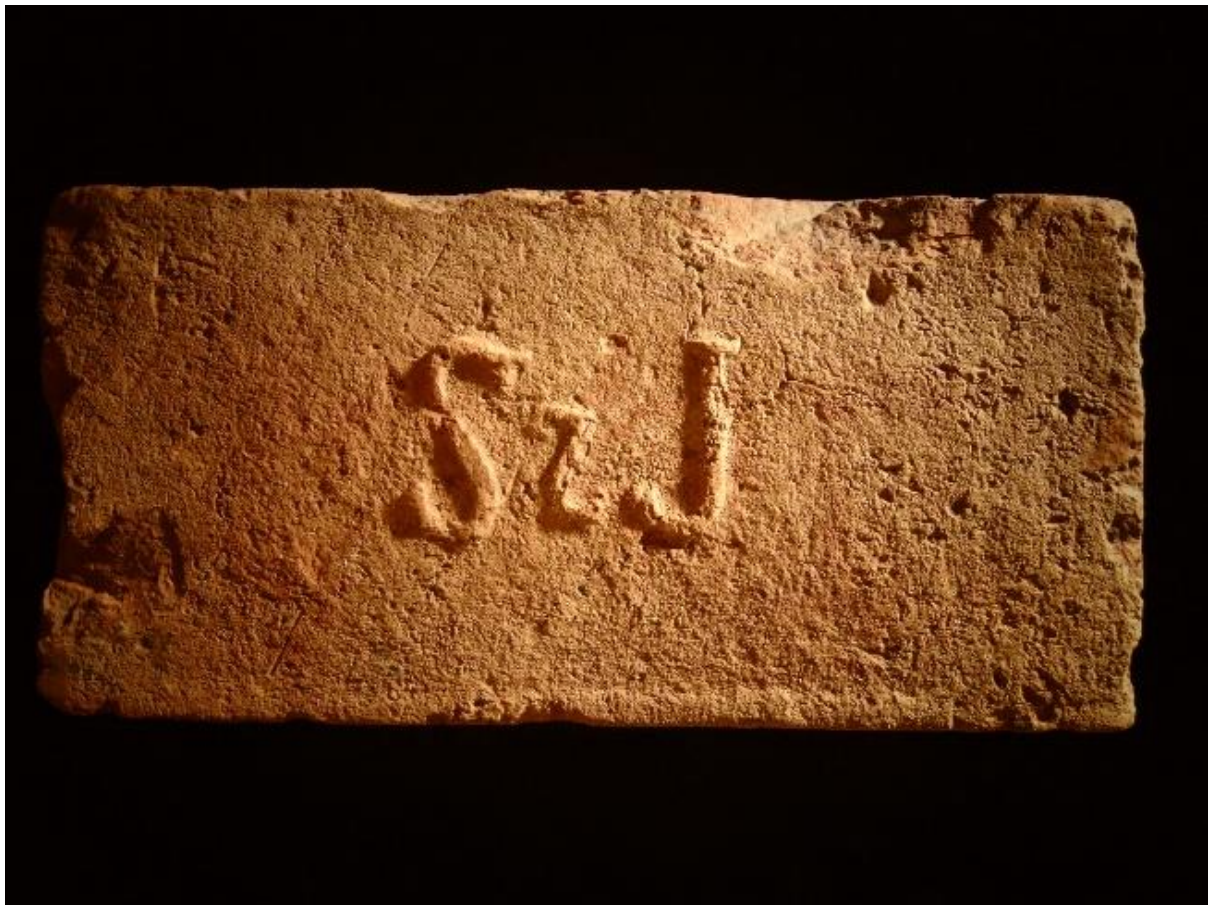
⁵ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR. A szerző saját szerkesztése

1 . Helyszín: Bellegelő 546/a., Nyulas – Térképes jelölés: A.

1. 1. Szabó József téglagyára

Működés: 1913-1923. között

Egyéb információ: 1913.: Iroda a Böszörményi úton. Telefonszám: 920. ⁶

3. kép Szabó József monogramjával ellátott téglá ⁷

Az 1916-os iparlajstromban jelent meg először Szabó József neve, mint Borz utca 6. szám alatti lakos, akinek a téglagyára a Bellegelő 546/a. számnál, Nyulas alatt, Macson volt. *„A rendelkezésünkre álló források nem közölnek termelési adatokat erről az üzemről, de az*

⁶ DEBRECENI RENDŐRSÉGI ZSEBKÖNYV 1913: 581.

⁷ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

ipartársulati hozzájárulás összege, amit évenként a forgalom arányában vetettek ki, lehetővé teszi számunkra a többi korabeli debreceni üzemhez való viszonyítást. Eszerint a Szabó féle üzem 1916-ban és 1917-ben a Balogh-Vértesy gyárhoz közel hasonló összeget fizetett ipartársulati hozzájárulás címén, 40%-kal többet, mint Szikszay Lajos.”⁸ Ekképpen mégis valamilyen fogalmat alkothatunk a cég termelésének akkori méreteiről.

1. 2. Özvegy Szabó Józsefné téglagyára

Működés: 1923-1929. között

Egyéb információ: 1928-1931.: özv. Szabó Lajosné téglagyára. Kishegyesi út⁹
1930.: Szabó Józsefné téglagyáros (Borz utca 5. szám)¹⁰

Az üzem 1923-tól már Szabó József özvegyének nevéen volt. Az 1920-as években a termelés erősen visszaesett, amit szintúgy az ipartársulati hozzájárulás nagyságrendjéből következtethetünk ki. Ekképpen 1929-ben özv. Szabó Józsefné mindössze 215.40 Pengőt, ugyanakkor a Balogh-Vértesy társaság 781.40 Pengőt, míg Klein Sámuel 1268 Pengőt, Goldstein Lajos pedig 331.50 Pengőt fizettek az ipartársulat pénztárába.¹¹

Szabó Józsefné	téglagyáros	Borz 5	210	1260
----------------	-------------	--------	-----	------

4. kép Szabó Józsefnére vonatkozó bejegyzés 1930-ból¹²

1. 3. Szabó Sándor és neje, Dézsi Margit téglagyára

Működés: 1929-1936. között

Egyéb: Szabó Sándor a néhai Szabó József fia

⁸ SZÜCS ERNŐ 1978: 227.

⁹ DEBRECENI CÍMTÁR 1928: 230., Megjegyzés: Özvegy Szabó Józsefné, néhai Szabó József felesége

¹⁰ Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. A továbbiakban: MNL. HBML. IX. 701/e.

¹¹ SZÜCS ERNŐ 1978: 227.

¹² MNL. HBML. IX. 701/e.

A céget 1936-ban 10 évre bérbe adták Sebestyén Lajosnak, aki gazdasági okok miatt leállította a termelést. Az özvegy haszonélvezeti jogának meghagyása mellett a tulajdonosok ekkor már Szabó Sándor – Szabó József fia –, és neje Dézsi Margit voltak. Ők adták tehát üzemüket a Herskovits-féle gyárhoz hasonlóan bérbe Sebestyén Lajosnak, aki ugyan saját nevében, de a „*Debreceni Tégláértékesítő kft*” javára kötött szerződést 1936. december 22-én egy évre, mégpedig oly feltételekkel, hogy azt további kilenc évre meghosszabbíhatta.

Az évi bérösszeg ez esetben 1500 Pengő lett, de Sebestyén Lajos arra is ígéretet tett, hogy évente legalább egy millió téglát elő fognak állítani ezen a telephelyen, s ezért földhasználati díj címén további 2000 Pengő illette meg a tulajdonosokat. A források azonban sehol nem számolnak be arról, hogy a bérbevétel idején sem üzemelő gyárban ismét megkezdtek volna a termelést.¹³

2. Helyszín: Bellegelő 488., Balmazújvárosi út – Térképes jelölés: B.

2. 1. Alföldi tégl- és agyagipar részvénytársaság

Működés: 1911-1918. között. Megjegyzés: A céget véglegesen csak 1920-ban számolták fel

Egyéb információ: Iroda: Fűvészkert utca 17. szám¹⁴

Az „*Alföldi Tégl- és Cserépgyár Rt.*” – igaz akkor még „*Alföldi tégl- és agyagipari Rt.*” néven –, 1912-ben szerepelt először a város téglagyárainak sorában. A vállalat irodája előbb a Fűvészkert utca 17. szám alatt, majd a Hunyadi utca 10. szám alatt működött. Maga a gyártelep a Bellegelő 488. számnál, a Balmazújvárosi úton volt. Tulajdonosai gyakran változtak, ami meglehetősen gyenge üzletmenetre utal.

Az I. fokú Közigazgatási Hatóság első tulajdonosaiként Bergmann Dánielt, Eisenberger Sámuel, Grósz Józsefet tartotta nyilván. A nehéz helyzetbe került vállalat, az első világháború idején és azt követően is szüneteltethette az előállítását.¹⁵

¹³ SZÜCS ERNŐ 1978: 227.

¹⁴ DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIUM 1912. Címtár

¹⁵ SZÜCS ERNŐ 1978: 226-227.

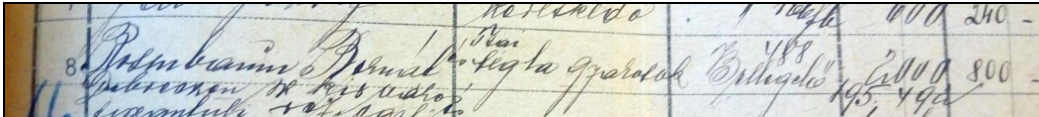
1911. szept. 30. 16030. sz. 658/1	Alföldi Tégla- és Agyagipar Részvénytársaság	Főtelep Debreczen	Megyery, Farkas, Járossy, Cseh Ferencz, dr. Komlóssy Imre, dr. Szilágyi Imre, ifj. Weichinger Károly, Kubek Sándor, Jost Ferencz, dr. P., Mező, Ritter, Thieszen, dr. Széll Kálmán. Együttes czégjegyzés.	Ezen részvénytársaság az 1911. évi május hó 20-ik napján tartott alakuló közgyűlés által elfogadott alapszabályok szerint keletkezett. Székhelye : Debreczen. A vállalat czégja téglá- és esetleg egyéb agyagipari czikkek előállítására és forgalomba hozatalára. Tartama : 30 év, mely bármikor meghosszabbítható. Alaptőkéje 200,000 azaz Kétszázezer korona, mely 1000 azaz ezer darab 200 azaz kétszáz korona névértékű és névre szóló részvényből áll. Az igazgatóság 7—14 czégjegyzésre jogosított tagból áll. Ezek : dr. Megyery Pál, Farkas Lehel, Járossy Lajos, Cseh Ferencz, dr. Komlóssy Imre, dr. Szilágyi Imre, ifj. Weichinger Károly, Kubek Sándor, Jost Ferencz, dr. Polgár Dániel, Mező Ármán, Ritter Ignác, Thieszen Arthúr és dr. Széll Kálmán. A czég érvényes jegyzése úgy történik, hogy az előírt, vagy előnyomott czégszöveg alá két igazgatósági tag, vagy egy igazgatósági tag és egy czégjegyzési jogosultsággal bíró társasági hivatalnok aláírását csatolja. Minden a társaság nevében kiadandó hirdetmény a »Debreczeni Ujság« című napilapban — 14 nappal előbb — fog közzhírré tétetni. Okmánytári szám : 195.	VIII/1820/911
1912. szept. 10. 19851. sz. 658/2	Alföldi Tégla- és Agyagipar Részvénytársaság	Főtelep Debreczen		Dr. Megyery Pál igazgatósági tag e minőségének és czégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1911. évf. 99. számát.)	
<p><i>Alföldi Tégla és Agyagipar Rt.</i> " 1914</p> 					
<p>717. Debreczen. — Alföldi tégla- és agyagipar-részvénytársaság. — (1911—1941.) — Alaptőke : 50,000 K — névre szóló 1,000 drb 50 K-ás részvényben. — (Alakult 200,000 K tőkével. 1915-ben részvények 200 K-ról 50 K-ra lebelyegeztetvén, alaptőke 50,000 K lett.) — Felszámolók : Farkas Lehel, dr. Polgár Dániel. — Alapszab. : 1911 máj. 20. — Közl. : Debreczeni Ujság. 1918 ápril. 15-én a felszámolást kimondta.</p>					

5-8. kép Az Alföldi Tégla- és Agyagipar Rt-re vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítőben, az Iparosok és kereskedők nyilvántartásában, illetve a Magyar Compass hasábján ¹⁶

¹⁶ KÖZPONTI ÉRTESETŐ 1911. IX. 30. 16030. sz. 658/1., illetve KÖZPONTI ÉRTESETŐ 1912. IX. 10. 19851. sz. 658/2., Lásd még: Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. MNL. HBML. IX. 701/e., továbbá MAGYAR COMPASS 1918.

2. 2. Rosenbaum Bernát és társai téglagyára

Működés: 1918-1923. között

						
Debreceni törvényszék 1918—54	1918. május 26. Ct. 846. 846/1	Rosenbaum és társai	Főtelep Debrecen Ujföld. Bellegelő 488. szám.		Közkereseti társasági cég. Kezdetét vette 1918. évi május hó 6. napján. Egyforma képviseleti joggal felruházott tagjai: Rosenbaum Bernát nádudvari és Kaufmann Dávid korompai lakosok, kik a cézget külön-külön úgy jegyzik, hogy az írott, vagy nyomtatott cézgszöveg alá nevüket írják alá; képviseleti és cézjegyzési jogosultsággal nem bíró tagja pedig Eisenberger Samu sátoraljaujhelyi lakos, téglá- és cserépgyárosok.	Ct. 846/1918
Rosenbaum és társai. Debrecen Ujföld, Bellegelő 488. <i>Debreceni kir. tvszk 1923. VIII. 17. Ct 846/4. 846/2.</i> — Ezen cég megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1918. évf. 54.) (1923—39.)						

9-12. kép A Rosenbaum téglagyárra vonatkozó bejegyzések az Iparosok és kereskedők nyilvántartásában és a Központi Értesítőben, illetve egy B. R. jellel ellátott téglá ami feltehetően ezen céghez köthető¹⁷

¹⁷ MNL. HBML. IX. 701/e., továbbá KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1918. V. 26. Ct. 846. 846/1., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1923. VIII. 17. Ct. 846/4. 846/2. Megjegyzés: A tégláról készült fotó CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

2. 3. *Alföldi Téglá- és Cserépgyár Rt.*

Működés:	1924-1938. között
Egyéb információ:	1911.: Iroda a Fűvészkert utca 17. szám alatt ¹⁸ 1914.: Iroda a Hunyadi utca 10. szám alatt ¹⁹ 1928-1937.: A gyárat 1928-tól 10 évre bérbe vették, majd 1937. I. 1-től a Debreceni Tégláértékesítő Kft. további 10 évre kibérelte, hogy gazdasági megfontolásból termelő tevékenységet ne folytathasson.

Az „*Alföldi Téglá és Cserépgyár Rt.*”, ahogy azt már korábban is említettük „*Alföldi téglá és agyagipari Rt.*” néven kezdte meg működését 1912-ben, tulajdonosai azonban gyakran váltogatták egymást. A nehéz helyzetbe került vállalat, az első világháborúban és azt követően szüneteltethette a téglaelőállítását, majd a Cégbírószági adatok szerint csak 1923. január 15-én indult újra a termelés, akkoriban azonban már, közkereseti társaságként működött. A tulajdonosok ekkor még ugyanazok – Bergmann Dániel, Eisenberger Sámuel és Grósz József –, mint akiket korábban az I. fokú Közigazgatási Hatóság is nyilvántartott.

Alföldi téglá és cserépgyár Eisenberger, Grosz és Bermann Debrecen, Bellegelő 488. sz.
Debreceni kir. tvszk 1924. I. 28. Ct 1063/8. 1063/1.
 — Közkereseti társasági cég. Kezdetét vette : 1923. évi január hó 15. napján. Együttes képviseleti joggal felruházott tagjai : Eisenberger Sámuel sátoraljaujhelyi, Grosz József és Bermann Dávid debreceni lakos, téglá- és cserépgyárosok, kik a céget együttesen ugy jegyzik, hogy a cégszöveg alatt bármelyik kettő nevét írja alá. — (1924—12.)

13. kép Az Alföldi Téglá- és Cserépgyár Rt-re vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítőben ²⁰

¹⁸ DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOM 1911. Címtár

¹⁹ DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOM 1914. Címtár

²⁰ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1924. I. 28. Ct. 1063/8. 1063/1.

Közülük először 1924. augusztus 5-én Eisenberger Sámuel sátoraljaújhelyi lakos lépett ki a közösségből, majd Grósz József követte őt 1925. január 29-én. Ez utóbbi időpontban jelentették be azt is, hogy a társaság tagja lett Goldstein Lajos újfehértói téglá és cserépgyáros. Mivel azonban az alapítók harmadik, utolsó tagja, Bergmann Dániel is kilépett 1926. május 18-án a társaság megszűnt lenni és ettől kezdve Goldstein Lajos lett a gyár egyedüli tulajdonosa.²¹

Alföldi téglá- és cserépgyár Eisenberger, Grosz és Bermann.
Debrecen, Bellegelő 488. sz.

Debreceni kir. tvszk 1924. VIII. 5. Ct 1063/9. 1063/2. — Eisenberger Sámuel társasági tag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1924. évf. 12.) (1924—38.)

Alföldi téglá és cserépgyár Eisenberger, Grosz és Bermann.
Debrecen, Bellegelő 488.

Debreceni kir. tvszk 1925. I. 29. Ct 1063/11. 1063/3. — Goldstein Lajos újfehértói lakos téglá és cserépgyáros tulajdonostársi minősége és cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — Grosz József társasági tag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. — (Lásd 1924. évf. 38.) (1925—28.)

Alföldi téglá és cserépgyár Eisenberger, Grosz és Bermann.
Debrecen, Bellegelő 488.

Debreceni kir. tvszk 1926. III. 18. Ce 2080/12. 1063/4. — Bermann Dávid társasági tagnak a cégből történt kilépése folytán a cég a kereskedelmi egyéni cégek jegyzékének IV. kötet, 147. lapjára 2080/1. folyó és alszám alá változatlan szöveggel átvitetett. (Lásd 1925. évf. 28.) (1926—22.)

14-16. kép Az Alföldi Tégla- és Cserépgyár Rt-re vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítőben²²

²¹ SZÜCS ERNŐ 1978: 226.

²² KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1924. VIII. 5. Ct. 1063/9. 1063/2., KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1925. I. 29. Ct. 1063/11. 1063/3., KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1926. III. 18. Ce. 2080/12. 1063/4.

<p>Alföldi tégl- és cserépgyár Eisenberger, Grósz és Bermann. Debrecen, Bellegelő 488. sz.</p> <p><i>Debreceni kir. tvszk 1926. III. 18. ad Ce 2080/12. 2080/1. — Cégbirt.: Goldstein Lajos újfehértói lakos, tégl- és cserépgyártó, ki a céget úgy jegyzi, hogy a cégszöveg alatt vezetéknévét írja alá. — Áthozatott a kereskedelmi társaságok jegyzékének VI. kötet 119. lapjáról. (Lásd ugyanezen lap társaségjegyzék rovatai között.) (1926—22.)</i></p>
<p>Alföldi tégl- és cserépgyár Eisenberger, Grosz és Bermann. Debrecen, Bellegelő 448.</p> <p><i>Debreceni kir. tvszk 1931. XI. 6. Ce 2080/13. 2080/2. — Ezen cég megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1926. évf. 22.) (1931—50.)</i></p>
<p>Alföldi Tégl- és Cserépgyár Herskovits Dávid. Debrecen, Bellegelő 488.</p> <p><i>Debreceni kir. tvszk 1932. II. 16. Ce 2261/5. 2261/1. — Cégbirt.: Herskovits Dávid ungvári lakos, tégl- és cserépgyáros, ki a céget úgy jegyzi, hogy a cégszöveg alatt teljes nevét írja alá. (1932—11.)</i></p>

17-19. kép Az Alföldi Tégl- és Cserépgyár Rt-re vonatkozó további bejegyzések a Központi Értesítőben ²³

2. 4. Goldstein Lajos téglagyára

Működés: 1926-1931. között

Goldstein Lajos újfehértói tégl- és cserépgyáros 1925. január 29-én vált a társaság tagjává. Mivel később alapítók harmadik, utolsó tagja Bergmann Dániel is kilépett 1926. május 18-án a vállalkozásból ettől kezdve Goldstein Lajos vált az üzem egyedüli tulajdonosává, és az ő nevében tartották nyilván a céget még 1930-ban is. ²⁴

Goldstein Lajos	tégla- és cserépgyár	Bellegelő 488	331.50	19.8
Goldstein Lajos	tégla- és cserépgyár	Bellegelő 488	105.25	6.5
Goldstein Lajos	tégla- és cserépgyár	Bellegelő 488	253	
Goldstein Lajos	tégla- és cserépgyár	Bellegelő 488	9360	562
				1931

20-21. kép A Goldstein téglagyárra vonatkozó írások az Iparosok és kereskedők nyilvántartásában ²⁵

²³ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1926. III. 18. ad. Ce. 2080/12. 2080/1., továbbá KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1931. XI. 6. Ce. 2080/13. 2080/2., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1932. II. 16. Ce. 2261/5. 2261/1.

²⁴ SZÜCS ERNŐ 1978: 226.

²⁵ MNL. HBML. IX. 701/e.

2. 5. Herskovits Dávid téglagyára

Működés: 1932-1938. között

Egyéb megnevezés: Herskovits féle téglagyár

A korábbi Goldstein féle téglagyár 1932-től Herskovits Dániel ungvári lakos nevének szerepelt, ő azonban gyártási tevékenységet valószínűleg egyáltalán nem folytatott, mivel egy 1938-ból származó feljegyzés szerint az üzemben már mintegy 10 éve szünetelt a termékelőállítás. Az 1936. év eleje óta ténylegesen működő téglakartell pedig úgymint a „Debreceni Göztéglagyarak Központi Eladási Irodája” illetve a „Debreceni Tégláértékesítő Kft.” 10 évre elmaradt haszon címen, évi 2 ezer Pengőért kibérelte a Herskovits féle üzemet, hogy ott gyártási tevékenység ne folyhasson, s ezáltal egyik lehetséges vetélytársát félreállítsa.

Bérleti egyezséggel 1937. január 1-től tehát az 1938-at megelőző tíz évben már szünetelő gyár újabb 10 évnyi passzivitásra lett kényszerítve, ezért 1938. szeptember 13-i keltezésel, a Cégbírósi bejegyzés szerint a gyárat megszüntnek, üzemén kívülnek minősítették.²⁶

Alföldi Téglá és Cserépgyár Herskovits Dávid. Debrecen, Bellegelő 488.
Debreceni kir. tvszk 1932. II. 16. Ce 2261/5. 2261/1.
 — *Cégbirt.*: Herskovits Dávid ungvári lakos, téglá és cserépgyáros, ki a céget úgy jegyzi, hogy a cégszöveg alatt teljes nevét írja alá. (1932—11.)

Alföldi Téglá és Cserépgyár Herskovits Dávid. Debrecen, Bellegelő 488. sz.

Debreceni kir. tvszk 1938. IX. 13. Ce 2261/8. 2261/2. — Ezen cégnek az 1927. évi III. tc. 2. §-a alapján — hivatalból való törlése bejegyeztetik. (Lásd 1932. évf. 11.) (IV. kötet, 196. lap.) (1938—41.)

22-23. kép A Herskovits féle téglagyárra vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítő lapjain²⁷

²⁶ SZÜCS ERNŐ 1978: 226-227.

²⁷ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1932. II. 16. Ce 2261/5. 2261/1., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1938. IX. 13. Ce. 2261/8. 2261/2.

3. Helyszín: Bellegelő 504-507. Balmazújvárosi út 11., illetve Balmazújvárosi út 5. szám
 – **Térképes jelölés: C.** ²⁸

3. 1. Debreceni Gőztégla gyár Rt.

Működés: 1907-1980. között

Egyéb megnevezés: Serly téglagyár

Egyéb információ: 1913.: Az iroda a Csapó utca 4. számnál volt. ²⁹

1922.: A gyár irodája a Kossuth utca 34. számú ingatlanban volt. ³⁰

1924.: A cég irodája a Piac utca 22-24. számú épületben volt. ³¹

1944.: E helyen gyűjtötték össze a debreceni zsidó lakosságot, ahonnan tovább szállították őket munkatáborokba, koncentrációs táborokba.

1945.: A cég a Hortobágyi Tégla gyár Munkaszövetkezeté lesz

Debreceni törvényszék	1907. április 26. 7181. sz. 451/1	Debreceni Gőztégla gyár Részvénytársaság	Főtelep Debreczen	Dégenfeld, Kemény, Stegmüller, Koncz, Tóth, Szántó. Együttes cégjegyzés.	<p>Ezen részvénytársaság az 1906. évi december hó 30-ik napján tartott alakuló közgyűlés által elfogadott alapszabályok szerint keletkezett.</p> <p>Székhelye: Debreczen.</p> <p>A vállalat célja: Debreczenben téglá- és cserépgyártásnak s ezekkel rokon iparágaknak folytatása s ezen iparágak fejlődésének alkalmas eszközökkel való előmozdítása.</p> <p>Tartama: határozatlan idő.</p> <p>Alaptőkéje: 150.000, azaz egyszázötvenezer korona, mely 750 darab névre szóló 200 korona névértékű részvényből áll.</p> <p>Az igazgatóság hat tagból áll, kik a cég jegyzésére mindnyájan fel vannak jogosítva.</p> <p>Az alapítók által kinevezett első igazgatóság tagjai: gróf Dégenfeld József, dr. Kemény Móricz, Stegmüller Árpád, Koncz Lajos, Tóth Lajos és Szántó Győző.</p> <p>A cég érvényességére az előnyomott vagy irt cégsszöveg alá két igazgatósági tag, vagy egy igazgatósági tag és egy a cégjegyzésre feljogosított tisztviselő együttes aláírása szükséges.</p> <p>Minden a társaság nevében kiadandó hirdetmény egy debreczeni lapban — 8 nappal előbb — fog közhirre tétetni.</p> <p>Okmánytári szám : 112.</p>	VIII/1031/907
-----------------------	-----------------------------------	---	-------------------	--	--	---------------

24. kép A Debreceni Gőztégla gyár Rt. alapító bejegyzése a Központi Értesítőben ³²

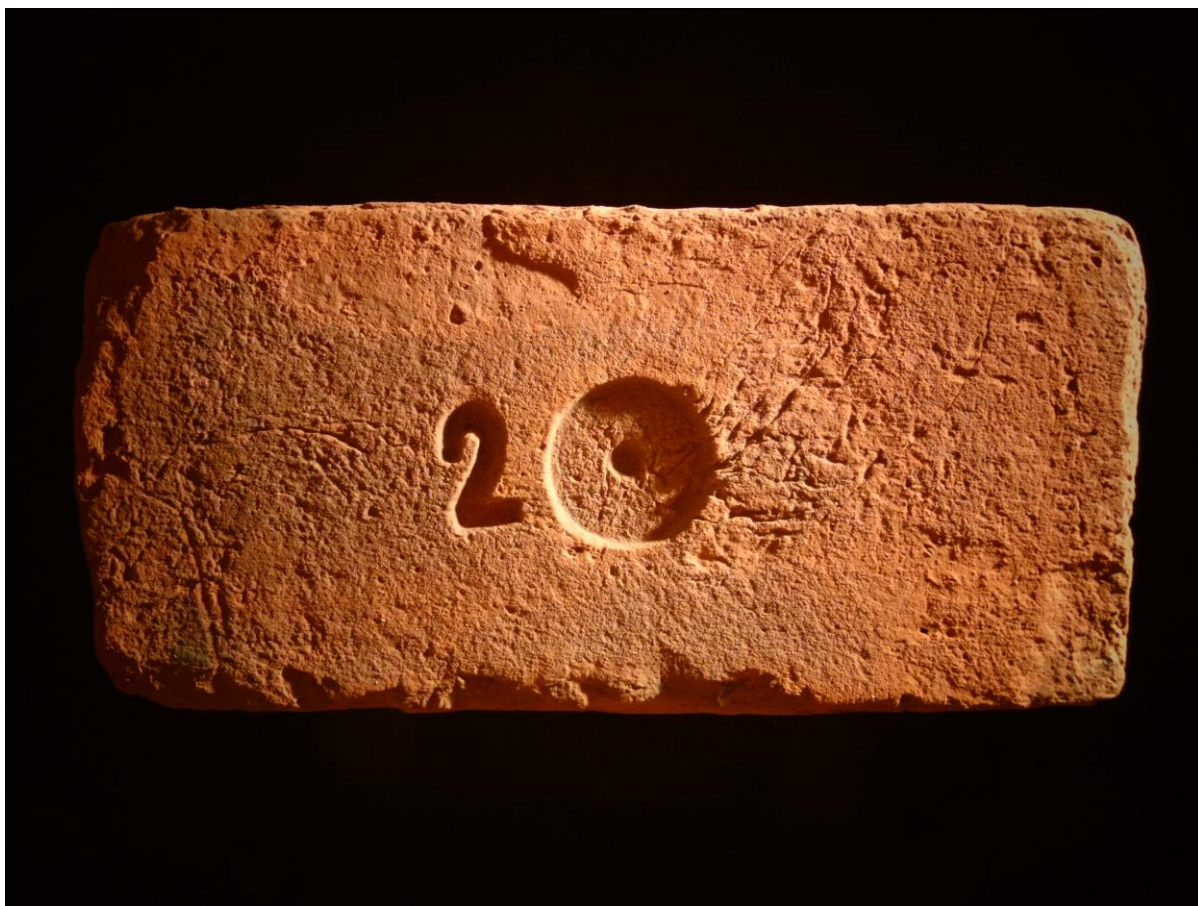
²⁸ MAGYARORSZÁG CÍMTÁRA 1924: 701.

²⁹ DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOM 1913. Címtár

³⁰ DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOM 1922. Címtár

³¹ DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOM 1924. Címtár

³² KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1907. IV. 26. 7181. sz. 451/1.

25. kép A Debreceni Gőztéglagyár terméke³³

Az összes debreceni téglagyár közül kapacitásával messze kiemelkedett a Debrecen Gőztéglagyár. Míg a többi helyi téglagyár külön-külön mintegy 10-40 hold kitermelhető földterülettel rendelkezett, addig ez a vállalat egymaga 110 kataszteri holdat birtokolt. Kapacitását rövidesen évi 25 millió darab téglára növelte, ami azt jelentette, hogy egymaga annyit termelt, mint a nyolc másik gyár együttvéve.

A Gőztéglagyár Rt. alakuló közgyűlését 1906. december 30-án tartották, ahol 36 alapítótag vett részt, összesen 431 részvénnyel. A néhány hónappal későbbi 1907. április 26-i alapszabályt elfogadó közgyűlés viszont már 150 ezer Koronában – 750 db. 200 Koronás részvénnyel szabta meg a társulat alaptőkéjét. A gyár építése gyorsan folyt és az első körkemence 1907. augusztus 18-ra el is készült. Az alakulás kimondásától számított mintegy nyolc hónapra már megindult a termelés.

³³ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

A Bellegelő 504. számú területen fekvő gyár gyorsan fejlődött. Az első teljes termelési évre, 1908-ra mintegy 3 millió téglát előállítását tűzték ki célul, sőt a cserépvetést már ez év tavaszán meg szerették volna kezdeni. Később 1910-ben mivel Debrecenben erős lendületet vett az építkezési hullám tervbe vették a telep harmadik körkemencéjének kivitelezését is. Az 1911-es főszezonra, májusra már működött az új gyári egység és elmondható, hogy 1910-1912 között rendkívül nyereséges volt az üzem.

Mindezek mellett a Debreceni Gőztéglagyár honosította meg a cívisvárosban a nagyipari téglaelőállítást, legalábbis az igazgatóság 1908 tavaszi beszámolója szerint: „*A géptéglagyártás kísérletezésére egy mágiasajtót hoztunk próbagyártás céljából, s azzal mintegy 14 napig dolgoztunk, melynek eredményeként az 1908. év folyamán már megkezdjük a géptéglagyártást is.*”³⁴ A cég 1908-ban azonban inkább még az újabb körkemencék kialakítását helyezte előtérbe, de nem mondtak le tervükről, így 1912 áprilisában megtörtént a mágiasajtó üzembehelyezése, amivel hosszú időre behozhatatlan technikai fölényre tettek szert. A gyors fejlesztések viszont tökebevonást igényeltek, így 1913. február 15-én a társaság a közgyűlésükön újabb 250 db. részvény kibocsátását szavazta meg, s így az alaptőke már 200.000 Koronára rúgott.

A Balkán háborút követően, és a világháborús készülődés idején 1913-tól az addigi gyors városfejlődés megtorpant, a várt nagy építkezések elmaradtak, s a termelés további feltuttatására vállalkozó üzem kénytelen volt kapacitásainak egy részét a nagy háború idején kihasználatlanul hagyni. A kialakult helyzettel azonban nem csak a Gőztéglagyár találta szemben magát. Tovább nehezítette a történetet az általános szénhiány és a fűtőtermék drágulása mellett a szakképzett munkaerő besorozása, illetve hogy a központi rendelkezések miatt a kész tégláákat nem lehetett az előállítási költség növekedésének arányában emelni, a téglagyárak tehát sorra veszteségeseké váltak. Az iparág vállalkozóit azonban mindez nem riasztotta vissza. Számoltak vele, hogy a béke éveiben az újból meginduló építkezések lehetővé teszik veszteségük kiegyenlítését, egyes tőkés körök a másutt szerzett háborús nyereségüket így a téglagyárak fenntartásába fektették. Serly Gusztáv egyike volt a Gőztéglagyár alapítótagjainak, 15 részvényével azonban nem tartozott a 40-50 részvényes rendelkező csúcscsoport közé. Sőt, olyannyira nem, hogy nem választották be az igazgatóság tagjai közé sem.

³⁴ SZÜCS ERNŐ 1978: 212.

Később 1917-re viszont Serly Gusztáv részvényeinek száma megszorodott, s így bekerült a gyár igazgatóságába. Az akkor már öt éve veszteséges vállalat vezetősége úgymint gróf Dégenfeld József, Stégmüller Árpád és dr. Kemény Mór ugyanis lemondott, illetve két másik igazgatósági tag Koncz Lajos és Szántó Győző megbízatása lejárt. Helyükre Serly Gusztáv takarékpénztári vezérigazgatót, Szent-Királyi Tivadar iparkamarai elnököt, Szabó Lajos birtokost, és dr. Balogh Gézátt választották meg az új igazgatóság tagjainak. Annyi különbséggel, hogy Szabó Lajost 1921-ben Kövy Lajos váltotta, az 1917-ben a vállalat élére kinevezett vezetők lettek azok, akik évtizedekre meghatározták a Góztériagyár sorsát. Közülük is egyre inkább a Serly család emelkedett ki.

26-27. kép A Debreceni Góztéglagyár Rt-re vonatkozó bejegyzések a Magyar Compass 1918-as hasábjain ³⁵

Később 1921-ben, amikor az 1920-as év mérlegadatait tárgyalta a közgyűlés Gaszner Géza a Debreceni Első Takarékpénztár képviselője szólalt fel, amely cég 306 góztéglagyári részvennyel rendelkezett. „Kifogásolta, hogy túl keveset tervezett be a Serly Gusztáv és a köréből álló igazgatóság osztalékra (részvényenként 10 Koronát, így az 1000 db. részvény után mindössze 10.000 Koronát), ugyanakkor túl sokat az igazgatósági, felügyelő bizottsági és tisztviselői jutalékokra (6+1+3 = 10.000 Koronát). Felszólalása során kérte, hogy az érdekelteket zárják ki a szavazásból.” ³⁶

³⁵ MAGYAR COMPASS 1918.

³⁶ SZÜCS ERNŐ 1978: 214.

Ezt az indítványt az elnöklő Serly Gusztáv elutasította, majd a mérleg elfogadását szavazásra bocsájtotta. Ezek után 604-en elfogadták az indítványt 306-an pedig ellene szavaztak miután pont ennyi volt a Debreceni Első Takarékpénztár részvényeinek száma. „Az eredmény tükrözte, hogy Gaszner egyedül maradt véleményével és Serlynek – akinek ekkor már 377 saját részvénye volt a vállalatnál –, a magas igazgatósági tiszteletdíjakban szintén érdekelttel együtt sikerült akarátát keresztül vinnie. Gaszner ugyanezen a közgyűlésen még egy kísérletet tett a vállalatot önmaguk érdekében khasználók ellen. A felmentvény megadásánál újból tiltakozott, de hasonló arányban mint az előbb, ismét leszavazták.”³⁷

Debreczeni Gőztéglagyár Részvénytársaság. Debreczen.

Debreczeni kir. tvszk 1921. VI. 11. Ct 451/20/1921. 451/8. — Kövy Lajos igazgatósági tag e minősége és cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — Szabó Lajos igazgatósági tag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1918. évf. 72.) (1921—24.)

28. kép A Debreceni Gőztéglagyár Rt-re vonatkozó 1921-es bejegyzés a Központi Értesítőben³⁸

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az I. világháború után súlyos csapás érte az üzemet, a kivonuló román csapatok ugyanis elrekvirálták a gyár nagy teljesítményű gőzgépét, s azt csak 1923-ban pótolták egy kisebb 35 lóerős géppel, ami viszont nem tette lehetővé a teljes termelést. Így a berendezések nagyrésze még 1928-ban is üzemen kívül állt. A gyárban csak 1929-ben szereztek be egy új 150 lóerős gőzgépet, s addig csak kézi előállítás folyt.

Az 1922. november 27-én megrendezett közgyűlésen, az infláció miatt tőkeemelést hajtottak végre a cégnél. „A korábbi ezer db 200 Koronás névértékű részvény mellé 9 ezer új 200 Korona névértékűt bocsátottak ki. Az új részvények döntő részét, 8 ezer darabot a Szabolcs vármegyei Takarékpénztár vásárolta fel. De Szent-Királyi Tivadar is már 200, Serly Kálmán 212, Serly Gusztáv 345 db részvénnyel és vele együtt ugyanennyi szavazati joggal rendelkezett. A velük szemben álló csoport vezéralakja Versényi Tivadar volt, aki az 594 rész-

³⁷ SZÜCS ERNŐ 1978: 214.

³⁸ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1921. VI. 11. Ct. 451/20/1921. 451/8.

vénnyel rendelkező Debreceni Első Takarékot képviselte.”³⁹ A 1923. március 17-i közgyűlésen tehát már két különálló tábor csapott össze érdekeiket összeütköztetve. Mindközben 1923-ra a Köntösgáti Téglagyár Rt-t is beolvasztották cégükbe, amelynek két körkemencéje volt. A két gyártelepen együtt így már összesen öt körkemencével rendelkeztek, amelyek 16 kamrásak voltak, s egyenként 10-10 ezer nagyméretű téglá égetésére voltak alkalmasak.⁴⁰

A közgyűlés hangulatára jellemző, hogy már a jegyzőkönyv hitelesítők személyének kijelölésénél megkezdődtek a csatározások. Az elnöklő Serly Gusztáv dr. Gájásy Jakabot a Szabolcs vármegyei Takarékpénztár képviselőjét, és Somlyai Józsefet javasolta hitelesítőknek, Versényi Tivadar ellenben azt indítványozta, hogy a kinevezett személyek egyike a Debreceni Első Takarékpénztár képviselője legyen, de maradtak az eredeti jelöltek.

Mindezen felül Versényi azt is kifogásolta, hogy alacsonyak az osztalékok, amit az igazgatóság mindösszesen 20.000 Koronában határozott meg, a felügyelő bizottság két tagja dr. Láng Sándor és Steinberger Adolf pedig nem volt hajlandó aláírni a mérleget mivel szerintük az 1,2 millió Korona vezérigazgatói és igazgatói együttes fizetés, illetve az igazgatóság tagjainak tiszteletdíja, amely 200.000 Koronára rúgott túl volt árazva a 20 ezer Koronában megszabott osztalékhoz képest. Mindezek mellett pedig nem tekinthettek be az üzleti könyvekbe sem, így felügyeletüket lényegében nem is gyakorolhatták. Sőt! Az előző évek eredményszámláitól eltérően ebben az évben nmár em szerepelt külön rovatként a „*Fizetések*” rész, helyette csupán az „*összes üzemi kiadásokat*” tüntették fel, így még inkább lehetővé vált a Serlyék által húzott óriási jövedelem elbújtatása.

*„A gyűlés további menetében Serly Gusztáv a Versényi és a két felügyelő bizottsági tag által felvetetteket kemény hangon utasította vissza, sőt nem adott felvilágosítást arról sem, hogy a mérlegbe feltüntetett árukészlet milyen számítások alapján lett ilyen magasra értékelve. Ellen javaslatában felszólította a közgyűlést, hogy a felügyelő bizottsági tagok sorából töröljék dr. Lángot és Steinbergert. Dr. Láng a szavazást megelőzően önként lemondott, Steinbergert pedig a közgyűlés határozathozatallal törölte a felügyelő bizottsági tagok sorából és helyükre Somlyai Józsefet valamint Mócz Aladárt választotta meg.”*⁴¹

³⁹ SZÜCS ERNŐ 1978: 214.

⁴⁰ SZÜCS ERNŐ 1978: 214-215.

⁴¹ SZÜCS ERNŐ 1978: 215.

A gyűlésen egyébként több más kérdésben is óvással élt Versényi Tibor és Blaskovics Mihály, de leszavazta őket a Szabolcs vármegyei Takarékpénztár és a Serlyék által képviselt többségi tulajdonosi kör, így végül 9282:620 arányban a közgyűlés elfogadta a mérleget. Versenyhátsáik vélemény érvényesítését teljesen ellehetetlenítették és szép lassan kiszorították őket a Gőztéglagyár ügyeinek intézéséből, ekképpen a továbbiakban is a bevételek nagy részét fordították a maguk díjazására, és az üzem korlátlan urai lettek. A következő évben 1924. június 27-én az ellenfelek már meg sem jelentek a közgyűlésen. Serly Gusztáv ekkor jelentette be, hogy az előző évi mérleget, az azt ellenzők bíróilag is megtámadták, de a pert megnyerték.

Debreceni gőztéglagyár részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1925. I. 23. Ct 451/34, 451/11.
— Az 1924. évi június hó 27. napján tartott rendes közgyűlés által elhatározott alapszabálymódosítás bejegyeztetik. Ezen módosított alapszabályok szerint a társaság alaptőkéje 10 000.000 azaz tízmillió korona, mely 1000 (egyezer) darab egyenként 10 000 (tizezer) korona névértékű bemutatóra szóló részvényből áll. — (Lásd 1923. évf. 24.) (1925—28.)

29. kép A Debreceni Gőztéglagyár Rt-re vonatkozó 1925-ös keltezésű bejegyzés a Központi Értesítőben ⁴²

Szent-Királyi Tivadar 1926-ban meghalt. Helyére az igazgatóságba Serly Gusztáv és Kövy Lajos mellé harmadik tagnak Serly Kálmánt választották be, aki pedig 1934-ben halálozott el. Miután Kövy Lajos 1936-ban szintén elhunyt az igazgatóság tagja, és a gyár igazgatója ifj. Serly Gusztáv lett, míg az igazgatóság másik tagja és a gyár vezérigazgatója id. Serly Gusztáv maradt. A vállalat azonban 1938-ban, az 1925-1943. közötti időszak második legnagyobb veszteségét könyverlhette el, a hitelbevonást pedig tovább emelte az 1941-ben megvásárolt Alföldi Takarékpénztár „*Vulkán*” nevű téglagyára is, amelynek azonban ugyancsak két egyenként 16 kamrás körkemencéje volt, terenként 8-8 ezres befogadó képességgel. Ezáltal viszont a debreceni téglagyártás több mint 60%-nak a tulajdonosaivá vált a cég. ⁴³

⁴² KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1925. I. 23. Ct. 451/34., 451/11.

⁴³ SZÜCS ERNŐ 1978: 215-216.

898. Debrecen. — DEBRECENI GŐZTEGLAGYÁR RT. — (1906—). — Iroda: Kossuth-u. 34. — Tlf. : (iroda) 14—12, (gyár) 569. — Táv.-e. : Gőztéglagyár. — 300 munkás. — Alaptőke : 180.000 P — 1.200 drb 150 P-s részvényben. — (Alakult 150.000 K alaptőkével. 1913-ban 200.000 K-ra, 1922-ben 2.000.000 K-ra, 1924 jún. 27-én 10.000.000 K-ra emelve. 1926 ápr. 26-án a felértékelésnél 150.000 P-ben megállapítva; 1927 május 4-én 200 drb új részv.-el 180.000 P-re emelve.) — Osztalék 1921—26-ra K : 10, 10, 100, 10.000, 10.000, P : 2.—. — Igazgatóság : Serly Gusztáv, Kövy Lajos, Serly Kálmán. Felügyelő-bizottság : dr. Nagy Sándor, Mócz András, Buray Sándor. Vezérigazgató : Serly Gusztáv. Főkönyvelő : Papp Géza. Gyárigazgató : Appellshoffer Ferenc. — Közgy. : 1927 ápr. 18.

30. kép A Debreceni Gőztéglagyár Rt-re vonatkozó 1927-re keltezhető bejegyzés a Magyar Compassban ⁴⁴

Egyébként a vállalati tartalékok felhasználását jelzi, hogy a nyugdíjalap ami 1927-re elérte a 30.000 Pengőt, 15.000, majd 8.000 Pengőre zsugorodott. Megállapítható, továbbá hogy az üzem 1929-től rohamosan csökkentette dolgozói létszámát is. Lényegében 1931-1933. között termelést egyáltalán nem folytatott. Ennek ellenére az 1929-ben már meglévő árukészletének négy év alatt sem sikerült mintegy a felét eladnia, ami jól tükrözi a debreceni téglagyarak, s köztük a Gőztéglagyár válság idején történő nehéz értékesítési helyzetét. „Érdemes arra is felfigyelni, hogy az üzem felszerelésének értékét egészen 1941-ig mélyen a valóságos alatt állították be a mérlegbe. Nehezen feltételezhető ugyanis, hogy egy ilyen nagyságrendű üzem felszerelésének értéke mindössze 5.64 Pengő lett volna.” ⁴⁵ S mindezek felett volt év, 1928-ban, amikor 380 fő, és megesett 1933-ban, hogy mindösszesen, csak 8 főt alkalmaztak. ⁴⁶

701. Debrecen. — Debreceni gőztéglagyár rt. — (1907—). — Iroda : Kossuth-u. 34. — Tlf. : (iroda) 14—12, (gyár) 569. — Táv.-e. : Gőztéglagyár. — 300 munkás. — Alaptőke : 150.000 P — 1.000 drb 150 P-s részvényben. — (Alakult 150.000 K alaptőkével. 1913-ban 200.000 K-ra, 1922-ben 2 m K-ra, 1924 jún. 27-én 10 m K-ra emelve. 1926 ápr. 26-án a felértékelésnél 150.000 P-ben megállapítva.) — Osztalék 1922—27-re K : 10, 100, 10.000, 10.000, P : 2, 3. — Igazgatóság : Serly Gusztáv, Kövy Lajos, Serly Kálmán. Felügyelő-bizottság : dr. Nagy Sándor, Moóc András, Buray Sándor. Vezérigazgató : Serly Gusztáv. Főkönyvelő : Papp Géza. Gyárigazgató : Appellshoffer Ferenc. — Közgy. : 1928 márc. 22.

Vagyon 1927 dec. 31. : Készpénz P 6.321. — Ingatlanok P 165.188. — Felszerelés P 6. — Adósok P 79.365. — Váltók P 1.199. — Értékpapír P 31.000. — Áruk P 108.735. — Összesen P 391.814. — Teher : Részvénytőke P 150.000. — Tőketartalék P 150.836. — Tartaléktőke P 8.000. — Nyugdíjalap P 30.000. — Hitelezők P 19.244. — Átm. tételek P 3.225. — Nyereség P 30.509. — Összesen P 391.814.

31. kép A Debreceni Gőztéglagyár Rt-re vonatkozó 1928-ra keltezhető jegyzet a Magyar Compassban ⁴⁷

⁴⁴ MAGYAR COMPASS 1927.

⁴⁵ SZÜCS ERNŐ 1978: 217.

⁴⁶ Lásd bővebben: SZÜCS ERNŐ 1978: 212-218.

⁴⁷ MAGYAR COMPASS 1928.

826. Debreczen. — Debreczeni gőztéglagyár részvénytársaság. — (1906—.) — Iroda : Kossuth-u. 34. — Tlf. : (iroda) 14—12, (gyár) 569. — Táv.-cz. : Gőztéglagyár. — 300 munkás. — Gyárt : tegla- és cserépárakat. — Évi gyártási képesség : 25 millió. — **Alaptőke : 2.000.000 K** bemutatóra szülő **10.000** drb **200** K-ás részvényben. — (Alakult 150.000 K alaptőkével. 1913-ban új 250 darab 200 K-ás részvényvel 200.000 K-ra, 1922-ben 9.000 drb 200 K-ás részvényvel 2.000.000 K-ra emeltetett.) — 150 HP gőzgép. — 1 részv. 1 szav. — Részvényár 1923 végén K : 1.900. — **Osztalék 1913—22-re K : 0, 0, 0, 0, 0, 10, 10, 10.** — **Igazgatóság :** Szentkirályi Tivadar, Serly Gusztáv (vezérigazgató), Kövy Lajos, Gerly Kálmán. **Felügyelő-bizottság :** dr. Nagy Sándor, Mész András, Somlyai József. **Gyárigazgató :** Appellshoffer Ferencz. — A céget jegyzi : két igazgatósági tag. — Alapszab. : 1918 márcz. 16. — XVI. közgy. : 1928 ápr. 25.

651. Debreczen. — Debreceni gőztéglagyár Rt. — (1907—.) — Iroda : Kossuth-u. 34. — Tlf. : (iroda) 14—12, (gyár) 569. — Táv.-e. : Gőztéglagyár. — 300 munkás. — **Alaptőke : 150.000 P — 1.000** drb **150 P-s** részvényben. — (Alakult 150.000 K alaptőkével. 1913-ban 200.000 K-ra, 1922-ben 2 m K-ra, 1924 jún. 27-én 10 m K-ra emelve, 1926 ápr. 26-án a felértékelésnél 150.000 P-ben megállapítva.) — **Osztalék 1923—28-ra K : 100, 10.000, 10.000, P : 2, 3, 4.** — **Igazgatóság :** Serly Gusztáv, Kövy Lajos, Serly Kálmán. **Felügyelő-bizottság :** dr. Nagy Sándor, Moóc András, Buray Sándor. **Vezérigazgató :** Serly Gusztáv. **Főkönyvelő :** Papp Géza. **Gyárigazgató :** Appellshoffer Ferenc. **Ügyész :** dr. Elek Dezső. — **Közgy. : 1929 febr. 23.**

Vagyon 1928 dec. 31. : Készpénz 5.641. Ingatlanok 165.188. Felszerelés 6. Adósok 120.949. Váltók 6.179. Értékpapír 31.000. Áruk 95.653. — **Téher :** Részvénytőke 150.000. Tőketartalék 150.836. Tartaléktőke 35.000. Nyugdíjalap 30.000. Hitelezők 22.771. Átm. tételek 2.074. Nyereség 33.935. Összesen P : 424.616.

Debreczeni Gőztéglagyár Részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1935. V. 17. Ct 451/48. 451/14. — Serly Kálmán és Tóth Lajos igazgatósági tagok e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1926. évf. 46.) (III. kötet, 109. lap.) (1935—25.)

Debreczeni Gőztéglagyár Részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1937. IV. 20. Ct 451/50. 451/15. — Ifj. Serly Gusztáv igazgatósági tag e minősége és alapszabályszerű cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — Kövy Lajos igazgatósági tag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1935. évf. 25.) (III. kötet, 109. lap.) (1937—21.)

32-35. kép A Debreceni Gőztéglagyár Rt-re vonatkozó további bejegyzések a Magyar Compassban és a Központi értesítőben ⁴⁸

⁴⁸ MAGYAR COMPASS 1928., MAGYAR COMPASS 1929., illetve KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1935. V. 17. Ct. 451/48. 451. 14., továbbá KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1937. IV. 20. Ct. 451/50. 451/15.

Debreceni Gőztéglagyár Rt. Ferencz József-út 70. *Alakult:* 1907. — *Telefonszám:* 25—69. *Sürgőnycím:* Gőztéglagyár. *Postapccseksz. száma:* 10,466. — *Igazgatósági tagok:* Serly Gusztáv (elnök), ifj. Serly Gusztáv. — *Ügyvezetés:* *Vezérigazgató:* Serly Gusztáv. *Igazgató:* ifj. Serly Gusztáv mérnök. *Jogtanácsos:* dr. Elek Dezső. — *Felügyelőbizottsági tagok:* Tóth Béla (elnök), Papp Géza, dr. Nagy Sándor.

Alaptőke: 150,000 pengő, mely 1000 db 150 pengő névértékű részvényre oszlik. — 1925 január 1-én a felértékeléssel kapcsolatban az alaptőkét 150,000 pengőben állapították meg és a részvényeket 50:1 arányban vonták össze.

Gyártelep: Debrecen, Bellegelő 504. — *Üzletköre:* tégl- és cserépgyártás. —

36. kép A Debreceni Gőztéglagyár Rt-re vonatkozó további bejegyzés a Magyar Compassban ⁴⁹

4. Helyszín: Kokasló-halom mellett a Balmazújvárosi útnál – Térképes jelölés: D.

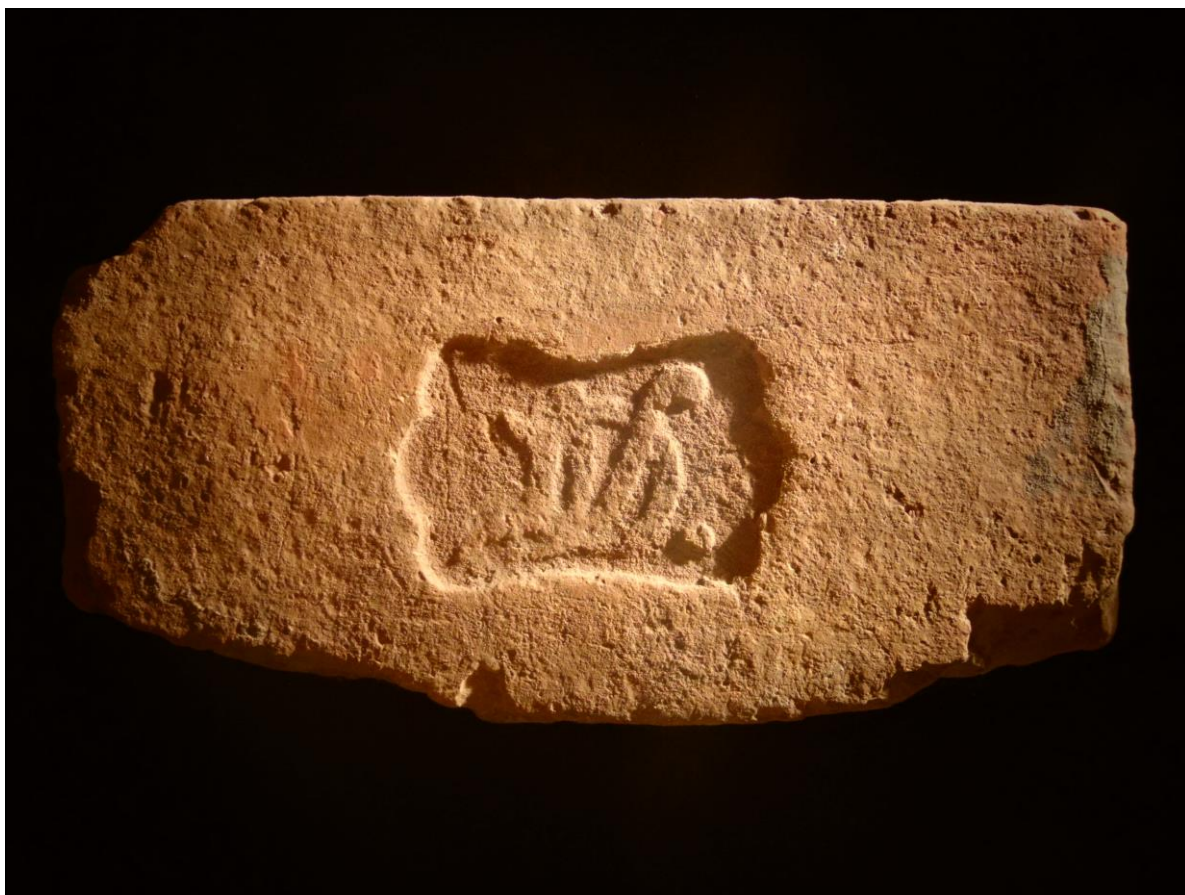
4.1. Városi téglagyár

- Működés:** 1783-1916. között
- Egyéb megnevezés:** Régi téglagyár
- Tulajdonos:** Debrecen Szabad Királyi Város
- Egyéb információ:** 1783.: Debrecen első katonai felmérésének térképe Z. H.-nak avagy Ziegelhütte-nek tehát tégláégetőnek, téglavetőnek jelezte telepet
- 1864.: Debrecen második katonai felmérésének térképe Z. S.-nek avagy Ziegel Saatgut-nak, tehát téglavető telepnek nevezte meg a helyszínt
- 1884.: Debrecen a harmadik katonai felmérésének térképe Z. O.-nak tehát Ziegelöfen-nek, Tégláégetőkemencének jelölte a helyszínt
- 1941.: A katonai térkép pedig téglagyárat jelöl e helyen ⁵⁰

A debreceni téglagyárak közül a legnagyobb múlttal a város tulajdonát képező üzem rendelkezett. Ennek létrehozását azért kezdeményezte Debrecen vezetése, mivel a kevésbé marandó anyagokból előállított házak gyakran estek tüzek áldozatául. A hasonló csapások elkerül-

⁴⁹ MAGYAR COMPASS 1943.

⁵⁰ Lásd bővebben: <https://mapire.eu/hu/> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XI. 19.

37. kép DV. ligatúrával ellátott téglá, feltehetően a XIX. század második feléből ⁵¹

ése érdekében jöhettek létre tehát a település környékén a téglavető, amelyek közül első között a mai Nagysándor telep helyén üthettek tanyát az emberek talán már az 1760-as évek előtt is. Később az abszolutizmus korára viszont a Szikgáton és a Kokaslón is létre hoztak olyan termelőegységet, amelyek már meghaladták a céhes kereteket, s bár még a XIX. század folyamán is az égetés jobbra egyszerű tábori kemencékben zajlott, évenként azonban 30-45 téglavetővel kötött szerződést a város, akiknek irányításával és ellenőrzésével egy „*téglabiztos*” is felruházott.

Debrecen a XVIII. század végén egy időre bérbe adta téglavetőjét Rickl József kereskedőnek is, később azonban ismét saját kezelésébe vette azt. Az üzem termelése természetesen a kereslethez igazodott, a későbbiekben azonban volt olyan korszak, amikor a megtermelt téglá és cserép mennyisége meghaladta a négymillió darabot. Idővel termékei gyarapodtak és

⁵¹ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

közönséges-, simított-, és csertéglát, illetve lapos-, rovas- valamint görbecserepet is készítettek. A városi tanács annak érdekében, hogy a téglából történő építkezést minél jobban elterjessze termékeit előállítási árban dobta a piacra, sőt megengedte azt is, hogy a megrendelő saját tüzelőjével égettesse ki a téglát, s ilyen esetben a város a késztermékből csak tizedet szedett a földhasználatért illetve a kemencék használatáért. A település az így birtokába jutott „*dézsmatéglákat*” saját termékeitől elkülönítve, mégis vevőkörében értékesítette. Az egyes üzletevekről szóló jelentések közül az 1896-os tartalmaz utoljára dézsmatégla eladásából származtatható bevételt, így valószínű, hogy a városi tanács ez idő körül szüntette meg a termék előállítás ezen formáját.

A kokaslói részleg a XIX. század hatvanas éveitől felfokozta a termelést. Mindezeket túl szintén a Balmazújvárosi út mentén a városi tanács 1880-ban felépítette újabb téglagyárát, amely a hét vármegyére terjedő Debreceni Kereskedelmi és Iparkamara területén elsőként rendelkezett a hasonló jellegű üzemek közül körkemencével illetve szintén elsőként állított elő „*gőztéglát*,” avagy gőzgéppel előállított terméket, továbbá e helyen már ekkor megkezdtek a sokféle mütégla mellett a klinker áruk készítését. A telepen volt úgynevezett „*lőjargány*” és a gyártás során idővel már agyagtisztító gépet is használtak. Az új üzem évi kapacitása mintegy 2 millió darab téglára és cserép volt.

Az 1890-es évekre már három és fél millió darab téglát termeltek, a XIX. század utolsó évtizedében pedig a gyors városiasodás periódusában a kokaslói és a körkemencével ellátott két egység csúcsteljesítményként 1894-ben 11.225.270 darab téglát állított elő, ugyanakkor egyetlen évben sem süllyedt a termelése három és fél millió darab alá.

A kokaslói téglavetőben, amelyet a körkemence felépítése után csak „*régi téglavetőnek*” vagy „*nagyteglavetőnek*” neveztek, 1901-ig bizonyosan folyt az előállítás. Ezt követően 1904-ig még tartott az itteni készárúk értékesítése, de 1902-től termelést már csak a körkemencés üzemegység folytatott. A régi téglavetőben működésének utolsó periódusában már csak vas-, cser- és épülettéglát állítottak elő, míg a másik üzemben ezeken a termékeken kívül még többféle mütéglát, cserepet, préselt árut is készítettek.⁵²

A város telekadományozásokon kívül az egyes középületek, egyházak, iskolák építkezéseit saját üzemében készült anyagokkal is támogatta. Ezért állapította meg egy jelentés erről az üzemről: „*Magánfogyasztásra kevés kerül termelvényeiből, főleg középítkezésekre használ-*

⁵² SZÜCS ERNŐ 1978: 204-205.

ják fel.”⁵³ Más oldalról azonban a századforduló előtti és utáni évtizedben a fogyasztóknak eladott évenkénti téglamennyiség 2.5-6 millió darab között volt, tehát e gyár termékeiből jelentős mennyiség került a lakosság kezébe is. A városi téglagyár pedig mivel még a harmincas években is alig az előállítási áron felüli összegért bocsátotta piacra termékeit, így a városban működő többi téglagyárat is rászorította az alacsonyabb árszabásra, így Debrecen lakossága mélyen az országos átlagár alatt jutott téglához és cseréphez. Ekképpen a városi üzem a helyi piacon még a XX. század első évtizedeiben egyaránt, a téglaszükséglet kielégítése mellett, fontos árszabályozó szerepet is betöltött.

Később 1893-1894-ben kiugró volt a termelés mennyisége, s ehhez viszonyítva az évtized második felére 50%-ra csökkent a gyártás. Ugyanakkor az üzem bevétel és kiadás rovatainak egyenlege inkább csak a századforduló után kezdtek összezsugorodni. A gyártási kimutatásokból látható, hogy a városi üzem a nagyobb arányú építkezések kielégítésére előre igyekezett felkészülni. Ekkoriban tehát még nem a termelés volt ráfizetéses, csak nem sikerült jól felmérni a piaci igényeket. Ez a túltermelési helyzet azonban tarthatatlanná vált, s 1897-től már valószerűbb felmérések alapján felére-harmadára csökkentették a mennyiséget, és az év végi raktárkészleteket, a meglévő áruk fokozatos eladásával pedig az évtized második felében kedvezővé tették a bevételek és kiadások egyenlegét.

A városi gyárban az 1897. után előállított kevesebb mennyiség a századfordulóig viszont nem a gyors városiasodás által nyújtott kereslet visszaesését tükrözte, hanem az évtized első felében felhalmozott aránytalanul nagy készletek miatti visszafogott gyártást tükrözték vissza. Ezt bizonyítja például az 1898-as év adatsora is, amikor az előállított mennyiség felére zsugorodott az előző évekhez képest, a gyár tiszta bevétele mégis ekkor volt a legmagasabb az évtizeden belül. A két év adatainak összehasonlításából kiderült, hogy az értékesítésre került mennyiség néhány téglá és cserép fajtánál, úgymint lapos-, kupáscserepek, vas-, és épülettégla –, 1898-ban kevesebb ugyan, mint 1894-ben, de csak néhánynál és a legtöbb típusból éppen 1898-ban adtak el többet. Így válhatott az üzem – a következő év igényeire való reális felkészüléssel és a raktárkészletek csökkentésével – papíron jövedelmezőbbé.

A századforduló után – akkor már valóban a kereslet csökkenése miatt –, a gyár évi bevétele majd egy évtizedig, egészen 1909-ig évi 22 ezer Forint alá csökkent, és csak 1910-ben érte el az 1894-es, illetve az 1898-as bevételi többlétszintet megközelítő 47.000 Forint fe-

⁵³ SZÜCS ERNŐ 1978: 205.

38. kép D. V. jelzettel ellátott téglá, feltehetően a XIX. század végéről, XX. század elejéről ⁵⁴

letti összeget. A XX. század első évtizedében ebben az évben volt egyébiránt a legkisebb a termelés, mégis a bevétel szempontjából ez az év volt a legkedvezőbb, nem véletlenül ugyanis a cégnek 1909-ből elég jelentős készlete maradt meg, amit 1910-ben sikerült magasabb áron eladni. Hozzá kell tenni azonban azt is, hogy a gyártáskapacitás csökkenése a kiadásokat is redukálta. A nagyarányú eladás és a visszafogott termelés miatt viszont az 1910-es év végével alig maradt készáru a telepen. A nagy háború idején a városi téglagyár termelése pedig, még inkább lecsökkent.

Az 1914-es mérleg azt tartalmazta, hogy a vállalat nem jövedelmezett, így nem fizetett semmit a város házipénztárába, ekkor viszont volt még egy minimális nyereség 159,52 Korona, de a következő évben már 4.532,16 Korona veszteséget termelt a cég, amit az 1916-os évben sem tudott kiegyenlíteni, amikor 818,88 Korona nyereség jelentkezett. A sorozatos gyenge

⁵⁴ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

eredmények pedig veszélyt jelentettek a gyárra, mert közben el kellett volna végezni a szükséges korszerűsítéseket is, amihez azonban a megfelelő tőkét az üzem saját erőből már nem tudott előállítani.⁵⁵

5. Helyszín: Köntösgát mellett, a Bellegelő 514., 514/7., illetve 515/9. szám a Balmazújvárosi út mellett – Térképes jelölés: E.⁵⁶

5. 1. Debrecen Szabad Királyi Város tégl- és cserépgyára

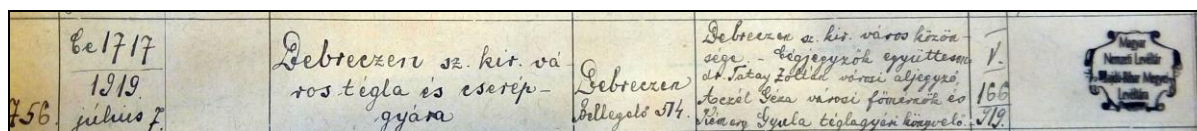
Működés: 1919-1975. között

Egyéb megnevezés: Városi Téglagyár, Új téglagyár

Tulajdonos(ok): Debrecen Szabad Királyi Város

Egyéb információ: A gyár 1933-34-ben leállt.

Egyik épülete megmaradt, a mai napig látható ahol a helyi sajtó nyomdája üzemel.

39. kép A városi téglagyárra vonatkozó 1919-es bejegyzés az Iparosok és kereskedők nyilvántartásában⁵⁷

Miután a városi téglagyár a nagy háború idején veszteségesen működött, és a gyár korszerűsítése saját tőkéből nem volt megoldható, az csak külföldi kölcsön felhasználásával Medvegy Elemér igazgatósága idején, 1926-1928. között valósult meg. Ezt követően indult meg a kongó avagy klinkertégla nagyüzemi gyártása is, amivel az üzem Magyarországon úttörő munkát végzett. Ebből a gyárból szállították a szegedi Fogadalmi templomtéren emelt egyetemi épületek, a Nagyerdei Stadion, a debreceni Köztemető ravatalozójának és a Hősök temetője mauzóleumának falburkolati anyagát is.

⁵⁵ Lásd bővebben: SZÜCS ERNŐ 1978: 204-209.

⁵⁶ MAGYARORSZÁG CÍMTÁRA 1924: 701.

⁵⁷ MNL. HBML. IX. 701/e.

Ez az új üzem a Balmazújvárosi úttól délre, a városközponttól 5 km-re, a vasút és országút mellett feküdt, és külön iparvágánnyal is rendelkezett. A gyár területéhez az 1920-1930-as években mintegy 36 kataszteri hold tartozott, amelyből az épületek és a munka- illetve tároló helyek csak 10 holdat tettek ki. Ezen a területen az agyag könnyen bányászható volt, és az nyersanyag a közönséges téglááruk előállítására minden tekintetben alkalmasnak bizonyult, ugyanakkor a különleges áruk előállítására az agyagot idegen anyaggal keverték. A kézi téglagyártás céljaira a gyár megfelelő felszerelésekkel, színekkel, szállító eszközökkel jól el volt tehát látva. A klinker gyártmányokhoz pedig rendelkezésre álltak a szükséges agyag-megdolgozó gépek, agyag-drótkötélfelvonók és a modern szalagos téglasajtoló is.

*„A téglaprés, illetve a levágó asztal közelében volt elhelyezve az automatikus felvonó készülék, amelyen a nyersmágiákat a szárítóba fel- illetve leszállították. Ugyanitt, vagyis a prэшázban nyert elhelyezést a sajtoló is. A prэшáz egyébként egybe volt építve a kemenceházzal. Ez utóbbi helyen építették meg a klinker áruk kiégetésére szolgáló nyolc – nem kapcsolt – kamrából álló átcsapó lángú kemencét, amelyek tehát szakaszos égetésűeknek és nem folyamatos üzeműeknek készültek. Az égető kamrák tüzelése a mindkét oldalon elhelyezett nyílásokon keresztül történt. Egy-egy kamra cca 25 m³ égetési térrel rendelkezett, s a felülről átcsapó lángok, illetve gázok az égetésre berakott áruk résein át jutott el a kemence alján, közepén elhelyezett füstcsatornába. Az itt és a kemencék fölé épített műszárítóban – ahol 60 ezer téglamágiát lehetett egyidejűleg elhelyezni –, keletkezett gázokat Ekonomisser felszerelésével hasznosították.”*⁵⁸

A már említett szalagtéglaprés a korszak egyik legmodernebb gépe volt. Számos leszerelhető és kicserélhető szájnnyílással rendelkezett, és teljesítménye óránként mintegy 1000 darab téglát volt képes előállítani. A munkagépek meghajtását pedig egy 90 lóerős Ganz motor szolgálta. Az üzem területén külön épületben folyt a tetőfedő elemek gyártása, ahol a cserépprés-szalag működtetésével – amit egy 14 lóerős Ganz motor hajtott – naponta kb. 6000 darab cserépet állítottak elő. A közönséges téglát és cserépáruk égetésére 16 kamrás körkemencét használtak, amibe fakkonként 10-10 ezer nagyméretű téglát lehetett elhelyezni. A gépi felszereltség a továbbiakban is javult. Néhány évvel később, 1931-ben már 1 agyagörlő, 1 cserép- és 2 téglaprés, további 2 ventilátor, 2 felvonó, 1 fűrógép, 1 esztergapad, és 6 darab 113 lóerős elektromotor működött az üzemben.

⁵⁸ SZÜCS ERNŐ 1978: 210.

Ha a telep 1894-es termelési csúcsát nézzük azonban, az 1930-as évek városi üzeme már nem állította ezt a kapacitást elő. Teljes kihasználtság mellett ugyanis „mindösszesen” 1,5 millió klinkertégla és keramitlap és 5 millió téglá illetve tetőcserép előállítására volt képes a városi téglagyár. Ennek oka többek között az volt, hogy egyrészt megszűnt, kimerült a kaskalói részleg agyagkészlete, másrészt az első világháborúig sorra alakultak meg a nagy kapacitású egyéni tulajdonú, vagy részvénytársasági helyi versenytársak. A termelési mennyiség visszaesésével egyidejűleg azonban egy kisebb, de technikailag sokkal modernebb gyárat hozott létre a város, s ez az üzem a versenytársak megítélése alapján változatlanul be tudta tölteni árszabályozó szerepét.

Feltétlenül meg kell azt is jegyeznünk, hogy a városi téglagyár volt az az üzem, amely a debreceni hasonló jellegű vállalkozások közül a legfolyamatosabban működött, s mivel még a harmincas években is 60-154 dolgozót alkalmazott. (...) A munkaalkalom biztosítására oly módon is tekintettel volt a város, hogy pl. 1937-ben és 1938-ban, amikor újból nehéz eladási lehetőség mutatkozott a debreceni téglapiacra; üzemén kívül helyezte a motoros cserép és téglapréseket, s csak kézi téglagyártást folytatott, hogy ne kelljen a munkások jelentős részét újból elbocsátania.”⁵⁹

6. Helyszín: Balmazújvárosi út, a Debrecen-Füzesabony vasútvonal mentén a 9070. helyrajzi számú terület – Térképes jelölés: F.

6. 1. Köntösgáti Téglagyár Rt.

Működés: 1911-1923. között

Egyéb információ: Iroda: Piacz utca 77. szám. Telefonszám: 949.

A gyár 1914-1918. között fel sem vette a termelést

Ezt a gyárat a város kereskedői és szabadfoglalkozású lakosai 1911-ben alapították dr. Magoss György vezetésével. A telepet a Balmazújvárosi úton, a Debrecen-Füzesabony vasútvonal mentén a 9070. helyrajzi számú területen alakították ki. Működése kezdetben igen sikeres

⁵⁹ SZÜCS ERNŐ 1978: 210.

volt ezért már 1912-ben felépítették második körkemencét is, amely az előzőhöz hasonlóan szintúgy 16 kamrás, fakkonként pedig 9-9 ezer nagyméretű téglá kiégetésére volt alkalmas. A termelés nem volt gépesítve, de évenként mintegy 45-70 munkás dolgozott az üzemben.

A Balkáni háború azonban a Köntösgáti Téglagyárat is nehezen érintette, nem tudta ugyanis behajtani adósaitól a követeléseit. Az 1910-1911-ben elért magas téglárak is visszaestek, azonban még így sem tudták eladni nagy mennyiségben megmaradt termékeiket. Ez rendkívül káros volt, mivel már kifizették az előállítási költségeket – munkabérek, szén, stb. –, az eladhatatlan készleteikben azonban forgótőkájük igencsak jelentős része feküdt. Rövidesen bekövetkezett az I. világháború is, s az építkezések leállása miatt az előzőleg felhalmozott termékeket csak igen lassan tudták értékesíteni. Így a Köntösgáti Téglagyár a nagy háború idején fel sem vette a termelést, sőt utána is üzemén kívül volt a gyár. Végül is a Köntösgáti Téglagyár Rt. 1923-tól olvadt be a Debreceni Gőztéglagyár Rt-be, s ettől kezdve mint annak fióktelepe működött tovább.”⁶⁰

<p>Köntösgáti téglagyár r. t. (Debrecen) céggel 300.000 K alaptőkével a Debreceni bank r. t. támogatásával téglagyár alakul Alapítók: Magoss György, Szávay Gyula, Kelen Jenő, dr. K. Kiss József, Sipos Bálint, Békés Gyula, dr. Sz. szabó László, dr. Tüdös János, Nagy Jakab, Klein Móric, dr. Haendl Vilmos, Lichtblau Albert, Pavlovits Károly, Erdődi Lajos, Tafler Ignác, dr. Hódy Béla. Az alaptőkét tuljegyzték.</p>
<p>634. Debreczen. — Köntösgáti téglagyár részvénytársaság Debreczen. — (1911—.) — Tlf.: 949. — Évi gyártási képesség: 10.000,000 téglá. — Mult évi termelés: 2.500,000 téglá. — 120 munkás. — Alaptőke: 300,000 K — bemutatóra szóló 1,500 drb 200 K-ás részvényben. — 1 részv. 1 szav. — Részvényár 1914 végén K: 220. — Igazgatóság: Szávay Gyula, dr. Nyiri Ernő, Nagy Jakab, dr. Haendl Vilmos, dr. Hódy Béla, dr. Sz. Szabó László, dr. K. Kiss József, Lichtblau Albert, dr. T. Kardos Endre. Felügyelő-bizottság: Nyiri Géza, Hering János, dr. Gáspár Géza, Meisels Vilmos, Rásó István. Főkönyvelő: Tolcsvay Henrik. — A céget jegyzi: két igazgatósági tag, vagy egy, egy cégjegyzésre jogosított tisztviselővel. — Alapszab.: 1911 április 20. — Közl.: Debreczeni Független Ujság.</p>

40-41. kép A Köntösgáti téglagyárra vonatkozó írások Magyar Kő- és Márványújság 1911-es, illetve a Magyar Compass 1915-ös számában ⁶¹

⁶⁰ SZÜCS ERNŐ 1978: 215-226.

⁶¹ MAGYAR KŐ- ÉS MÁRVÁNYÚJSÁG 1911. augusztus 1.: 6. illetve MAGYAR COMPASS 1915.

Debreceni törvényszék 1917—33.	1917. március 27. Ct. 646/15. 646/11	Köntösgáti téglagyár részvénytársaság Debreczenben	Főtelep Debreczen			Dr. Székssói Szabó László igazgatósági tag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1917. évf. 20. számát.)
Debreceni törvényszék 1918—45.	1918. április 18. Ct. 646/18. 646/12	Köntösgáti Téglagyár Részvénytársaság Debreczenben felszámolás alatt	Főtelep Debreczen	Dr. Nyiri, dr. Hódy, Nagy Jakab. Együttes cégjegyzés.	Az 1918. évi január hó 25. napján tartott rendes közgyűlés által elhatározott felszámolás és ennek folytán a 3-ik rovatba irt felszámolási cég, továbbá dr. Nyiri Ernő, dr. Hódy Béla és Nagy Jakab felszámoló bizottsági tagok e minősége és cégjegyzési jogosultsága, kik a céget együttesen úgy jegyzik, hogy a cégszöveg alatt ketten nevüket írják alá, bejegyeztetik.	Az eddigi •Köntösgáti téglagyár részvénytársaság Debreczenben• cégszöveg, továbbá Nagy Jakab, dr. Nyiri Ernő, Szávay Gyula és Nyiri Géza igazgatósági tagok e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1917. évf. 33. számát.)

724. Debreczen. — Köntösgáti téglagyár részvénytársaság Debreczen. — (1911—.) — Tlf.: 949. — Évi gyártási képesség: 10.000,000 téгла. — Mult évi termelés: 2.500,000 téгла. — 120 munkás. — Alaptőke: 300,000 K — bemutatóra szóló 1,500 drb 200 K-ás részvényben. — 1 részv. 1 szav. — Részvényár 1915 végén K: 220. — Felszámolók: dr. Nyiri Ernő, Nagy Jakab, Kardos Andre, dr. Kiss József, dr. Szabó László, dr. Hódy Béla, Nyiri Géza. 1918 január 25-én a felszámolást elhatározta. Főkönyvelő: Tolcsvay Henrik. — A céget jegyzi: két igazgatósági tag, vagy egy, egy cégjegyzésre jogosított tisztviselővel. — Alapszab.: 1911 április 20. — Közl.: Debreczeni Független Ujság.

MÉRLEG. — 1916 december 31-én. — BILANZ.

Vagyron — Activa:		K	Teher — Passiva:		K
Ingtatlanok — Realitäten	324,885	Alaptőke — Aktienkapital	300,000
Kemenczék — Ofen	148,643	Elfogadványok — Accepte	280,000
Felszerelés — Einrichtung	1,685	Hitelezők — Kreditoren	113,520
Adósok — Debitoren	2,827	Átmeneti tételek — Transit. Posten	268
Vegysek — Diversi	12,495			
Veszteség — Verlust	203,253			
		<u>693,788</u>			<u>693,788</u>

42-44. kép A Köntösgáti téglagyárra vonatkozó íráások a Központi Értesítőben és a Magyar Compassban ⁶²7. Helyszín: Bellegelő 462., Kishegyesi út 260. szám — Térképes jelölés: G.

7. 1. Szamuely János téglagyára

Egyéb megnevezés: Vulkán téglagyár

Működés: 1911-1918. Megjegyzés: A céget véglegesen csak 1931-ben számolták fel, névleg egy ideig tovább élt

Egyéb információ: Főtelepe a Jókai utca 1. számú ingatlannál volt

⁶² KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1917. III. 27. Ct. 646/15., 646/11., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1918. IV. 18. Ct. 646/18., 646/12., továbbá MAGYAR COMPASS 1918.

A Cégbírószági nyilvántartás alapján a Vulkán Gőztéglagyárat Szamuely János és Bárány Mór debreceni, valamint Halbohr Adolf és Szamuely Ilona budapesti lakosok, mint közkereseti társaságot alapították meg 1911. március 14-én. Bárány Mór még ugyanezen év szeptemberében viszont kilépett a társtulajdonosok sorából, Halbohr Adolf rövidesen bekövetkezett halála után 1919-ben helyét a tagok között pedig Halbohr Barnabás foglalhatta el.

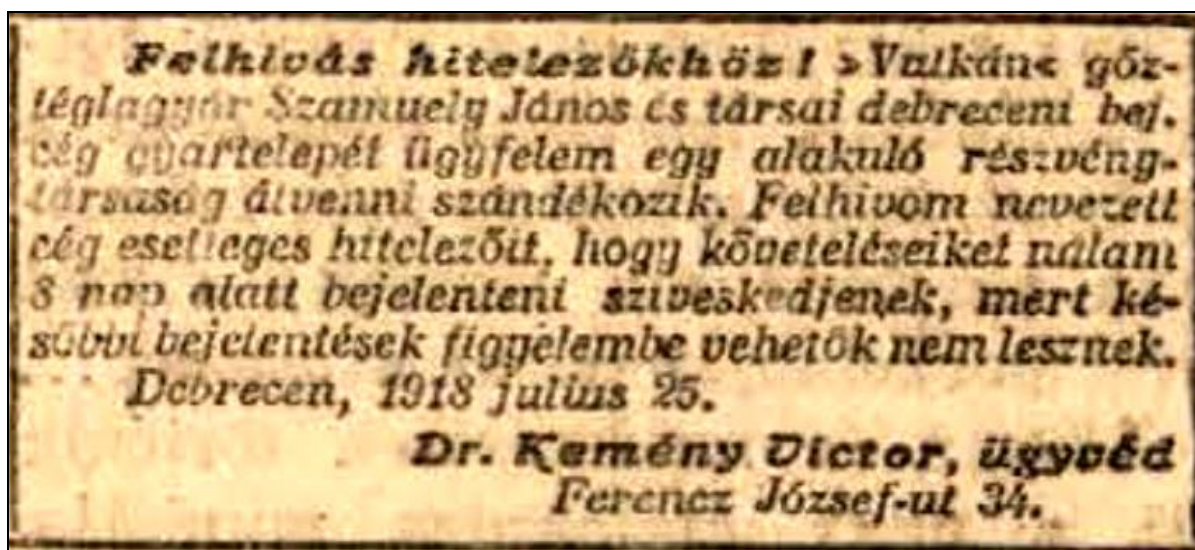
Az egyes üzletévi jelentésekből kitűnik, hogy az alapítást követő második évtől 1913-tól fogva a gyár csak fél kapacitással működött. Ugyancsak a Cégbírószági nyilvántartásból derül arra ki, hogy az üzem az 1918. július 20-án megrendezett közgyűlésen vált részvénytársasággá. A vállalat alaptőkéje ekkor 500.000 Korona volt 2500 darab 200 Korona névértékű részvénnyel. Az új igazgatóságban Szamuely János és Halbohr Adolf mellett viszont helyt kapott Dr. Kemény Móric is, aki ekkorra már kivált a Debreceni Gőztéglagyár igazgatóságából, valamint Frigyesi Jenőt és Poroszlai Lászlót is kinevezték.⁶³

1911. április 14. 6296. sz. 620/1	Vulkán gőztéglagyár, Szamuely János és Társai	Főtelep Debrecen Jókai-u. 1. sz.	Együttes cégjegyzés.	Közkereseti társaság. Kezdetét vette 1911. év márczius hó 14. napján. Tagjai Szamuely János, Bárány Mór debreceni, Halbrohr Adolf, és Szamuely Ilona budapesti lakos téglagyárosok. A cég a férfitagok által egyformán képviseletik és együttesen cégjegyez- tetik, hogy az írott, nyomott, vagy nyomatott czégszöveg alatt ketten nevüket írják alá.	VIII 1911/054.	A »Központi Értesítő« 1911. évfolyam 37. számában megjelent cégekivonat 3. és 8-ik rovatának helyesbi- téseül szolgál. (Lásd 1911. évf. 37. szám.)
1911. szept. 11. 14858. sz. 620/2	Vulkán gőztéglagyár Szamuely János és Társai	Főtelep Debrecen Jókai-u. 1.				Bárány Mór társtagi minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1911. évf. 40. számát.)
<p>Vulkán gőztéglagyár Szamuely János és Társai. Debrecen, Jókai-u. 1.</p> <p><i>Debreceni kir. tvszk 1931. XI. 19. Ct 620/5. 620/4. — Ezen cég megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1919. évf. 15.) (1931—52.)</i></p>						

45-47. kép Szamuely János téglagyáraára vonatkozó bejegyzés a Központi Értesítőben⁶⁴

⁶³ SZÜCS ERNŐ 1978: 219.

⁶⁴ KÖZPONTI ÉRTESEITŐ 1911. IV. 14. 6296. sz. 620/1., illetve KÖZPONTI ÉRTESEITŐ 1911. IX. 11. 14848. sz. 620/2., továbbá KÖZPONTI ÉRTESEITŐ 1931. XI. 19. Ct 620/5. 620/4.

48. kép Szamuely János téglagyáraára vonatkozó további bejegyzés ⁶⁵

7. 2. Vulkán Téglagyár Rt.

Működés:	1918-1927. között
Egyéb információ:	Az Alföldi Takarékpénztár tulajdona Iroda: Piac utca 16. szám

A Vulkán Téglagyár Rt. a Kishegyesi úton, a Bellegelő 462. számú telken a Debreceni-Vásártér vasútállomástól mintegy 3 km-re a köves út mentén feküdt, nagyjából egy 27 katasztrális holdnyi területen, amiből az épületek és a raktárak kb. 8 holdat tettek ki. A gyárhoz két teljesen egyforma Hoffmann rendszerű, 16 kamrás, előmelegítő csatornákkal és harangokkal kivitelezett körkemenccre tartozott. Az üregek egyenként 8 ezer téglá befogadására voltak alkalmasak.

A ránk maradt irataiból kitűnik, hogy még 1921-ben is Szentmihályi János és társai tulajdonában volt a részvények majd kétötöde, amit a Takarékpénztár szeretett volna felvásárolni. A vezérigazgató az 1921. november 25-re keltezhető ülésen ekképpen fogalmazott: „Az igazgatóság a Takarékpénztár részvényeit az ajánlott 900.000 Koronás árban eladni nem hajlandó, azonban hajlandó Szentmihályi János és társa 2/5-d részvénybirtokát 500.000 Korona vételárért megvenni.” ⁶⁶

⁶⁵ SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

⁶⁶ SZÜCS ERNŐ 1978: 219.

<p>Debreczeni törvénytörvényssék 1918—74.</p>	<p>1918. augusztus 17. Ct. 853. 853/1</p>	<p>„Vulkán” téglagyár részvénytársaság</p>	<p>Főtelep Debreczen</p>	<p>Dr. Kemény, Szamuely, Frigyesi, Porosz'ay, Halbrohr. Együttes czégjegyzés.</p>	<p>Ezen részvénytársaság az 1918. évi július hó 20. napján tartott alakuló közgyűlés által elfogadott alapszabályok szerint keletkezett.</p> <p>Székhelye : Debreczen.</p> <p>Tartama határozatlan idő.</p> <p>A társaság célja : Tégla és cserépgyártmányok, más agyag-készítményeknek és rokontárgyú iparcikkeknek gyári előállítására és forgalomba hozatala. Mindennemű építkezési anyagok vétele, raktáron tartása és eladása saját számlára és bizományban. Építkezések elvállalása, az építkezéshez szükséges mindennemű anyagnak és ipari cikkeknek gyári előállítása és forgalomba hozatala. Tárgya továbbá a vállalatnak mindennemű mezőgazdasági, állati és növényi termékek termelése, iparszerű feldolgozása és eladása. Tárgya végül a vállalatnak mindazon üzemek folytatása és ügyletek megkötése, melyek a társaság céljaival összefüggnek, vagy a társaság üzleteinek folytatásához tartoznak.</p> <p>Alaptőkéje 500.000, azaz ötszáz ezer korona, mely 2500, azaz kétezeröttszáz darab előmutatóra szülő 200, azaz kétszáz korona névértékű részvényből áll.</p> <p>Az igazgatóság 5—7 tagból áll. Az alapítók által kinevezett igazgatósági tagok : dr. Kemény Móríc, Szamuely János, Frigyesi Jenő, Poroszlai László debreczeni és Halbrohr Adolf budapesti lakosok.</p> <p>A czég érvényes jegyzése úgy történik, hogy az előnyomott vagy irt czégszöveg alá az igazgatóság által erre a czébra névszerint kijelölt igazgatósági tagok egyike egyrésztől és bármely másik igazgatósági tag, vagy egy a czégjegyzésre feljogosított, tisztviselő másrésztől együtt teszik aláírásukat. — Érvényes czégjegyzéshez Poroszlai László vagy Frigyesi Jenő vagy dr. Kemény Móríc igazgatósági tag aláírása okvetlenül szükséges.</p> <p>Minden a társaság nevében kiadandó hirdetmény egy debreczeni lapban — 5 nappal előbb — fog közhírré tétetni.</p> <p>Okmánytári szám : 271.</p>
---	---	--	------------------------------	---	---

Ct. 853/1918

49. kép A Vulkán Téglagyár Rt. alapító bejegyzése a Központi Értesítőben ⁶⁷⁶⁷ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1918. VIII. 17. Ct.853., 853/1.

50. kép A Vulkán Téglagyár terméke⁶⁸

A háborút követően, 1922-ben a gépi berendezések között mindössze 2 darab fél lóerős elektromotor volt, amelyek a vízszolgáltatást megkönnyítve, mint szivattyúk voltak a kutakra erősítve. A cég alaptőkéje 1923-ban 5 millió Korona volt 5 ezer darab 1000 Koronás címletben kiállítva, 1923-1924. körül viszont az Alföldi Takarékpénztár jelentős összeggel járulhatott hozzá a telep fenntartásához. Nem véletlen tehát, hogy Fehér Miksa a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank – az Alföldi Takarékpénztár anyavállalata –, igazgatója bekerült a gyár vezetőségébe.

Az üzem gőzerőre való átállása is 1924-ben valósult meg, és ugyanebben az évben történt meg a gépi berendezések – úgymint 1 agyagzúzó, 1 agyagfelvonó, 1 cserépprés és 1 téglaprés –, jelentős részének beszerzése is. Az I. világháború után azonban, folyamatosan, egészen 1927 elejéig teljesen üzemem kívül állt a gyár. Az Alföldi Takarékpénztár birtoklása mel-

⁶⁸ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

lett ugyanis – más források arról tanúskodnak –, 1925 augusztusában még Alondel Mór debreceni és Eisenberger Sámuel sátoraljaújhelyi lakosok is tulajdonosai voltak az üzemnek, és csak 1927 márciusában sikerült a Takarékpénztárnak a teljes tulajdonjogot megszereznie.

*Az Alföldi Takarékpénztár 1927. április 28-án tartott igazgatósági ülésén a gyűlés elnöke bejelentette: „... Téglagyárunkban május hónap közepén lesz a begyűjtés, amelyet ünnepélyes keretek között kívánok megtartani, azért az igazgatóság mélyen tisztelt tagjait arrazennel ünnepélyesen meghívom. Ezideig kb. 32.000 Pengőt investáltunk és ezen összegből megvásároltuk a hiányzó berendezési tárgyakat, téglaprést, felvonó csigát, stb. – rendbe hoztunk az épületeket és a hajtóerőt... Előreláthatólag napi 25.000 darab téglalész a napi kapacitás... Az idén meg fogjuk kezdeni a próba cserépgyártást is.”*⁶⁹ Utalva az újabb tulajdonosra 1927-től az üzemet már az Alföldi Takarékpénztár Téglagyárának nevezték.

51. kép A Vulkán Téglagyár Rt. egyik hirdetése ⁷⁰

⁶⁹ SZÜCS ERNŐ 1978: 220.

⁷⁰ SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

Téglagyárak.

Berger és Horváth gőztéglagyára, iroda Széchenyi-utca. Debreczen szab. kir. város gőztéglagyára. Szikszay Lajos gőztéglagyára. Vulkán gőztéglagyár, tulajdonos Szamuely János és társai, Kishegyesi-ut. Debreczeni gőztéglagyár r.-t. Mátaí-ut mellett. Első debreczeni mész homokkő téglagyár r.-t. Iroda: Szent-Anna-u. 8. Köntösgáti téglagyár r. t., iroda Piacz-u. 77. Kondorosi mész, homokkő gőztéglagyár tulajdonosok : Schneider Mihály és Dávid Zoltán. Iroda Piacz-utca 62. Alföldi téglá és agyagipar r.-t. Iroda Fűvészkert-u. 17.

725. Debreczen. — Vulkán téglagyár részvénytársaság. — (1918—.) — Alaptőke : 500.000 K — bemutatóra szóló 2,500 drb 200 K-ás részvényben. — Igazgatóság : dr. Kemény Móricz, Szamuely János, Frigyesi Jenő, Poroszlay László, Halbrohr Adolf. — A céget jegyzi : két igazgatósági tag, vagy egy, egy cégvezetővel. — Alapszab. : 1918 július 20.

904. Debreczen. — VULKÁN TÉGLAGYÁR RT. — (1918—.) — Alaptőke : 5.000.000 K — 5.000 drb 1.000 K-ás névértékű részvennyel. — (Alakult 500.000 K tőkével, 1923 aug.-ban 5.000.000 K-ra emelve.)

52-54. kép Debreceni téglagyárakra vonatkozó bejegyzés a Központi Értesítőben, illetve a Vulkán Téglagyár Rt. iratanyaga a Magyar Compass hasábjain ⁷¹

7. 3. Alföldi Takarékpénztár Téglagyára

Működés: 1928-1999. között

Egyéb megnevezés: Alföldi Téglagyár

Egyéb információ: 1928.: Alföldi Takarékpénztár Rt. téglagyára Bellegelő 462. szám
Telefonszám: 14-01.
1941.: Debreceni Gőztéglagyár Rt. vásárolta meg
1945.: A Hortobágyi Téglagyár Munkaszövetkezet gyára
Jogutód: ALTEK Alföldi Téglaiipari Kft.

⁷¹ KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1918. VIII. 17. Ct. 853., 853/1., illetve Magyar Compass 1918., továbbá Magyar Compass 1923.

55. kép Az Alföldi Takarékpénztár Téglagyárának terméke ⁷²

Az Alföldi Takarékpénztár a tulajdonába került Vulkán téglagyárban, mivel a megszerzés időpontja összesett az építőipari termékek országos keresletének növekedésével, nagy lendülettel fogott az üzemeltetéshez, de már az 1928-as év második felétől csökkenteni kellett a termelést, s ez a tendencia 1929-ben még csak tovább fokozódott. A Takarékpénztár értékelése alapján ugyan a gyár még ebben a két évben is meghozta a befektetett tőke kamatait, de 1929 novemberében a városban folyó építkezések leállása miatt, az üzemelést újból szüneteltetni kellett, pedig egy 1931-es felmérés szerint a gyár – évi 200 munkanapot figyelembe véve –, az itt alkalmazott kézi vetéssel 5 millió téglá előállítására lett volna képes. Ugyanez a felmérés viszont azt is megállapította, hogy ha áttértek volna a teljes gépi előállításra – tekintetbe véve a két körkemencéből hetenként kihordható 2 x 70.000 darabos mennyiséget –, akkor az évi termelés 7 millió darab téglára is emelkedhetett volna évenként. Az üzem hajtóerejét viszont ugyanebben az évben egy 60 lóerős félstabil gőzgép szolgáltatta csak az emberek munkaerején kívül. ⁷³

⁷² CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

⁷³ SZÜCS ERNŐ 1978: 219.

56. kép Az Alföldi Takarékpénztár Téglagyárának hirdetése ⁷⁴

Hegedűs Árpád mérnök, aki az Alföldi Takarékpénztárral a gyár vezetésére 1929 márciusában kötött szerződést 1931. augusztus 30-án keltezett lemondásában ekképpen fogalmazott: „Az építőiparban már két év óta beállott pangás maga után vonta a téglagyárak üzletlenségét. Üzemünket 1929 novemberében beszüntettük és azt ma is szüneteltetjük. A téglárák lemorzsolódása folytán állandóan veszteséggel dolgoztunk.”⁷⁵ Egy 1932. évi jelentés pedig a következőket tartalmazta: „Téglagyárunk az építkezések pangása folytán csupán meglevő készletének eladására szorítkozott.”⁷⁶ Hasonlókat olvashatunk azonban az 1933-as évről szóló igazgatósági ülés jegyzőkönyvében is miszerint: „Téglagyárunk az építkezések szünetelése miatt az elmúlt évben is üzemem kívül volt, csak meglevő készletének eladásával foglalkozott.”⁷⁷

⁷⁴ SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

⁷⁵ MNL. HBML. XI. ATI. 201/b. 3.

⁷⁶ MNL. HBML. XI. ATI. 201/a. 1-2.

⁷⁷ MNL. HBML. XI. ATI. 201/a. 1-2.

Csak 1934 nyarán született meg a döntés, hogy az immár ötödik éve termelésen kívül helyezett üzemben újból megindítják a gyártást, de csupán 25%-os kapacitásban mintegy 1,2 millió téglát állítottak elő. Az Alföldi Takarékpénztár Téglagyára az alkalmazottak tekintetében 1934-ben illetve 1936. után sem érte el az előd, Szamuely János cégének 1912-es, vagy a téglagyár háború utáni 1927-1928. körüli indulásakor számba vett dolgozók létszámának felét sem. Tehát a gyár kapacitásainak jelentős része még az üzemelés éveiben is kihasználatlan volt.⁷⁸

**Alföldi Takarékpénztár Debreczenben. Főtelep:
Debrecen.**

Debreceni kir. tvszk 1935. IV. 8. Ct 4/108. 4/52. --- Sesztina Jenő, lovag Vidoni János dr. Hüttl Tivadar igazgatósági tagok e minősége és alapszabályszerű cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — Dr. Kemény Móricz, Fehér Miksa és Mihalovits Jenő igazgatósági tagok e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1932. évf. 17.) (II. kötet, 125. lap.) (1935—19.)

57. kép Az Alföldi Takarékpénztár Téglagyára vonatkozó egyik bejegyzés a Központi Értesítőben⁷⁹

Így csak egy-két évben mutatkozott annyi haszon, hogy legalább a befektetett tőke kamatai megtérüljenek, emiatt nem csoda, hogy az Alföldi Takarékpénztár egyik fő mozgatórugója lett a nyereséges termelés reményét ígérő helyi téglagyári kartell megalakításának, amely 1936-tól kezdte meg működését, és bár több céget üzemszüneteltetésre kényszerített, ezt a gyárat – termékein feltehetően azonban már az E. D. T. T. avagy Első Debreceni Téglagyár Társulat logójával –, aránylag folyamatosan üzemeltette.⁸⁰

⁷⁸ SZÜCS ERNŐ 1978: 218-220.

⁷⁹ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1935. IV. 8. Ct. 4/108., 4/52.

⁸⁰ Az Első Debreceni Téglagyár Társulat 1936-1944. közötti működésével kapcsolatban lásd bővebben: SZÜCS ERNŐ 1977: 55-85.

**Keresse fel téglagyárainkat,
ALTEK vásároljon termékeinkből!**

TÉGLAGYÁRAINK:

ABONY	2740 Kécskei út 35.	Tel.: (60)389-035
KUNSZENTMÁRTON	5440 Szentesi út 39.	Tel.: (56)461-057
TISZAFÖLDVÁR	5430 Mártírok útja 11.	Tel.: (60)389-172
KARCAG	5300 Füzesgyarmati út	Tel.: (59)312-226
		313-444,
		Fax: (59)311-104
DEBRECEN	4031 Kishegyesi út 260.	Tel./fax: (52)311-384
		Tel.: (52)413-008
HAJDÚNÁNÁS	4081 Bellegelő 32.	Tel.: (52)381-950
		Fax: (52)381-652
MEZŐTÚR	5400 Földvári u. 6.	Tel.: (56)361-461
		(56)361-931
		Fax: (56)361-761

58. kép Az Alföldi Takarékpénztár Téglagyár jogutódjának, az ALTEK Alföldi Téglaiipari Kft-nek a hirdetése ⁸¹

8. Helyszín: Bellegelő 459., Kishegyesi út 42. szám – Térképes jelölés: H.

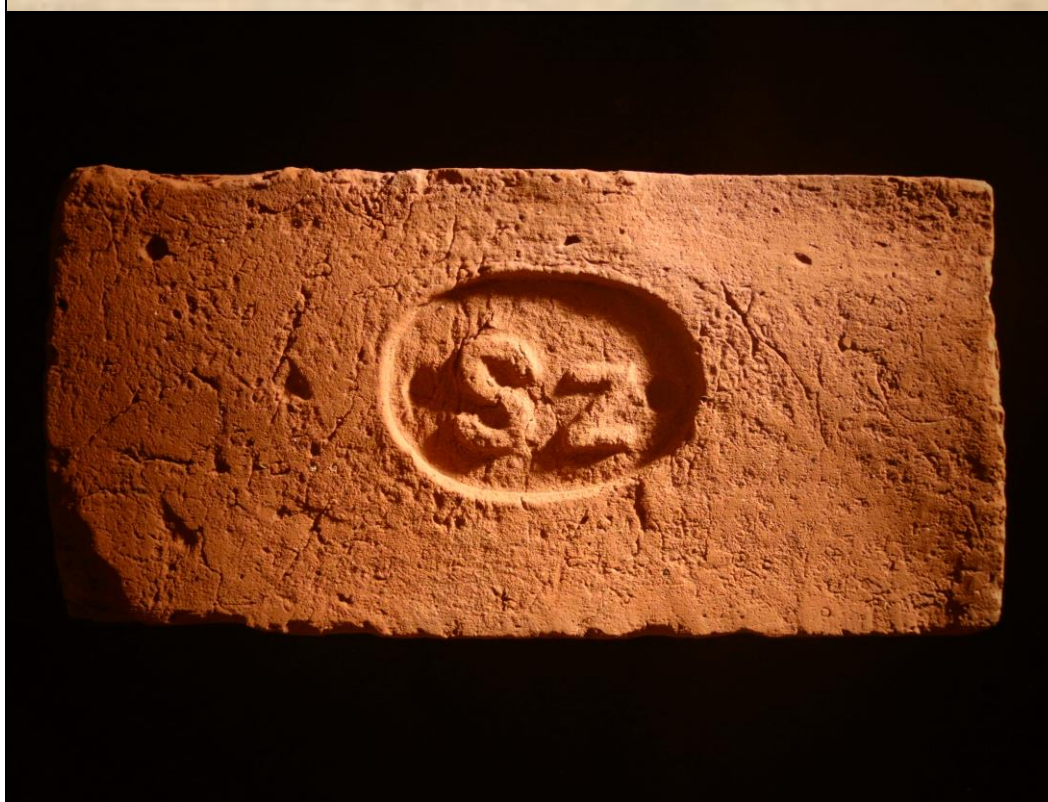
8.1. Szikszay Lajos téglagyára

Működés: 1873-1923. között. Megjegyzés: A céget véglegesen csak 1930-ban számolták fel

Szikszay Lajos téglagyára a Bellegelő 459. számú területen jött létre 1873-ban, ami 1930-ig létezett. A tulajdonos voltaképpen saját téglagyárának termékeiből akarta ellátni vállalkozásait, és így kettős haszonra tett szert. ⁸² Külön érdekesség azonban, hogy periratok is fennmarad-

⁸¹ NÉPSZAVA 1994. szeptember 28.: 11.

⁸² SZÜCS ERNŐ 1978: 212.

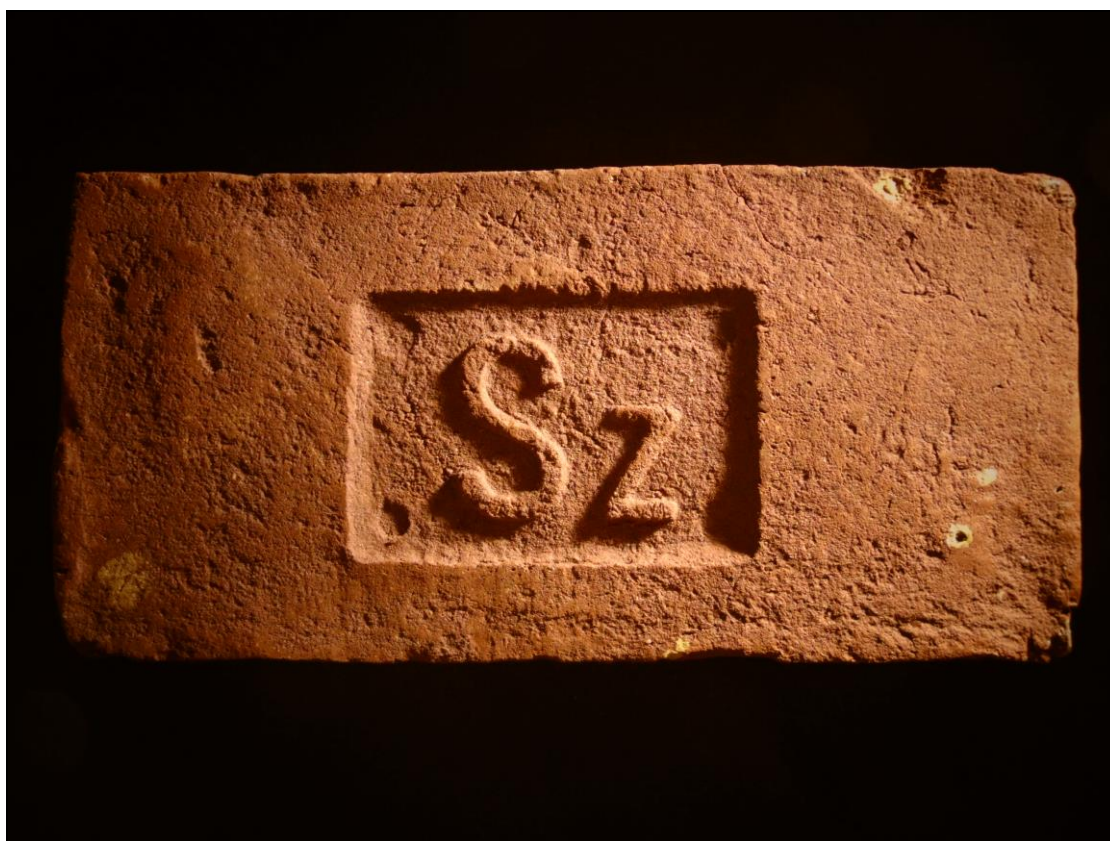

59-60. kép Szikszay Lajos cégbejegyzése a Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítőjében és a gyár terméke ⁸³

⁸³ BUDAPESTI KÖZLÖNY HIVATALOS ÉRTESÍTŐJE 1873. szeptember 3768., illetve CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

tak az itt előállított építőanyagok elszámolására vonatkozóan., ...*ifj. Király Mihály és Ujfalusi János fuvarosok az 1891. évben szerződésileg magokra vállalván Tóth István és Varga Ferencz építészek részére, az akkor épülő félben levő Tisza házhoz a most nevezett építészek által a Szikszay Lajos féle téglagyárból vásárolt téglát beszállítani, ezen hordásnál alkalmazott kocsisaikat, id. Király Mihályt, Szita Nagy Gábort, kik az ifj. Király Mihály két szekerevel jártak és Huszti Istvánt, ki az Ujfalusi János szekerevel járt, arra utasították, hogy egy-egy fordulónál minden szekérenél 100 darab téglával többet számoljanak be a lerakásnál, mint a mennyit tényleg bevitték.*”⁸⁴

A telephely évente egyébiránt 1.650.000 darab téglát és 50.000 cserepet állított elő mintegy 24 ezer Forint értékben. Később 1907-ben viszont több más debreceni téglagyárhoz hasonlóan ez az üzem is csökkentette termelését. Ebben az évben 35 munkással ugyanis csupán 21.000 Forint értéket állított elő.⁸⁵

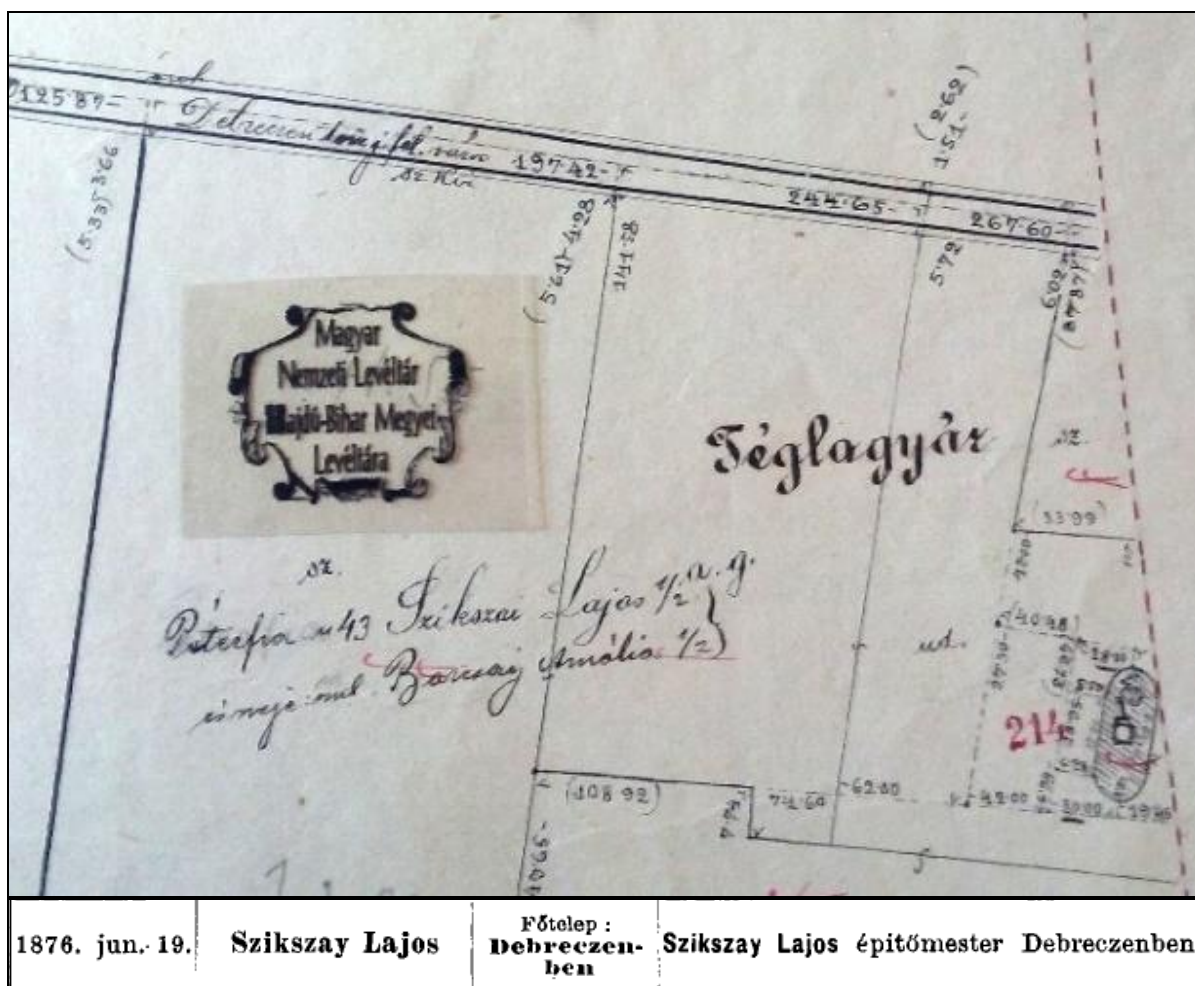

61. kép Szikszay Lajos téglagyárának feltehetően egy későbbi terméke⁸⁶

⁸⁴ BÜNTETŐ JOG TÁRA - POLGÁRI TÖRVÉNYKEZÉS, 1896. augusztus 6.

⁸⁵ SZÜCS ERNŐ 1978: 225-226., BALOGH LÁSZLÓ 2020: 30.

⁸⁶ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

1876. jun. 19.	Szikszay Lajos	Főtelep : Debreczen- ben	Szikszay Lajos építőmester Debreczenben
----------------	----------------	--------------------------------	---

Szikszay Lajos. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1930. III. 6. Ce 78/4. 78/2.
 — Ezen cégnek az 1927. évi III. t.-c. 2. §-a alapján hivatalból való törlése bejegyeztetik. (Lásd 1876. évf. 48.) (1930—19.)

62-64. kép Szikszay Lajos téglagyárának helyszíne, és a cégre vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítőben ⁸⁷

8. 2. Tóth István téglagyártása

Működés: ? - 1890. - Feltehetően 1894. körül

⁸⁷ MNL. HBML. IX. 701/e., XXII. kötet illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1876. VI. 19., továbbá KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1930. III. 6. Ce. 78/4. 78/2.

Tóth István építész – aki szintén saját előállítású építőipari termékeivel látta el beruházásait, önálló magántelephellyel azonban nem rendelkezett –, 1890-ben biztosan a Bellegelő 459. számú helyszínen gyártotta le T. I. monogramos tégláit, amelyeket többek között a Tiszapalota – Piac utca 18. szám –, emeleti bővítéséhez, és a volt Királyi Ítéltábla – Törvényszék, Széchenyi utca 9. szám –, kivitelezéséhez használt fel.⁸⁸

65. kép T I ligatúrával ellátott, Tóth István által előállított téglá ⁸⁹

8. 3. Tóth Béla, Sesztina Jenő és Simonffy Sámuel téglagyára – vagy Tóth Béla és társai téglagyára

Működés: 1890-től feltehetően 1894. körül

Függetlenül a Bellegelő 459. szám alatt már 1873 óta működő Szikszay Lajos féle üzemétől, az iparkamarai jelentések szerint ugyan ezen a helyen Tóth Béla 1890-ben társaival, Sesztina Lajossal és Simonffy Sámuellel egy 25 lóerős gőzgépet használó gőztéglagyárat hozott létre,

⁸⁸ SZÜCS ERNŐ 1978: 212.

⁸⁹ HERRCZIG BÉLA felvétele. Lásd még: BALOGH LÁSZLÓ – SZOBOSZLAI SZABOLCS 2020: 67.

ahol mintegy évi 2 millió téglát és cserepet gyártottak.⁹⁰ Később 1892-ben a „Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke” kiadvány a céget, Tóth Béla és társai néven említette meg.⁹¹

96

XXII. A kamara kerületében lévő

Megye	Község	Az ipari vagy gyári vállalat neve	Az ipari vagy gyári vállalat tulajdonosa vagy bérlője	Munkások		
				férfiak	nők	gyermekök összesen
				száma		
H a j d u m e g y e	Debreczen	Tégla- és cserepgyár	Debreczen sz. kir. város	46	34	1292*)
	"	Góztéglagyár	Tóth Béla Sesztina Lajos Simonffy Sámuel	36	28	64
	"	Boschetti Andr.	Tégla- és cserepgyár			
	"	Szikszay Lajos	Téglagyár	23	15	642
	Kaba	Tégla- és cserepvető	A község tulajdona	5	6	415
	Szovát	Tégla- és cserepégető	A község tulajdona. Bérlő: Márkus Vincze	10	4	1226
Biharm.	N.-Várad	Köedény- és téglagyár	Sonenfeld János			

Magyar Nemzeti Levéltár
Egyes-Bihar Megyei Levéltára

66. kép Tóth Béla, Sesztina Lajos és Simonffy Sámuel téglagyárára vonatkozó Kamarai jelentés⁹²

⁹⁰ A DEBRECZENI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA JELENTÉSE 1890: 96., illetve BALOGH LÁSZLÓ 2020: 27-28., 30.

⁹¹ JEKELFALUSSY JÓZSEF 1892: 1746.

⁹² MNL. HBML. KAMARAI JELENTÉS 1890.

8. 4. Tóth István és társai gőztégla és cserép gyára – később Tóth István és tsa téglagyára

Működés: 1894-1917. között

Névváltozat/jogutód: 1914-1917.: Tóth István és tsa téglagyára

Egyéb információ: 1896. X. 28.: Tóth Béla kilépett, helyette Lukács Ármin lett cégtag

Az iroda címe: Péterfia utca 16. szám

Sesztina Lajos, Tóth István, Tóth Béla, Simonffy Emil nevének kezdőbetűje adta az „STTS” bélyeges téglajelzését

67. kép S.T.T.S. ligatúrával ellátott téglá ⁹³

Tóth Béla 1894-től közös vállalkozásban tevékenykedett Sesztina Lajossal és Simonffy Emmel, az időközben elhalt Simonffy Sámuel fiával, valamint Tóth István sikeres építésszel, aki a társaság vezetője lett. A közös vállalkozásuk eredménye és jele lett az ismert „STTS” feliratú

⁹³ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

bélyeges téglá. Ebből a cégből azonban Tóth Béla 1896-ban kilépett és visszament a szomszédos Bellegelő 458. számú telephelyre, ahol Horváth Jánossal közös vállalkozást indított. Helyére a cégnél Lukács Ármin került. A társaság központi személyei 1899. december 14-én Tóth István és Sesztina Lajos lettek. Később 1914. július 1-én az üzem neve „*Tóth István és tsa téglagyára*” megnevezésre módosult, s ezen a néven egészen 1917-ig működött.⁹⁴

1894. június 30. 9741. sz. 198/1	Tóth István és társai gőz-tégla és cserépgyára Debreczenben	Főtelep Debreczen	A cég együttesen jegyeztetik.	Közkereseti társaság; kezdetét vette 1894. évi január hó 1-ső napján. Tagjai: Sesztina Lajos, Tóth István, Simonffy Emil és Tóth Béla debreczeni lakosok, kik a céget együttesen képviselik és jegyzik olyformán, hogy a bárki által előírt vagy előnyomott cég alá Tóth István és a többi társ-tagok valamelyike az egész nevét írja.	1408 894.	
Debreczeni törvényszék	1896. okt. 28. 16487. sz. 198/2	Tóth István és társai gőz-tégla és cserépgyára Debreczenben	Főtelep Debreczen	Lukács Ármin új tag belépése és cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetett.	A kilépett Tóth Béla tagsági minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnésének bejegyeztetik. (Lásd 1894. évf. 56. számát.)	
Debreczeni törvényszék	1915. február 12. 789. sz. 789/1	Tóth István és társai téglagyára	Főtelep Debreczen, Péterfia-u. 16.	Együttes cégjegyzés.	Közkereseti társaság. Kezdetét vette 1914. július 1-én. Egyforma képviselői joggal felruházott tagjai Tóth István (Péterfia-u. 16. sz.) és Sesztina Jenő (Piacz-utca 23. sz.) debreczeni lakosok, tégla-gyárosok, kik a céget együttesen úgy jegyzik, hogy a cégszöveg alatt teljes nevüket írják alá.	789/1915
Debreczeni törvényszék	1917. október 27. Ct. 789/2. 789/3.	Tóth István és társai téglagyára	Főtelep Debreczen Péterfia-utca 16.		E cég megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1915. évf. 17. számát.)	

68-71. kép Tóth István és társainak téglagyárára vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítő hasábjain⁹⁵

8. 5. Sesztina Jenő téglagyára

Működése:	1918-1931. között
Jogutód:	Tóth és Sebestyén Építkezési Vállalat
Tulajdonos:	Sesztina Jenő

⁹⁴ BALOGH LÁSZLÓ 2020: 27. 30-31.

⁹⁵ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1894. VI. 30. 9741. sz. 198/1., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1896. X. 28. 16487. sz. 198/2. továbbá KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1915. II. 15. 789. sz. 789/1., KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1917. XI. 27. Ct. 789/2. 789/3.

Egyéb információ: Irodájuk a Külső vásártér 3. szám alatt volt
Sesztina Lajos (1823-1905.) fia, Sesztina Jenő (1869-1944) volt,
így joggal feltételezhető, hogy átvette édesapja téglagyárát

A Bellegelő 459. számú telepen 1918-ban Sesztina Jenő is különálló téglagyárat alapított, amely egészen 1931-ig működött ezen a helyen.⁹⁶

Debreceni törvényszék 1918-04.	1918. július 18. Ce. 1690/6. 1690/1	Sesztina Jenő tégla gyára Debrecen	Főtelep Debrecen Külső vásártér 3. sz.	Sesztina Jenő debreceni lakos, tégla gyáros, ki a céget úgy jegyzi, hogy a cégnevét alatt vezeték- nevét írja alá.		Ce. 1690/1918
8		Sesztina Jenő tégla gyáros		- " - " - 5000 - 300 -		Nemzeti Levéltár Magyar-Bihar Megyei Levélárca
<p>Sesztina Jenő tégla gyára Debrecen. Debrecen, Külsővásártér 3.</p> <p><i>Debreceni kir. tvszk 1931. IV. 28. Ce 1690/9. 1690/2. — Ezen cég megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1918. évf. 64.) (1931—23.)</i></p>						

72-74. kép Sesztina Jenő tégla gyárára vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítőben, illetve az Iparosok és kereskedők nyilvántartásában⁹⁷

8. 6. Tóth, Reményik és társai tégla gyár

Működés: 1914-1916. között
Jogutód: 1916-1931.: Tóth, Reményik és Sebestyén cserép- és tégla gyár
Egyéb információ: 1914.: Erdődi Lajos kilép a társaságból
1916.: Szilágyi János is kiválik a társaságból

Tóth István 1914-ben párhuzamosan többi vállalkozásával egy újabb céget alapított, a Tóth, Reményik és társai tégla gyárat, amelynek alapító tagja volt édesapjával Sebestyén Dáviddal együtt a kolozsvári származású Sebestyén Lajos.

⁹⁶ BALOGH LÁSZLÓ 2020: 32.

⁹⁷ KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1918. VII. 18. Ce. 1690/6., 1690/1., illetve KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1931. IV. 28. Ce. 1690/9., 1690/2., továbbá MNL. HBML. IX. 701/e.

<p><i>Tóth Reményik és társai</i> címen nagyszabású építési vállalatot jegyeztettek be Debrecenben. Tagjai: <i>Tóth István, Szilágyi János, Erdődi Lajos</i> debreceni, <i>Reményik Károly, Sebestyén Lajos</i> kolozsvári építésszek és <i>Sebestyén Dávid</i> kolozsvári építési vállalkozó.</p>						
Debreceni törvényszék 1914—37.	1914. április 27. 10748. sz. 769/1	Tóth, Reményik és Társai Debrecen	Főtelep Debrecen Nagyerdő	Együttes cégjegyzés.	<p>Közkereseti társas cég. Kezdetét vette 1914. évi április hó 6. napján.</p> <p>Egyforma képviseleti joggal bíró tagjai Tóth István, Szilágyi János, Erdődi Lajos debreceni lakos építésszek, továbbá Reményik Károly, Sebestyén Lajos építésszek és Sebestyén Dávid vállalkozó kolozsvári lakosok.</p> <p>A céget a társaság tagjai együttesen és akként jegyzik, hogy a cég-szöveg alatt ketten vezetéknevüket írják alá. A cégeljárás csak akkor érvényes, ha az aláírók egyike Tóth István, Szilágyi János és Erdődi Lajos, másika pedig Reményik Károly, Sebestyén Lajos és Sebestyén Dávid.</p>	VIII/1622/914
Debreceni törvényszék 1914—67.	1914. július 9. 17986. sz. 769/2	Tóth, Reményik és Társai Debrecen	Főtelep Debrecen, Nagyerdő			<p>Erdődy Lajos debreceni lakos cégtag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1914 évf. 37. számát.)</p>

75-77. kép A Tóth, Reményik és társai téglagyárra vonatkozó bejegyzések a Honi Ipar és a Központi Értesítő lapjain ⁹⁸

Erdődi Lajos viszont már a kezdetekkor 1914-ben, míg Szilágyi János 1916-ban hagyta ott a társaságot, amelynek neve még ugyan ebben az évben Tóth, Reményik és Sebestyén cserép- és téglagyárra módosult. ⁹⁹

⁹⁸ HONI IPAR 1914. május 15.: 21., KÖZPONTI ÉRTESELTŐ 1914. IV. 27. 10748. sz. 769/1., KÖZPONTI ÉRTESELTŐ 1914. VII. 9. 17986. sz. 769/2.

⁹⁹ BALOGH LÁSZLÓ 2020: 31. 43.

8. 7. Tóth, Reményik és Sebestyén cserép- és téglagyár

Működése:	1916-1923. között. Megjegyzés: A céget véglegesen csak 1931-ben számolták fel
Jogelőd:	Tóth, Reményik és társai téglagyár
Egyéb információ:	1917.: Tóth István kiválik a társaságból 1927.: Reményik Károly a Debreceni Működgyár Rt. igazgatósági tagja amellet, hogy a Tóth és Sebestén Rt. igazgatóságában is feladatot vállalt

A Tóth, Reményik és Sebestyén cserép- és téglagyár 1916-ban alakult meg a Tóth, Reményik és társai téglagyárból több tag kilépése után. Az új formációból azonban 1917-ben maga Tóth István is kivált, akit 1923-ban Reményik Károly szintén követett.

Az üzem 1931-ben szűnt meg véglegesen, 1922-1923-tól viszont már nem igen üzemelhetett, mivel Tóth István és Sebestyén Lajos együtt új, közös vállalkozásba kezdett.¹⁰⁰

Debreceni törvényszék 1916—102.	1916. december 11. Ct. 769. 769/3	Tóth, Reményik és Sebestyén	Főtelep Debreczen Nagyerdő		Az új czégszöveg a 3. rovatba irt módon, továbbá, hogy a czéget a társasági tagok együttesen úgy jegyzik, hogy a nyomtatott vagy bélyegzővel nyomott czégszöveg alá a czégnnek bármely két tagja együttesen vezetéknevét odajegyzi.	A régi »Tóth, Reményik és Társai Debreczen« czégszöveg, továbbá Szilágyi János czégtag e minőségének és czéjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztek. (Lásd 1914. évf. 67. számát.)

78-79. kép A Tóth, Reményik és Sebestyén cserép- és téglagyárra vonatkozó iratok az Iparosok és kereskedők nyilvántartásába, illetve a Központi Értesítőben¹⁰¹

¹⁰⁰ BALOGH LÁSZLÓ 2020: 31. 43.

¹⁰¹ MNL. HBML. IX. 701/e., továbbá KÖZPONTI ÉRTESSÍTŐ 1916 XII. 11. Ct. 769. 769/3.

Debreczeni törvényszék 1917—44.	1917. május 15. Ct. 769/2. 769/4	Tóth, Reményik és Sebestyén	Főtelep Debreczen, Nagyerdő			Ct. 769/1916	Tóth István debreczeni lakos, cégtag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1916. évf. 102. számát.)
Debreczeni törvényszék 1917—59.	1917. június 30. Ct. 769/4 769/5	Tóth, Reményik és Sebestyén	Főtelep Debreczen, Nagyerdő	pp. Tóth.	Tóth István debreczeni lakos cégvezető e minősége és per procura cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik.		(Lásd 1917. évf. 44. számát.)
Debreczeni törvényszék 1918—71.	1918. augusztus 5. Ct. 769/5. 769/6	Tóth, Reményik és Sebestyén	Főtelepek Debreczen, Nagyerdő		A 3. alszámú bejegyzés pótlásául bejegyeztetik, hogy Sebestyén Lajos cégtulajdonos Debreczenben lakik.		(Lásd 1917. évf. 59. számát.)

Tóth, Reményik és Sebestyén. Debreczen, Nagyerdő.

Debreczeni kir. tvszk 1921. XI. 12. Ct 769/10. 769/7. — Tóth István debreczeni lakos, építész társtulajdonosi minősége és cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — Tóth István debreczeni lakos, cégvezető e minőségének és per procura cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1918. évf. 71.) (1922—6.)

Tóth, Reményik és Sebestyén felszámolásban. Debreczen, Nagyerdő.

Debreczeni kir. tvszk 1923. II. 8. Ct 769/12. 769/8. — A cégnek elhatározott felszámolása, valamint az új cégszöveg a 3. rovatban irt módon, továbbá Reményik Károly kolozsvári és Sebestyén Lajos debreczeni lakos, társtagoknak felszámolói minősége és cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik, *Cégvez. felsz.:* Reményik Károly, Sebestyén Lajos. — A régi Tóth, Reményik és Sebestyén cégszövegnek és a társtagok cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1922. évf. 6.) (1923-11.)

80-84. kép A Tóth, Reményik és Sebestyén cserép- és téglagyárra vonatkozó iratok a Központi Értesítőben¹⁰²

¹⁰² KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1917. V. 15. Ct. 769/2. 769/4., KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1917. VI. 30. Ct. 769/4. 769/5., valamint KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1918. VIII. 5. Ct. 769/5. 769/6., KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1921. XI. 123. Ct. 769/10. 769/7., KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1923. II. 8. Ct. 769/12. 769/8.,

Tóth, Reményik és Sebestyén felszámolásban. Főtelep : Debrecen, Nagyerdő.

Debreceni kir. tvszk 1923. III. 16. Ct 796/13. 769/9.
— Tóth István tulajdonostársi minőségének megszűnése bejegyeztetett. (Lásd 1923. évf. 11.) (1923—18.)

Debreceni műkögyár részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1923. VI. 23. Ct 859/10. 859/3.
Az 1923. évi március hó 9. napján tartott rendes közgyűlés által elhatározott alapszabálmódosítás bejegyeztetik. Ezen módosított alapszabályok szerint a korábbi alapszabályok 3., 26., 27., 28. és 30. §-ai módosítottak, mely által a cégjegyzékbe bejegyzett tételek annyiban szenvednek változást, hogy a társaság alaptőkéje 10,000.000, azaz tízmillió korona, mely 20.000 darab előmutatóra szóló 500 korona névértékű részvényből áll. — (Lásd 1922. évf. 33.) (1923—30.)

Tóth, Reményik és Sebestyén felszámolásban. Debrecen, Nagyerdő.

Debreceni kir. tvszk 1923. VIII. 21. Ct 769/14. 769/10. — Reményik Károly társtulajdonos e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1923.évf. 18.) (1923-38.)

Tóth, Reményik és Sebestyén felszámolásban. Debrecen, Nagyerdő.

Debreceni kir. tvszk 1931. V. 7. Ct 769/16. 769/11.
— Ezen cég megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1923. évf. 38.) (1931—24.)

702. Debrecen. — Debreceni műkögyár rt. — (1918.) — Fürdő-u. 2. — Tlf. : 40-93. — Táv.-c. : Műkögyár. — (Előbbi cége : Debreceni asztalosárugyár rt.) — Tóth és Sebestyén rt. Debrecen alapítása. — Alaptőke: 190.000 P — 19.000 drb 10 P-s részvényben. — (Alakult 300.000 K tőkével, 1922-ben 3 m K-ra, 1923 márc.-ban 10 m K-ra, 1924 május 31-én 50 m K-ra emelve. 1926 ápr. 30-án a felértékelésnél (12 ½ : 1) 80.000 P-ben megállapítva. 1927 május 4-én 10.000 drb új rv.-nyel 180.000 P-re emelve, 1928 ápr. 4-én magába olvasztotta az Erdélyi tűzifa és behozatali rt.-ot Debrecen, mely alkalomból 1.000 drb 10 P-s rv.-nyel (1 : 1) az alaptőkét 190.000 P-re emelte.) — **Igazgatóság** : Berger József, dr. Radó Rezső, Balthazar Rezső, Remenyik Károly, sz. Sebestyén Dávid, sz. Sebestyén Lajos (vezérigazg.), dr. Nyiri Ernő. **Felügyelőbizottság** : Schwarcz Árpád, Surgoth Jenő, Horváth Adolf, Belus József. **Ügyv.-igazgató** : Láng Ernő. **Cégvezetők** : Kelen Ernő, Dobos Erzsébet.

85-89. kép A Tóth, Reményik és Sebestyén cserép- és téglagyárra vonatkozó további bejegyzések a Központi Értesítőben, illetve a Debreceni Műkögyár Rt. írásai a Magyar Compassban ¹⁰³

¹⁰³ KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1923. III. 16. Ct. 796/13. 769/9., KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1923. VI. 23. Ct. 859/10. 859/3., KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1923. VIII. 21. Ct. 769/14. 769/10., KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1931. V. 7. Ct. 769/16. 769/11., MAGYAR COMPASS 1928.

8. 5. Tóth és Sebestyén Rt. Téglagyára – Tóth és Sebestyén Építkezési Vállalat

Működés:	1922-1939. között
Tulajdonos(ok):	Tóth István – Sebestyén Lajos. Megjegyzés: Később 1926-tól Sebestyén Lajos birtokolta egyedül a céget
Jogelőd:	1922-1924.: Tóth és Sebestyén építészek, építőmesterek
Jogutód:	1925-1939.: Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat
Egyéb információ:	1926.: ahogy azt már fentebb jeleztük ekkortól Sebestyén Lajos lesz az egyedüli tulajdonos, mivel Tóth István elhalálozott 1930.: Telephely: Fürdő utca 2. szám 1931.: Tóth és Sebestyén gőztégla- és cserépgyára Kishegyesi út 42. szám

90. kép A Tóth és Sebestyén féle téglagyár ligatúrás pecséttel ellátott terméke ¹⁰⁴

¹⁰⁴ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

Tóth István 1922-ben Sebestyén Lajos építésszel együtt bejegyezte a „*Tóth és Sebestyén építészek, építőmesterek*” társulást, később 1925-ben pedig életre hívták a legendás „*Tóth és Sebestyén Részvénytársaságot.*,” s ekképpen szintén saját téglagyáruk termékeiből szerették volna ellátni vállalkozásaikat.¹⁰⁵ Még ebben az évben a céghez csatlakozott Berger József és Horváth Adolf, akiknek jogelődjeik révén nevükhöz kapcsolódott, a szomszédos Bellegelő 458. számú területen lévő, s addigra ilyen néven megszűnt „*Berger és Horváth téglagyár,*” illetve még ugyan ebben az évben 1925. szeptember 1-én Reményik Károlyt is bejegyezték, mint a társaság új igazgatósági tagját. Tóth István 1926-ban elhalálozott, így a cég egyedüli tulajdonosa Sebestyén Lajos lett.

91. kép A Tóth és Sebestyén féle téglagyár újabb pecséttel ellátott terméke¹⁰⁶

¹⁰⁵ SZÜCS ERNŐ 1978: 212.

¹⁰⁶ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

A gyár 1939-ig működött, ami ekkor beolvadt abba a „*Debreceni Működgyár Részvénytársaságba*” amely a Magyar Compass jelentése szerint a Tóth és Sebestyén cég alapításában 1918-tól, mások szerint pedig 1922-től üzemelt, egészen 1945-ig. Az üzem telephelye szintén a Fürdő utca 2. szám volt, a Debreceni Működgyárat más források szerint azonban csak 1923-ban szerezte meg a vállalkozó páros. Reményik Károly 1927-től nem mellesleg viszont ugyanúgy a működgyár igazgatósági tagja volt, mint a Tóth és Sebestyén Rt-nek...¹⁰⁷

92-94. kép A Tóth és Sebestyén építészek, építőmesterek cégre vonatkozó bejegyzés a Központi Értesítőben, illetve a Tóth és Sebestyén téglagyár termék hirdetései 1923-1924-ből¹⁰⁸

¹⁰⁷ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1922. VII. 8. Ct. 859/8. 859/2., illetve MAGYAR COMPASS 1927., továbbá BALOGH LÁSZLÓ 2020: 41-42.

¹⁰⁸ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1922. XI. 24. Ct. 1034. 1034/1., illetve SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

Tóth és Sebestyén részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1925. V. 26. Ct 1182. 1182/1. — Ezen részvénytársaság az 1925. évi május hó 10. napján tartott alakuló közgyűlés által elfogadott alapszabályok szerint keletkezett. Székhelye Debrecen. Tartama : határozatlan idő. A vállalat tárgya : építőipari tevékenység gyakorlása s mindennemű építkezési anyagok gyártása, vétele és eladása. Alaptőkéje 500.000.000 azaz ötszázmillió korona, mely 50.000 (ötvenezer) darab egyenként 10.000 (tízezer) K névértékű bemutatóra szóló részvényre oszlik. Az igazgatóság legalább 2 és legfeljebb 10 tagból áll. Az alakuló közgyűlés által megválasztott Székelyhidasi Sebestyén Lajos és Tóth István igazgatósági tagok e minősége és cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. A társaság cégjegyzése akként történik, hogy a társaságnak írott, bélyegzővel előnyomott vagy nyomtatott cégéhez a cégjegyzésre jogosult személyek közül ketten együttes aláírásukat csatolják. Cégjegyzésre jogosult személyek: 1. az igazgatósági tagok. 2. Az igazgatóság által igazgatói címmel felruházott tisztviselők. 3. A cégnek per procura jegyzésre feljogosított tisztviselők. Ilyen per procura jegyzésre jogosított tisztviselő azonban csupán egy igazgatósági taggal vagy igazgatói címmel felruházott főtisztviselővel együttesen jegyezheti érvényesen a céget. A társaság hirdetményei valamelyik debreceni lapban egyszer teendők közzé. Okmánytári szám : 421. (1925—29.)

Tóth és Sebestyén részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1925. VIII. 5. Ct 1182/3. 1182/2. — Berger József és Horvát Adolf cégvezetők e minősége és „per procura“ toldattal való cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — (Lásd 1925. évf. 29.) (1925-37.)

95-96. kép A Tóth és Sebestyén Rt-re vonatkozó 1925-ös keltezésű iratok a Központi Értesítőben ¹⁰⁹

¹⁰⁹ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1925. V. 26. Ct. 1182. 1182/1., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1925. VIII. 5. Ct. 1182/3. 1182/2.

Tóth és Sebestyén részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1925. IX. 1. Ct 1182/5. 1182/3.
Reményik Károly igazgatósági tag e minősége és
cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — (Lásd
1925. évf. 37.) (1925—50.)

Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat. IV., Simonffy-utca 1/a.
Alakult: 1925. — *Telefonszám*: 610. — *Igazgatósági tagok*: Rásó István (elnök),
székelyhidasi Sebestyén Dávid (alelnök), székelyhidasi Sebestyén Lajos, Reményik
Károly, dr. Fischer Tivadar. — *Ügyvezetőség*: *Vezérigazgató*: székelyhidasi Sebestyén
Lajos. *Igazgató*: Berger József. *Cégvezető*: Schwarz Árpád (főkönyvelő). *Pénztáros*:
Dobos Anna. *Jogtanácsos*: dr. Sebestyén Lipót. — *Felügyelőbizottsági tagok*: Lovas
József, László Gyula, Tolvaj József, Berger József, Horváth Adolf.

Alaptőke: 200.000 pengő, mely 10.000 db 20 pengő névértékű részvényre oszlik. — 1925 április 1-én
a felértékeléssel kapcsolatban az 500.000.000 korona alaptőkét 200.000 pengőben állapították meg és a
részvényeket 5:1 arányban ronták össze.

Tóth és Sebestyén részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1926. VIII. 25. Ct 1182/7.
1182/4. — A 7000/1925. P. M. sz. rendelet alapján
az eddigi 50.000 darab egyenként 10.000 korona
névértékű bemutatóra szóló részvényből álló alap-
tőkének a részvények névértékének 50.000 koro-
nára, azaz 4 pengőre való felülbélyegzése után
2.000.000.000 koronával való felemelése, a rész-
vényeknek 5 darabonkénti összevonása folytán
azoknak darabonként 20 pengőről szóló új részvé-
nyekkel való kicserélése, valamint az alapszabályok
4. §-ának az 1926. évi április hó 30. napján tartott
rendes közgyűlés által elhatározott módosítása be-
jegyeztetik. Ezen módosított alapszabályok szerint
a részvénytársaság alaptőkéje 200.000, azaz kettő-
százezer pengő, mely 10.000, azaz tizezer darab
egyenként 20, azaz husz pengő névértékű bemu-
tatóra szóló részvényre oszlik. — (Lásd 1925. évf.
50.) (1926—44.)

903. Debrecen. — TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT. — (1925—.) — Simonffy-u. 1/a. — TEL.: 610. —
1.200 munkás. — **Tárgya**: építési anyagok gyártása és építkezések elvállalása. — **Alapításai**:
a Debreceni műkögyár rt. és «Hubertus» kőbánya és útépítő rt. Nyíregyháza. — **Alaptőke**:
200.000 P — 10.000 db 20 P-s részvényben. — (Alakult 500 m. K tőkével. 1926 ápr. 30-án a fel-
értékelésnél 200.000 P-ben megállapítva.) — **Osztalék 1925—26-ra K: 6.500, P: 2.** — **Elnök**:
Rásó István. **Alelnök**: Sebestyén Dávid. **Igazgatóság**: Reményik Károly, székelyhidasi
Sebestyén Lajos, dr. Fischer Tivadar. **Felügyelő-bizottság**: László Gyula, Tolvaj József, Berger
József. **Vezérigazgató**: Sebestyén Lajos. **Ügyv.-igazgató**: Berger József. **Cégv.-főkönyvelő**:
Schwarz Árpád. **Főmérnök**: Mirgay László. **Ügyész**: dr. Sebestyén Lipót. — **Közgy.**: 1927
május 4.

97-100. kép A Tóth és Sebestyén Rt-re vonatkozó írárok a Központi Értesítőben és a Magyar Com-
passban ¹¹⁰

¹¹⁰ KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1925. IX. 1. Ct. 1182/5. 1182/3., MAGYAR COMPASS 1925., illetve KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ
1926. VIII. 25. Ct. 1182/7. 1182/4., továbbá MAGYAR COMPASS 1927.

706. Debrecen. — Tóth és Sebestyén Rt. — (1925—) — Simonffy-u. 1/a. — Tlf. : 610, 147. — 1.200 munkás. — **Tárgya** : építési anyagok gyártása és építkezések elvállalása. — 1927. évi termelés : 3.000.000 drb téglá és 300.000 drb cserép. — **Alapításai** : a Debreceni műkögyár Rt. s «Hubertus» kőbánya és útépítő Rt. Nyiregyháza. — **Alaptőke**: 200.000 P — 10.000 drb 20 P-s

Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat. IV.. Simonffy-utca 1/a. **Alakult** : 1914. — **Telefonszám** : 610. — **Igazgatósági tagok** : Rásó István (elnök), székelyhidasi Sebestyén Dávid (alelnök), székelyhidasi Sebestyén Lajos, Reményik Károly, dr. Fischer Tivadar. — **Ügyvezetőség** : **Vezérigazgató** : székelyhidasi Sebestyén Lajos. **Igazgató** : Berger József. **Cégvezető** : Schwarcz Árpád (főkönyvelő). **Pénztáros** : Dobos Anna. **Jogtanácsos** : dr. Sebestyén Lipót. — **Felügyelőbizottsági tagok** : László Gyula, Berger József, Horváth Adolf, Schwarcz Árpád.

655. Debrecen. — Tóth és Sebestyén Rt. — (1925—) — Simonffy-u. 1/a. — Tlf. : 610, 147. — 1.200 munkás. — **Tárgya** : építési anyagok gyártása és építkezések elvállalása. — 1927. évi termelés : 3.000.000 drb téglá és 300.000 drb cserép. — **Alapításai** : a Debreceni műkögyár Rt. s «Hubertus» kőbánya és útépítő Rt. Nyiregyháza. — **Alaptőke**: 200.000 P — 10.000 drb 20 P-s részvényben. — (Alakult 500 m K tőkével. 1926 ápr. 30-án a felértékelésnél (5 : 1) 200.000 P-ben megállapítva.) — **Osztalék 1926—28-ra P** : 2, 2.20, 2.20. — **Elnök** : dr. Baltazár Dezső. **Alelnök** : Rásó István. **Igazgatósági tagok** : Remenyik Károly, sz. Sebestyén Lajos, dr. Fischer Tivadar. **Felügyelő-bizottság** : Betegh Tamás, Berger József, Schwarcz Árpád. **Vezérigazgató** : sz. Sebestyén Lajos. **Ügyv.-igazgató** : Berger József. **Cégv.-főkönyvelő** : Schwarcz Árpád. **Főmérnök** : Mirgay László. — **Közgy.** : 1929 febr. 27.

Vagyron 1928 dec. 31. : Pénztár 78.571. Értékpapír 105.000. Gyárépület 57.695. Egyéb ingatlanok 32.514. Építési leltár 275.495. Adóssok 255.527. — **Teher** : Részvénytőke 200.000. Tartalékok 61.804. Elfogadványok 179.274. Hitelezők 322.524. Nyereség 41.200. Összesen P : 804.802.

Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat. Hatvan-utca 1—3. **Alakult** : 1914. — **Telefonszámok** : 610, 147, 13—72, 3—65. — **Igazgatósági tagok** : dr. Baltazár Dezső (elnök), Rásó István (alelnök), székelyhidasi Sebestyén Dávid (alelnök), székelyhidasi Sebestyén Lajos, Reményik Károly, dr. Fischer Tivadar. — **Ügyvezetőség** : **Vezérigazgató** : székelyhidasi Sebestyén Lajos. **Igazgató** : Berger József. **Cégvezető** : Schwarcz Árpád (főkönyvelő). **Pénztáros** : Dobos Anna. **Jogtanácsos** : dr. Sebestyén Lipót. — **Felügyelőbizottsági tagok** : Berger József, Schwarcz Árpád, Betegh Tamás.

Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat. Fürdő-utca 2. **Alakult** : 1914. — **Telefonszámok** : 610, 13—72, 3—65. — **Igazgatósági tagok** : dr. Baltazár Dezső (elnök), székelyhidasi Sebestyén Lajos, Reményik Károly. — **Ügyvezetőség** : **Vezérigazgató** : székelyhidasi Sebestyén Lajos. **Igazgató** : Berger József. **Cégvezető** : Schwarcz Árpád (főkönyvelő). **Pénztáros** : Dobos Anna. **Jogtanácsos** : dr. Sebestyén Lipót. — **Felügyelőbizottsági tagok** : Berger József, Schwarcz Árpád, dr. Fischer Tivadar.

Alaptőke : 200.000 pengő, mely 20.000 drb 10 pengő névértékű részvényre oszlik. — 1925 április 1-én a felértékeléssel kapcsolatban az 500.000.000 korona alaptőkét 200.000 pengőben állapították meg.

Osztalék : 1926 : 2, 1927 : 2.20, 1928 : 2.20, 1929 : 2 pengő. — **Gyártelep** : Tóth és Sebestyén Rt. Téglagyára, Kishegyesi-út 459. — **Érdekeltiségei** : Debreceni Műkögyár Rt., Debrecen, Hubertus Kőbánya és Útépítési Rt., Nyiregyháza. — **Üzletköre** : út- és magasépítkezés, téglá- és cserépgyártás. — **Utolsó rendes közgyűlés** : 1930 március 19-én.

101-105. kép A Tóth és Sebestyén Rt-re vonatkozó íráások a Magyar Compass hasábjában ¹¹¹

¹¹¹ Megjegyzés: A két első kép a MAGYAR COMPASS 1928-as, míg a második két kép a MAGYAR COMPASS 1929-es számában jelent meg. Lásd tovább: MAGYAR COMPASS 1930.

Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat. Fürdő-utca 2. *Alakult:* 1914. — *Telefonszámok:* 610, 13—72, 3—65. — **Igazgatósági tagok:** dr. Baltazár Dezső (elnök), székelyhidasi Sebestyén Lajos, Reményik Károly, dr. Sebestyén József. — **Ügyvezetőség:** *Vezérigazgató:* székelyhidasi Sebestyén Lajos. *Igazgató:* Berger József. *Cégvezető:* Schwarcz Árpád (főkönyvelő). *Pénztáros:* Dobos Anna. *Jogtanácsos:* dr. Sebestyén Lipót. — **Felügyelőbizottsági tagok:** Berger József, Schwarcz Árpád, dr. Fischer Tivadar.

Alaptőke: 200,000 pengő, mely 20,000 db 10 pengő névértékű részvényre oszlik. — 1925 április 1-én a felértékeléssel kapcsolatban az 500.000,000 korona alaptőkét 200,000 pengőben állapították meg.

Gyártelep: Tóth és Sebestyén Rt. Téglagyára, Kishegyesi-út 459. — *Érdekeltségei:* Debreceni Működgyár Rt., Debrecen, Hubertus Kőbánya és Útépitési Rt., Nyiregyháza. — *Üzletköre:* út- és magasépítkezés, tégl- és cserépgyártás.

Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat. Debrecen, Fürdő-utca 2. *Alakult:* 1914. — *Telefonszámok:* 610, 13—72, 3—65. — **Igazgatósági tagok:** dr. Baltazár Dezső (elnök), székelyhidasi Sebestyén Lajos, Reményik Károly, dr. Sebestyén József. — **Ügyvezetőség:** *Vezérigazgató:* székelyhidasi Sebestyén Lajos. *Igazgató:* Berger József. *Cégvezető:* Salgó Árpád (főkönyvelő). *Pénztáros:* Dobos Erzsébet. *Jogtanácsos:* dr. Sebestyén Lipót. — **Felügyelőbizottsági tagok:** Berger József, Salgó Árpád, dr. Fischer Tivadar.

Alaptőke: 200,000 pengő, mely 20,000 db 10 pengő névértékű részvényre oszlik. — 1925 április 1-én a felértékeléssel kapcsolatban az 500.000,000 korona alaptőkét 200,000 pengőben állapították meg.

Gyártelep: Tóth és Sebestyén Rt. Téglagyára, Kishegyesi-út 459. — *Érdekeltségei:* Debreceni Működgyár Rt., Debrecen, Hubertus Kőbánya és Útépitési Rt., Nyiregyháza. — *Üzletköre:* út- és magasépítkezés, tégl- és cserépgyártás.

Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat. Debrecen, Fürdő-utca 2. *Alakult:* 1914. — *Telefonszámok:* 26—10, 13—72, 21—47. — **Igazgatósági tagok:** székelyhidasi Sebestyén Lajos, László Gyula, dr. Sebestyén József, Berger József. — **Ügyvezetőség:** *Vezérigazgató:* székelyhidasi Sebestyén Lajos. *Igazgató:* Berger József. *Cégvezető:* Salgó Árpád (főkönyvelő). *Pénztáros:* Dobos Erzsébet. *Jogtanácsos:* dr. Sebestyén Lipót. — **Felügyelőbizottsági tagok:** Murgay László, Salgó Árpád, dr. Fischer Tivadar.

Alaptőke: 200,000 pengő, mely 20,000 db 10 pengő névértékű részvényre oszlik. — 1925 április 1-én a felértékeléssel kapcsolatban az 500.000,000 korona alaptőkét 200,000 pengőben állapították meg.

Gyártelep: Tóth és Sebestyén Rt. Téglagyára, Kishegyesi-út 459. — *Érdekeltségei:* Debreceni Működgyár Rt., Debrecen, Hubertus Kőbánya és Útépitési Rt., Nyiregyháza. — *Üzletköre:* út- és magasépítkezés, tégl- és cserépgyártás, épületfatermeskedés.

Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat. IV., Simonffy-utca 1/a. *Alakult:* 1925. — *Telefonszám:* 610. — **Igazgatósági tagok:** Rásó István (elnök), székelyhidasi Sebestyén Dávid (alelnök), székelyhidasi Sebestyén Lajos, Reményik Károly, dr. Fischer Tivadar. — **Ügyvezetőség:** *Vezérigazgató:* székelyhidasi Sebestyén Lajos. *Igazgató:* Berger József. *Cégvezető:* Schwarcz Árpád (főkönyvelő). *Pénztáros:* Dobos Anna. *Jogtanácsos:* dr. Sebestyén Lipót. — **Felügyelőbizottsági tagok:** Lovas József, László Gyula, Tolvaj József, Berger József, Horváth Adolf.

Alaptőke: 200,000 pengő, mely 10,000 db 20 pengő névértékű részvényre oszlik. — 1925 április 1-én a felértékeléssel kapcsolatban az 500.000,000 korona alaptőkét 200,000 pengőben állapították meg és a részvényeket 5:1 arányban vonták össze.

Osztalék: 1926: 2 pengő. — *Gyártelep:* Tóth és Sebestyén Rt. Téglagyára. — *Érdekeltségei:* Debreceni Működgyár Rt., Debrecen, Hubertus Kőbánya és Útépitési Rt., Nyiregyháza. — *Üzletköre:* út- és magasépítkezés, téglagyártás. — *Utolsó rendes közgyűlés:* 1927 május 4-én.

106-109. kép A Tóth és Sebestyén Rt-re vonatkozó további bejegyzések a Magyar Compassban ¹¹²

¹¹² MAGYAR COMPASS 1933., MAGYAR COMPASS 1934. Továbbá az utolsó két kép esetében: MAGYAR COMPASS 1937.

456. DEBRECEN. Debreceni műkögyár rt. (1918-.) Fürdő-u. 2. **Tlf.:** 10-93. **Táv. c.:** Műkögyár. (Előbbi cége: Debreceni asztalosárugyár rt.) **Pstkp. cs. sz.:** 1.030. **Munkás 180. ALAPTŐKE: 95.000 P, 9.500 drb 100 P-s** részvényben. (Alakult 300.000 K tőkével, 1922-ben 3 m K-ra, 1923 márc.-ban 10 m K-ra, 1924 máj. 31-én 50 m K-ra emelve. 1926 ápr. 30-án a felértékelésnél (12½ : 1) 80.000 P-ben megállapítva. 1927 máj. 4-én 10.000 drb új rv.-nyel 180.000 P-re emelve, 1928 ápr. 4-én magába olvasztotta az Erdélyi tűzifa és behozatali rt.-ot Debrecen, mely alkalomból 1.000 drb 10 P-s rv.-nyel (1 : 1) az alaptőkét 190.000 P-re emelte. 1934 ápr. 28-án a rv. 5 P-re való lebélyegzésével és (20 : 1) 100 P-re való összevonása által 95.000 P-re leszállítva.) **IGAZGATÓSÁG:** székelyhidasí Sebestyén Lajos, dr. Nyiri Ernő, dr. Radó Rezső, Berger József. **FELÜGYELŐBIZOTTSÁG:** Salgó Árpád, László Gyula, Mirgay László. **VEZÉRIGAZGATÓ:** Sebestyén Lajos. **Ügyv.-igazgató:** Berger József. **Jogtanácsos:** dr. Sebestyén Lipót. **Cégvezetők:** Salgó Árpád, Dobos Erzsébet.

458. DEBRECEN. Tóth és Sebestyén rt. (1925-.) Fürdő-u. 2. **Tlf.:** 26-10, 21-47, 23-65. **Munkás 1.200.** **Tárgya:** Építési anyagok gyártása és építkezések elvállalása. **Alapítása:** a Debreceni műkögyár rt. **ALAPTŐKE: 150.000 P, 10.000 drb 15 P-s** részvényben. (Alakult 500 m K-val, 1926 ápr. 30-án a felértékelésnél (5 : 1) 200.000 P-ben megállapítva. 1938 jun. 22-én a rv. n.-ének 20 P-ről 15P-re történt lebélyegzéséről 150.000 P-re leszállítva.) **IGAZGATÓSÁG :** László Gyula, sz. Sebestyén Lajos, sz. dr. Sebestyén József, Berger József. **FELÜGYELŐBIZOTTSÁG:** Berger József, Salgó Árpád, dr. Fischer Tivadar, sz. dr. Sebestyén Rezső. **VEZÉRIGAZGATÓ:** sz. Sebestyén Lajos. **Ügyv.-ig.:** Berger József. **Cégv.-főkönyvelő:** Salgó Árpád. **Főmérnök:** Mirgay László. **Közgy.:** 1938 jun. 28.

Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalat. 1939 április 21-én beolvadt a Debreceni Műkögyár Rt.-ba.

110-112. kép A Tóth és Sebestyén Rt-re vonatkozó további bejegyzések a Magyar Compassban ¹¹³

9. Helyszín: Bellegelő 458. szám, Kishegyesi út – Térképes jelölés: J.

9. 1. Tóth Béla téglagyártása:

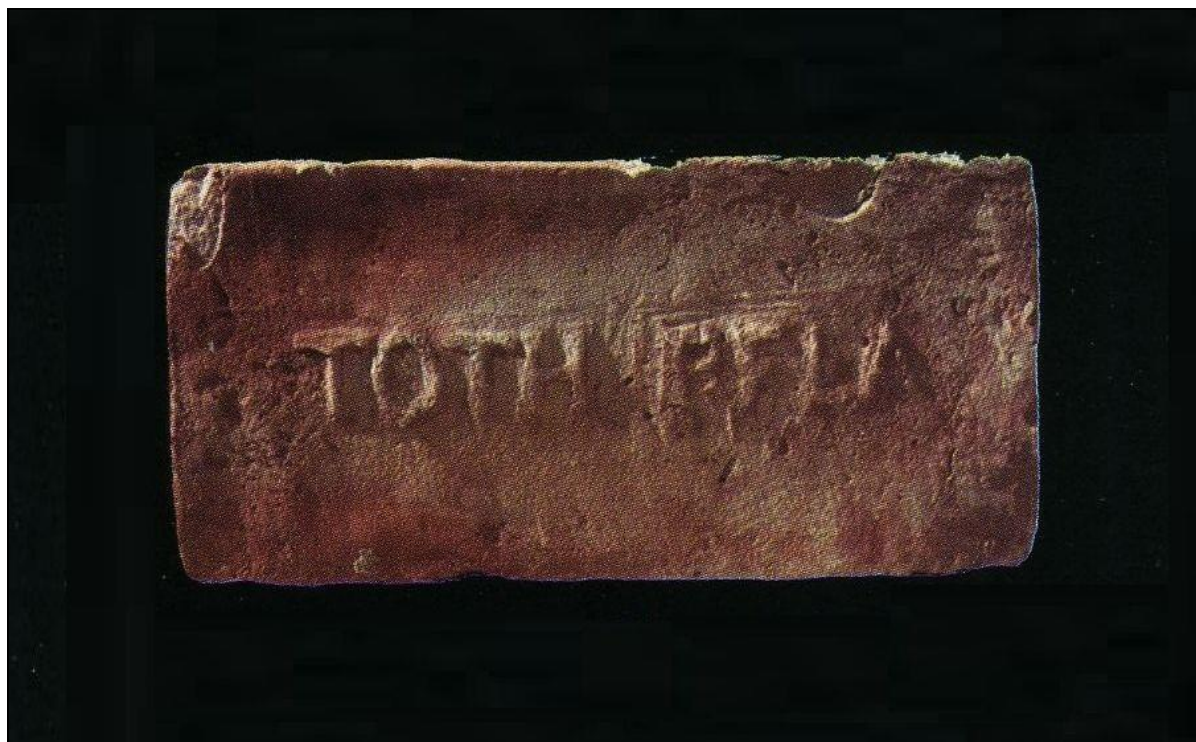
Működése: ~ 1889-1890. körülig?

Tóth Béla építőipari tevékenységét feltehetően az 1870-es évek második felétől számíthatjuk. Debrecen környékén több az ő nevével ellátott téglá is előkerült, amelyet a Bellegelő 458. szám alatt találtak, e telepen készíttette el tehát saját termékeit.

Tóth Bélának azonban jelenlegi ismereteink szerint saját tulajdonú telephelye sohasem létezett, a Bellegelő 458. számú terület első ismert birtokosa pedig aki téglaelőállítással is foglalkozott 1889-től Horváth János volt. ¹¹⁴

¹¹³ Megjegyzés: Az első két fotó a MAGYAR COMPASS 1937-es, míg a harmadik, a MAGYAR COMPASS 1939-es számából való

¹¹⁴ SZÜCS ERNŐ 1978: 228., BALOGH LÁSZLÓ 2020: 27-28.

113. kép Tóth Béla saját nevével ellátott terméke ¹¹⁵

9. 2. Horváth János téglagyára

Működés: 1889-1891. körül? (1913.)

Tulajdonos(ok): Horváth János

A Bellegelő 458. szám alatt található egykori gyár alapítása feltehetően az építőmesteri tevékenységét a Cégbírósághoz 1889. augusztus 27-én benyújtó Horváth János nevéhez köthető, aki 1891-től bizonyosan – azonban elképzelhető, hogy már korábban a cégalapítástól kezdve is –, számos illetővel, úgymint Tóth Bélával, bizonyos Röszerrel, Berger Andorral és Biczó Gyulával is cégközösséget vállalt. Később 1913-ban a Debreceni rendőrségi zsebkönyv a Kishegyesi úti telephelyet azonban megint egyszemélyben csak Horváth János téglagyáraként tüntette fel. ¹¹⁶

¹¹⁵ SZOBOSZLAI SZABOLCS felvétele. Lásd még: BALOGH LÁSZLÓ – SZOBOSZLAI SZABOLCS 2020: 67.

¹¹⁶ SZÜCS ERNŐ 1978: 227-228., BALOGH LÁSZLÓ 2020: 27-28.

<p>1889. aug. 27. 669/1</p> <p>Horváth János Debreczen</p>	<p>Horváth János, debreczeni lakos, építőmester</p>
<p>580 Ozory: Debreczeni Útmutató.</p> <p>Báró Maillet Nándor, Tállya Dr. Zielinszki Szilárd, Budapest.</p> <p>Felügyelő Bizottság:</p> <p>Dr. Czako Zsigmond, Debreczen Molnár Antal Bernfeld Samuel</p> <p>Tisztviselők:</p> <p>Leé Arthur mérnök, Debreczen. Kallós Ármia cégjegyző, Debreczen. K. Tóth Miklós könyvelő „ Pollacsek Ferencz pénztáros „ Propper Samu raktárnok „ Schreiber Lujza gépirónő „ A gyár foglalkoztat 5 előmunkást. 25—30 munkást, ütépités alkalmával.</p> <p>Téglagyarak.</p> <p>Alföldi téglagyár és agyagipar részvénytársaság. Kishegyesi-út. Telefonszám: 963.</p> <p>Balog és Vértessy téglagyára. Tégláskert 115. Telefonszám: 318.</p> <p>Debreczeni gőztéglagyár részvénytársaság, Balmazújvárosi-út, Telefonszám: Gyártelep 569. Irodahelyiség Csapó-u. 4. Telefonszám 577.</p>	<p>Ozory: Debreczeni Útmutató. 581</p> <p>Első debreczeni mészhomokkő-téglagyár részvénytársaság. Diószegi-út. — Telefonszám 1009.</p> <p>Horváth János téglagyára. Kishegyesi-út. Telefonszám 50.</p> <p>Kondorosi mészhomokkő gőztéglagyár. Schneider Mihály és Dávid Zoltán. Diószegi-út. Telefonszám 989.</p> <p>Köntösgáti téglagyár részvénytársaság. Telefonszám 949.</p> <p>Szabó József Nyulási téglagyára. Bőszőrmenyi-út. Telefonszám 920.</p> <p>Szamuely János téglagyára. Telefonszám 1156.</p> <p>Tóth István gőztégla- és cserépgyára. Telefonszám 147.</p> <p>Debreczeni vas- és rézbutorgyár részvénytársaság.</p> <p>Gyártelep: Ispotály-lapos. Telefonszám: 646.</p> <p>Igazgatóság:</p> <p>Csanak János elnök, Piacz-u. 51. Weszter István, Sesztina Lajos-cég birtagja. Tóth István műépítész, Péterfia-u. 16.</p>

114-115. kép Horváth János cégbejegyzése a Központi Értesítőben 1889-ben, illetve az üzem feltüntetése a Debreceni útmutató rendőrségi Zsebkönyvének 1913-as számában ¹¹⁷

9. 3. Rösler-Berger-Horváth téglagyár – vagy más néven Berger-Horváth téglagyár

Működése: 1891-1898. körül? Megjegyzés: A cég névleg 1912. körül még közszájon foroghatott, 1913-ban a területet a Debreceni rendőrségi zsebkönyv azonban ismételtelen – ahogy azt már fentebb említettük –, egyszemélyben csak Horváth János téglagyáraként nevezte meg. Az üzem ezen a néven véglegesen egyébiránt csak 1920-ban szűnt meg.

¹¹⁷ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1889. VIII. 27. 669/1., illetve DEBRECENI ÚTMUTATÓ 1913: 581.

- Tulajdonos(ok):** Dr. Berger Andor – Horváth János
- Névváltozatok:** Berger-Horváth téglagyár
Horváth János féle téglagyár
- Egyéb információ:** A cég irodája a Széchényi utca 21. számnál volt.

A Horváth János által 1889-ben alapított üzemből alakult ki 1891-ben a Rösler-Berger-Horváth téglagyár, amelyet legtöbbször csak Berger-Horváth téglagyárként emlegettek.¹¹⁸ Később 1900-1910. között az egyik legnagyobb debreceni téglagyár lehetett 95 alkalmazottjával és 120.000 Korona termelési értékével. A XX. század elejétől ezt az üzemet Rösler nevének elhagyásával egyre inkább Berger és Horváth Téglagyárnak, vagy ismételtlen csak Horváth János féle téglagyárnak nevezték.¹¹⁹

9. 4. Horváth és Tóth téglagyár

Működése: 1898.

Tóth Béla 1898-ban „Horváth és Tóth” néven újabb közös vállalkozást indított a Bellegelő 458. számú telepen tevékenykedő Horváth János építőmesterrel, de ennek már nem élvezhette az előnyeit, mert 1898. július 26-án Tóth Bélát 41 éves korában elragadta a halál.¹²⁰

Debreceni törvényszék	1898. június 11. 9067. sz. 256/1	Horváth és Tóth	Főtelep Debreczen	Ezen közkereseti társaság 1898. június hó 1-ső napján vette kezdetét. Tagjai: Horvath János építőmester és Tóth Béla építész, debreczeni lakosok, kik a céget egyformán képviselik és a czényomó alá egész nevöknek sajátkezű alairásával egyformán jegyzik.	1651/898
--------------------------	---	-----------------	----------------------	--	----------

116. kép A Horváth és Tóth féle cég bejegyzése a Központi Értesítőben¹²¹

¹¹⁸ SZÜCS ERNŐ 1978: 228., BALOGH LÁSZLÓ 2020: 27-28.

¹¹⁹ SZÜCS ERNŐ 1978: 228. Lásd lentebb: Klein Sámuel téglagyára

¹²⁰ BALOGH LÁSZLÓ 2020: 27-28.

¹²¹ KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1898. VI. 11. 9067. sz. 256/1.

9. 5. Horváth és Biczó téglagyár

Működése: 1898-1906. között

Tóth Béla halála után 1898-ban Horváth János Biczó Gyulával közösen alakított céget, amely 1906-ban szűnt meg.¹²²

1898. augusztus 13. 12809. sz. 259/1	Horváth és Biczó	Főtelep Debreczen	Ezen közkereseti társaság 1898 évi augusztus 12-én vette kezdetét. Tagjai: Horváth János és Biczó Gyula debreczeni lakos építőmesterek, kik a társaság képviselőire és a cég jegyzésére, melyet a színes cégnyomó alá egész nevőknek sajátkezü aláírásával teljesítenek, egyformán külön-külön is jogosítvák.	1898/SUB
Debreczeni törvényszék	1906. április 23. 5444. sz. 259/2	Horváth és Biczó	Főtelep Debreczen	E cég megszűnése bejegyzettik. (Lásd 1898. évf. 71. számát.)

117-118. kép A Horváth és Biczó féle cégre vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítő hasábjain¹²³

9. 6. Dr. Berger Andor téglagyára?

Működése: 1940.?

Az 1940-ben kiadott Debrecen címtára könyv Dr. Berger Andort Kishegyesi úti téglagyártóként tüntette fel. Berger Andor téglagyára, avagy a Berger és Horváth cég ekkortájt azonban már nem működhetett, mivel azt 1920-ban végleg felszámolták, és 1922-ben a Bellegelő 458. számú telephely már bizonyosan Klein Sámuel tulajdona volt.¹²⁴

¹²² BALOGH LÁSZLÓ 2020: 29.

¹²³ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1898. VIII. 13. 12809. sz. 259/1., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1906. IV. 23. 5444. sz. 259/2.

¹²⁴ BALOGH LÁSZLÓ 2020: 29-30.

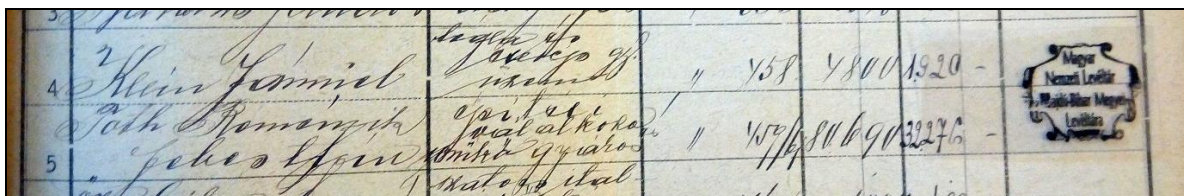

119. kép Dr. Berger Andor neve Debrecen 1940-es címtárában. Talán korábbi áttemelés történetét, s hagyományosan tégtagyárosnak tüntették fel még ekkor is az illetőt ¹²⁵

9. 7. Klein Sámuel tégtagyára

Működése:	1922-1925-1934. között
Egyéb megnevezés:	Klein Sámuel szállodás és neje Winter Biri Borbála gyára
Tulajdonos(ok):	Klein Sámuel – Winter Biri Borbála
Jogutód:	Mezőgazdasági Termelő és Bérőszövetkezet Tégtagyár

Klein Sámuel szállodás és felesége Winter Biri Borbála már 1922-ben is biztosan tulajdonolta a Bellegelő 458. számú területet, ahol feltehetően talán ekkor is gyártottak tégtag, vagy legalábbis az addig előállított termékeket értékesítették, mivel más források szerint csak később, 1925-ben nyertek iparengedélyt tégtagyártásra. ¹²⁶ Nem teljesen tíz év elteltével – talán az őket ért 1932. körül megmutatózó pénzügyi nehézségek okán is –, 1934-től egy rövid ideig „Mezőgazdasági Termelő és Bérőszövetkezet Tégtagyár telepe” néven folytatták tevékenységüket. ¹²⁷

120. kép Klein Sámuelre vonatkozó bejegyzés az Iparosok és kereskedők nyilvántartásaában ¹²⁸

¹²⁵ DEBRECEN CÍMTÁRA 1940: 411.

¹²⁶ EGYETÉRTÉS 1922. április 21.

¹²⁷ SZÜCS ERNŐ 1978: 227.

¹²⁸ MNL. HBML. IX. 701/e.

Tégla eladás.

A Kishegyesi-uton, a volt Berger és Horváth féle, jelenleg Klein Sámuel tulajdonát képező téglagyár már üzemben van és bármilyen mennyiségű elismert kitűnő minőségű téglát azonnal szállíthat.

Telefon 50. szám vagy 13—34. szám alatt rendelhető.

Árverés. 29728/1932. tk. szám. A Magyar Általános Hitelbank Rt. végrehajtónak, Klein Sámuel és neje Winter Biri Borbála debreceni (Hunyadi-u. 2. sz.) lakos ellen indított végrehajtási ügyében a telekkönyvi hatóság az újabb végrehajtási árverést 39.000 ar. P költségekkel és járulékokkal behajtása végett, a debreceni 9373. számú betétben A + 1. sorsz., 915. helyrajzi szám alatt foglalt Hunyadi-u. 2. és 4., Deák Ferenc-u. 1. és 3. sz. Royal Szálloda és udvarra 245.380 aranypengő kikiáltási árban,

a debreceni 2883. számú betétben A + 1. sorsz., 1658. helyrajzi szám alatt foglalt Arany János-u. 54. sz. ház és udvarra 106.250 P kikiáltási árban,

a debreceni 2837. sz. betétben A + 1. sorsz., 1659. helyrajzi szám alatt foglalt Arany János-u. 52. sz. ház és udvarra 11.620 ar. P kikiáltási árban.

Az árverést 1933. évi február hó 15. napján délelőtt 9 órakor a telekkönyvi hatóság hivatalos helyiségében (Deák Ferenc-utca 17. sz., 1 ajtó) fogják megtartani.

Az árverés alá kerülő ingatlanokat az árverési feltételek 1. pontjában meghatározottaknál alacsonyabb áron eladni nem lehet.

Az árverelmi szándékozók kötelesek bánatpénzül a kikiáltási ár 5 százalékát készpénzben, vagy óvadékképes értékpapírosban a kiküldöttnél letenni. Debrecen, 1932. évi október hó 12. napján. A debreceni kir. járásbíró, mint telekkönyvi hatóság. N F 1116

121-122. kép Klein Sámuel hirdetése 1922-ből, illetve a család javaira vonatkozó árverési hirdetmény 1933-ból¹²⁹

¹²⁹ EGYETÉRTÉS 1922. április 21., illetve BUDAPESTI KÖZLÖNY 1933. január 26.

9. 8. Mezőgazdasági Termelő és Bérőszövetkezet Téglagyár

Működés:	1933/1934. Megjegyzés: A céget véglegesen csak 1936-ban számolták fel
Tulajdonos(ok):	Klein Sámuel
Jogelőd:	Klein Sámuel téglagyára
Jogutód:	Mezőgazdasági és Ipari Kft.

Klein Sámuel téglagyáros 1933. augusztus 4-én, illetve 1934. január 10-én megalapította a Mezőgazdasági Termelő és Bérő Szövetkezet, amely 1934. október 16-án szűnt meg, jogutódja 1936-ban pedig a Mezőgazdasági és Ipari Kft. lett. ¹³⁰

9. 9. Mezőgazdasági és Ipari Kft.

Működés:	1936. IV. 22. -1947. VI. 16. között
Tulajdonos(ok):	Klein Sámuel
Jogelőd:	Mezőgazdasági Termelő és Bérőszövetkezet Téglagyár
Egyéb információ:	1936. XII. 8.: A cég belépett a Debreceni téglakartellbe 1937-1947.: A kartellel való megállapodás értelmében a cég nem folytatott termelést 1940.: Az üzem irodája a Hunyadi utca 2. szám alatt volt 1945.: Iroda: Deák Ferenc utca 3. szám. Telefonszám: 50. ¹³¹

Az Alföldi Takarékpénztár Vulkán Téglagyára, a Tóth és Sebestyén cég, a Debreceni Gőztéglagyár Rt., továbbá a Hortobágy Téglagyár Rt., valamint, a Balogh-Vértesy téglagyár, és Klein Sámuel 1936. február 15-én ideiglenes társasági együttműködést kötve létrehozták a „*Debreceni Gőztéglagyarak Központi Eladási Irodáját,*” amely sorra kötötte bérletiszerződéseit az együttműködésen kívül maradt vállalatokkal, jobbára leállítva így azok működését. ¹³²

¹³⁰ SZÜCS ERNŐ 1978: 227.

¹³¹ HELYI TELEFONKÖNYV 1945.

¹³² SZÜCS ERNŐ 1978: 227., 229.

Klein Sámuel 1936 áprilisától 11.000 Pengős törzstökével „*Mezőgazdasági és Ipari Kft.*” bejegyzéssel vitte tovább cégét, amely alig 7 hónap elteltével 1936. XII. 8-án az Alföldi Takarékpénztár Vulkán Téglagyárával, a Hortobágyi Téglagyár Rt-vel illetve a Tóth és Sebestyén Rt-vel oly módon megállapodva, hogy 8%-os részesedést kap belépett a Debrecenben létrehozott téglakartellbe is.¹³³

Négy hónappal később 1937 áprilisában azonban már ő is hajlandónak mutatkozott évi 4000 Pengő ellenében üzemét paragon hagyni, és 360.000 darabból álló készárúját is átadta a Debreceni Tégláértékesítő Kft-nek 21,50 Pengős ezrenkénti egységáron. Ettől kezdve a téglakartell fennálltaig, majd 1947-es felszámolásáig ez az üzem többé már nem vette fel a termelést.¹³⁴

**Mezőgazdasági és ipari kft. Debrecen, Hunyadi-
utca 2. sz.**

Debreceni kir. tvszak 1936. IV. 27. Ct 1399/2. 1399/1. — Ezen korlátolt felelősségű társaság az 1936. évi április hó 22. napján kelt társasági szerződés alapján működik. Székhelye: Debrecen, Hunyadi-u. 2. A vállalat tárgya: mezőgazdasági termények termelése és értékesítése, haszonállatok tenyésztése, vétele és cladása, állati termékek előállítása, téglá és cserépgyártása és eladása. Tartama: A társaság 1946 (Egyezerkilencszáznegyvenhat) évi december hó 31-éig áll fenn. Ha 1946. évi január hó 1-éig egyik tag sem közölné ajánlott levélben a többi taggal, hogy a társasági szerződést 1946. évi december hó 31-én megszüntetni kívánja, ez esetben az időtartam minden külön értesítés nélkül további 10 évre, azaz 1956. (Egyezerkilencszázötvenhat) évi december hó 31-éig meghosszabbítottnak tekintendő. Törzstőkéje: 11.000, azaz Tizenegyezer aranypengő. Ügyvezetője: Klein Sámuel debreceni (Hunyadi-u. 2.) lakos, ki a céget úgy jegyzi, hogy az előnyomott, vagv frott cégszöveg alá vezetéknevét írja. (VII. kötet, 182. lap.) (1936—53.)

123. kép A Mezőgazdasági és ipari Kft-re vonatkozó bejegyzés a Központi Értesítőben¹³⁵

¹³³ SZÚCS ERNŐ 1978: 230.

¹³⁴ SZÚCS ERNŐ 1978: 227.

¹³⁵ KÖZPONTI ÉRTESSÍTŐ 1936. IV. 27. Ct. 1399/2. 1399/1.

610. DEBRECEN. Mezőgazdasági és ipari kft.
(1936-.). Hunyadi-u. 2. Törzstőke: 11.000 P. Ügy-
vezető: Klein Sámuel.

Mezőgazdasági és ipari kft. Debrecen.

Debreceni tvszk 1947. VI. 16. Ct 1399/23.
1399/3. — Ezen cég megszűnése a 1927. évi
III. tc. 2. §-a alapján hivatalból bejegyezte-
tik. (VII. kötet, 182. lap.) (1947—30.)

124-125. kép A Mezőgazdasági és ipari Kft-re vonatkozó további bejegyzések a Magyar Compass és a Központi Értesítő hasábjain¹³⁶

10. Helyszín: Bellegelő 444. szám, Kishegyesi út, Bellegelő 1022. szám, illetve Határ út 1022. szám – Térképes jelölés: K.

10. 1. Ercsey Gyula Hortobágy Téglagyára

Működés: 1911-1918. között

Tulajdonos(ok): Ercsey Gyula

Az üzem 1911-ben „Ercsey Gyula Hortobágy Téglagyára” cégjegyzéssel kezdte meg működését, ami 1918. május 16-án alakult át részvénytársasággá.¹³⁷

10. 2. Hortobágy Téglagyár Rt.

Működés: 1918-1989. között

Tulajdonos(ok): Radó István – Ercsey Gyula – Rásó István

¹³⁶ MAGYAR COMPASS 1937., illetve KÖZPONTI ÉRTESSÍTŐ 1947. VI. 16. Ct. 1399/23. 1399/3.

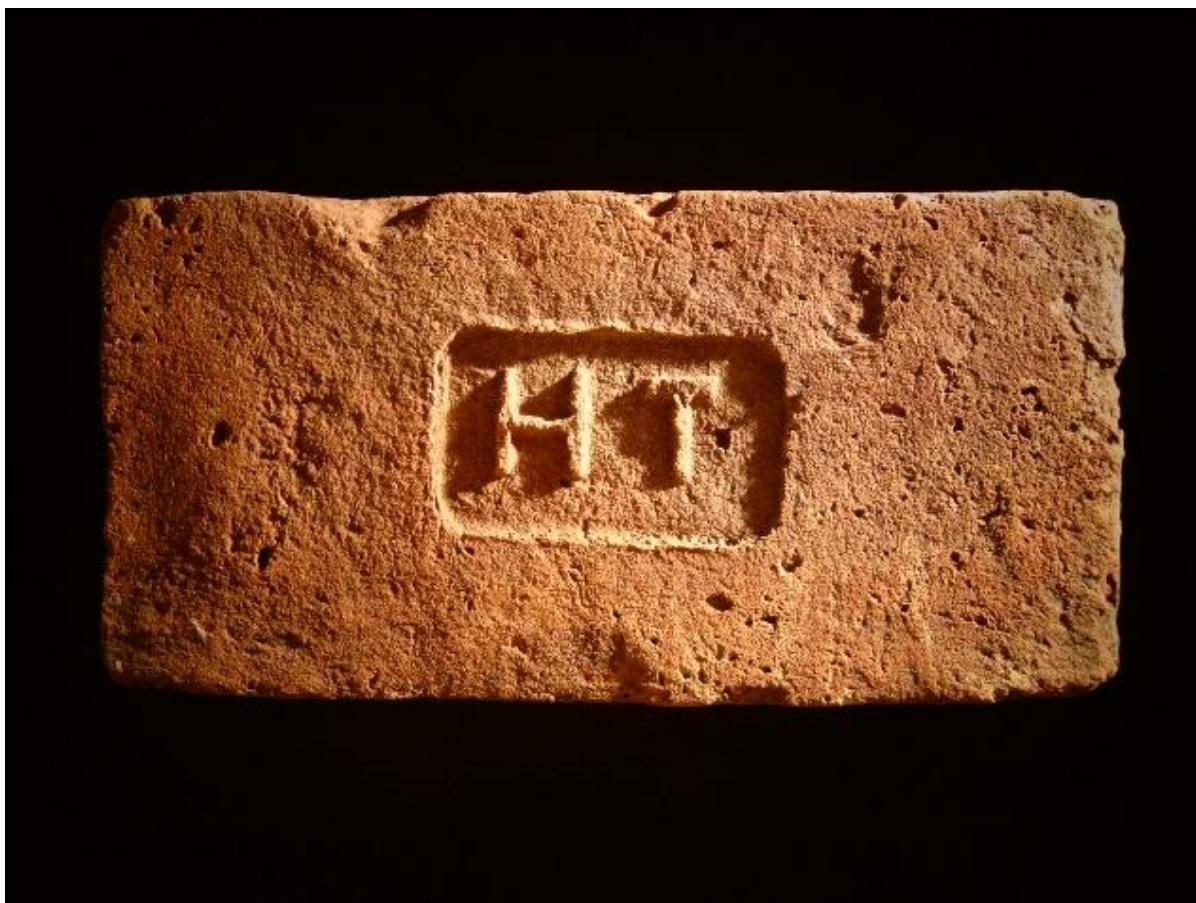
¹³⁷ SZÜCS ERNŐ 1978: 221.

Egyéb információ: 1924.: A cég irodája a Szent Anna u. 9. szám alatt volt
1930-as évek második fele: Bisothka István építőmester a Hortobágy Téglagyár Rt. egyik fő részvényesévé vált

1939.: Az üzem irodája a Ferenc József út 43. szám alatt működött

1943.: A gyár irodája a Vár utca 7. szám alatti ingatlanban volt

1945.: Az üzem a Hortobágyi Téglagyár Munkaszövetkezet gyára lett

126. kép H T jelzettel ellátott termék, amit feltehetően a Hortobágy téglagyár készíthetett ¹³⁸

¹³⁸ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele. Megjegyzés: Nem zárható ki, hogy a termék a Horváth Téglagyár előállításában készült, mindez azonban még további kutatásokat igényel

Miután Ercsey Gyula téglagyárát közös vállalkozássá alakították át résztulajdonos maradt cégénél, azonban a főrészvényesek Ritter Ignác debreceni és Klein Miksa kabai lakosok lettek. Az üzem átalakulása után 200.000 Korona alaptőkével, tehát 200 darab 1000 koronás részvénnyel indult, amit a nagyháborút követő inflációs időkben 1923-ban 10 millió Koronára emeltek, 10.000 darab 1000 koronás címletben, majd 1926-ban a Pengő mérleg elkészítésekor 50.000 Pengőben, tehát 1000 darab 50 pengős részvényben állapították meg.

A Hortobágy Téglagyár Rt évi mérlegeit rendszerint veszteséggel zárták és tartalék alapja (ebből írták le a felgyűlt veszteségeket) 1936-ra kimerült, így a győri program meghirdetése után, az állam által tőle követelt „beruházási hozzájárulást” csakis az alaptőke csökkentéséből fizethette ki az üzem. Ezért a beruházási hozzájárulás 3500 Pengőjét levonásba helyezték az alaptőkéből, amely így 50.000 Pengőről 46.500 Pengőre kisebbedett, ezáltal egy-egy

127. kép HT ligatúrával ellátott korai termék a Hortobágy téglagyárból ¹³⁹

¹³⁹ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

részvény értéke 50 pengőről 46,50 pengőre módosult. Részben a további veszteséges üzeme-
lés, részben az eddig ki nem mutatott veszteségek, illetve amelyeket eddig a veszteségek szám-
láján tartottak nyilván arra kényszerítették a vállalatot, hogy 1941. február 28-án az eddigi
veszteségeket egyszerre leírja a részvénytőkéből, amely ezt követően 18.600 pengőre zuhant
vissza –egy részvény értéke 18,60 Pengő lett.¹⁴⁰ Ennyi tőkével azonban a vállalat életképte-
lenné vált volna, ezért négy-négy részvényt összevontak 4x18,60 Pengő arányban, így egy
újnak az értéke ismét 46,50 Pengő lett, és ugyanakkor kibocsátottak 600 db új részvényt is,
miután a vállalati tőke ismét elérte a 46.500 Pengőt.

Ez a pénzügyi művelet, változást hozott téglagyár tulajdonjogában is. A vállalat volt főrés-
vényesei Ritter Sándor és Gottwald Frigyes helyett ettől kezdve már Bisothka István, dr. Tóth
János és Nagy Béla rendelkezett a legtöbb részvénnel. Ekkor ugyan még Ritter Sándor tulaj-

128. kép HT ligatúrával ellátott termék a Hortobágy téglagyárból¹⁴¹

¹⁴⁰ SZÚCS ERNŐ 1978: 222.

¹⁴¹ CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele.

donában elég tekintélyes számú – 150 darab részvény maradt, de 1941 decemberében ezeket is átruházta Bisothka Istvánra. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy nem csak a vállalaton belül kialakult pénzügyi helyzet járult hozzá a részvényesek körének átalakulásához, hanem a zsidótörvények is.

A vállalaton belül egyébiránt számos illető szintén építész volt, így Ritter Ignác, majd utódja Ritter Sándor is, de ugyancsak ezt a foglalkozást űzte a későbbi fő részvényes, Bisothka István. Tulajdonképpen ez a tény magyarázza meg, hogy a tulajdonosoknak miért érte meg üzemben tartani veszteséges termelés mellett gyárukat, hiszen mint építési vállalkozók saját termékeik felhasználásakor mégis megtalálhatták számításaikat, legalábbis jobban, mintha más téglagyártól vásároltak volna. Nem mellesleg ez az üzem is vállalt fuvarozást, hogy foga-tait minél jobban kihasználhassa.¹⁴²

A gyárnak egy körkemencéje volt, de 16 kamrájának egyenkénti űrtartalma elérte a 17-18 ezer darabot, ami így közel kétszerese volt a többi debreceni téglagyár befogadó kapacitásának. A tüztér teljes üzemeltetése esetén ekképpen évi 7-8 millió téglá és cserép előállítására volt képes a cég, jellemző azonban, hogy mennyire nem tudták kihasználni a lehetőségeket. Például az aránylag közepes értékesítési lehetőségeket nyújtó 1938-as évben is csupán 912.000 darab téglát tudtak eladni. A Hortobágy Téglagyár Rt. csak téglá és cseréparu előállításával foglalkozott, s azokat mind kézzel készítették. A ránk maradt iratok csupán egy 3 lóerős villanymotort említettek, így társaihoz képest az üzem technikai szinten alacsonyabban állt. A gyárlátogatási jegyzőkönyvekből kitűnik továbbá, hogy 1923-ban és 1926-ban is magas dolgozói létszámot tudhatott magáénak a cég, érdekes azonban, hogy 1927-ben, amikor több debreceni téglagyár újból megindult, és a Göztéglagyár Rt is, majd kétszeresére emelte előző évi dolgozói létszámát, a Hortobágy Rt ebben nem követte versenytársait. Ennél az üzemnél újabb létszámgyarapításra majd csak 1928-ban került sor.

703. Debrecen. — Hortobágy téglagyár rt. — (1918—) — Simonfi-u. 7. — Alaptőke : 50.000 P — 1.000 db 50 P-s részvényben. — (Alakult 10 m K-val. 1926 ápr. 6-án a felértékelésnél (20 : 1) 50.000 P-ben megállapítva.) — Igazgatóság : Ertsey Gyula, dr. Jakobits József, Ritter Sándor.

129. kép A Hortobágy téglagyár Rt-re vonatkozó bejegyzés a Magyar Compassban¹⁴³

¹⁴² SZÚCS ERNŐ 1978: 222.

¹⁴³ MAGYAR COMPASS 1928.

Az 1928-as termelési csúcsot viszont már 1929-ben, méginkább 1930-ban nagy visszaesés követte többek között a gazdasági világválság miatt is, ami 1931-re elvezetett a teljes leálláshoz. A harmincas évek közepén azonban a Hortobágy Téglagyár Rt. újból elkezdte termelését, bár igencsak alacsony dolgozói létszámmal, s 1940-től hol a szénhiány, hol a kartell egyezmény miatt tevékenységét többször szüneteltette. E téglagyárban alakult meg a II. világháborús hadiesemények után 1945. április 30-án a debreceni téglagyári munkások első munkaszövetkezete is.¹⁴⁴

654. Debrecen. — Hortobágy téglagyár rt. — (1918—) — Simonfi-u. 7. — Tlf.: 9—30, 4—24. — Alapítke : 50.000 P — 1.000 db 50 P-s részvényben. — (Alakult 10 m K-val. 1926 ápr. 6-án a felértékelésnél (20 : 1) 50.000 P-ben megállapítva.) — Osztalék 1928-ra P : 0. — Igazgatóság : dr. Jakobits József, Ritter Sándor. Ügyv.-ig. : Ritter Sándor, — Közgy. : 1929 márc. 26.

Vagyon 1928 dec. 31. : Pénztár 4.237. Gyárépületek 92.000. Felszerelés. 6.000. Anyag 34.000. Áru 47.980. Autó és já 23.950. Előleg 303. Adósok 30.277. Átm. tétel 6.300. — Teher : Részvénytőke 50.000. Tartalékok 46.260. Elfogadványok 129.000. Biztosíték 309. Hitelezők 17.367. Átm. tétel 1.003. Nyereség 1.108. Összesen P : 245.047.

„Hortobágy” téglagyár részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1929. IX. 12. Ct 848/32. 848/10. — Winter Jenő főkönyvelő „per procura” todat nélküli alapszabályszerű cégjegyzési jogosultsága, továbbá az 1929. évi augusztus hó 4. napján tartott rendkívüli közgyűlés által az alapszabályok 8. §-ának elhatározott módosítása bejegyeztetik. Ezen módosított alapszabályok szerint a társaság cégét úgy jegyzik, hogy az előnyomott vagy irt cégszöveg alá két igazgatósági tag vagy egy igazgatósági tag és egy a cégjegyzésre feljogosított tisztviselő együtt teszik cégszerű aláírásukat. (Lásd 1929. évf. 34.) (1930—10.)

„Hortobágy” téglagyár részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1931. IV. 29. Ct 848/37. 848/11. — Az 1931. évi március hó 30. napján tartott rendes közgyűlés által az alapszabályok 3., 9., 14., 20., 21., 24. és 36. §-ainak elhatározott módosítása bejegyeztetik. — Ezen módosított alapszabályok szerint a társaság hirdetményeit a Debrecenben megjelenő „Debreceni Független Ujság” című napilapban teszi közzé. (Lásd 1930. évf. 10.) (1931—25.)

130-132. kép A Hortobágy téglagyár Rt-re vonatkozó bejegyzések a Magyar Compassban és a Központi Értesítőben¹⁴⁵

¹⁴⁴ SZÜCS ERNŐ 1978: 221-223.

¹⁴⁵ MAGYAR COMPASS 1929., illetve KÖZPONTI ÉRTESETŐ 1929. IX. 12. Ct. 848/32. 848/10., továbbá KÖZPONTI ÉRTESETŐ 1931. IV. 29. Ct. 848/37. 848/11.

457. DEBRECEN. Hortobágyi téglagyár rt. (1918-.) Ferenc József-ut 43. **Th.:** 31-30, 24-24. **ALAP-TŐKE:** 50.000 P, 1.000 drb 50 P-s részvényben. (Alakult 10 m K-val. 1926 ápr. 6-án a felértékelésnél (20 : 1) 50.000 P-ben megállapítva.) **IGAZGATÓSÁG:** Gottwald Frigyes, dr. Jakobovits József, Ritter Sándor. **FELÜGYELŐBIZOTTSÁG:** dr. Hegedüs Endre, Winter Jenő. **Ügyv.-igazgató:** Ritter Sándor.

444. DEBRECEN. Hortobágyi téglagyár rt. (1918-.) Ferenc József-ut 43. **Th.:** 31-30, 24-24. **ALAP-TŐKE:** 46.500 P, 1.000 drb 46·50 P-s részvényben. (Alakult 10 m K-val. 1926 ápr. 6-án a felértékelésnél (20 : 1) 50.000 P-ben megállapítva. 1939 ápr. 25-én a rv. n.-é. leszállításával 46.500 P-re csökkentve.) **IGAZGATÓSÁG:** Gottwald Frigyes, dr. Jakobovits József, Ritter Sándor. **FELÜGYELŐBIZOTTSÁG:** dr. Hegedüs Endre, Winter Jenő. **Ügyv.-igazgató:** Ritter Sándor.

445. DEBRECEN. Tóth és Sebestyén rt. (1925-.) Fürdő-u. 2. **ALAPTŐKE:** 150.000 P. 1939 jan. 1-én beolvadt a Debreceni műkögyár rt.-ba oly módon, hogy minden 20 drb 15 P-s rv.-e 3 drb 100 P-s műkögyári rv.-re cseréltetett át.

134-135. kép A Hortobágy téglagyárra vonatkozó további bejegyzések a Magyar Compass hasábjain ¹⁴⁷

11. Helyszín: Szikgát – Térképes jelölés: L.

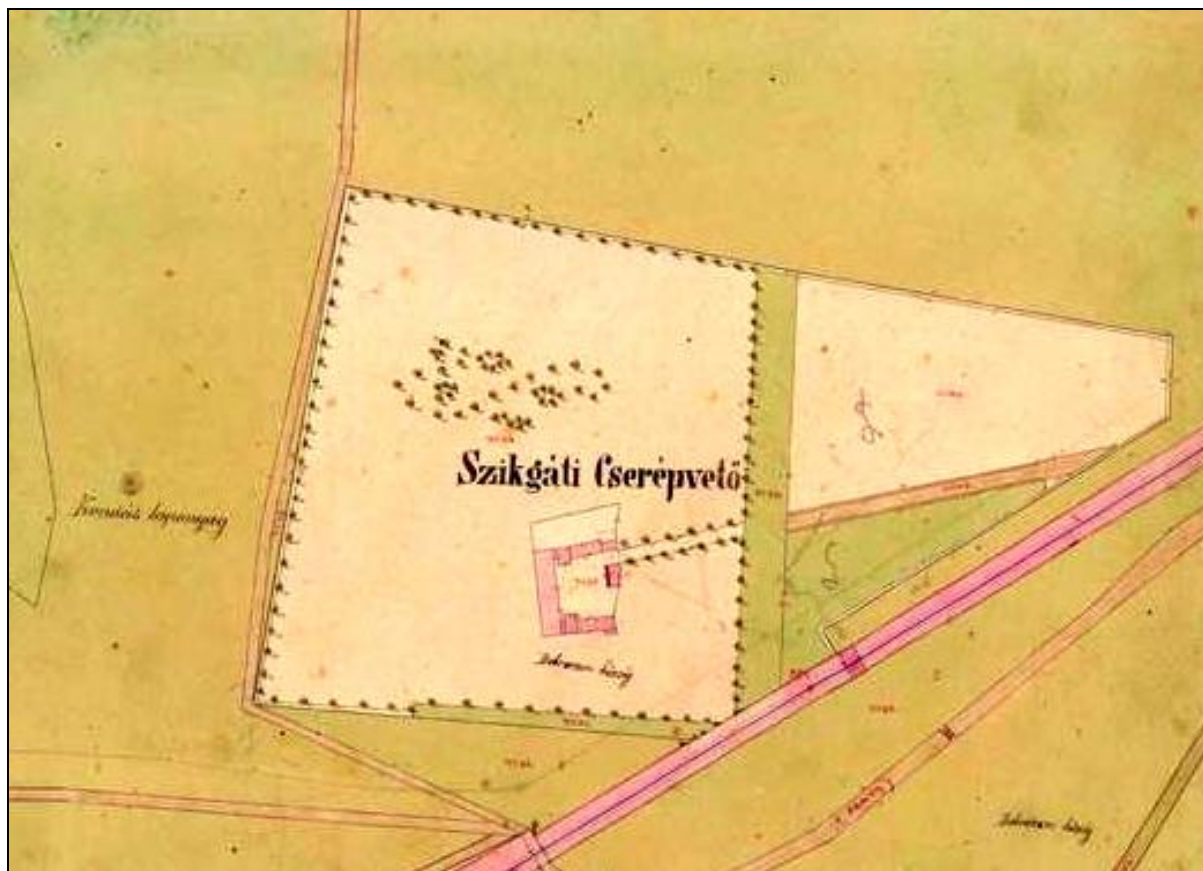
11. 1. Szikgáti cserépvető

- Működés:** Feltehetően az 1800-as évek első évtizedeitől – 1858-ig
- Tulajdonos(ok):** Debrecen Szabad Királyi Város
- Egyéb információ:** 1864.: Debrecen második katonai felmérési térképe Z. O.-nak – Ziegelöfen, avagy Tégláégető kemencének jelölte még a területet
1870. előtt: Boschetti András bérelte a telephelyet selyemhernyótenyésztés céljára
1887.: Debrecen harmadik katonai felmérési térképe M. H.-nak – Meierhof, tehát amolyan farmnak titulálta a területet egy
1920.: Bárány Mór 80.000 Koronáért bérbe vette a területet, de ekkor már nem cserépvetőként üzemelt a gyár
1941.: Az ekkori katonai térkép már majorságot jelöl ezen a helyen

A szikgáti cserépvető feltehetően valamikor a XIX. század elejére keltezhető nagy tűzvészek után kezdte meg működését és 1858-ban szüntette be a termelést, itt haladt ugyanis keresztül az 1857-ben megépített Pest-Debrecen vasútvonal. ¹⁴⁸

¹⁴⁷ MAGYAR COMPASS 1939., MAGYAR COMPASS 1940.

¹⁴⁸ SZÜCS ERNŐ 1978: 204.

136. kép A Szikgáti cserépvető területe az 1872-es kataszteri térképen ¹⁴⁹

12. Helyszín: Tégláskerttől nyugatra, Vértessy út 2. szám, Tégláskert 115. szám, Basahalom 25. szám – Térképes jelölés: M.

12. 1. Somogyi Gábor téglagyára

Működés: 1827-1866. között

Egyéb információ: 1864.: Debrecen második katonai felmérési térképe Z. O.-nak, Ziegelöfen, avagy tégláégető kemencének jelöli a területet
1884.: Debrecen harmadik katonai felmérésének térképe viszont a Z. O. jelzés mellett a Z. S. betűkódot is használta, ami Ziegel Saatgut, tehát téglavető telepként is megnevezte a helyet

¹⁴⁹ MNL. HBML. DvK. 1.

Somogyi Gábor nagyapja, Somogyi Gergely, balatonfüredi lakosként még 1715-ben igazoltatta Zala vármegye előtt nemességét, az eredeti nemesi levél pedig 1659-ben íródott. Fia, Somogyi András, Balatonfüredről költözött Debrecenbe, s itt is telepedett le. Az ő fia volt János, aki 1768-ban született, és városi fő számvevőként dolgozott. Feleségétől Kéri Erzsébettől született aztán Somogyi András, ügyvéd, egyházi pénztárnok (1793-1815.), Somogyi Gábor téglagyáros (1797. XI. 6. - 1885. VIII. 25.), Klára (1800 - ?), Eszter (1801 - ?), Zsófia (1808 - ?), Károly (1804-1869.), és Ferenc (1812 - ?).

Az 1845-ös telektulajdonosi adatbázis szerint a Somogyi család Debrecenben a Kismester utcán lakott.¹⁵⁰ Özvegy Somogyi Jánosné – Somogyi Gábor édesanyja –, az 1438. számú telken, Somogyi Gábor és későbbi családja pedig az 1439. számú portán – a mai Bethlen utca 10. számnál –, Somogyi Károly nevű öccse és családja viszont a 1382. számú háznál éltek, ami napjainkban a Bethlen utca 24. számnak feleltethető meg.

Somogyi Gábor már igen fiatalon beállt katonának, ahonnan viszont megszökött, és Párizsba menekült. Itt tanulta meg a francia ízlés mellett a rovátkos cserépetést és talán a kertészetet is. Innen aztán mégis hazajött, s Debrecenben rokonai bújtatták, majd tovább kellett állnia. Erdélyben Démon Gábor álnév alatt Kolozsvár környékén beállt egy grófnőhöz francia kertésznek, ahol megbecsülték. Egy magas rangú katonatiszt segítségével végül is kegyelemben részesült. Hercz Rozáliát 1826-ban vette nőül, hazaérkezett Debrecenbe, és az apjától örökölt házba költözött. Gyermeük Karolina 1827-ben született meg, aki azonban 8 éves korában 1835-ben jobblétre szenderült. A halotti anyakönyv bejegyzése szerint a kislányt viszont már a Cserépvetőből kísérték ki a Hatvan utcai temetőbe.¹⁵¹ Ebből az adatból kissejlik, hogy Somogyi Gábor a Kismester utcai házat 1835-ben vagy valamikor előtte eladta Komlóssy Imrének (1813 – 1879.), akiről tudjuk, hogy 1836-ban ügyvédi vizsgáját Pesten tette le, majd Szabolcs megyében tiszteletbeli-, 1841-től Debrecenben pedig ideiglenes váltójegyző volt. Az említett 1845. évi összeírás szerint az 1439. számú telken már a „*Komlóssy Dániel örököse*” név található.

Somogyi Gábor tehát ipar létesítésére adta a fejét. Először 1826-tól a város cserépgyárában állt alkalmazásban, ahol meghonosította a sima és rovátkos cserépgyártást. „*Az 1826. április 4-én kelt szerződésben, Somogyi Gábor arra kötelezte magát, hogy a város számára, a*

¹⁵⁰ KOVÁCS ILONA 2011.

¹⁵¹ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS6Z-V9JJ-3?i=348&cat=157468> Somogyi Karolina halála. 1835. április 26.

Tóció mellett található agyagföldből jó minőségű cserépszindelyt és téglát éget.”¹⁵² Később pedig – ahogy azt az előbbieken már olvashattuk –, eladta ősi házat és annak árából a Szikgátnál, a Tégláskert mellett vett telepen cserép- és téglagyárat létesített. Magának és családjának ízléses, szép kastélyt építtetett, amelyet tréfásan „*nagy Tuillériának*” nevezett.¹⁵³

Az épület 1842-ben már be volt rendezve, ekkorra tehát már biztosan állt. Rendkívüli vendégszeretete jóbarátok seregét gyűjtötte házához, és a városi előkelőkkel is jó kapcsolatokat ápolt. Közben *1845-ben, Hollandiában tanulmányozta a különleges útburkolati és egyéb téglák gyártási technológiáját is.* A kúria azonban amikor Somogyi Gábor itthon volt mindig szikrázó jókedv és szellemes társalgás központjává vált, az iparos fő szenvedélye pedig a pénznélküli tarokkozás volt.¹⁵⁴

Ezeknek a jókedvű kártyázásoknak felesége, Hercz Rozália 1866. május 23-i halála vetett véget. Somogyi Gábor hű társát is innen a Cserépvetőből kísérték utolsó útjára a Hatvan utcai temetőbe.¹⁵⁵ A téglagyár egyetlen lakója így Somogyi Gábor maradt.¹⁵⁶ Kúriáját és telephelyét a későbbiekben pedig értékesítette.

A régi boldog napok emléke elszállt, a jó barátok azonban nem hagyták el a megözvegyült „*Gábor bácsit.*” Sokszor bent a városban, különösen Révész Bálint házánál töltötte a vasárnap estéket. Somogyi Gábor téglagyáros 1885. szeptember 25-én, 88 éves korában egy heti betegség után hunyt el, és a halotti anyakönyvi bejegyzés szerint őt is a Cserépvetőből kísérték utolsó útjára, oda ahol már a család többi tagja is pihent.¹⁵⁷

A felvázolt adatokból kitűnik tehát és megállapítható, hogy a Somogyi kúria valamikor 1835-1842. között épült, amelyet később Zichermann Ignác, majd Balogh Mihály és családja, végül pedig a Vértessy család birtokolt, így a köznép ajkán legutóbbi tulajdonosa révén Vértesi kastély néven maradt fent.

¹⁵² DEBRECENI VÉGRENDELETEK GYŰJTEMÉNYE: 187.

¹⁵³ DEBRECENI VÉGRENDELETEK GYŰJTEMÉNYE: 187.

¹⁵⁴ BALOGH FERENC 1910: 70.

¹⁵⁵ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS6H-1HJV?i=554&cat=157468> Hercz Rozália halála, 1866. május 23.

¹⁵⁶ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS8H-39MS-T?i=583&cat=132393> Somogyi cserépgyár

¹⁵⁷ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS6C-23MJ-F?i=403&cat=157468> Somogyi Gábor halála 1885. szeptember 25.

12. 2. Zichermann Ignác mérnök és felesége téglagyára

Működés:	Feltehetően 1866-1882. között
Jogutód:	Balogh Mihály téglagyára
Tulajdonos(ok):	Zichermann Ignác és felesége

Zichermann Ignác mérnök feleségének neve alatt fémjelezve Somogyi Gábor telephelyét megvásárolva kezdte meg téglagyártó tevékenységét, ahol egy 1879-1880-as kimutatás alapján csupán kézi erővel folyt a termelés. Ebben az üzemben évente egyébiránt még 1882. körül is több mint 200.000 cserepet és téglát állítottak elő jobbra 4 férfi, 2 női és 2 gyermek alkalmazásával.¹⁵⁸

137. kép A Zichermann Ignác féle téglagyár területe az 1872-es kataszteri térképen¹⁵⁹

¹⁵⁸ ZELIZY DÁNIEL 1882: 712., illetve SZÜCS ERNŐ 1978: 225.

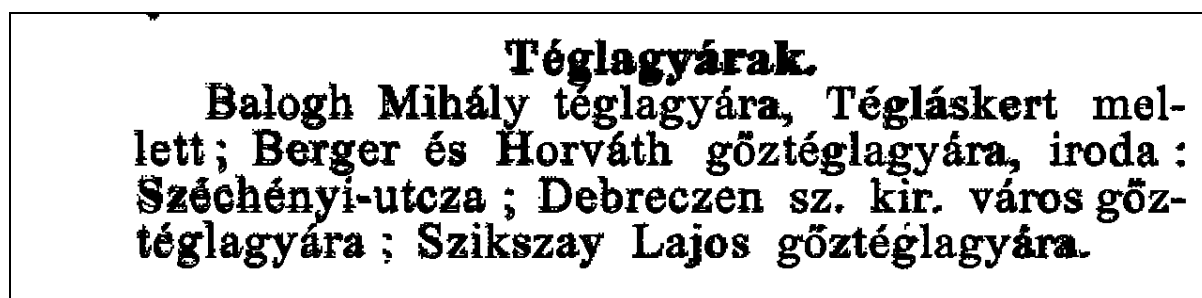
¹⁵⁹ MNL. HBML. DvK. 1.

12. 3. Balogh Mihály téglagyára

Működés: 1902-1903. között

Egyéb információ: Balogh Mihály főmérnök (1847. XI. 24. - 1902. IV. 28.)

Balogh Mihály téglagyára szintén igen régi üzeme volt Debrecennek, ami az alapítóról később elnevezett utca és a Vértesy utca között, a város délnyugati részén a Tégláskert északnyugati sarkában a vasútállomáshoz közel feküdt. A cég alapításának időpontja a rendelkezésre álló forrásokból egyelőre pontosabban nem volt megállapítható, tény azonban, hogy 1882-ben még nem létezett, 1890-ben viszont már a téglá- és cserépgyártáson kívül kályhacsempék előállításával is foglalkoztak. Így valószínűleg valamikor az 1880-as évek második felében alapították a gyárat. Ez az üzem 1902-ben még a tulajdonos nevéen működött, de 1903. július 1-től „Pásztor és Balogh” néven mint társas vállalatot jegyezték be a cégbíróságnál. ¹⁶⁰

138. kép Balogh Mihály téglagyára vonatkozó bejegyzés ¹⁶¹

12. 4. Balogh Mihály örökösei téglagyára

Működés: 1902-1903. között

Jogelőd: Balogh Mihály téglagyára

Egyéb információ: A tulajdonos 1902. IV. 28-án bekövetkezett halála után az üzemet Balogh Mihály örökösei téglagyaraként nevezték meg egy rövid ideig

¹⁶⁰ SZÚCS ERNŐ 1978: 211-212.

¹⁶¹ DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOM 1902. Címtár

A Debreceni Képes Kalendárium szakmai tára 1903-1909 között még Balogh Mihály örökösei téglagyaraként tüntette fel az üzemet, pedig 1903-tól már „Pásztor és Balogh téglagyára” néven működött tovább.

139. kép Balogh Mihály örökösei téglagyására vonatkozó bejegyzés ¹⁶²

12.5. Pásztor és Balogh téglagyára

Működés:	1903-1904. között
Jogelőd:	Balogh Mihály téglagyára
Jogutód:	Balogh és Vértesy téglagyár
Tulajdonos(ok):	Pásztor István – Balogh Mihály

Balogh Mihály 1902-ben bekövetkezett halála után a céget 1903. július 1-től már „Pásztor és Balogh” néven, mint társas vállalatot jelentették be a cégbíróságnál, azonban az üzem ilyen formában nem volt hosszú életű, mert decemberben a társaság feloszlott, és 1904. január 5-én mintegy fél évvel később már megszűnéséről értesülhettek az ügyfelek.

1903. július 24. 10439. sz. 348/1	Pásztor és Balogh	Főtelep Debreczen	Együttes cég- jegyzés.	Közkereseti társaság, kezdetét vette 1903. évi július hó 1-én. Tagjai: Pásztor István, Pásztor Istvánné Molnár Mária és Balogh Mik- lós debreczeni lakos, téglagyárosok, kik közül a céget azonban csak Pász- tor István és Balogh Miklós együttesen jegyzik akként, hogy a cégzsóveg alatt vezetéknévüket sajátkezüleg írják.
--	------------------------------	-----------------------------	---------------------------	--

140. kép A Pásztor és Balogh cég alapításának bejegyzése a Központi Értesítőben ¹⁶³

¹⁶² DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIUM 1903. Címtár

¹⁶³ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1903. VI. 24. 10439. sz. 348/1.

Debreczeni törvényszék	1904. január 5. 174. sz. 348/2	Pásztor és Balogh	Főtelep Debreczen			VIII/1460/903	Ezen cég megszűnése a tulajdonosok kérelmére bejegyeztetik. (Lásd 1903. évf. 64. számát.)
	1904. január 5. 174. sz. 357/1	Balogh és Vértessy	Főtelep Debreczen	Együttes cégjegyzés.	Közkereseti társaság ; kezdetét vette 1903. évi december hó 1-ső napján. Tagjai : Balog Miklós, Vértessy István és Vértessy Istvánné, sz. Molnár Julianna debreczeni lakos, téglagyárosok és téglaeladási üzlettulajdonosok, — kik közül Balogh Miklós és Vértessy István vannak jogosítva a céget együttesen jegyezni.	VII/1460/1903	

141. kép A Pásztor és Balogh cég megszűnésének, illetve a Balogh és Vértessy cég alapításának bejegyzése a Központi Értesítőben ¹⁶⁴

12. 6. Balogh és Vértessy Téglagyár

- Működés:** 1904-1945. között
- Egyéb információ:** 1913.: Telefonszám: 318.
1928.: Telefonszám: 3-15.
1940.: Irodájuk a Kossuth utca 22. számnál volt
1945.: Mint Vértessy téglagyárat említették meg

Miután a Pásztor és Balogh cég 1903 decemberében feloszlott, helyét annak megszűnésének hivatalos napján már egy új társulat foglalta el, amelyet a cégbíróságnál „Balogh és Vértessy közkereseti társaság” név alatt jegyezték be. *Alapítói szintűgy mérnökök, illetve építészek voltak, akik tulajdonképpen saját téglagyáruk termékeiből akarták ellátni építkezési vállalkozásaikat.* Ebből a vállalkozásból 1905-ben Balogh Miklós kilépett, helyére pedig Balogh István került.

1905. július 21. 9441. sz. 357/2	Balogh és Vértessy	Főtelep Debreczen		Balogh István társtagi minősége és cégjegyzési jogosultsága, valamint Balogh Miklós társtag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik.
----------------------------------	--------------------	-------------------	--	--

142. kép A Balogh és Vértessy cégre vonatkozó bejegyzés a Központi Értesítőben ¹⁶⁵

¹⁶⁴ KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1904. I. 5. 174. sz. 348/2. illetve KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1904. I. 5. 174. sz. 357/1.

¹⁶⁵ KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1905. VII. 21. 9441. sz. 357/2.

A gyár 1907-ben mintegy 30.000 Korona termelési értéket mutatott fel, ami a korabeli árakat tekintve nagyjából 1 millió téglá és cserép előállításának feleltethető meg. Ez a mennyiség a korabeli öt debreceni téglagyár közül a legkevesebb volt, s körülbelül 27%-a lehetett a városi gyár termelésének. Ezidőtájt egyébiránt 40 férfi és 30 nő dolgozott az üzemben. Az 1930-as években termelési kapacitásukat viszont már évi 2 millió téglá és cserép előállítására becsülték, s kedvező lehetőséget biztosított számukra az is, hogy telepük közel feküdt a vasútállomáshoz, így a vidéki szállítások szempontjából előnyös helyzetben voltak. Ez utóbbi azért sem volt lényegtelen, mert a gazdasági válság ideje alatt a környékbeli települések téglagyárai sorra beszüntették tevékenységüket. Külön érdekesség, hogy a téglá- és cserépgyártás mellett szemétszállítást is vállaltak, így szabad fuvarozási lehetőségeiket is értékesíthették, ugyanakkor olyan tömítőanyaghoz jutottak, amellyel betölthették a kitermelt agyag helyén keletkezett hatalmas gödröket.

A másik alapító Vértesy István 1933-ban hunyt el, s az üzem vezetését Vértesy Lajos vette át. A társaság 1936-ban szintén a Debrecenben megalakult téglakartellhez csatlakozott, s havi fizetés és egyéb díjazások mellett az egyesülésbe tömörült vállalatok téglagyártásának irányítását is a kezükbe vehették.¹⁶⁶

	1904. január 5 175. sz. 358/1	Első debreceni szemétfuvarozási vállalat Vértesy István és társai	Főtelep Debrecen	Együttes cég- jegyzős	Közkereseti társaság, kezdetét vette 1903. évi december hó 1-ső napján. Együttes cégjegyzési és képviselési joggal felruházott tagjai: Vértesy István, Balogh Miklós és Hirsch Ferencz debreczeni lakosok, a szemétfuvarozási vállalat tulajdonosai.	VIII/2529/1903
--	--	--	----------------------------	--------------------------	--	----------------

143. kép Az Első debreceni szemétfuvarozási vállalat bejegyzése a Központi Értesítőben¹⁶⁷

13. Helyszín: Vértesi út, 0461/9-83. Hrsz. – Térképes jelölés: N.

13. 1. *Boschetti András téglagyára*

Működés: 1859-1892. illetve 1893-1905. között

¹⁶⁶ SZÚCS ERNŐ 1978: 211-212.

¹⁶⁷ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1905. VII. 21. 9441. sz. 357/2.

További információ: 1864.: Debrecen második katonai felmérési térképén Z. O. – Ziegelöfennek, avagy tégláégető kemencének jelölték a területet

1884.: Debrecen harmadik katonai felmérési térképén szintén Z. O. jelzéssel – Ziegelöfennek tehát tégláégető kemencének jelölték a helyet

Boschetti András eredetileg a város tulajdonát képező szikgáti cserépvetőt bérelte ki selyemhernyótenyésztés céljára, ez a vállalkozása azonban kudarcba fulladt és valószínűsíthetően csak ezt követően fogott hozzá a téglá és cserépgyártáshoz. A cég 1876-ban már biztosan üzemelt. A Debreceni Kereskedelmi és Iparkamara 1879-1880-as kimutatásában a gyár termelését évi 250.000 darab téglára és cserépre becsülték, a gépek meghajtását pedig ekkoriban egy lójárgány végezte.

A felszereléshez és a berendezéshez tartozott még 1 darab agyagyúró és tisztító, 4 darab cseréppréselő és 3 sima-, nem körkemence. Az üzemben ekkor 20 férfi és 5 nő munkás dolgozott 180 napon keresztül napi mintegy 15 órán keresztül, bérük pedig 70 Krajcártól 1 Forint 50 Krajcárig terjedt.¹⁶⁸

Boschetti András téglagyára 1882. körül, mintegy 300.000 darab téglá-, és fedélcserép előállítására volt képes.¹⁶⁹ Az 1890-es kimutatás viszont már nem közölt adatokat az üzembről, így valószínűsíthetően Boschetti Andrásnak idővel ez a vállalkozása is kudarcba fulladt.¹⁷⁰

1876. jul. 24.	A. Boschetti	Főtelep : Debreczen	Boschetti András terménykereskedő Debreczenben
1893. nov. 21. 15108. sz. 762/1	Boschetti And- rás	Főtelep Debreczen	Boschetti András, debreczeni lakos, szalonna-, zsír- és szalámi-gyáros
			1710/893.

144-145. kép A Boschetti téglagyárra vonatkozó iratok a Központi Értesítő hasábjain¹⁷¹

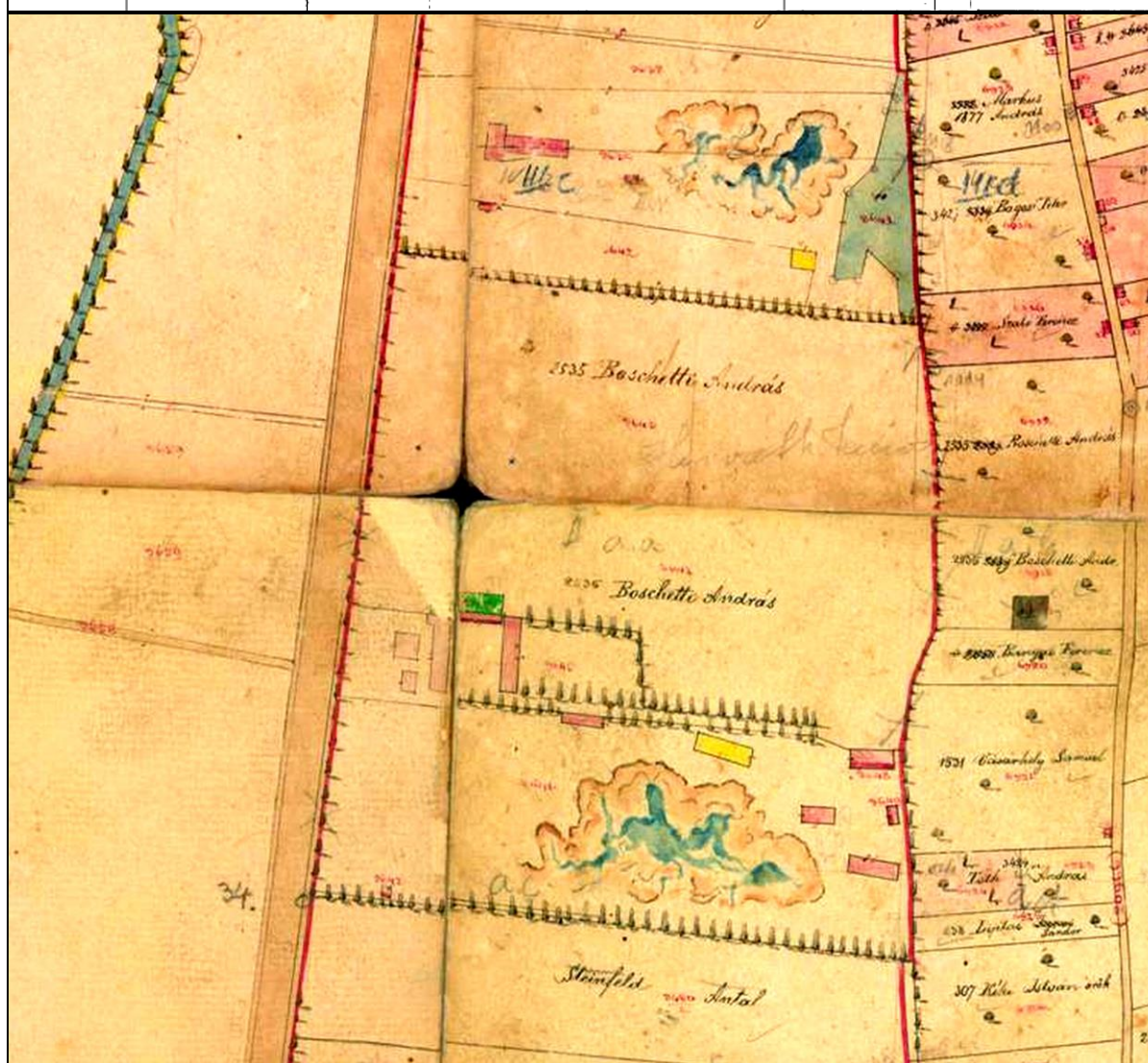
¹⁶⁸ SZÜCS ERNŐ 1978: 225.

¹⁶⁹ ZELIZY DÁNIEL 1882: 712.

¹⁷⁰ SZÜCS ERNŐ 1978: 225.

¹⁷¹ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1876. VII. 24., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1893. XI. 21. 15108. sz. 762/1.

Királyi törvényszék	A bejegyzést rendelő végzés kelte, a cég folyó- és száma	A cég szerinti szövege	A főtelep és a fióktélepek helye	Czégvezetők és felszámoló czégvezetők	A társaság jogviszonyai	Írásbeli szám	Jegyzet
Budapesti k. és v. törvsz.	1895. febr. 8. 8689. sz. 3665/1	Boschetti és Szüts	Főtelep Kis-Oroszi	A cég együttesen jegyezték.	Közkereseti társaság; kezdetét vette 1895. évi január hó 1-5 napján; társtagjai; ifju Szüts József, kis-oroszi lakos és Boschetti András debreczeni lakos, közbánya tulajdonosok. A cég a társtagok által együttesen képviseltetik s általuk akkép jegyeztetik, hogy az előírt vagy előnyomott czéget mindkét társtag vezetői nevével aláírja.		
1905. február 24. 2019. sz. 762/2	Boschetti András	Főtelep Debreczen					Ezen cég megszűnése bejegyeztetett. (Lásd 1893. évf. 100. számát.)

146-148. kép A Boschetti téglagyárra vonatkozó további iratok a Központi Értésítőben, illetve a téglagyár helye az 1872-es kataszteri térképen ¹⁷²

¹⁷² KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1895. II. 8., 8689. sz. 3665/1. illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1905. II. 24. 2019. sz. 762/2., valamint MNL. HBML. DvK. 1.

14. Helyszín: Diószegi út – Térképes jelölés: P.**14. 1. Kondorosi Mészhomokkő Gőztéglagyár****Működés:** 1911-1931. között

Egyéb információ: Irodájuk a Piacz utca 62. szám alatt volt. Telefonszám: 989.

A „Kondorosi Mészhomokkő Gőztéglagyár” a Diószegi út mentén terült el. Ennek tulajdonosai Schneider Mihály és Dávid Zoltán voltak, akik Piac utca 62. szám alatt tartották fent irodájukat. A cég először 1912-ben szerepelt a Debreceni Képes Kalendárium címtárában, majd a kiadvány későbbi, a nagy háború idején megjelent számaiból kiderült, hogy ekkoriban már üzemén kívül volt. Sőt, a későbbi iparnyilvántartásokban sem szerepelt, ami azt valószínűsíti, hogy a gyár végleg bezárt, cégbírósaági törlése azonban csak 1931-ben történt meg.¹⁷³

Debreceni törvényszék	1911 december 13. 20871 sz. 668/1	Kondorosi mészhomokkő gőztéglagyár Schneider és Dávid	Főtelep Debrecen Diószegi-út	Közkereseti társaság. Kezdetét vette 1912. évi január hó 1-5-6 napján. Egyforma képviseleti joggal bíró tagjai: Schneider Mihály és Dávid Zoltán debreczeni lakosok, téglagyárosok, kik a cézget külön-külön úgy jegyzik, hogy a »Kondorosi mészhomokkő gőztéglagyár« szavakból álló bélyegző alatt »Schneider és Dávid« szavakat írják alá.	VIII/2488/911
<p>Kondorosi mészhomokkő gőztéglagyár Schneider és Dávid. Debrecen, Diószegi-ut.</p> <p><i>Debreceni kir. tvszk 1931. V. 15. Ct 668/2. 668/2. — Ezen cég megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1912. évf. 9.) (1931—25.)</i></p>					

149-150. kép A Kondorosi Mészhomokkő Gőztéglagyárra vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítőben¹⁷⁴

¹⁷³ SZÜCS ERNŐ 1978: 228-229.

¹⁷⁴ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1911. XII. 13. 20671. sz. 668/1., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1931. V. 15. Ct. 668/2. 668/2.

15. Helyszín: Bellegelő 183. szám, Diószegi út – Térképes jelölés: Q.

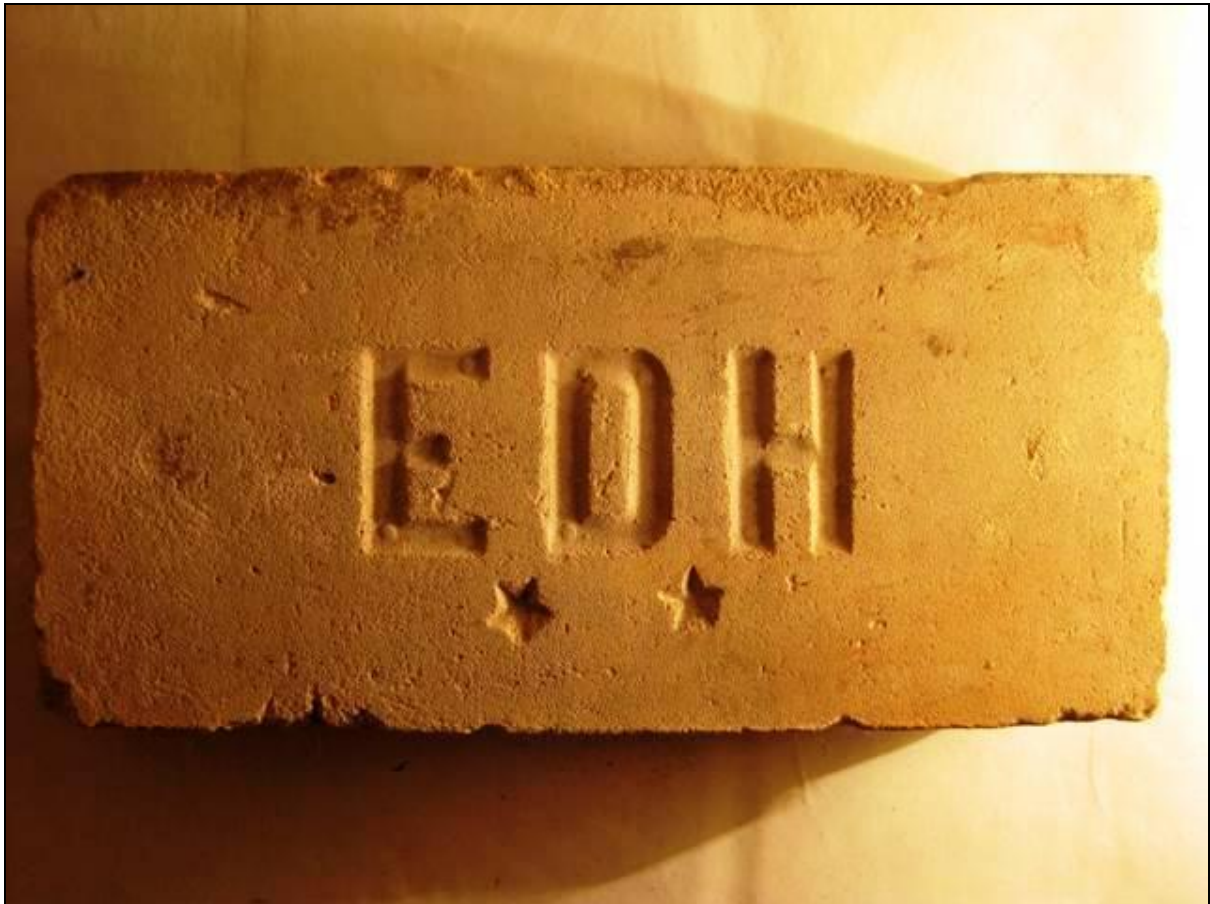
15.1. Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyár Rt.

Működés: 1911-(1914)-1924.

Egyéb információ: 1911.: A cég irodája a Szent Anna utca 8. számnál volt

1917.: A társaság irodája a Szent Anna utca 6. szám alatt volt

1922.: Az üzem irodája a Ferenc József út 59. szám alatt volt elérhető

151. kép Az Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyár Rt. terméke ¹⁷⁵

¹⁷⁵ <https://forum.index.hu/Article/showArticle?go=93134275&t=9096635> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XI. 26.

Az „Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyárát” 1911-ben a Közgazdasági Bank és Váltóüzlet Rt. alapította, alaptőkéje pedig 400.000 Korona volt, 200 darab 200 Koronás részvény formájában kibocsájtva. Alapítói között Debrecen gazdasági életének és építészeinek több jelentős vezéregyénisége is részt vett, a versenyt azonban az értékesebb árut készítő, a város nyugati oldalán levő téglagyárakkal nem bírta a vállalat és üzemelését hamarosan be is szüntette. Alapítói közül viszont többen – így például Bisothka István a Hortobágy Téglagyár Rt vezetőségében –, változatlanul fontos szerepet játszottak a város téglagyártásában.

Debreceni törvényszék	1911. június 22. 10585. sz. 640/1	Első Debreceni Mészhomokkő-téglagyár Részvénytársaság	Főtelep Debrecen	Aczél, Bisothka, Békés, Csanak, Geréby, Győrffy, Kernhoffer, Lovász J., Rauch, Zádor, Töpler. Együttes cégjegyzés.	<p>Ezen részvénytársaság az 1911. évi június hó 20-ik napján tartott alakuló közgyűlés által elfogadott alapszabályok szerint keletkezett. Székhelye: Debreczen. Tartama határozatlan idő. A vállalat célja a mészhomokkő-tégla, habarcs, cement, pala és egyéb építési anyagok gyártása és értékesítése, valamint az ezekkel bármilyen tekintetben kapcsolatos ipari és kereskedelmi vállalkozásoknak bel- és külföldön való folytatása. Alaptőkéje 400.000 azaz négyszáz-ezer korona, mely 2000 darab bemutatásra szóló, egyenként 200 azaz kétszáz korona névértékű részvényből áll. Az igazgatóság 8—12 cégjegyzésre jogosított tagból áll. Ezek: Aczél Géza, Bisothka István, Békés Lajos, Csanak János, Geréby Pál, Győrffy Aladár, Kernhoffer József, Lovász János, Rauch Árpád, Zádor Lajos és Töpler Ottó. A cég érvényes jegyzése úgy történik, hogy az írott, bélyegzővel előnyomott, vagy nyomtatott cég alá, vagy két bejegyzett igazgatósági tag, vagy egy igazgatósági tag és egy cégjegyzésre jogosított hivatalnok törvényszékiileg bejegyzett aláírásukat együtt írják. Minden a társaság nevében kiadandó hirdetmény egy helybeli lapban, 8 nappal előbb fog közzé tétetni. Okmánytári szám: 188.</p>	VIII/1116/911
<p>Első debreceni mészhomokkő-téglagyár r.-t. céggel 400 000 korona alaptőkével vállalat alakult Debrecenben. Igazgatóság: Aczél Géza, Bisothka István, Békés Lajos, Csanak János, Geréby Pál, Győrffy Aladár, Kernhoffer József, Lovász János, Rauch Árpád, Zádor Lajos és Töpler Ottó.</p>						

152-153. kép Az Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyár Rt. bejegyzése a Központi Értesítő és a Magyar Kő- és Márványújság hasábjain¹⁷⁶

¹⁷⁶ KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1911. VI. 22. 10585. sz. 640/1., illetve MAGYAR KŐ- ÉS MÁRVÁNYÚJSÁG 1911. szeptember 15.

Az üzem tulajdonosai a felmerülő nehézségek miatt viszonylag sűrűn váltották egymást. A cégre jellemző, hogy 1920-ban 193.496 Korona negatív mérleget produkált, s bár 1921-ben egy minimális nyereséggel 41.810 Koronával zárta az évet, a továbbiakban is jobbra veszteségesen üzemelt így nem csoda, hogy a gyár 1923-ban már Válla József nevére szerezte át. Egy évvel később 1924-ben már 89.667.608 Korona, 1927-ben pedig 27.474 Pengő volt a veszteség, amikor is a gyárat Kardos Iván budapesti vállalkozó vette meg.¹⁷⁷

ELSŐ DEBRECZENI MÉSZHOMOKKŐ-TÉGLAGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

:: Gyártelep: DIÓSZEGI-UT. ::
 Iroda: KOSSUTH-UTCZA 3. SZ.,
 a Bank- és Váltóüzlet Részvénytárs. hivatalában.
 TELEFON 467. SZÁM. TELEFON 467. SZÁM.

:: KÖZVETLEN A VÁROS ALATT, ::
 KÖVES UTTAL EGÉSZEN A RAKODÓHELYIG!

□ □ □

Ajánlja az építető közönségnek és építész uraknak a
Magyar Mérnök- és Építész-egylet szabványainak
 mindenben megfelelő, elsőrendű, kitűnő szilárdságú

:: mészhomokkő-tégláit ::
 a legjutányosabb árban.
 Olcsóbb és szilárdabb az égetett téglánál!
 (Törési szilárdsága 250.)
 A legmodernebb gépekkel felszerelve!

**MEGRENDELÉSEKET ELFOGAD ÉS
 □ UTALVÁNYOKAT KIAD A □
 BANK- ÉS VÁLTÓÜZLET
 RÉSZVÉNYTÁRSASÁG DEBRECZEN.**

154. kép Az Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyár Rt. hirdetése¹⁷⁸

¹⁷⁷ SZÜCS ERNŐ 1978: 228-229.

¹⁷⁸ DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOM 1912. Címtár

Debreczen törvényszék	1913. május 27. 14689. sz 640 3	Első Debreczeni Mészhomokkő- téglagyár Részvény- társaság	Főtelep Debreczen		Zádor Lajos és Lovász János igazgatósági tagok e minőségének és czéjjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1912 évf. 48 számát.)
--------------------------	--	---	----------------------	--	--

Felszámolás. *Első debreczeni mészhomokkő-téglagyár r.-t.*, amely 1911-ben alakult 400.000 korona alaptőkével, ki-mondotta a felszámolást.

719. Debreczen. — Első debreczeni mészhomokkő téglagyár részvénytársaság. — (1917—.) — A Közgazdasági bank és váltóüzlet r.-t. Debreczen alapítása. — **Alaptőke:** 400,000 K — névre szóló 2,000 drb 200 K-ás részvényben. — **Igazgatóság:** Kernhoffer József, Bisotika István, Bekés Lajos, Rauch Árpád, Czanák János, Töppler Ottó. — **Felügyelő-bizottság:** Horváth János, Kapros Sándor, Kövy Lajos, Vecsey Zoltán. — **Ügyvezető igazgató:** Szarukán Sándor. **Üzemvezető:** Schaffner József. **Könyvelő:** Sztanó Lajos.

827. Debreczen. — Első debreczeni mészhomokkő téglagyár részvénytársaság. — (1917—.) — **Iroda:** Ferencz József-ut 59. — **Tlf.:** 600. — **Gyártelep:** Diószegi-ut. — **Tlf.:** 1,009. — A Közgazdasági bank és váltóüzlet r.-t. Debreczen alapítása. — **Alaptőke:** 400,000 K — névre szóló 2,000 drb 200 K-ás részvényben. — **Igazgatóság:** Grünsperger József, Grünsperger Pál, Perl Gyula, Révész István, Jakobovits Jenő, Perl Dániel, Jakab Jenő, Szarukán Sándor. **Felügyelő-bizottság:** Horváth János, Kapros Sándor, Kövy Lajos, Vecsey Zoltán. **Ügy-vezető-igazgató:** Szarukán Sándor. **Czégvezető:** Sztanó Lajos. **Üzemvezető:** Schaffner József. **Könyvelő:** Poroszlay Károly.

Első debreceni mészhomokkő téglagyár részvénytársaság.
Buda pest.

Debreceni kir. tvszk 1926. VII. 24. Ct 640/21. 640/13. — Az 1924. évi szeptember hó 7. napján tartott rendes közgyűlés által elhatározott alap-szabálymódosítás, mely szerint a cég székhelye Budapest, bejegyeztetett. — A társaság székhelyé-nek Budapestre történt áthelyezése folytán a cég megszűnt. (Lásd 1924. évf. 52.) (1926—36.)

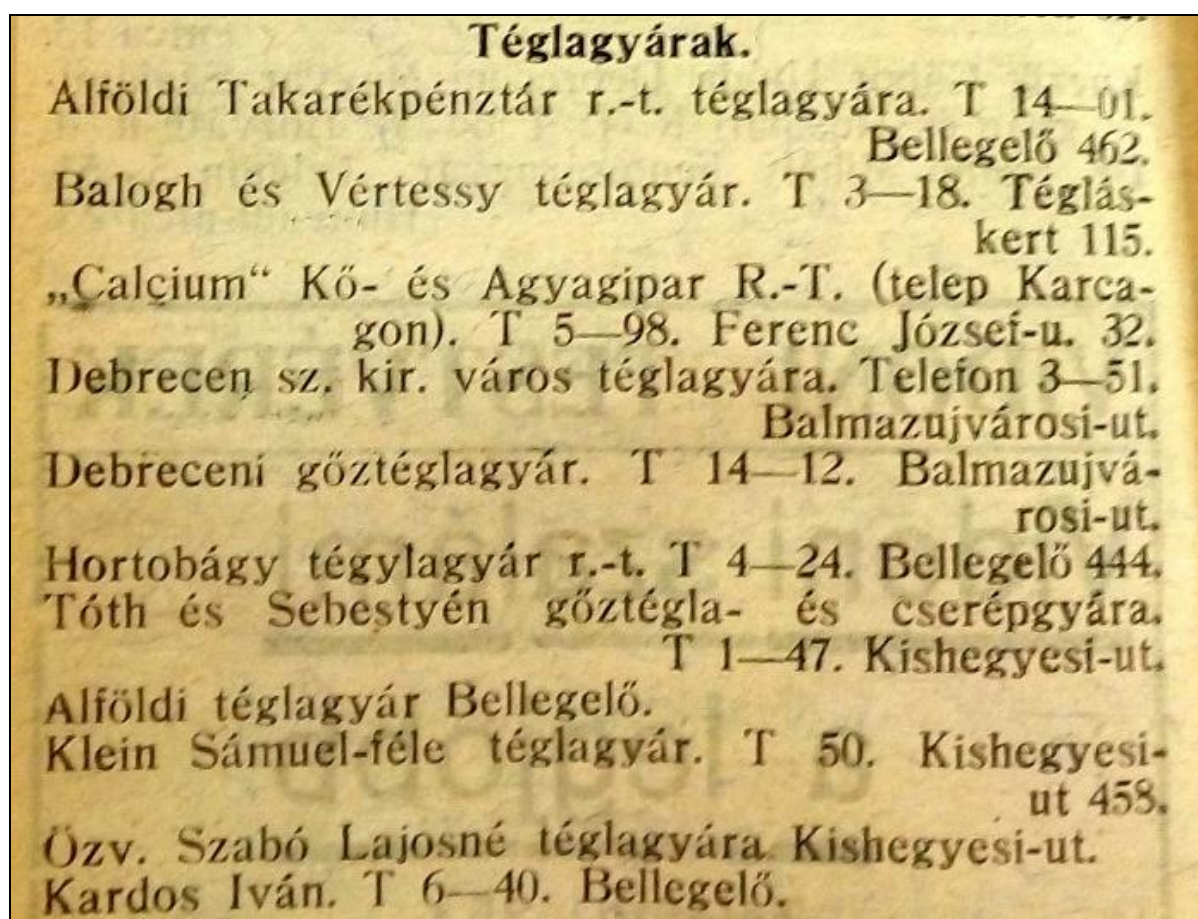
155-159. kép Az Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyár Rt-re vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítő, A Bánya, és a Magyar Compass hasábjain ¹⁷⁹

¹⁷⁹ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1913. V. 27. 14689. sz. 640/3., illetve A BÁNYA 1914. IX. 13., továbbá MAGYAR COMPASS 1918., MAGYAR COMPASS 1922., továbbá KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1926. VII. 24. Ct. 640/21. 640/13.

15. 2. Kardos Iván téglagyára

Működés:	1928-1931. között
Jogelőd:	Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyár

Az „Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyár” Valla József birtokából valamikor Kardos Iván budapesti vállalkozó kezébe került, aki 1927. szeptember 24-én kérelmezte, hogy engedélyezzék a vállalat újbóli üzembe helyezést, így 1928-ban meg is kezdhette az „impregnált burkoló téglagyártást.” Alig másfél évvel később, 1930 második felében viszont már ismét szüneteltetni kellett a termelést. A téglagyári gépek árverése 1934-ben történt meg.¹⁸⁰

160. kép Az Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyárra vonatkozó bejegyzés Debrecen 1928-as címtárában¹⁸¹

¹⁸⁰ SZÜCS ERNŐ 1978: 228-229.

¹⁸¹ DEBRECEN CÍMTÁRA 1928.

15. 3. Útburkoló és építőanyag gyárak Rt.

- Működés:** 1911-1940. között
- Tulajdonos(ok):** Igazgatóság: gróf Batthyányi Lajos, gróf Batthyányi Gyula, báró Bánffy Zoltán, herceg Hohenlohe Ferenc, dr. Dobák Emil, dr. Hajós Dezső, Kőszeghy Béla, Kardos Iván vezérigazgató
- Egyéb információ:** Az Útburkoló és építőanyag gyárak Rt. egy telephelyen üzemelt az Első Debreceni Mészhomokkő Téglagyárral

Útburkoló és Építőanyaggyárak részvénytársaság.
Strassenbedeckung und Baumaterialien Fabriken
Aktiengesellschaft. Budapest, IV., Veress
Pálné-u. 17.

Budapesti kir. tvszk 1928. XI. 23. Cg 24285/24. 22893/3. — Az új cégszöveg, továbbá gr. Batthyány Lajos, herceg Hohenlohe Ferenc, gróf Batthyány Gyula, báró Bánffy Zoltán, dr. Dobák Emil, Kőszeghy Béla, Kardos Iván és dr. Hajós Dezső igazgatósági tagoknak ebbeli minősége és alapszabályszerű cégjegyzési jogosultsága, nevezetesen Kardos Iván igazgatósági tag vezérigazgatói minősége és önálló cégjegyzési jogosultsága, valamint dr. Hajós Dezső igazgatósági tag vezérigazgatóhelyettesi minősége és alapszabályszerű cégjegyzési jogosultsága, végül az alapszabályok 1., 2., 3., 4., 6., 8., 13., 15., 19., 20., 23., 24., 25., 26., 28., 30., 31., 35., 36. és 37. §-ának az 1928. évi október hó 18. napján tartott rendkívüli közgyűlés által elhatározott módosítása bejegyzetett. Ezen módosított alapszabályok szerint a társaság cége magyar és német nyelven a most bejegyzett alakban állapított meg (1. §.). A cégjegyzés úgy történik, hogy az írott, előnyomott, vagy nyomtatott cégszöveg alá vagy a közgyűlés által az igazgatósági tagok közül megválasztott vezérigazgató egyedül, vagy két igazgatósági tag, kiknek egyike a vezérigazgató, vagy az igazgatósági tagok közül általa e célra felkért állandó és a cégjegyzékben is kitüntetendő helyettese együttesen, végül vagy a vezérigazgató, illetve az igazgatósági tagok közül általa e célra felkért állandó és a cégjegyzékében is kitüntetendő helyettese és egy cégjegyzésre jogosított társulati tisztviselő együttesen, ez utóbbi a „pp” toldattal, aláírásukat írják (3. §.). A vállalat tárgya: útburkoló téglamészhomok, kőtégla, égetett mész, méshidrá, műhabarcs és egyéb építési anyagok gyártása, vétele és eladása, ut- és építési kő termelése és értékesítése, valamint az ezen cikkekkel kapcsolatos ipari és kereskedelmi vállalkozásoknak bel- és külföldön való folytatása (4. §.). Az igazgatóság: 3—15 tagból áll (24. §.). — Az eddigi Első debreceni mészhomokkőtéglyár részvénytársaság cégszövegnek, valamint Grünberger József, Grünberger Pál, Révész István, Jakobovits Jenő és Jakab Jenő igazgatósági tagok ebbeli minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyzetett. — A társaság telephelyének IV., Veress Pálné-utca 17. szám alá való áthelyezése feljegyzetett. (4873.) (Lásd 1928. évf. 40.) (CXVI. kötet, 137. lap.) (1929—4.)

161. kép Az Útburkoló és építőanyag gyárak Rt.-re vonatkozó bejegyzés a Központi Értesítőben ¹⁸²

¹⁸² KÖZPONTI ÉRTESSÍTŐ 1928. XI. 23. Cg 24285/24. 22893/3.

639. Utburkoló és építőanyag gyárak Rt. — (Előbbi cége: Első debreceni mész-homokkő téglagyár Rt.). — (1911—.) — X., Asztalos Sándor-u. 12. — **Fiók:** Debrecen, Bellegelo 183. — **Alaptőke:** 200.000 P — névre szóló 2.000 drb 100 P-s részvényben. — (Alakult 400.000 K tőkével, 1926 ápr. 30-án a felértékelésnél 200.000 P-ben megállapítva.) — **Igazgatóság:** gr. Batthyányi Lajos, gr. Batthyányi Gyula, br. Bánffy Zoltán, hg. Hohenlohe Ferenc, dr. Dobák Emil, Kőszeghy Béla, dr. Hajós Dezső, Kardos Iván (vezérigazgató). **Felügyelőbizottság:** Nagy Gyula, Kardos Ernő, Susan Miksa. **Ügyvezető-igazgató:** Szarukán Sándor. **Ügyész:** dr. Hajós Dezső. **Üzemvezető:** Schaffner József. — **Közgy.:** 1928 aug. 21.

Utburkoló és Építőanyaggyárak Rt. (Ezelőtt: Első Debreceni Mész-homokkő téglagyár Rt.) IV., Veres Pálné-utca 17. **Alakult:** 1911. — **Telefonszám:** A. 847—02. — **Igazgatósági tagok:** gróf Batthyány Lajos, herceg Hohenlohe Ferenc, gróf Batthyány Gyula, báró Bánffy Zoltán, dr. Dobák Emil, Kőszeghy Béla, Kardos Iván (vezérigazgató), dr. Hajós Dezső (vezérigazgató-helyettes). — **Felügyelőbizottsági elnök:** Nagy Gyula.

Alaptőke: 200,000 pengő, mely 2000 drb 100 pengő névértékű részvényre oszlik. Az alaptőkét, mely 2000 drb 200 koronás részvényből állott, a felértékeléssel kapcsolatban 200,000 pengőben állapították meg és a részvényeket 100 pengő névértékűekre felülbélyegezték.

Fiók: Debrecen.

162-163. kép Az Utburkoló és építőanyag gyárak Rt.-re vonatkozó bejegyzések a Magyar Compass hasábjain¹⁸³

II. Debrecenben lévő, a helyi téglagyártáshoz nem kapcsolódó társaságok

1. Calcium Kő- és Agyagipar Rt.

- Működés:** 1923-1928. között
- Jogutód:** Calcium építési anyagtermelő és kereskedelmi részvénytársaság
– Budapest
- Tulajdonos(ok):** Budapest Szentlőrinci és Tatai Cserép és Téglagyár Rt. és az Általános Forgalmi Bank Rt.
- Egyéb információ:** Telephely: Karcag
Telefonszám: 5-98.
1926.: A vállalat központját Budapestre helyezte át
1928.: A cég irodája a Ferenc József út 32. szám alatt volt¹⁸⁴

¹⁸³ MAGYAR COMPASS 1928.

¹⁸⁴ DEBRECEN CÍMTÁRA 1928. Megjegyzés: Bár a cég telephelye nem Debrecenben volt, bekerült a felsorolásba, mivel irodát tartott fent a cívisvárosban

Calcium kő- és agyagipar részvénytársaság, Calcium Stein und Tonindustrie Aktiengesellschaft. Debrecen.*Debreceni kir. tvszk 1923. X. 16. Ct 740/16. 740/8.*

— Az 1923. évi június hó 28. napján tartott rendkívüli közgyűlés azon határozata, hogy ez a részvénytársaság a kereskedelmi társas cégek jegyzékének III. kötet 299. lapján bejegyzett Első Élesdi mészégető részvénytársaság szöveggel Debrecen főteleppel bíró céggel akként egyesült, hogy ez utóbbi részvénytársaságot összes vagyonával és terhével magába olvasztotta, továbbá Chavanne Miksa, Ungár Ignác és Dr. Matlekovits Sándor igazgatósági tagok e minősége és cégjegyzési jogosultsága, végül az 1923. évi június hó 28. napján tartott rendkívüli közgyűlés által elhatározott alapszabálymódosítás bejegyeztetik. Ezen módosított alapszabályok szerint a korábbi alapszabályok 1., 4., 6., 16., 17. és 37. §-ai módosítottak, mely által a cégjegyzékbe bejegyzett tételek annyiban szenvednek változást, hogy 1. A társaság cége a 3. rovatba irt szöveg. 2. A társaság célja: cserép, téglá és az agyagipar keretébe vágó és azzal rokontermészetű cikkek gyári előállítására és forgalombahozatala, valamint a kő- és mészüzem körébe vágó mindennemű vállalkozásoknak és ügyleteknek bel- és külföldön való folytatása. 3. A társaság alaptőkéje 20,000.000, azaz huszmillió korona, mely 50.000 darab, egyenként 400 korona névértékű és bemutatóra szóló részvényre oszlik. — Az eddigi Karczagi cserép és téglagyár részvénytársaság cégszöveg megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1923. évf. 32.) (1923—50.)

Calcium kő- és agyagipar részvénytársaság. Debrecen.*Debreceni kir. tvszk 1924. IX. 10. Ct 740/18. 740/9.*

— Berger Mór és Chavanne Miksa igazgatósági tagok e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetett. (Lásd 1923. évf. 50.) (1924—46.)

Calcium kő és agyagipar részvénytársaság. Debrecen.*Debreceni kir. tvszk 1925. IX. 18. Ct 740/22. 740/10.*

Dr. Berger Andor igazgatósági tag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1924. évf. 46.) (1925—50.)

164-166. kép A Calcium Kő- és Agyagipar Rt-re vonatkozó bejegyzések a Központi Értésítőben ¹⁸⁵

¹⁸⁵ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1923. X. 16. Ct. 740/16. 740/8., továbbá KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1924. IX. 10. Ct. 740/18. 740/9., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1925. IX. 18. Ct. 740/22. 740/10.

Calcium kő- és agyagipar részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1926. II. 11. Ct 740/24/25. 740/11. — Az 1924. évi július hó 19. napján tartott rendkívüli közgyűlés azon határozata, hogy ez a részvénytársaság a budapesti kir. törvényszéknél vezetett kereskedelmi társaságok jegyzékének LXXII. kötet 296. lapján bejegyezve volt Feketeerdői üvegyár részvénytársaság volt budapesti céggel akként egyesült, hogy a Feketeerdői üvegyár részvénytársaság budapesti cég minden vagyonával és terhével beolvadt a Calcium kő- és agyagipar részvénytársaság debreceni bej. cégbe, valamint hogy a Calcium kő- és agyagipar részvénytársaság az eddigi 50.000 drab. 400 korona névértékű bemutatóra szóló részvényből álló 20.000.000 korona alaptőkéjét 200.000 darab, egyenként 400 korona névértékű új részvény kibocsátása útján 100.000.000 koronára emelte fel, végül az 1924. évi július hó 19. napján tartott rendkívüli közgyűlés által az alapszabályok 6. §-ának elhatározott módosítása bejegyeztetik. Ezen módosított alapszabályok szerint a társaság alaptőkéje 100.000.000, azaz egyszázmillió korona, mely 250.000 (kettőszázötvenezer) darab, egyenként 400 (négy száz) korona névértékű bemutatóra szóló részvényre oszlik. — Matlekovics Sándor igazgatósági tag e minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1925. évf. 50.) (1926—11.)

Calcium kő és agyagipar részvénytársaság. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1926. V. 12. Ct 740/26. 740/12. A 7000/1925. P. M. sz. rendelet alapján az eddigi 250.000 drb., egyenként 400 korona névértékű bemutatóra szóló részvényből álló alaptőkének a a részvények névértéknek 25.000 koronára, azaz 2 pengőre való felülbélyegzése útján 525.000.000 koronával való felemelése, a részvényeknek 25 darabonkénti összevonása folytán azoknak darabonként 50 pengőről szóló új részvényekkel való kicserélése és ehez képest az alapszabályok 6. §-ának az 1926. évi március hó 27. napján tartott rendes közgyűlés által elhatározott módosítása bejegyeztetik. Ezen módosított alapszabályok szerint a társaság alaptőkéje 500.000 (ötszázezer) pengő, mely 10.000 (tizezer) darab, egyenként 50 (ötven) pengő névértékű bemutatóra szóló részvényre oszlik. — (Lásd 1926. évf. 11.) (1926—31.)

167-168. kép A Calcium Kő- és Agyagipar Rt-re vonatkozó további bejegyzések a Központi Értesítő hasábjain ¹⁸⁶

¹⁸⁶ KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1926. II. 11. Ct. 740/24/25. 740/11., továbbá KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1926. V. 12. Ct. 740/26. 740/12.

<p>901. Debrecen. — CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT. — (Előbbi cége: Karcagi cserép- és téglagyár rt.) — (1913—) — Ferenc József-út 32. — Táv.-c.: Áltforgbank. — Tlf.: 596. — Psttkpt. ch.-sz.: 49.459. — Központi Iroda: Debrecen. — Gyártelep: Karcag. Az Általános forgalmibank rt. Debrecen alapítása. — 1923 jún.-ban magába olvasztotta az Első élelő mészégető rt.-ot, 1924-ben pedig a feketeterdől üveggyár rt.-ot. — Alaptőke: 500.000 P — 10.000 drb 50 P-s részvényben. — (Alakult 300.000 K tőkével. 1920-ban 600.000 K-ra, 1923 jan.-ban 10.000.000 K-ra, 1923 jún.-ban 20.000.000 K-ra, 1924 júl. 19-én 100.000.000 K-ra emelve. 1926 márc. 27-én a felértékelésnél (25:1) 500.000 P-ben megállapítva.) — Osztalék 1921–26-ra K: 30, 60, 60, 400, 1.000, P: 3. — Székvénybev.: a vállalatnál és Általános forgalmibank Debrecen. — Igazgatóság: Emerich Zsigmond, Fleischl Samu, Gara Alajos, dr. Hegedűs Jenő, Kontsek Géza, Létay Lajos, Magyar Bertalan, dr. Magyar Simon, Ungár Albert, Ungár Ignác, Ungár Jenő. Felügyelő-bizottság: dr. Róna Dezső, Bodnár Géza, Szabó István, Madár Ernő. Vezérigazgató: Ungár Jenő. Ügyv.-igazgató: dr. Magyar Simon. Műszaki igazgató: Jónás István. Cégv.-főkönyvelő: Galambos Sándor. Pénztárnok: Vértés Dezső. — Közzg.: 1927 márc. 27.</p>
<p>704. Debrecen. — Calcium kő- és agyagipar rt. — 1928 jan. 7-én beolvadt a Budapest. — szentlőrinci és tatai cserép- és téglagyár rt.-ba (1 drb 50 P-s rv.-cért 4,2 drb 15 P-s Bpest. — szentlőrinci rv.-t kapott) és így megszűnt.</p>
<p>Calcium Kő- és Agyagipar Részvénytársaság. Németül: Calcium Stein- und Tonindustrie Actiengesellschaft. Debrecen. <i>Debreczeni kir. tvszk. 1928. I. 17. Ct 740/28. 740/13.</i> — Ezen részvénytársaságnak a budapesti kir. törvényszéknél bejegyezve levő „Budapest-Szentlőrinci és Tatai Cserép és Téglyagyár részvénytársaság”-gal az 1928. évi január hó 7. napján tartott rendkívüli közgyűlés által elhatározott egyesülés bejegyeztetik. — Ezen cég és a reá vonatkozó összes bejegyzések megszűnése — beolvadás folytán — bejegyeztetik. (Lásd 1926. évf. 31.) (1928—9.)</p>
<p>Calcium Kő és Agyagipari eladási iroda Budapest-Szentlőrinci és Tatai Cserép és Téglyagyár Részvénytársaság és társa. Debrecen, Ferenc József-út 32. <i>Debreceni kir. tvszk. 1928. IV. 12. Ct 1254. 1254/1.</i> — Közkereseti társasági cég. Kezdetét vette 1928. április hó 1. napján. Együttes képviseleti joggal felruházott tagjai a budapesti kir. törvényszéknél bejegyezve levő „Budapest-Szentlőrinci és Tatai Cserép és Téglyagyár Részvénytársaság” szövegű budapesti (V., József-tér 8.), továbbá a debreceni kir. törvényszéknél levő „Általános Forgalmi Bank Részvénytársaság” szövegű debreceni (Ferenc József-út 32.) cég. A társaság tárgya: mész, cement, téglá, cserép, chamotte és egyéb építkezési anyagokkal való nagy és kiskereskedés. A társasági jogok gyakorlásával a „Budapest-Szentlőrinci és Tatai Cserép és Téglyagyár Részvénytársaság” Gáldi Marcel vezérigazgató és Gazda Károly igazgató, budapesti az „Általános Forgalmi Bank Részvénytársaság” pedig Létay Lajos és Ungár Jenő debreceni lakos, vezérigazgatókat bizta meg. A társaság cége együttesen akként jegyeztetik, hogy a társaság írott, előnyomott vagy nyomtatott cégszövege alá két — a társaság képviseletével — megbízott cégszerű aláírását együttesen vezeti. A cégjegyzés csak akkor érvényes, ha a cégjegyzők egyike vagy Gáldi Marcel vagy Gazda Károly, másika pedig vagy Létay Lajos vagy Ungár Jenő. Sem Gáldi Marcel és Gazda Károly, sem Létay Lajos és Ungár Jenő együttesen a céget jogérvényesen nem jegyezhetik. (1928—20.)</p>

169-172. kép A Calcium Kő- és Agyagipar Rt-re vonatkozó bejegyzések a Magyar Comoassban és a Központi Értesítőben ¹⁸⁷

¹⁸⁷ MAGYAR COMPASS 1927., MAGYAR COMPASS 1928., KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1928. I. 17. Ct. 740/28. 740/13., továbbá KÖZPONTI ÉRTEŚITŐ 1928. IV. 12. Ct. 1254. 1254/1.

2. Debreceni Műkögyár Rt.

- Működés:** 1922-1945. között
- Egyéb információ:** A cég telephelye debrecenben a Fürdő utca 2. szám alatt volt
A Tóth és Sebestyén Rt. téglagyára 1923-ban szerezte meg a Debreceni Műkögyár Rt-t

Reményik Károly 1927-től a Debreceni Műkögyár Rt. igazgatósági tagja is volt, amellet, hogy a Tóth és Sebestén Rt. igazgatóságában is jelen volt. 1939. január 1-én a „Tóth és Sebestyén Rt.”-t beolvastották a „Debreceni Műkögyár Rt.”-be.

Debreceni Műkögyár Részvénytársaság. Debreczen.

Debreczeni kir. tvszk 1922. VII. 8. Ct 859/8. 859/2. — A 3. rovatba bejegyzett új cégszöveg, továbbá az 1922. évi június hó 15. napján tartott rendes közgyűlés által elhatározott alapszabálmódosítás bejegyeztetik. Ezen módosított alapszabályok szerint a korábbi alapszabályok 1., 2. és 3. §-ai módosítottak, mely által a cégjegyzékbe bejegyzett tételek annyiban szenvednek változást, hogy 1. a társaság cége: Debreczeni Műkögyár Részvénytársaság, 2. a társaság célja: a már bejegyzeteken kívül kőfaragó munkák elvállalása, továbbá műkönek és műköből készült iparcikkeknek, sirköveknek gyári előállítás, adás-vétele és forgalomba hozatala, 3. a társaság alaptőkéje 3.000.000 azaz hárommillió korona, mely 6000 darab előmutatóra szóló 500 korona névértékű részvényből áll. — Az eddigi Debreczeni asztalosárugyár részvénytársaság cégszöveg megszűnése bejegyeztetik. (Lásd 1919. évi. 4.) (1922—33.)

899. Debreczen. — DEBRECENI MŰKÖGYÁR RT. — (1918—) — TIF.: 10—93. — Táv.-c.: Műkögyár. — (Előbbi cége: Debreceni asztalosárugyár rt.) — Tóth és Sebestyén rt. Debreczen alapítása. — Alaptőke: 80.000 P — 8.000 drb 10 P-s részvényben. — (Alakult 300.000 K tőkével, 1922-ben 3.000.000 K-ra, 1923 márciusban 10.000.000 K-ra, 1924 május 31-én 50.000.000 K-ra emelve. 1926 ápr. 30-án a felértékelésnél (12 ½ : 1) 80.000 P-ben megállapítva.) — Igazgatóság: Reményik Károly, Sebestyén Dávid, Sebestyén Lajos (vezérigazg.), dr. Nyiri Ernő. Felügyelő-bizottság: Sebestyén József, Horváth Adolf, Belus József.

900. Debreczen. — BALOG DÁVID FAKERESKEDELMI RT. — (1923—) — Külsővásártér 14. — Alaptőke: 60.000 P — 1.000 drb 60 P-s részvényben. — (Alakult 50.000.000 K-val, 1926 máj. 2-án a felértékelésnél 60.000 P-ben megállapítva.) — Igazgatóság: özv. Garai Miksáné, Balog László, Balog Gábor, Grosz Sándor. — Közgy.: 1926 máj. 2.

173-174. kép A Debreceni Műkögyár Rt-re vonatkozó bejegyzések a Központi Értesítő, és a Magyar Compass hasábjain¹⁸⁸

¹⁸⁸ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1922. VII. 8. Ct. 859/8. 859/2., illetve MAGYAR COMPASS 1927.

702. Debrecen. — Debreceni műkőgyár rt. — (1918.) — Fűrdő-u. 2. — Tlf. : 10-93. — Táv.-c. : Műkőgyár. — (Előbbi cége : Debreceni asztalosárugyár rt.) — Tóth és Sebestyén rt. Debrecen alapítása. — Alaptőke: 190.000 P — 19.000 drb 10 P-s részvényben. — (Alakult 300.000 K tőkével, 1922-ben 3 m K-ra, 1923 márc.-ban 10 m K-ra, 1924 május 31-én 50 m K-ra emelve. 1926 ápr. 30-án a felértékelésnél (12 ½ : 1) 80.000 P-ben megállapítva. 1927 május 4-én 10.000 drb új rv.-nyel 180.000 P-re emelve, 1928 ápr. 4-én magába olvasztotta az Erdélyi tűzifa és behozatali rt.-ot Debrecen, mely alkalomból 1.000 drb 10 P-s rv.-nyel (1 : 1) az alaptőkét 190.000 P-re emelte.) — Igazgatóság : Berger József, dr. Radó Rezső, Balthazár Rezső, Remenyik Károly, sz. Sebestyén Dávid, sz. Sebestyén Lajos (vezérigazg.), dr. Nyiri Ernő. Felügyelő-bizottság : Schwarcz Árpád, Surgoth Jenő, Horváth Adolf, Belus József. Ügyv.-igazgató : Láng Ernő. Cégvezetők : Kelen Ernő, Dobos Erzsébet.

652. Debrecen. — Debreceni műkőgyár rt.¹⁾ — (1918.) — Fűrdő-u. 2. — Tlf. : 10-93. — Táv.-c. : Műkőgyár. — (Előbbi cége : Debreceni asztalosárugyár rt.) — Pstkp. ch.-sz. : 1.030. — 180 munkás. — Alaptőke: 190.000 P — 19.000 drb 10 P-s részvényben. — (Alakult 300.000 K tőkével, 1922-ben 3 m K-ra, 1923 márc.-ban 10 m K-ra, 1924 május 31-én 50 m K-ra emelve. 1926 ápr. 30-án a felértékelésnél (12 ½ : 1) 80.000 P-ben megállapítva. 1927 május 4-én 10.000 drb új rv.-nyel 180.000 P-re emelve, 1928 ápr. 4-én magába olvasztotta az Erdélyi tűzifa és behozatali rt.-ot Debrecen, mely alkalomból 1.000 drb 10 P-s rv.-nyel (1 : 1) az alaptőkét 190.000 P-re emelte.) — Oszt. 1928-ra P : 8-50. — Igazgatóság : dr. Balthazár Dezső, székelyhidasi Sebestyén Lajos, székelyhidasi Sebestyén Dávid, Remenyik Károly, dr. Nyiri Ernő, dr. Radó Rezső, Berger József. Felügyelő-bizottság : Schwarcz Árpád, Surgoth Jenő, László Gyula, Betegh Tamás. — Vezérigazgató : Sebestyén Lajos. Jogtanácsos : dr. Sebestyén Lipót. Ügyv.-igazgató : Láng Ernő. Cégvezetők : Kelen Ernő, Schwarcz Árpád, Dobos Erzsébet. Pénztárnok : Dobos Erzsébet. — Közgy. : 1929 febr. 27.

Vagyron 1928 dec. 31. : Pénztár 36.050. Gyárépületek 73.928. Felszerelés 78.174. Anyag és készáru 338.956. Adósok 133.770. — Teher : Részvénytőke 190.000. Tartalékok 32.981. Elfogadványok 319.999. Hitelezők 95.979. Osztalék 600. Köicsőnzásbiztosíték 123. Nyereség 21.196. Összesen P : 660.878.

Debreceni Műkőgyár Rt. — Telefonszám : 10—93. Postatpcseksz. száma : 1030. — Igazgatósági tagok : székelyhidasi Sebestyén Lajos (vezérigazgató), dr. Radó Rezső, lovag Kolmann Árpád, dr. vitéz nemes Juhász Jenő. Cégvezetők : Salgó Árpád, Dobos Erzsébet. Jogtanácsos : dr. Sebestyén Lipót. — Felügyelőbizottsági tagok : báró Bánffy Zoltán, Reők István, dr. székelyhidasi Sebestyén József.

Alaptőke : 95.000 pengő, mely 9500 drb 10 pengő névértékű részvényre oszlik. — 1927 május 4-én az eddigi 80.000 pengő alaptőkét, 10.000 drb új 10 pengő névértékű részvény kibocsátásával 190.000 pengőre emelték fel. 1928 április 4-én az Erdélyi Tűzifabehozatali Rt. beolvasztásával kapcsolatban az alaptőkét 190.000 pengőre emelték, 1000 drb új 10 pengő névértékű részvény kibocsátása által, mely részvényeket az Erdélyi Tűzifabehozatali Rt. 1000 drb 10 pengős részvényeinek kicsérésére fordították. 1934 április 28-án az alaptőkét 95.000 pengőre szállították le. Javasolva az alaptőkének 305.000 pengőre való felemelése.

Gyártelep : Fűrdő-utca 2. — Űzletköre : mozaik- és cementlapgyártás, épületműkő és sírkőgyártás, betonárúk gyártása, épületanyagkereskedés. — 1928 április 4-én magábaolvasztotta az Erdélyi Tűzifabehozatali Rt.-ot. — 1939 április 21-én magábaolvasztotta a Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalatot. — Utolsó rendes közgyűlés : 1939 április 21-én.

456. DEBRECEN. Debreceni műkőgyár rt. (1918.-) Fűrdő-u. 2. Tlf. : 10-93. Táv. c. : Műkőgyár. (Előbbi cége : Debreceni asztalosárugyár rt.) Pstkp. cs. sz. : 1.030. Munkás 180. ALAPTŐKE: 95.000 P, 9.500 drb 100 P-s részvényben. (Alakult 300.000 K tőkével, 1922-ben 3 m K-ra, 1923 márc.-ban 10 m K-ra, 1924 máj. 31-én 50 m K-ra emelve. 1926 ápr. 30-án a felértékelésnél (12 ½ : 1) 80.000 P-ben megállapítva. 1927 máj. 4-én 10.000 drb új rv.-nyel 180.000 P-re emelve, 1928 ápr. 4-én magába olvasztotta az Erdélyi tűzifa és behozatali rt.-ot Debrecen, mely alkalomból 1.000 drb 10 P-s rv.-nyel (1 : 1) az alaptőkét 190.000 P-re emelte. 1934 ápr. 28-án a rv. 5 P-re való lebélyegzésével és (20 : 1) 100 P-re való összevonása által 95.000 P-re leszállítva.) IGAZGATÓSÁG: székelyhidasi Sebestyén Lajos, dr. Nyiri Ernő, dr. Radó Rezső, Berger József. FELÜGYELŐBIZOTTSÁG: Salgó Árpád, László Gyula, Mírgay László. VEZÉRIGAZGATÓ: Sebestyén Lajos. Ügyv.-igazgató: Berger József. Jogtanácsos: dr. Sebestyén Lipót. Cégvezetők: Salgó Árpád, Dobos Erzsébet.

175-178. kép A Debreceni Műkőgyár Rt-re vonatkozó tovább bejegyzések a Magyar Compass hasábjain ¹⁸⁹

¹⁸⁹ MAGYAR COMPASS 1928. Megjegyzés: A középső két kép forrása: MAGYAR COMPASS 1929., továbbá MAGYAR COMPASS 1939.

Debreceni Műkögyár Rt. Fűrdő-utca 2. — *Telefonszám:* 10—93. *Postap-cseleksz. száma:* 1030. — **Igazgatósági tagok:** székelyhidasi Sebestyén Lajos (vezérigazgató), dr. Radó Rezső, lovag Kolmann Árpád, dr. vitéz nemes Juhász Jenő, Barabás Ede. **Cégvezetők:** Salgó Árpád, Dobos Erzsébet. **Jogtanácsos:** dr. Sebestyén Lipót. — **Felügyelőbizottsági tagok:** báró Bánffy Zoltán, Reök István, dr. székelyhidasi Sebestyén József.

Alaptőke: 305,000 pengő, mely 3050 drb 100 pengő névértékű részvényre oszlik. — 1927 május 4-én az eddigi 80,000 pengő alaptőkét, 10,000 drb új 10 pengő névértékű részvény kibocsátásával 180,000 pengőre emelték fel. 1928 április 4-én az Erdélyi Tűzifabehozatali Rt. beolvastásával kapcsolatban az alaptőkét 190,000 pengőre emelték, 1000 drb új 10 pengő névértékű részvény kibocsátása által, mely részvényeket az Erdélyi Tűzifabehozatali Rt. 1000 drb 10 pengős részvényeinek kicserélésére fordították. 1934 április 28-án az alaptőkét 95,000 pengőre szállították le. 1939 április 21-én a 95,000 pengő alaptőkét 305,000 pengőre emelték fel, melyből 1400 drb egész részvényt és 2000 drb hányadrészvényt a beolvadó Tóth és Sebestyén Rt. 10,000 drb 15 pengő névértékű részvényeinek kicserélésére fordították és az ezenfelüli 600 drb egész részvényt szabad kézből névértéken jegyzésre bocsátották.

Gyártelep: Fűrdő-utca 2. — **Üzletköre:** mozaik- és cementlapgyártás, építletműkö és sirkőgyártás, betonárúk gyártása, építletanyagkereskedés. — 1928 április 4-én magábaolvastotta az Erdélyi Tűzifabehozatali Rt.-ot. — 1939 január 1-i hatállyal magábaolvastotta a Tóth és Sebestyén Rt. Építkezési Vállalatot. —

Debreceni Műkögyár Részvénytársaság.

Főtelep: Debrecen.

Debreceni tvszk 1945. IV. 6. Ct 859/63. 859/27. — székelyhidasi Sebestyén Lajosné szül. Leuchtag Gabriella, Sebestyén András, dr. Harsányi Imre, Vizsolyi Zoltán és Salgó Árpád igazgatósági tagok e minősége és cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — Dr. Radó Rezső, Barabás Ede és vitéz dr. nemes Juhász Jenő igazgatósági tagok e minősége és cégjegyzési jogosultsága megszűnt. (V. kötet, 148. lap.) (1945—2.)

Debreceni Műkögyár Részvénytársaság.

Főtelep: Debrecen.

Debreceni tvszk 1945. VI. 11. Ct 859/64. 859/28. — Dobos Erzsébet cégvezető e minősége és per procura toldattal való cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — Dobos Erzsébet igazgatósági tag e minősége és cégjegyzési jogosultsága megszűnt. (Lásd a fennebbi cégbejegyzés közzétételét.) (V. kötet, 148. lap.) (1945—2.)

179-181. kép A Debreceni Műkögyár Rt-re vonatkozó tovább bejegyzések a Magyar Compass és a Központi Értesítő hasábjain ¹⁹⁰

¹⁹⁰ MAGYAR COMPASS 1941. továbbá KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1945. IV. 6. Ct. 859/63. 859/27., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1945. VI. 11. Ct. 859/64. 859/28.

3. Debreceni tégláértékesítő Kft.

- Működés:** 1938-1947. között
- Egyéb információ:** Telephelye Debrecenben, Ferenc József út 16. számnál volt Bisothka István 1947-ben az egyedüli élő, illetve itt élő részvényesként a cég felszámolását és törlését kérte ¹⁹¹

Debreceni Tégláértékesítő kft. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1938. II. 1. Ct 1429. 1429/1. — Ezen korlátolt felelősségű társaság az 1938. évi január hó 31. napján kelt társasági szerződés szerint keletkezett. Székhelye: Debrecen, Ferenc József-út 16. sz. A vállalat tárgya: mindenemű téglá és cserép vétele és eladása, debreceni téglagyárak termelésének értékesítése, az ezzel kapcsolatos összes teendők lebonyolítása, téglagyárak bérbevétele, megvétele, üzemben tartása. Tartama: határozatlan idő. Törzstőkéje: 12.000, azaz Tizenkettőezer pengő. A taggyűlés jogosult arra, hogy a tagokra pótbefizetést vessen ki. A pótbefizetéseket a törzsbetétek arányában kell teljesíteni és nem haladhatja meg a törzsbetétek összegét. A pótbefizetéseket, amennyiben azok a törzstőkében szenvedett veszteségek pótlására nem szükségesek, a tagoknak vissza lehet fizetni. Ügyvezetői: Serly Gusztáv téglagyári igazgató, — Ferenc József-út 70. sz. —, székelyhidasi Sebestyén Lajos vállalati igazgató — Fürdő-u. 2. sz. —, Fischer Jenő bankigazgató — Ferenc József-út 16. sz. — és Ritter Sándor téglagyári igazgató — Ferenc József-út 43. sz. a. — debreceni lakosok, kik közül ketten az ügyvitelt és a társaság képviselését együttesen gyakorolják. Az ügyvezetők jogosultak cégvezetőt is kirendelni. A cégjegyzés úgy történik, hogy a társaság előírt, vagy előnyomott cégéhez bármelyik két ügyvezető, vagy egy ügyvezető és egy cégvezető — ez utóbbi „pp.” toldattal — aláírásukat csatolják. (VII. kötet, 217. lap.) (1938—9.)

182. kép A Debreceni tégláértékesítő Kft-re vonatkozó írás a Központi Értesítő hasábjain ¹⁹²

¹⁹¹ KÖVENDY KATALIN 2013: 90.

¹⁹² KÖZPONTI ÉRTESSÍTŐ 1938. II. 1. Ct. 1429. 1429/1.

Debreceni Tégláértékesítő kft. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1939. X. 12. Ct 1429/4—5. 1429/2. — ifj. Serly Gusztáv okl. vegyész-mérnök, téglagyári igazgató (Ferencz József-út 70. sz.) és Torma Lajos bankigazgató (Ferencz József-út 16. sz.) debreceni lakos ügyvezetők e minősége és cégjegyzési jogosultsága, továbbá az 1939. évi szeptember hó 15. napján tartott taggyűlés által a társasági szerződés 6. és 7. pontjainak elhatározott megváltoztatása bejegyeztetik. — Fischer Jenő ügyvezető e minősége és cégjegyzési jogosultsága megszűnt. (Lásd 1938. évf. 9.) (VII. kötet, 217. lap.) (1940—4.)

Debreceni Tégláértékesítő kft. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1941. I. 20. Ct 1429/7. 1429/3. — Az 1940. évi december hó 27. napján tartott taggyűlés által a társasági szerződés 10. pontjának elhatározott megváltoztatása bejegyeztetik. — Ritter Sándor ügyvezető e minősége és cégjegyzési jogosultsága megszűnt. (Lásd 1940. évf. 4.) (VII. kötet, 217. lap.) (1941—13.)

Debreceni Tégláértékesítő kft. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1942. I. 26. Ct 1429/9. 1429/4. — Bisothka István debreceni (Vár-utca 7. sz. a.) lakos ügyvezető és Papp Géza cégvezető e minősége és cégjegyzési jogosultsága, továbbá az 1941. évi december hó 19. napján tartott taggyűlés által a társasági szerződés 6. és 7. pontjainak elhatározott megváltoztatása bejegyeztetik. — Torma Lajos ügyvezető e minősége és cégjegyzési jogosultsága megszűnt. (Lásd 1941. évf. 13.) (VII. kötet, 217. lap.) (1942—14.)

506. DEBRECEN. Debreceni tégláértékesítő kft. (1938-) Ferenc József-út 70. Tlf.: 14-12. Törzstőke: 12.000 P. Ügyvezetők: Serly Gusztáv, Székelyhidasi Sebestyén Lajos, Bisothka István, ifj. Serly Gusztáv, Ritter Sándor. Cégvezető: Papp Géza. Cégjegyzés kollektív.

183-186. kép A Debreceni tégláértékesítő Kft-re vonatkozó további írások a Központi Értesítőben, és a Magyar Ciompass hasábjain ¹⁹³

¹⁹³ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1939. X. 12. Ct. 1429/4-5. 1429/2., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1941. I. 20. Ct. 1429/7. 1429/3., továbbá KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1942. I. 26. Ct. 1429/9. 1429/4., valamint MAGYAR COMPASS 1942.

Debreceni Téглаértékesítő kft. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1943. I. 21. Ct 1429/11. 1429/5. — Az 1942. évi szeptember hó 16. napján tartott taggyűlés azon határozata, mely szerint a Debreceni Téглаértékesítő kft.-nak a kereskedelmi társas cégek jegyzékének VII. kötet 212. lapján bejegyzett Hajduszoboszlói Téглаgyár kft. debreceni bej. céggel való egyesülése határozatott el akként, hogy a Hajduszoboszlói Téглаgyár kft. 1942. évi szeptember hó 16. napjától kezdődő hatállyal minden vagyonával és terhével beolvadt a Debreceni Téглаértékesítő kft.-ba, továbbá, hogy a most nevezett kft. eddigi 12.000 pengő törzstőkéjét 22.000 pengőre emelte fel, végül, hogy a társasági szerződés 7. pontja módosított, — bejegyeztetik. — Ezen módosított társasági szerződés szerint: A társaság törzstőkéje 22.000, azaz Huszonkettőezer pengő. (Lásd 1942. évf. 14.) (VII. kötet, 217. lap.) (1943—10.)

Debreceni téглаértékesítő kft. felszámolás alatt. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1943. XII. 31. Ct 1429/15. 1429/6. — Az 1943. évi december hó 6. napján tartott taggyűlés által elhatározott felszámolás, ennek folytán a 3. rovatba írt új cégszöveg, valamint Bisothka István, Sebestyén Lajos, Serly Gusztáv és ifj. Serly Gusztáv felszámolók e minősége és cégjegyzési jogosultsága, kik a céget ketten együttesen jegyzik, bejegyeztetik. — Az eddigi: Debreceni Téглаértékesítő kft. cégszöveg, valamint a bejegyezve lévő összes ügyvezetők és cégjegyzésre jogosítottak e minősége és cégjegyzési jogosultsága megszűnt. (Lásd 1943. évf. 10.) (VII. kötet, 217. lap.) (1944—6.)

187-188. kép A Debreceni téглаértékesítő Kft-re vonatkozó írások ismételtlen a Központi Értesítő hasábjain¹⁹⁴

¹⁹⁴ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1943. I. 21. Ct. 1429/11. 1429/5., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1943. XII. 31. Ct. 1429/15. 1429/6.

Debreceni Téглаértékesítő kft. felszámolás alatt. Debrecen.

Debreceni kir. tvszk 1944. V. 12. Ct 1429/17. 1429/7. — Sebestyén Lajos felszámoló e minősége és cégjegyzési jogosultsága megszűnt. (Lásd 1944. évf. 9.) (VII. kötet, 217. lap.) (1944—23.)

Debreceni Téглаértékesítő kft. felszámolás alatt. Debrecen.

Debreceni tvszk 1947. IV. 23. Ct 1429/18. 1429/8. — Ezen cég megszűnése — a felszámolás befejezése folytán — bejegyeztetik. — (VII. kötet, 217. lap.) (1947—23.)

189-190. kép A Debreceni téглаértékesítő Kft-re vonatkozó írások a Központi Értesítőben ¹⁹⁵

4. Hajdúszoboszlói téglagyár Kft.

- Működés:** 1937-1943. között
- Tulajdonos(ok):** Sebestyén Lajos és Ritter Sándor
- Egyéb információ:** Bár a cég főtelephelye nem a cíviavárosban volt, debreceni érdekeltségű tulajdonosi köre miatt mégis fontos megemlíteni azt 1942.: Az üzem irodája Debrecenben a Ferenc József út 43. szám alatt volt
- 1942.: Törzstőkéje 10.000 Pengő

¹⁹⁵ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1944. V. 12. Ct. 1429/17. 1429/7., illetve KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1947. IV. 23. Ct. 1429/18. 1429/8.

Sebestyén Lajos és Ritter Sándor, mint a Hortobágy Téglagyár Rt. igazgatója 1937. április 23-án közösen bérelték ki a hajdúszoboszlói Bohn féle téglagyárat, s erre alapozva hívták életre a Hajdúszoboszlói Téglagyár Kft-t, amibe aztán bevonták a debreceni téglagyárak által létrehozott kartell minden egyes tagját, mivel az ő üzemeik is ehhez a társasághoz tartoztak Így tehát ez a cég is igen hamar beolvadt a Debreceni Tégláértékesítő Kft-be.¹⁹⁶

Hajdúszoboszlói Téglagyár kft. Debrecen, Ferenc József út 43. sz.

Debreceni kir. tvszk 1939. X. 12. Ct 1423/8-9. 1423/3. — Serly Gusztáv téglagyári vezérigazgató, Ferenc József-út 70., sz. ifj. Serly Gusztáv okl. vegyészmérnök, téglagyári igazgató, Ferenc József-út 70. sz. és Torma Lajos bankigazgató, Ferenc József-út 16. sz. a. debreceni lakos ügyvezetők e minősége és cégjegyzési jogosultsága, továbbá az 1939. évi szeptember hó 15. napján tartott taggyűlés által a társasági szerződés 6., 7. és 11. pontjának elhatározott megváltoztatása bejegyeztetik. (Lásd 1938. évf. 38.) (VII. kötet, 212. lap.) (1940—23.)

Hajdúszoboszlói Téglagyár kft. Debrecen, Ferenc József út 43. sz.

Debreceni kir. tvszk 1940. IV. 6. Ct 1423/13. 1423/4. — A 3. alszámú bejegyzés pótlásaként az, hogy az ügyvitel és a társaság képviseletét bármely két ügyvezető együttesen gyakorolja, az ügyvezetők együttesen jogosultak cégvezetőt is kirendelni, továbbá az 1940. évi március hó 25. napján tartott taggyűlés által a társasági szerződés 12. pontjának elhatározott megváltoztatása bejegyeztetik. Ezen változtatás szerint a társaság cégjegyzése olyképen történik, hogy a társaság előírt, vagy előnyomott cégéhez bármelyik két ügyvezető vagy egy ügyvezető és egy cégvezető — utóbbi per procura toldattal — aláírásaikat csatolják. (Lásd a fennebbi cégbejegyzés közzétételét.) (VII. kötet, 212. lap.) (1940—23.)

507. DEBRECEN. Hajdúszoboszlói téglagyár kft. (1937—1946.) Ferenc József-ut 43. Törzstőke: 10.000 P. Ügyvezetők: Serly Gusztáv, Ifj. Serly Gusztáv, Bisothka Lajos, Sebestyén Lajos, A céget jegyzi két ügyv., vagy egy, egy cégv.-vel.

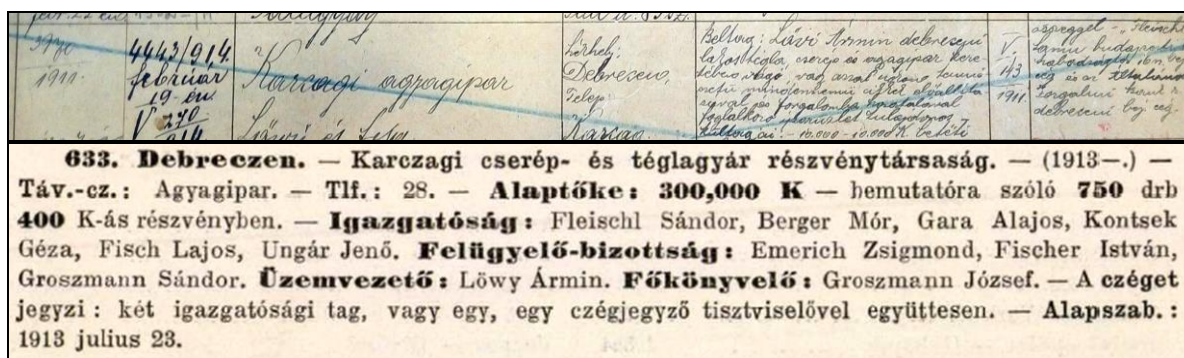
191-193. kép A Hajdúszoboszlói téglagyárra vonatkozó írások a Központi Értesítőben¹⁹⁷

¹⁹⁶ MAGYAR COMPASS 1942: 656.

¹⁹⁷ KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1939. X. 12. Ct. 1423/8-9., továbbá KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ 1940. IV. 6. Ct. 1423/13. 1423/4., illetve MAGYAR COMPASS 1942.

5. Karcagi cserép- és téglagyár

- Működés:** 1911-1923. között
Tulajdonos(ok): Löwy Ármin és társa
Egyéb információ: A cég fő telephelye ugyan nem a civisvárosban volt, azonban Debrecenben is volt irodája a Piac utca 32. szám alatt

194-195. kép A Karcagi cserép- és téglagyárra vonatkozó bejegyzések az Iparosok és kereskedők nyilvántartásában és a Magyar Compassban ¹⁹⁸

6. Klein József és Veisz Jenő betoncserépgyár

- Helyszín:** ???
Működés: 1906-1907. között
Tulajdonos(ok): Klein József, Veisz Jenő
Egyéb információ: Jelen pillanatig a téglagyár helyét nem sikerült beazonosítani. ¹⁹⁹

7. Molnár Albert téglagyár

- Működés:** 1916.
Tulajdonos(ok): Molnár Albert

¹⁹⁸ MNL. HBML. IX. 701/e., illetve MAGYAR COMPASS 1915.

¹⁹⁹ KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER 2015: 58-59.

Egyéb információ: Molnár Albert Debrecenben a Hajó utca 2. szám alatt lakott és mivel a neve más iratokban nem fellelhető ezért valószínű, hogy téglagyára nem a cívisvárosban volt.

6	Bodnár József	asztalos	" 8	20 -	1 -	
7	Molnár Albert	téglagyáros	Hajó 2	313	75	1570
8	László Lajos	kőnyújtó	" 7	60 -	3 -	

196. kép Molnár Albert téglagyárosra utaló bejegyzés Magyarország címtárában ²⁰⁰

8. Szentkirályi Tivadar

Működés: 1924.

Helyszín: Bellegelő utca

Egyéb információ: Mivel Szentkirályi Tivadar a Debreceni Góztéglagyár Rt. igazgatósági tanácsának tagja volt, ezért nem volt indokolt, hogy külön vállalkozású téglagyára legyen, hiszen saját célra bármikor anyagraon be tudta szerezni. A hivatkozott írás, feltehetően téves adat lehet, amely csak egyszer szerepelt a téglagyárak említése során. ²⁰¹

Téglagyárak Ziegeleien	
*Alföldi tégl- és cserépgyár	Eisenberger, Grósz és Bermann, Bellegelő u. 458.
*Balogh és Vértessy.	
*Debreceni góztéglagyár részvénytársaság.	Balmazújvárosi u. 5.
*Debrecen szabad királyi város tégl- és cserépgyára,	Bellegelő u. 514.
*Első debreceni mészhomokkő-téglagyár részvénytársaság.	
*Hortobágy téglagyár,	Szent Anna u. 9.
Klein Sámuel,	Kishegyesi ut 485.
*Kondorosi mészhomokkő-téglagyár	Schneider és Dávid.
*Sesztina Jenő téglagyára,	Külső vásártér 3.
Üzv. Szabó Józsefné,	nyulas. Szentkirályi Tivadar, Bellegelő u.
*Vulkán-téglagyár,	Piac u. 16.

197. kép Szentkirályi Tivadar téglagyására utaló írás ²⁰²

²⁰⁰ MNL. HBML. IX. 701/e.

²⁰¹ MAGYARORSZÁG CÍMTÁRA 1924: 701.

²⁰² SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

9. Tóth Kálmán és társa téglagyár ²⁰³

Működés: 1893-1904. között

Tulajdonos(ok): Tóth Kálmán – Tóth Béla építész öccse

A gyártelep és a raktár a Boldog kert elején, a vaspályaudvar és csolnakázó tó szomszédságában volt. A ránk maradt források Balogh Mihály féle kályhagyárnak is emlegették, azonban tudjuk, hogy a cég 1893-ban már bizonyára működött, amit Tóth Kálmán építész alapított, ahol majolikatárgyak illetve egyéb díszmunkák előállításával is foglalkoztak. Később 1904-1907. között itt működött Killer Ede bútorgyára is. ²⁰⁴

V an szerencsém a

„debreczeni első terrakotta-, majolika- és kályhagyár”

készítményeit u m. : égetett anyag épületi díszítményeket (terrakotta), díszedényeket (majolika), tűzálló anyagból készült közönséges edényeket, valamint nagyválasztéku ó-német-, svéd-, díszes porcellán-, cserép- és majolika-kályhákat, kandallókat, fürdőkád és falburkoló fayence lemezeket, agyagcsöveket és mindennemű szobrászati czikkeket, jutányos áron és jótállás mellett a n. é. közönség becses figyelmébe ajánlani.

Ezen új gyár készítményei, melyek mind hazai és külföldi legjobb minőségű anyagok felhasználásával, kellő szakerők alkalmazásával állítatnak elő, szépség és jóság tekintetében a legjobb hírű gyárak készítményeivel a versenyt kiállják. — Olcsóság tekintetében pedig felülmulhatatlanok.

Bármely különleges tárgyak rajz vagy fénykép után előállítatnak. A gyár a legnagyobb megrendelésnek is eleget képes tenni.

Gyártelep és raktár : a Boldog-kert elején, a vaspályaudvar és csolnakázó tó szomszédságában; a hol a tárgyak megtekinthetők és megrendelhetők. **Telefon szám 187.**

Belső iroda : Szent Anna-utcza 2524-dik sz. a. **Telefon szám 188.**

Tisztelettel

Tóth Kálmán
építész-mérnök.

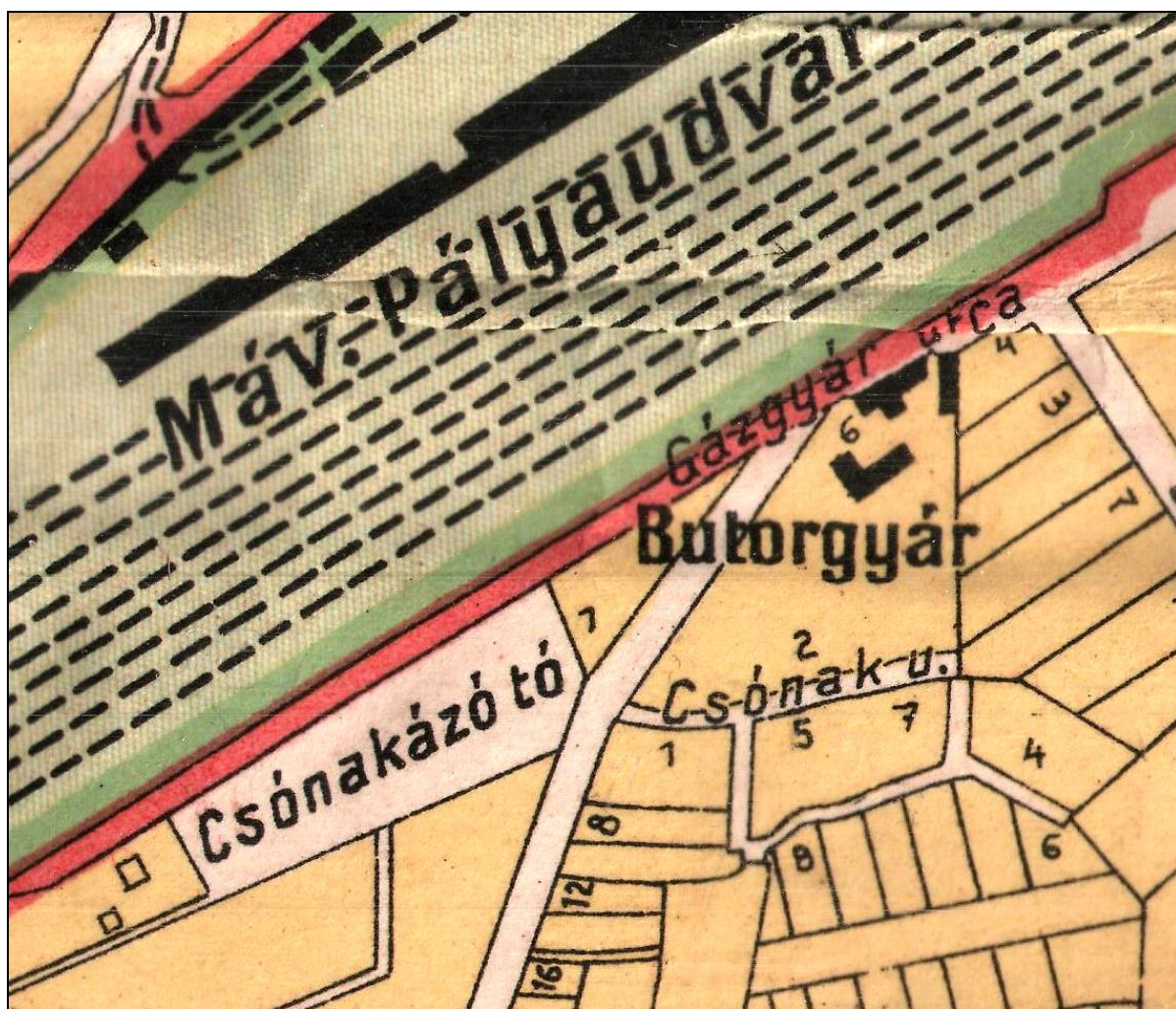
(3 - ?)

198. kép A Debreczeni első terrakotta-, majolika és kályhagyár reklámhirdetése 1895-ből ²⁰⁵

²⁰³ KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER 2015: 58-59.

²⁰⁴ A DEBRECZENI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA JELENTÉSE 1894: 93-94.

²⁰⁵ DEBRECEN NAGYVÁRADI ÉRTESÍTŐ 1895. X. 13.

199. kép Az üzem területe egy 1925-ös debreceni térképen ²⁰⁶

²⁰⁶ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR

Forrásjegyzék

BÜNTETŐ JOG TÁRA

- 1896 *Büntető Jog Tára – Polgári Törvénykezés. XIX. szám. 1896. VIII. 6. XXXII. kötet 1-24. 1896. április-szeptember*

DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS POLGÁRMESTERI HIVATALA FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR

- 1925 *Debrecen város térképe*
- 2020 *Debrecen város térképe – Kiegészítve a téglagyárak területi megoszlásának feltüntetésével. (A szerző saját szerkesztése)*

FAMILYSEARCH

- 1835 *Somogyi Karolina halála. (1835. IV. 26.)* <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS6Z-V9JJ-3?i=348&cat=157468> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XII. 2.
- 1866 *Hercz Rozália halála (1866. V. 23.)* <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS6H-1HJV?i=554&cat=157468> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XII. 2.
- 1868 *Somogyi Gábor cserépgyára.* <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS8H-39MS-T?i=583&cat=132393> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XII. 2.
- 1885 *Somogyi Gábor halála (1885. IX. 25.)* <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS6C-23MJ-F?i=403&cat=157468> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XII. 2.

HABSBURG BIRODALOM KATONAI FELMÉRÉSEINEK TÉRKÉPEI

- 1783 *Debrecen.* <https://mapire.eu/hu/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=163%2C165&bbox=2338470.5927503104%2C6006254.068942909%2C2483930.2575770007%2C6052116.285914014> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XII. 1.

- 1864 *Debrecen.* <https://mapire.eu/hu/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=158%2C164&bbox=2338470.5927503104%2C6006254.068942909%2C2483930.2575770007%2C6052116.285914014> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XII. 1.
- 1884 *Debrecen.* <https://mapire.eu/hu/map/europe-19century-thirdsurvey/?layers=160%2C166&bbox=2338470.5927503104%2C6006254.068942909%2C2483930.2575770007%2C6052116.285914014> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XII. 1.

KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ

- 1876-1948 *Kiadja a Földművelés- Ipar- és Kereskedelmi M. Kir. Minisztérium – és jogutódjai*

MAGYAR COMPASS

- 1875-1944 *Pénzügyi és közgazdászati évkönyv.*

MAGYAR KIRÁLYSÁG KATONAI TÉRKÉPE

- 1941 *Debrecen.* <https://mapire.eu/hu/map/hungary1941/?layers=29&bbox=2338470.5927503104%2C6006254.068942909%2C2483930.2575770007%2C6052116.285914014> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XII. 1.

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR HAJDÚ-BIHAR MEGYEI LEVÉLTÁRA

- 1872 *Debrecen Kataszteri térképe.* Leltári szám: MNL. HBML. DvK. 1.
- 1876-1940 *Iparosok és kereskedők nyilvántartása.* Leltári szám: MNL. HBML. IX. 701/e.
- 1909 *A téglavetők debrecen külterületein történő huzamosabb ideig való kintélésére vonatkozó tiltásának feloldása.* Jelzet: 16/1909. Bizottsági Közgyűlési Határozat Szabályrendelete
- 1931 *Hegedűs Árpád mérnök Alföldi Takarékpénztárnak benyújtott vezetői lemondása.* Leltári szám: MNL. HBML. XI. ATI. 201/b. 3.
- 1932 *Alföldi Takarékpénztár jelentése.* Leltári szám: MNL. HBML. XI. ATI. 201/a. 1-2.

- 1933 *Alföldi Takarékpénztár igazgatósági ülésének jegyzőkönyve.* Leltári szám: MNL. HBML. XI. ATI. 201/a. 1-2.

Irodalomjegyzék

A DEBRECZENI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA JELENTÉSE

- 1890 *A Debreczeni Kereskedelmi és Iparkamara jelentése.* A kamarai kerület kereskedelmi-, ipari-, forgalmi és közlekedési viszonyairól az 1890-es évben. Debrecen.
- 1894 *A Debreczeni Kereskedelmi és Iparkamara jelentése.* A kamarai kerület kereskedelmi-, ipari-, forgalmi és közlekedési viszonyairól az 1894-es évben. Debrecen.

BALOGH FERENC

- 1910 *Somogyi Gábor.* A Debreczeni Képes Kalendárium Ismeretterjesztő és Szépirodalmi része. X. évfolyam 66-74.

BALOGH LÁSZLÓ

- 2020 *Téglától a műköig. Tóth Béla, Tóth István és Sebestyén Lajos munkássága és szerepe a debreceni téglagyártásban.* Debreceni szemle. In: IFJ. BARTA JÁNOS (Szerk.): *Kiadja: A „Debreceni Szemle” Alapítvány.* Debrecen. 26-45.

BALOGH LÁSZLÓ – SZOBOSZLAI SZABOLCS

- 2020 *Téglától a műköig. (Tóth Béla, Tóth István és Sebestyén Lajos munkássága és szerepe a debreceni téglagyártásban.)* Jeles téglák, jeles emlékeink. XIV. In: HERCZIG BÉLA (Szerk.): 57-68.

DEBRECEN CÍMTÁRA

- 1928 *Debrecen címtára. Teljes közigazgatási, ipari, kereskedelmi és egyesületi címtár.* In: MARSCHALKÓ LAJOS – DR. DICZIG ALAJOS (Szerk.): Debrecen.
- 1935 *Debreceni útmutató és címtár.* Közhasznú útmutató és teljes kereskedelmi, ipari, közigazgatási, társadalmi szaccímtár az összes telefonszámokkal egyetemben 1935/36. évre. In: DEBRECENI KEMÉNY LÁSZLÓ (Szerk.): Debrecen.
- 1940 *Debrecen címtára.* In: DEBRECENI KERESKEDŐ TÁRSULAT (Szerk.): Debrecen.

DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOM

- 1903 *Balogh Mihály örökösei téglagyára.* Címtár
- 1911 *Alföldi Téglá- és Cserépgyár Rt.* Címtár
- 1912 *Alföldi téglá- és agyagipar részvénytársaság.* Címtár
- 1913 *Debreceni Gőztéglagyár Rt.* Címtár
- 1914 *Alföldi Téglá- és Cserépgyár Rt.* Címtár
- 1922 *Debreceni Gőztéglagyár Rt.* Címtár
- 1924 *Debreceni Gőztéglagyár Rt.* Címtár

DEBRECENI ÚTMUTATÓ

- 1913 *Debreceni útmutató: rendőrségi zsebkönyv* Szerkesztette: In: OZORY ISTVÁN rendőrkapitány (Szerk.): Debrecen.

DEBRECENI TELEFONKÖNYV

- 1945 *Mezőgazdasági és Ipari Kft.*

DEBRECENI VÉGRENDELETEK GYŰJTEMÉNYE

- 1885 *Somogyi Gábor élete.* 187.

DEBRECENI VÉGRENDELETEK GYŰJTEMÉNYE

- 2018 *Debreceni végrendeletek gyűjteménye.* Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai sorozat 44. kötete.

EGYETÉRTÉS

- 1922 *Klein Sámuel szállodás és felesége Winter Biri Borbála téglagyára.* 1922. április 21.

HONI IPAR

- 1914 *Tóth Reményik és társai címen nagyszabású építési vállalatot jegyezték be Debrecenben.* 1914. V. 15. 21.

JEKELFALUSSY JÓZSEF (Szerk.):

- 1892 *Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke.* Kiadja a Pesti Könyvnyomda Részvény Társaság. Budapest. 1-2435.

KOVÁCS ILONA

- 2011 *Debrecen város telkeinek és házainak 1845. évi összeírása.* (Kézirat.)

KÖVENDY KATALIN

- 2013 *Cívisvárosi Ungváry és Bisothka felmenőim.* Valóság LVI. évfolyam 9. szám. In: IFJ. TÖKÉCZI LÁSZLÓ (Főszerk.): Budapest. 88-99.

KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER

- 2015 *Levéltári kalandozások I. Hajdú Vármegye téglagyártói 1905 és 1940 között.* Jeles téglák, jeles emlékeink IX. In: HERCZIG BÉLA (Szerk.): 58-69.

MAGYAR KŐ- ÉS MÁRVÁNYUJSÁG

- 1911 *Köntösgáti téglagyár Rt.* 1911. VIII. 1. 6.
1911 *Első debreceni mészhomokkő téglagyár.* 1911. IX. 15.

MAGYARORSZÁG CÍMTÁRA

- 1924 *Magyarország Kereskedelmi, Ipari és Mezőgazdasági Címtára*. Kiadja a Rudolf Mosse Magyarországi Képviselő R. T. Budapest.
- 1931 *Magyarország Kereskedelmi, Ipari és Mezőgazdasági Címtára*. Kiadja a Rudolf Mosse Magyarországi Képviselő R. T. Budapest.

SZÜCS ERNŐ

- 1977 *Téglakartell kialakulása és működése Debrecenben (1936-1944)* A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve IV. In: GAZDAG ISTVÁN (Szerk.): Debrecen. 55-85.
- 1979 *Téglagyártás Debrecenben a kapitalizmus korában*. Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1978. In: DANKÓ IMRE (Szerk.): Debrecen. 199-233.

ZELIZY DÁNIEL (Szerk.):

- 1882 *Debreczen Szabad Királyi Város egyetemes leírása*. Debreczen. Nyomatott a város könyvnyomdájában. 1-920.

Képjegyzék

A BALOGH ÉS VÉRTESY CÉG ALAPÍTÁSÁNAK BEJEGYZÉSE

- 1904 Központi Értesítő 1904. I. 5. 174. sz. 357/1.

A BALOGH ÉS VÉRTESY CÉGRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

- 1905 Központi Értesítő 1905. VII. 21. 9441. sz. 357/2.

A BOSCHETTI TÉGLAGYÁR

- 1872 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. DvK. 1.

A BOSCHETTI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRATOK I.

1876 Központi Értesítő 1876. VII. 24.

A BOSCHETTI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRATOK II.

1893 Központi Értesítő 1893. XI. 21. 15108. sz. 762/1.

A BOSCHETTI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRATOK III.

1895 Központi Értesítő 1895. II. 8. 8689. sz. 3665/1.

A BOSCHETTI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRATOK IV.

1905 Központi Értesítő 1905. II. 24. 2019. sz. 762/2.

A CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1923 Központi Értesítő 1923. X. 16. Ct. 740/16. 740/8.

A CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1924 Központi Értesítő 1924. IX. 10. Ct. 740/18.

A CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

1925 Központi Értesítő 1925. IX. 18. ct. 740/22. 740. 10.

A CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS IV.

1926 Központi Értesítő 1926. II. 11. Ct. 740/24/25. 740/11.

A CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS V.

1926 Központi Értesítő 1926. V. 12. Ct. 740/26. 740/12.

A CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS VI.

1927 Magyar Compass

A CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS VII.

1928 Magyar Compass

A CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS VIII.

1928 Központi Értesítő 1928. I. 17. Ct. 740/28. 740/13.

A CALCIUM KŐ- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS IX.

1928 Központi Értesítő 1928. IV. 12. Ct. 1254. 1254/1.

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT. ALAPÍTÓ BEJEGYZÉSE

1907 Központi Értesítő 1907. IV. 26. 7181. sz. 451/1.

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1918 Magyar Compass

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1918 Magyar Compass

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

1921 Központi Értesítő 1921. VI. 11. Ct. 451/20/1921. 451/8.

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS IV.

1925 Központi Értesítő 1925. I. 23. Ct. 451/34., 451/11.

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS V.

1927 Magyar Compass

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS VI.

1928 Magyar Compass

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS VII.

1928 Magyar Compass

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS VIII.

1929 Magyar Compass

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS IX.

1935 Központi Értesítő 1935. V. 17. Ct. 451/48. 451. 14.

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS X.

1937 Központi Értesítő 1937. IV. 20. Ct. 451/50. 451/15.

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS XI.

1943 Magyar Compass

A DEBRECENI GŐZTÉGLAGYÁR TERMÉKE

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

A DEBRECENI MŰKŐGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK I.

1922 Központi Értesítő 1922. VII. 8. Ct. 859/8. 859/2.

A DEBRECENI MŰKŐGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK II.

1927 Magyar Compass

A DEBRECENI MŰKŐGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK III.

1928 Magyar Compass

A DEBRECENI MŰKŐGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK IV.

1929 Magyar Compass

A DEBRECENI MŰKŐGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK V.

1939 Magyar Compass

A DEBRECENI MŰKŐGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK VI.

1941 Magyar Compass

A DEBRECENI MŰKÖGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK VII.

1945 Központi Értesítő 1945. IV. 6. Ct. 859/63. 859/27.

A DEBRECENI MŰKÖGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK VIII.

1945 Központi Értesítő 1945. VI. 11. Ct. 859/64. 859/28.

A DEBRECENI TÉGLAÉRTÉKESÍTŐ KFT-RE VONATKOZÓ ÍRÁS I.

1938 Központi Értesítő 1938. II. 1. Ct. 1429. 1429/1.

A DEBRECENI TÉGLAÉRTÉKESÍTŐ KFT-RE VONATKOZÓ ÍRÁS II.

1939 Központi Értesítő 1939. X. 12. Ct. 1429/4-5. 1429/2.

A DEBRECENI TÉGLAÉRTÉKESÍTŐ KFT-RE VONATKOZÓ ÍRÁS III.

1941 Központi Értesítő 1941. I. 20. Ct. 1429/7. 1429/3.

A DEBRECENI TÉGLAÉRTÉKESÍTŐ KFT-RE VONATKOZÓ ÍRÁS IV.

1942 Központi Értesítő 1942. I. 26. Ct. 1429/9. 1429/4.

A DEBRECENI TÉGLAÉRTÉKESÍTŐ KFT-RE VONATKOZÓ ÍRÁS V.

1943 Magyar Compass

A DEBRECENI TÉGLAÉRTÉKESÍTŐ KFT-RE VONATKOZÓ ÍRÁS VI.

1943 Központi Értesítő 1943. I. 21. Ct. 1429/11. 1429/5.

A DEBRECENI TÉGLAÉRTÉKESÍTŐ KFT-RE VONATKOZÓ ÍRÁS VII.

1943 Központi Értesítő 1943. XII. 31. Ct. 1429/15. 1429/6.

A DEBRECENI TÉGLAÉRTÉKESÍTŐ KFT-RE VONATKOZÓ ÍRÁS VIII.

1944 Központi Értesítő 1944. V. 12. Ct. 1429/17. 1429/7.

A DEBRECENI TÉGLAÉRTÉKESÍTŐ KFT-RE VONATKOZÓ ÍRÁS IX.

1947 Központi Értesítő 1947. IV. 23. Ct. 1429/18. 1429/8.

A DEBRECZENI ELSŐ TERRAKOTTA-, MAJOLIKA ÉS KÁLYHAGYÁR REKLÁMHÍRDETÉSE

1895 Debrecen Nagyváradi Értesítő 1895. X. 13.

A DEBRECZENI ELSŐ TERRAKOTTA-, MAJOLIKA ÉS KÁLYHAGYÁR ÜZEMTERÜLETE

1925 DMJV. PH. Főépítész Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár térképe

A GOLDSTEIN TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ADATOK I.

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

A GOLDSTEIN TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ADATOK II.

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

A HAJDÚSZOBOSZLÓI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ÍRÁSOK I.

1942 Magyar Compass

A HAJDÚSZOBOSZLÓI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ÍRÁSOK II.

1939 Központi Értesítő 1939. X. 12. Ct. 1423/8-9.

A HAJDÚSZOBOSZLÓI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ÍRÁSOK III.

1940 Központi Értesítő 1940. IV. 6. Ct. 1423/13. 1423/4.

A HERSKOVITS FÉLE TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1932 Központi Értesítő 1932. II. 16. Ce 2261/5. 2261/1.,

A HERSKOVITS FÉLE TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1938 Központi Értesítő 1938. IX. 13. Ce. 2261/8. 2261/2.

A HORTOBÁGY TÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1928 Magyar Compass

A HORTOBÁGY TÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1929 Magyar Compass

A HORTOBÁGY TÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

1929 Központi Értesítő 1929. IX. 12. Ct. 848/32. 848/10.

A HORTOBÁGY TÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS IV.

1931 Központi Értesítő 1931. IV. 29. Ct. 848/37. 848/11.

A HORTOBÁGY TÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS V.

1939 Magyar Compass

A HORTOBÁGY TÉGLAGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS VI.

1940 Magyar Compass

A HORVÁTH ÉS BICZÓ FÉLE CÉGRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1898 Központi Értesítő 1898. VIII. 13. 12809. sz. 259/1.

A HORVÁTH ÉS BICZÓ FÉLE CÉGRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1906 Központi Értesítő 1906. IV. 23. 5444. sz. 259/2.

A HORVÁTH ÉS TÓTH FÉLE CÉGRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

1898 Központi Értesítő 1898. VI. 11. 9067. sz. 256/1.

A KARCAGI CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

A KARCAGI CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1915 Magyar Compass

A KLEIN CSALÁD JAVAIRA VONATKOZÓ ÁRVERÉSI HÍRDETMÉNY

1933 Budapesti Közlöny 1933. I. 26.

A KONDOROSI MÉSZHOMOKKŐ GŐZTÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1911 Központi Értesítő 1911. XII. 13. 20671. sz. 668/1.

A KONDOROSI MÉSZHOMOKKŐ GŐZTÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1931 Központi Értesítő 1931. V. 15. Ct. 668/2. 668/2.

A KÖNTÖSGÁTI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ÍRÁS I.

1911 Magyar Kő- és Márványújság 1911. VIII. 1.: 6.

A KÖNTÖSGÁTI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ÍRÁS II.

1915 Magyar Compass

A KÖNTÖSGÁTI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ÍRÁS III.

1917 Központi Értesítő 1917. III. 27. Ct. 646/15., 646/11.

A KÖNTÖSGÁTI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ÍRÁS IV.

1918 Központi Értesítő 1918. IV. 18. Ct. 646/18., 646/12.

A KÖNTÖSGÁTI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ ÍRÁS V.

1918 Magyar Compass

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS IPARI KFT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1936 Központi Értesítő 1936. IV. 27. Ct. 1399/2. 1399/1.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS IPARI KFT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1937 Magyar Compass

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS IPARI KFT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

1947 Központi Értesítő 1947. VI. 16. Ct. 1399/23. 1399/3.

A PÁSZTOR ÉS BALOGH CÉG ALAPÍTÁSÁNAK BEJEGYZÉSE

1903 Központi Értesítő 1903. VI. 24. 10439. sz. 348/1.

A PÁSZTOR ÉS BALOGH CÉG MEGSZŰNÉSE

1904 Központi Értesítő 1904. I. 5. 174. sz. 348/2.

A ROSENBAUM TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK I.

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

A ROSENBAUM TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK II.

1918 Központi Értesítő 1918. V. 26. Ct. 846. 846/1.

A ROSENBAUM TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK II.

1923 Központi Értesítő 1923. VIII. 17. Ct. 846/4. 846/2.

A SZIKGÁTI CSERÉPVETŐ

1872 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. DvK. 1.

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN ÉPÍTÉSZEK, ÉPÍTŐMESTEREK CÉGRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

1922 Központi Értesítő 1922. XI. 24. Ct. 1034. 1034/1.

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN FÉLE TÉGLAGYÁR LIGATÚRÁS PECSÉTTTEL ELLÁTOTT TERMÉKE

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN FÉLE TÉGLAGYÁR ÚJABB PECSÉTTTEL ELLÁTOTT TERMÉKE

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS I.

1925 Központi Értesítő 1925. V. 26. Ct. 1182. 1182/1.

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS II.

1925 Központi Értesítő 1925. VIII. 5. Ct. 1182/3. 1182/2.

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS III.

1925 Központi Értesítő 1925. IX. 1. Ct. 1182/5. 1182/3.

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS IV.

1925 Központi Értesítő 1925. IX. 1. Ct. 1182/5. 1182/3.

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS V.

1926 Központi Értesítő 1926. VIII. 25. Ct. 1182/7. 1182/4.

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS VI.

1927 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS VII.

1928 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS VIII.

1928 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS IX.

1929 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS X.

1930 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS XI.

1930 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS XII.

1933 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS XIII.

1934 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS XIV.

1937 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS XV.

1937 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS XVI.

1937 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS XVII.

1937 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN RT-RE VONATKOZÓ TOVÁBBI BEJEGYZÉS XVIII.

1939 Magyar Compass

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN TÉGLAGYÁR TERMÉKHÍRDETÉSE I.

1923 SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

A TÓTH ÉS SEBESTYÉN TÉGLAGYÁR TERMÉKHÍRDETÉSE II.

1924 SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT I.

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT II.

1916 Központi Értesítő 1916 XII. 11. Ct. 769. 769/3.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT III.

1917 Központi Értesítő 1917. V. 15. Ct. 769/2. 769/4.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT IV.

1917 Központi Értesítő 1917. VI. 30. Ct. 769/4. 769/5.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT V.

1918 Központi Értesítő 1918. VIII. 5. Ct. 769/5. 769/6.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT VI.

1921 Központi Értesítő 1923. II. 8. Ct. 769/12. 769/8.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT VII.

1923 Központi Értesítő 1923. III. 16. Ct. 796/13. 769/9.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT VIII.

1923 Központi Értesítő 1923. VI. 23. Ct. 859/10. 859/3.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT IX.

1923 Központi Értesítő 1923. VIII. 21. Ct. 769/14. 769/10.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT X.

1931 Központi Értesítő 1931. V. 7. Ct. 769/16. 769/11.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS SEBESTYÉN CSERÉP- ÉS TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ IRAT XI.

1928 Magyar Compass

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS TÁRSAI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1914 Honi Ipar 1914. V 15.: 21.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS TÁRSAI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1914 Központi Értesítő 1914. IV. 27. 10748. sz. 769/1.

A TÓTH, REMÉNYIK ÉS TÁRSAI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

1914 Központi Értesítő 1914. VII. 9. 17986. sz. 769/2.

A VÁROSI TÉGLAGYÁRRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

A VOLT DEBRECENI TÉGLAGYÁRAK ELHELYEZKEDÉSE

2020 DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár. A szerző saját szerkesztése

A VULKÁN TÉGLAGYÁR RT. ALAPÍTÓ BEJEGYZÉSE

1918 Központi Értesítő 1918. VIII. 17. Ct. 853., 853/1.

A VULKÁN TÉGLAGYÁR RT. HÍRDETÉSE

(é. n.) SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

A VULKÁN TÉGLAGYÁR RT. IRATANYAGA I.

1918 Magyar Compass

A VULKÁN TÉGLAGYÁR RT. IRATANYAGA II.

1923 Magyar Compass

A VULKÁN TÉGLAGYÁR TERMÉKE

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

AZ ALFÖLDI TAKARÉKPÉNZTÁR TÉGLAGYÁRÁNAK HÍRDETÉSE

(é. n.) SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

AZ ALFÖLDI TAKARÉKPÉNZTÁR TÉGLAGYÁRÁNAK TERMÉKE

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

AZ ALFÖLDI TAKARÉKPÉNZTÁR TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

1935 Központi Értesítő 1935. IV. 8. Ct. 4/108., 4/52.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1911 Központi Értesítő 1911. IX. 30. 16030. sz. 658/1.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1912 Központi Értesítő 1912. IX. 10. 19851. sz. 658/2.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS AGYAGIPAR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS IV.

1918 Magyar Compass

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS CSERÉPGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK I.

1924 Központi Értesítő 1924. I. 28. Ct. 1063/8. 1063/1.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS CSERÉPGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK II.

1924 Központi Értesítő 1924. VIII. 5. Ct. 1063/9. 1063/2.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS CSERÉPGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK III.

1925 Központi Értesítő 1925. I. 29. Ct. 1063/11. 1063/3.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS CSERÉPGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK IV.

1926 Központi Értesítő 1926. III. 18. Ce. 2080/12. 1063/4.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS CSERÉPGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK V.

1926 Központi Értesítő 1926. III. 18. ad. Ce. 2080/12. 2080/1.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS CSERÉPGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK VI.

1931 Központi Értesítő 1931. XI. 6. Ce. 2080/13. 2080/2.

AZ ALFÖLDI TÉGLA- ÉS CSERÉPGYÁR RT-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK VII.

1932 Központi Értesítő 1932. II. 16. Ce. 2261/5. 2261/1.

AZ ALTEK ALFÖLDI TÉGLAIPARI KFT HIRDETÉSE

1994 Népszava 1994. IX. 28.: 11.

AZ ELSŐ DEBRECZENI SZEMÉTFUVAROZÁSI VÁLLALAT BEJEGYZÉSE

1905 Központi Értesítő 1905. VII. 21. 9441. sz. 357/2.

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. BEJEGYZÉSE I.

1911 Központi Értesítő 1911. VI. 22. 10585. sz. 640/1.

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. BEJEGYZÉSE II.

1911 Magyar Kő- és Márványújság 1911. szeptember 15.

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. BEJEGYZÉSE III.

1913 Központi Értesítő 1913. V. 27. 14689. sz. 640/3.

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. BEJEGYZÉSE IV.

1914 A Bánya 1914. IX. 13.

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. BEJEGYZÉSE V.

1918 Magyar Compass

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. BEJEGYZÉSE VI.

1922 Magyar Compass

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. BEJEGYZÉSE VII.

1926 Központi Értesítő 1926. VII. 24. Ct. 640/21. 640/13.

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. BEJEGYZÉSE VIII.

1928 Debrecen címtára

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. HÍRDETÉSE

1912 Debreceni Képes Kalendárium Címtár

AZ ELSŐ DEBRECENI MÉSZHOMOKKŐ TÉGLAGYÁR RT. TERMÉKE

2009 <https://forum.index.hu/Article/showArticle?go=93134275&t=9096635>

Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XI. 26.

AZ ÚTBURKOLÓ ÉS ÉPÍTŐANYAG GYÁRAK RT.-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1928 Központi Értesítő 1928. XI. 23. Cg 24285/24. 22893/3.

AZ ÚTBURKOLÓ ÉS ÉPÍTŐANYAG GYÁRAK RT.-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1928 Magyar Compass

AZ ÚTBURKOLÓ ÉS ÉPÍTŐANYAG GYÁRAK RT.-RE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

1928 Magyar Compass

BALOGH MIHÁLY TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

1902 Debreceni Képes Kalendárium Címtár

BALOGH MIHÁLY ÖRÖKÖSEI TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

1903 Debreceni Képes Kalendárium Címtár

BISOTHKA ISTVÁN ÉPÍTÉS HÍRDETÉSE

1924 SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

B. R. JELZETTEL ELLÁTOTT TÉGLA

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

DEBRECEN KATONAI TÉRKÉPÉNEK RÉSZLETE A TÉGLAGYÁRAKKAL

1941 <https://mapire.eu/hu/map/hungary1941/?bbox=2397436.8684307607%2C6026642.294025052%2C2415619.326534097%2C6032375.07114644&map-list=1&layers=29> A letöltés ideje: 2020. X. 5. Megjegyzés: A szerző saját szerkesztése

DEBRECENI TÉGLAGYÁRAKRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

1918 Központi Értesítő 1918. VIII. 17. Ct.853., 853/1.

DR. BERGER ANDOR NEVE A DEBRECEN CÍMTÁRÁBAN

1940 Debrecen Címtára 1940: 411.

D. V. JELZETTEL ELLÁTOTT TÉGLA, FELTEHETŐEN A XIX. SZÁZAD VÉGÉRŐL, XX. SZÁZAD ELEJÉRŐL

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

D. V. LIGATÚRÁVAL ELLÁTOTT TÉGLA, FELTEHETŐEN A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBŐL

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

HORVÁTH JÁNOS CÉGÉRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1889 Központi Értesítő 1889. VIII. 27. 669/1.

HORVÁTH JÁNOS CÉGÉRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1913 Debreceni útmutató 581.

H. T. JELZETTEL ELLÁTOTT TERMÉK, AMIT FELTEHETŐEN A HORTOBÁGY TÉGLAGYÁR KÉSZÍTHETETT

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

H. T. LIGATÚRÁVAL ELLÁTOTT KORAI TERMÉK A HORTOBÁGY TÉGLAGYÁRBÓL

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

H. T. LIGATÚRÁVAL ELLÁTOTT TERMÉK A HORTOBÁGY TÉGLAGYÁRBÓL

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

KLEIN SÁMUEL HÍRDETÉSE

1922 Egyetértés 1922. IV. 21.

KLEIN SÁMUELRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

MOLNÁR ALBERT TÉGLAGYÁROSRA UTALÓ BEJEGYZÉS

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

SESZTINA JENŐ TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1918 Központi Értesítő 1918. VII. 18. Ce. 1690/6., 1690/1.

SESZTINA JENŐ TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1931 Központi Értesítő 1931. IV. 28. Ce. 1690/9., 1690/2.

SESZTINA JENŐ TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

S. T. T. S. LIGATÚRÁVAL ELLÁTOTT TÉGLA

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

SZABÓ JÓZSEF MONOGRAMMJÁVAL ELLÁTOTT TÉGLA

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

SZABÓ JÓZSEFNÉRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉS

1930 Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e.

SZAMUELY JÁNOS TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1911 Központi Értesítő 1911. IV. 14. 6296. sz. 620/1.

SZAMUELY JÁNOS TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1911 Központi Értesítő 1911. IX. 11. 14848. sz. 620/2.

SZAMUELY JÁNOS TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

1931 Központi Értesítő 1931. XI. 19. Ct 620/5. 620/4.

SZAMUELY JÁNOS TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS IV.

(é. n.) SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

SZENTKIRÁLYI TIVADAR TÉGLAGYÁRÁRA UTALÓ ÍRÁS

(é. n.) SZOBOSZLAI SZABOLCS magángyűjteményéből

SZIKSZAY LAJOS CÉGBEJEGYZÉSE

1873 Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője 1873. IX. 3768.

SZIKSZAY LAJOS TÉGLAGYÁRÁNAK FELTEHETŐEN EGY KÉSŐBBI TERMÉKE

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

SZIKSZAY LAJOS TÉGLAGYÁRÁNAK HELYSZÍNRAJZA

(é. n.) Iparosok és kereskedők nyilvántartása 1876-1940. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IX. 701/e. XXII. kötet

SZIKSZAY LAJOS TÉGLAGYÁRÁNAK TERMÉKE

(é. n.) CSÁTHI KÜRTHY ZOLTÁN PÉTER felvétele

SZIKSZAY LAJOS TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1876 Központi Értesítő 1876. VI. 19.

SZIKSZAY LAJOS TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1930 Központi Értesítő 1930. III. 6. Ce. 78/4. 78/2.

T. I. LIGATÚRÁVAL ELLÁTOTT, TÓTH ISTVÁN ÁLTAL ELŐÁLLÍTOTT TÉGLA

(é. n.) HERCZEG BÉLA felvétele

TÓTH BÉLA SAJÁT NEVÉVEL ELLÁTOTT TERMÉKE

(é. n.) SZOBOSZLAI SZABOLCS felvétele

TÓTH BÉLA, SESZTINA LAJOS ÉS SIMONFFY SÁMUEL TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ JELENTÉS

1890 A Debreczeni Kereskedelmi és Iparkamara jelentése

TÓTH ISTVÁN ÉS TÁRSAINAK TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS I.

1894 Központi Értesítő 1894. VI. 30. 9741. sz. 198/1.

TÓTH ISTVÁN ÉS TÁRSAINAK TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS II.

1896 Központi Értesítő 1896. X. 28. 16487. sz. 198/2.

TÓTH ISTVÁN ÉS TÁRSAINAK TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS III.

1915 Központi Értesítő 1915. II. 15. 789. sz. 789/1.

TÓTH ISTVÁN ÉS TÁRSAINAK TÉGLAGYÁRÁRA VONATKOZÓ BEJEGYZÉS IV.

1917 Központi Értesítő 1917. XI. 27. Ct. 789/2. 789/3.

ZICHERMANN IGNÁC TÉGLAGYÁRA

1872 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL.
HBML. DvK. 1.

GELLÉR FERENC

PAVLOVITS KÁROLY ÉPÍTŐMŰVÉSZ DEBRECENI MUNKÁI

Tanulmányunk kereteit és témáit a Magyarországon az 1890-es évek végén – a historizmus és eklektika elutasításaként megjelenő –, és fénykorában az I. világháborúig tartó szecesszió adja, jelen esetben pedig az Alföld két nagyvárosával, Debrecennel és Nyíregyházával foglalkozunk. Összeállításunk a két nagyváros szecessziós építészetéből, részleteiben a Pavlovits Károly által tervezett ingatlanokról számol be, hiszen Nyíregyháza szecessziós épületeiről kitűnő tanulmányok jelentek meg és Debrecen szecessziós házairól – különösen az utóbbi évtizedekben –, jelentős könyvek és tanulmányok adtak számot –, köztük Pavlovits részbeni munkásságáról is.

1. Bevezetés

A századforduló magyar építészetével és alkotóival foglalkozó két bibliaként forgatott könyv „*A Századforduló magyar építésze*” valamint „*Az 50 éves Vállalkozók Lapja Jubileumi Albuma*” Pavlovits Károlynak méltatlanul csak egy lapszálon említi meg a nevét, ott is az elsőben, a másodikban azonban már fel sem tűntették.¹ A Nyíregyházi kiskönyvtár sorozatban megjelent Nyíregyháza művészettörténeti emlékei pedig meg sem említi, épületeit mindemellett Szigeti Vas Józsefnek tulajdonították.² Az utóbbi évek konferenciái és kötetei sok tekintetben pótolták már ezt a hiányt, tanulmányunk viszont igyekszik tágítani az ismert és ismeretett adatok körét a debreceni alkotásokat érintően és fontosnak tartjuk annak a helynek jelzésszerű történeti bemutatását is, ahol ezt indokoltnak látjuk az épületet érintően. Ez a tanulmány meg sem kísérli a monografikus bemutatást, de az alkotások minél szélesebb ismertetésével segíti annak majdani létrejöttét.

¹ LAKATOS MIHÁLY – MÉSZÁROS L. EDGÁR – ÓRIÁS ZOLTÁN 1930., GERLE JÁNOS – KOVÁCS ATTILA – MAKOVÉCZ IMRE 1990.

² KOROKNAY GYULA 1971.

Pavlovits Károly (1877-?) 1902-ben végzett a Műegyetemen, Nyíregyházi hazaérkezésekor a Nyírvidék Lap ugyanebben az évben mint új mérnököt mutatta be, aki a „*Főváros legelső mérnöki irodáiban szerzett tapasztalatot.*”³ Itt gondolhatunk Lechner Ödönre is, hiszen kezdeti munkáiban éppen az ő építészeti felfogása érvényesült. Nyíregyházi tervezésű munkái családi házakra és villákra szorítkozott, ezért nagyobb vállalkozások reményében költözött 1907-ben Debrecenbe, kapcsolatát Nyíregyházával azonban hosszú ideig fenntartotta. Ettől az évtől már mindkét városban volt irodája és építészetében konzekvens stílusáthatás érvényesült. Pavlovits nem epigon követője sem a lechneri, sem a később párhuzamosan alkalmazott, leginkább bécsi jugendstilnek. Korai munkáiban a szecessziós megoldások még erőltlenül mutatkoztak, mint például a Nyíregyháza, Benczúr tér 4. számú Hoyos háznál, bár az 1904-ben megvalósult nyíregyházi Sóstói út 33/A. számú Korányi villa sem tekinthető már a historizmushoz sorolható épületek közé. Az eredeti levéltári terven egyébiránt szinte egy „*organikus*” homlokzati szerkesztésű ház néz ránk. Nagy kár, hogy később eltorzították több épületével együtt.

Az 1906-ban tervezett masszív kéttornyos Zoltán József féle ház – Nyíregyháza, Széchenyi u. 24. szám –, még az útkeresést mutatja, de a Debrecenbe költözés után életre hívott két épülete a Nyíregyháza, Benczúr tér 5. szám alatti úgynevezett Ruzsonyi -, valamint az 1910-ben megálmodott szintúgy nyíregyházi Szakolyi-Burger ház – Nyíregyháza, Széchenyi utca 20. szám –, már a lechneri szecessziós szerkesztés érett példái.⁴ E kettőnél jelentkező építészeti megoldások, stíluselemek, nem mellesleg megjelennek a Debrecenben tervezett tömbökön is. A később részletesen ismertetett, és közel azonos időben 1910-ben életre hívott, úgynevezett Killer ház – Piac utca 68. szám –, kiteljesítője mindannak a lechneri gondolatvilágnak, amit a Ruzsonyi ház sokszögzáródású középrizalitja „*cakkozott*” ívezetes oromzata, virágdíszei, és a Szakolyi-Burger ház hullámvonalú ívezetes oromzata, sajátos kapuzatával már előre vetített. Utóbbi épületnél tűntek fel olyan arató menyecskéket ábrázoló dombormű életképek a homlokzaton – napjainkban már csak terveken és képeken láthatók –, amelyekhez hasonlók debreceni tömbökön is megjelentek, mint például a Piac utca 85. számú lebombázott házban, vagy a Bajcsy Zsilinszky 35-37. szám alatti úgynevezett Széll Kálmán ház eredeti tervein.⁵

³ NYÍRVIDÉK 1902. március 25.

⁴ JANDEKNÉ BORBÉLY EDIT 1980: 57-58., 61., illetve MARTINOVSKY ZSUZSA – FEKETE ANIKÓ http://arch.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/26/26martin.html Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 26.

⁵ GELLÉR FERENC 2019: 4-5., Lásd még: <http://www.varoskozpont.hu/wp-content/uploads/magazine/74/index.html#p=4>, illetve <http://www.varoskozpont.hu/wp-content/uploads/magazine/83/index.html#p=4> Az oldalak utolsó megtekintése: 2020. X. 26.

Pavlovits Károly útkeresését, még inkább önmegvalósítása határainak keresését mutatja, amikor emblemikus lechneri szecessziós stílusban tervez – Killer ház –, és szinte párhuzamosan vele egyidőben nagy hatású bécsi Jugendsilben álmodja meg 1909-ben a Csapó utca 26. szám alatti Bruckner Ernő orvos nevéhez köthető épületét. Európai mintákat követett, amikor a homlokzati főhangsúlyokban kariatidákat helyezett el, amelyek a Csapó utca 26., Bajcsy-Zsilinszky utca 35-37. számú tömbökön is jól tetten érhetők, vagy stilizált fejezetű pilaszterekkel osztotta fel a homlokzatot. Szinte mindig meghatározó erejű szervező elem a sokszög három oldalával záródó középrizalit, sisakkal vagy díszes ráccsal hangsúlyozott terrasszal végződően, homlokzatszervezése pedig mindig tiszta, a saroképüleinél hangsúlyos elemekkel, toronysisakkal is díszítve. A szaggatott vonalú, ívezetes oromzatot azonban van, hogy főhangsúllyal, vagy csak jelzésszerűen jelenítette meg.⁶

Pavlovits debreceni épületeit hol egyedül, hol közös vállalkozásban Szilágyi József építésszel tervezte „Pavlovits és Szilágyi építőművész és építőmesterek” cégbélyegző alatt. Mint üzletemberek pályázatokon nyerték el a munkát, fő-, vagy társvállalkozóként. Pavlovits Károly debreceni épületeinek zöme az I. világháborúig megvalósult, eddig 9 helyi épületéről tudunk, ennél azonban nyilván több lehetett, de az általunk ismert szakirodalom jelenleg még ennyit sem tart számon. Utolsó általunk ismert cívisvároshoz kötődő munkája egyébként 1923-ból származtatható, amely a Kossuth utca 22-24. számú telken mind a mai napig áll.

A számba vett debreceni épületek:

1.	Dr. Budaházy Bruckner Ernő háza	Csapó utca 26.	1909.
2.	Killer Ede háza	Piac u. 68.	1909.
3.	Dr. Széll Kálmán háza	Bajcsy-Zsilinszky Endre utca 35-37.	1910.
4.	Wiener Adolf háza	Piac utca 85. – Vásáry István utca 2.	1910.
5.	Wolf János ház	Péterfia utca 46. – Thaly Kálmán utca 1.	1910.
6.	Dr. Tihanyi József háza	Miklós utca 23.	1911.
7.	Ungár Jenő háza	Piac utca 85/B. – Vásáry István utca 4.	1912.
8.	Gambrinus ház	Piac utca 26-28.	1912-1913.
9.	Balogh István háza	Kossuth utca 22-24.	1923.

⁶ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Bruckner, Killer és Széll házakra vonatkozó anyagai

2. Bruchner Ernő háza – Debrecen, Csapó utca 26. szám

Pavlovits Károly első debreceni alkotásai között tartjuk számon a Nagy Csapó utca 26. számú telekre 1909-ben tervezett épületet. A 20. számú portán 1905-ben már állt az akkor még egyemeletes, Tóth István által tervezett Zenede, a szomszédos 24. szám alatt az 1850-ben épült hat szobás földszintes házat azonban csak 1921-ben alakították át szintén egyemeletesre, illetve a 28. számú ingatlan ekkoriban földszintes volt még a kivitelezés idejében. Az egyemeletes, jugend stílusú épület tehát kiemelkedett környezetéből.⁷

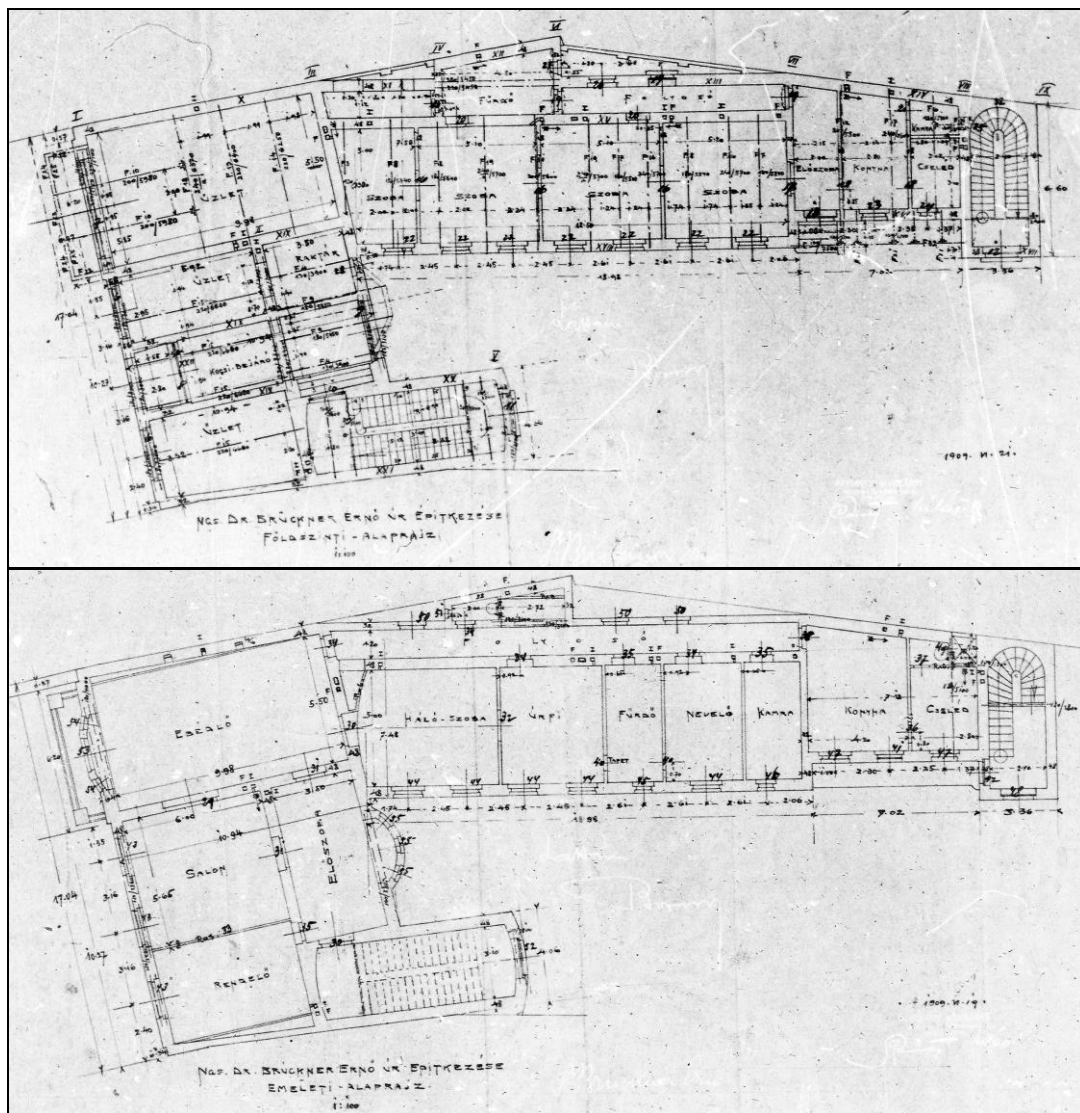

1. kép A Bruchner ház napjainkban⁸

⁷ A monarchia szecessziós építészetével kapcsolatban lásd bővebben: MORAVÁNSZKY ÁKOS 1988.

⁸ A szerző saját felvétele

A mai Csapó utca 26. számú porta 1642-óta biztosan házastelek, első közölt tulajdonosa Szathmári Jánosné Szappanos Anna volt. Kalmárok, szolgabírók, iparosok tulajdonolták az idők során.⁹ Gebauer Károly tulajdonos 1887-ben építkezést kezdett a területen, majd tőle 1909 júniusában Dr. Budaházy Bruchner Ernő orvos, egészségügyi főtanácsos vette meg az ingatlant 50.000 koronáért, amelyre egyemeletes házat terveztetett. A Pavlovits és Szilágyi Építőművész és Építőmester cég a Városi Tanácshoz 1909. július 12-én módosított építési engedélyért folyamodott, amit 1909. december 2-án ki is adtak számukra.¹⁰

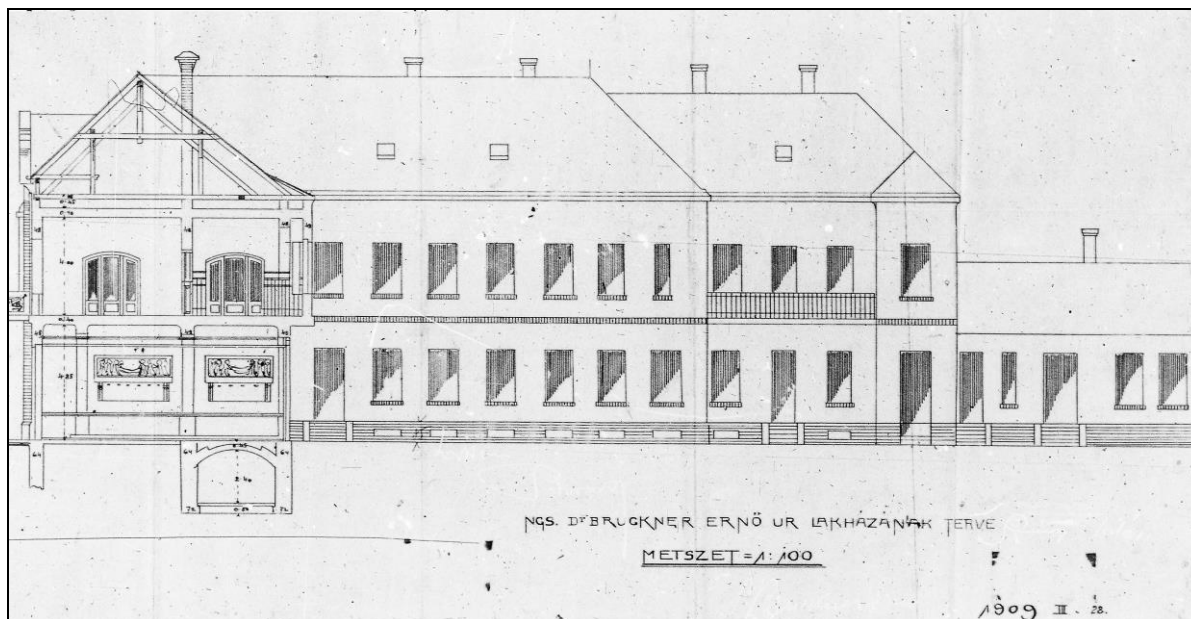
2-3. kép A Bruchner ház földszintjének és emeletének 1909-re keltezhető tervrajzai¹¹

⁹ ZOLTAI LAJOS Déri Múzeum Történeti Tárában őrzött kéziratok anyagának kutatók által gyűjtött adatok alapján.

¹⁰ MNL. HBML. IV. B. 10405/b. – 9525/1909., 9643/1909., illetve MNL. HBML. IV. B. 1909–14707/1909.

¹¹ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Bruchner házra vonatkozó anyaga

A 17,04 m utcafrontú emeletes épület utcai szárnya a földszinten harántrendszerbe szerkesztett üzletek sorával komponált, köztük boltozatos kapubehajtó található. A nyugati, többitől nagyobb méretű szélső üzlet homlokzati síkja rizalitszerűen kilép az utcafronti épületsíkból. A lakórészek az udvari szárnyból nyíltak, önálló lépcsőházzal.

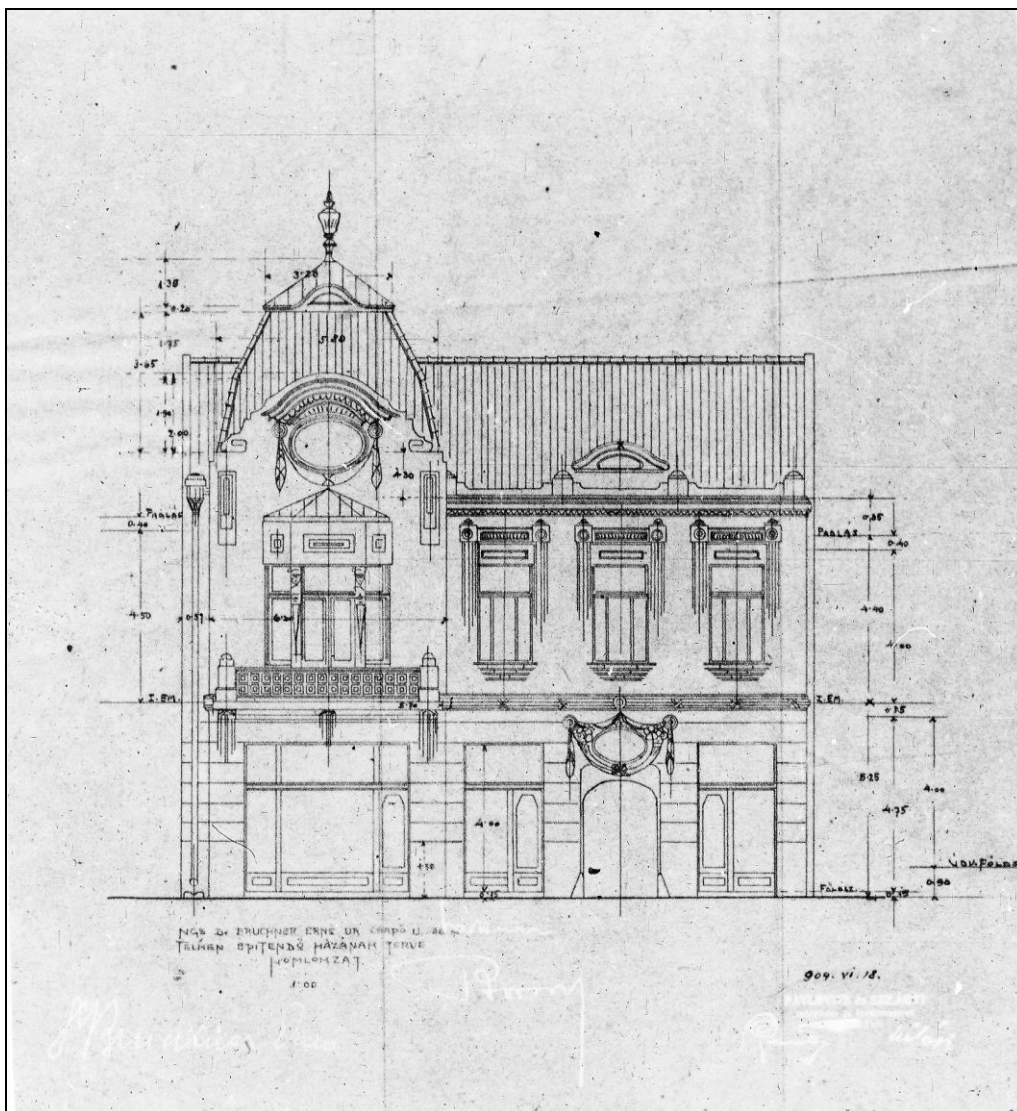
4. kép A Bruchner ház udvari szárnya és metszete ¹²

Az utcai emeleti traktusban az építető fogadó szalonja, orvosi rendelője, valamint az utcai balkontra nyíló ebédlője kerül el, amelyből átjárás nyílik az udvari szárny emeletén lévő belső oldalfolyosós lakásba. Az erkélyre nyíló étkező a sokszög három oldalával alakított üvegfalal zárul. A utcafront a bécsi jugendstil elegáns bemutatása. ¹³ Különleges, hogy az építész nem az általánosan jellemző tükörszimmetrikus centrális homlokzatként szervezte meg azt, hanem egy toronyszerű rendkívül hangsúlyos szélső rizalithoz rendelt egy középtengelyre szerkesztett szimmetrikus homlokzatrészt. A két eltérő tömegformálás a szecesszív díszítések konzekvens végigvitelével mégis egymást erősítő városi palota homlokzatban egyesül.

¹² DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Bruckner házra vonatkozó anyaga

¹³ Lásd: DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Bruckner ház földszinti-, emeleti- és homlokzati tervrajza

A masszív, toronyszerű szélső rizalit eredetileg kváderezett földszintjét nagyméretű szecessziós üvegportál töltötte ki a Luxfer Prisma Gyár Kft. előállításában, felette áttört mellvédű balkonnal. Az emeleti étkező erkélyére kilépő, a sokszög három oldalával záródó üvegfalát a töréspontjaiba állított kariatidák díszítik, az általuk hordott tetőzetrésszel együtt.¹⁴ A rizalit tengelyére szerkesztett elemek sorát a kariatidák fölött nagyméretű szecesszív fonatokkal és íves párkánnyal hangsúlyozott ovális ökörszem ablak, majd koronázó sisak formájú díszes palatető zárja buzogánydíszsel.

5. kép A Bruchner ház 1909-re keltezhető homlokzati tervrajza¹⁵

¹⁴ Megjegyzés: Pavlovits Károly kariatidákat alkalmazott a Bajcsy-Zsilinszky Endre utca 35-37. számú ház kapubejáratánál is

¹⁵ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Bruchner házra vonatkozó anyaga

A szélső önállóan is egységes karakterű rizalithoz egy három nyílástengelyes emeletes, tükörszimmetrikus homlokzatrész kapcsolódik, erőteljes osztó- és főpárkánnyal, amelynek szimmetriatengelyében a földszinti kapubejárat található, felső szintjén gazdagon díszített fonatokkal és ökörszemekkel övezett ablakokkal, amik tengelyre szervezve a főpárkány fölött is megjelennek. A földszinti üzletbejáratok kialakítása egyezik a szomszédos rizalit üvegportáljainak formavilágával. A nagyméretű emeleti ablakokat mértani formákból és tojás lécekből összerakott keretkezések díszítik. A homlokzat számos eredeti díszítése hiányos, de az összhatás így is egy nagyértékű, helyi védelemre méltó épületet mutat be.

6. kép A Bruchner ház kapuáthajtója napjainkban ¹⁶

¹⁶ A szerző saját felvétele

7-9. kép A Bruchner ház homlokzatának részleteképei I. ¹⁷

¹⁷ A szerző saját felvételei

10-12. kép A Bruchner ház homlokzatának részleteképei II. ¹⁸

¹⁸ A szerző saját felvételei

3. A Killer ház – Debrecen, Piac utca 68. szám

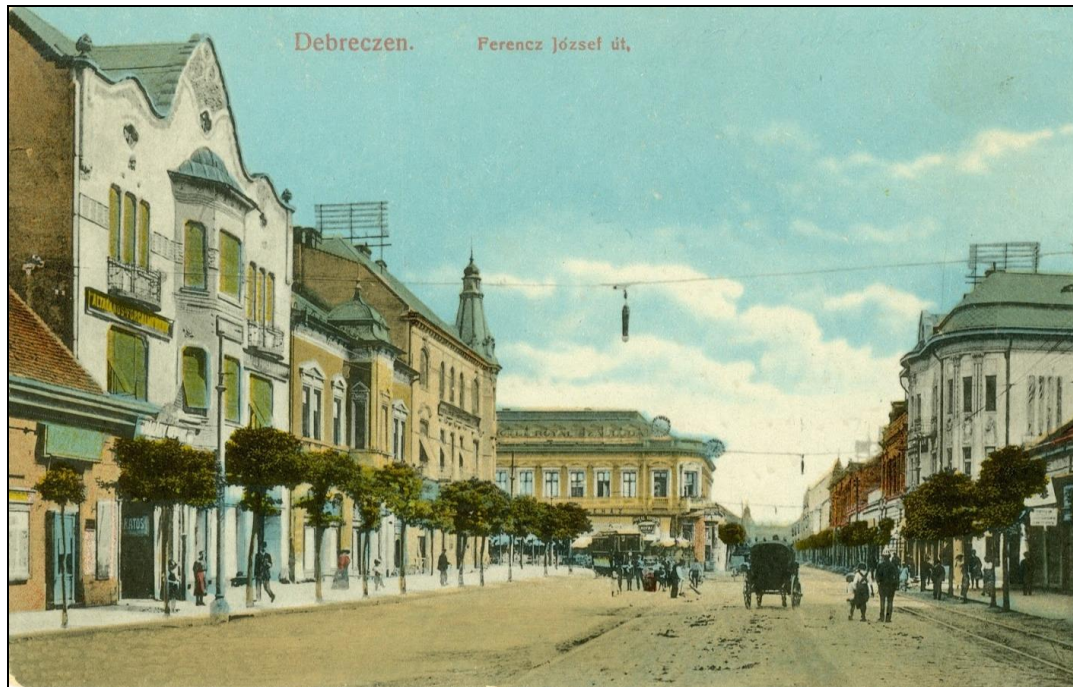
13. kép A Killer ház napjainkban ¹⁹

A korábban Várad utcának nevezett, jelenleg Piac utcán fekvő 68. számú ingatlan 1668 óta bizonyosan házastelek, tulajdonosait Zoltai Lajos helyrajztörténeti írásából ismerjük. ²⁰ Itt lakott 1761-1799. között egészen haláláig a XVIII. századi Debrecen szellemi életének egyik kitűnősége, Weszprémy Csanádi István, az orvostudományok doktora, a város tiszti főorvosa,

¹⁹ A szerző saját felvétele

²⁰ ZOLTAI LAJOS Déri Múzeum Történeti Tárában őrzött kéziratok anyagának kutatói telekre vonatkozó adatai

a Kollégium professzora.²¹ Tudományos könyveit latinul és magyarul írta. Legnevezetesebb közülük a „*Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza*” című munkája. Debrecen 1872-es kataszteri térképén a 664 négyszögöl nagyságú telken nagyméretű földszintes polgárház látható, amely a hagyományos cívis porták elrendezését mutatja, tulajdonosa Miklósy Mózes birtokos, majd 1905-től Rosenfeld Salamon földbérlő volt. Killer Ede e helyen 1889. október 30-án nyitotta meg bútorkészítő műhelyét, amelyet fokozatosan gyár jellegűvé fejlesztett, elsősorban a századforduló után. A cég – apa és később fia –, minőségi és egyedi készítményeivel a szakma rangos képviselőjének számított.²² Idősebb Killer Edéről tudjuk, hogy iparigazolványát 1886-ban szerezte meg, eredetileg kárpitos és díszítő-, majd a későbbiekben asztalosiparra is. A Debreceni Kereskedelmi és Iparkamara az Ezredéves kiállítás szervezésénél a debreceni bútortipar bemutatását a Bútoripari Csarnokban pedig éppen Killer Edére bízta. A cég saját emblémás 1900. évi levelezőlapján már a „*császári és királyi udvari szállító*” elnevezést használta, az 1907. április 7-i debreceni iparművészeti kiállításon pedig a Tátrai Lajos tervei alapján megvalósított úri dolgozószoba bútoraival arattak nagy sikert.

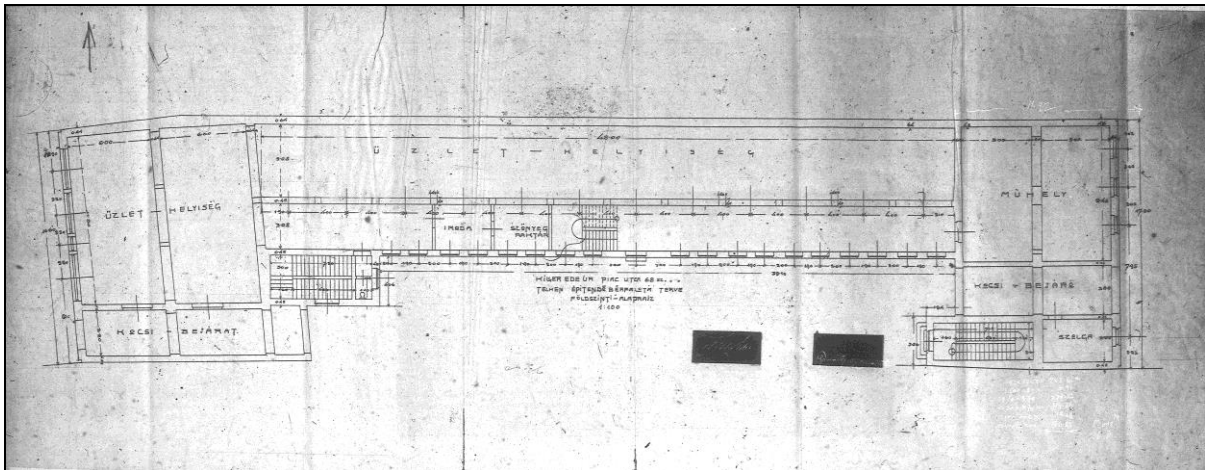
14. kép A Killer ház a XX. század elején, egy debreceni képeslapon²³

²¹ Lásd bővebben: SZELESTEI N. LÁSZLÓ http://mek.oszk.hu/05400/05459/pdf/Weszpremi_elete_Succincta.pdf
Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 27.

²² SZAMOS 1906: 79-86., SZÜCS ERNŐ 1986: 335-347.

²³ MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER MEGYEI KÖNYVTÁR – HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY ÉS FOTÓTÁR

Killer Ede 1909. május 28-án építési kérelemmel fordult a Városi Tanácshoz. A Piac utca 68. számú telken álló földszintes lakóház elbontása után ugyanis a Pavlovits és Szilágyi műépítész és építőmesterek cég tervezése illetve kivitelezése alapján egy kétemeletes bérházat szándékozott építeni. Megjegyezte, hogy vasbeton födémeket és szerkezeteket alkalmaznának és becsatolta a kész számításokat és rajzokat is. Egy nappal később május 29-én azonban ismét kérelemmel fordult a Városi Tanácshoz, mivel a Piac utca 66. szám felőli telekhatár vonalára, az udvarban szintén Pavlovits és Szilágyi műépítészekkel egy emeletes műhelyt és raktárt szándékozott elhelyezni.²⁴ A kivitelezési engedélyt Borsos József aláírásával 1909. július 19-én kapták meg, és mivel az előírt építési vonal a telekből 11,34 négyszögöl területet vett el, 200 Korona kárpótlást határoztak meg négyszögölenként, azonban a család fellebbezéssel élt, mivel a telket korábban 600 Korona négyszögölenkénti áron vették.

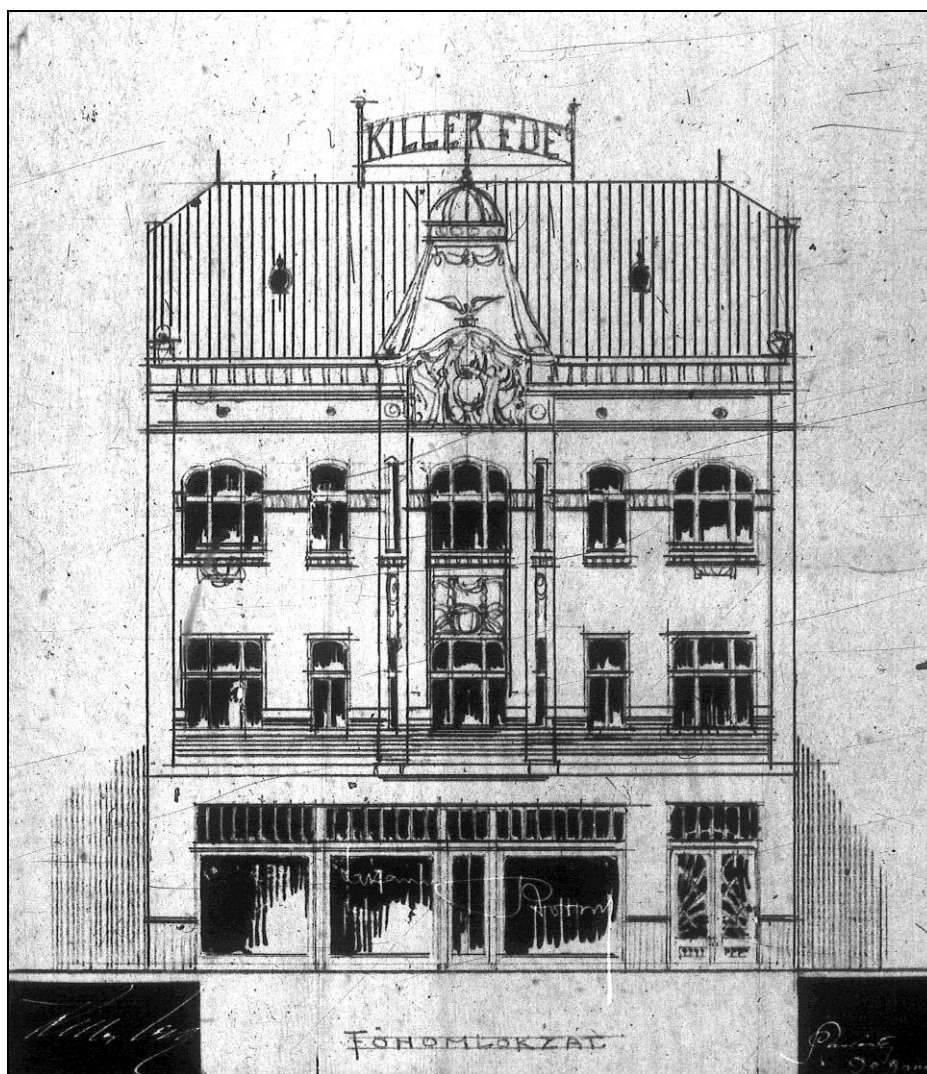
15. kép A Killer ház földszintjének 1909-re keltezhető tervrajza²⁵

Az alapincézett, földszint + kétemeletes ház a telekre U alakú kontúrral szerveződik, az utcai és az udvar végi kéttraktusos magas tetős épület közé pedig keskenyebb, hosszan elnyúló, félnyeregvetős szárny került, csatlakozásuknál egy-egy lépcsőházzal. A 16,6 méter utcafronti szélességű tömb déli végénél nagyméretű kocsibehajtó van. A pincében zömmel bútorraktárak, a földszint utcai területén és a keskenyebb udvari szárnyban üzlethelyiségek, a lezáró hátsó rész-

²⁴ MNL. HBML. IV. B. 20/1909- 3985/1909., 7538/1909., 7580/1909., illetve MNL. HBML. IV. A. 20/1909.

²⁵ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Killer házra vonatkozó anyaga

ben műhelyek voltak. Az első emelet utcai tereiben az igazgatóság helységei, a hátsó traktusban két-, míg a második emeleten további négy lakást alakítottak ki. Az udvari szárny megközelítése a lépcsőházakból kiinduló tetőteraszról, illetve függőfolyosóról történt. Az eredeti építési engedélyre beadott tervek, beleértve a részletes vasbeton szerkezeti számításokat is, 1909. május 28-ra keltezettek, és az utcafront vonatkozásában eltérnek a megvalósult homlokzattól. A rajzokon a szimmetria tengelyben megjelenő, a nyolcszög három oldalával záródó felsőbb szinteken megjelenő középizalit – amelynek két oldalán két-két ablakpár látható –, hangsúlyos címeres kupolával zár a főpárkány fölött. A terveken a második emeleten azonban sem a homlokzaton sem az alaprajzon nincs feltüntetve erkély.

16. kép A Killer ház homlokzatának 1909-re keltezhető tervrajza ²⁶

²⁶ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Killer házra vonatkozó anyaga

Az egyes elemeivel szecesszióba forduló, de összességében historizáló utcafronti rajz kétségtelenül Pavlovits Károly terve, amelyet aláírásával is ellátott. Mindez azonban mégsem azonos a megvalósult lechneri indíttatású érett szecessziós homlokzati kialakítással. Hipotézisünk az, hogy az alkotó ez időben épülő nyíregyházi Ruzsonyi házának szecessziós formavilága sejlik fel a megvalósult tömbön. Jó példa erre a szimmetriatengelyben elhelyezett törtvonalú zárt erkély, az ívezetes indadíszes főpárkány és oromzat, a pontszerű díszítősorok, a szív alakú függesztékek és a párkány alatt végig futó hullámvonal. Bármilyen legyen is a változtatás oka, Debrecen egyik legszebb magyaros szecessziós épülete valósult meg ezidőtájt.²⁷

A nagyvonalúan szerkesztett földszint fölött két emeletet átfogó törtvonalú kiugró zárt erkély hangsúlyozza a szimmetriatengelyt, szinte keleties hatású ívezetes tagolt tetőlezárással. Két oldalán szintenként egy-egy nagyméretű nyílászáróval, ahol a második emelti ablakmező hármassal osztású pillérekkel tagolt formában jelenik meg, teret engedve így az ívezetes szecessziós kovácsoltvas díszítésű mellvéddel záródó erkélynek is.

A homlokzatot összefogó és lezáró szintén ívezetes, indás főpárkány a kiemeléseket hangsúlyozza és a zárterkély fölött díszes oromzatot képez. Az ablakok mives keretezése, a főpárkányt és az oromzatot ékesítő virágminták, a copfos nőportrék, a homlokzaton végigfutó baddíszes szalagok, mind a lechneri iskola finom megjelenítései.

A kapualjában azonban ugyancsak láthatók szecesszív díszítések. Két oldalán két-két stukkózott hármassal osztású keretezés van, amelyek mintegy ablakként jelennek meg. Egyikében népies életképet ábrázoló reliefet helyeztek el, amit Tóth András szobrász készített.²⁸ Az új épületben 1910. szeptember 10-én nagyszabású bútorkiállítás nyílt, és a korabeli sajtó a „*Bútoripar művészete – Killer Ede kiállítása*” címen részletesen be is számolt az eseményről.²⁹ A cégalapító idősebb Killer Ede 1914-ben halt meg, az üzemet pedig fia, ifjabb Killer Ede vezette tovább. A „*Debrecen Szabad Királyi Város és Vidéke Ipari és Kereskedelmi Díszalbuma*” 1928-as kiadásában Killer Edét, mint az asztalos szakma vezető egyéniségei közé tartozó bútorgyárost mutatták be.³⁰

²⁷ VERESS DÁNIEL 2016: 212-213.

²⁸ SZ. KÜRTI KATALIN 1977: 33-36.

²⁹ KÖZÉRDEK 1910: 3-4.

³⁰ KEMÉNY LÁSZLÓ 1928: 54. Megjegyzés: Az épület háború utáni történetét lásd bővebben: DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Killer házra vonatkozó anyaga, illetve VRANYECZ TÜNDE 2003: 19-22., továbbá GELLÉR FERENC 2019: 4-5., <http://www.varoskozpont.hu/wp-content/uploads/magazine/74/index.html#p=4> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 26.

17. kép A Killer ház kapualjában látható Tóth András által készített relief napjainkban ³¹

³¹ A szerző saját felvétele

4. Széll Kálmán bérpalotája – Debrecen, Bajcsy-Zsilinszky Endre utca 35-37. szám

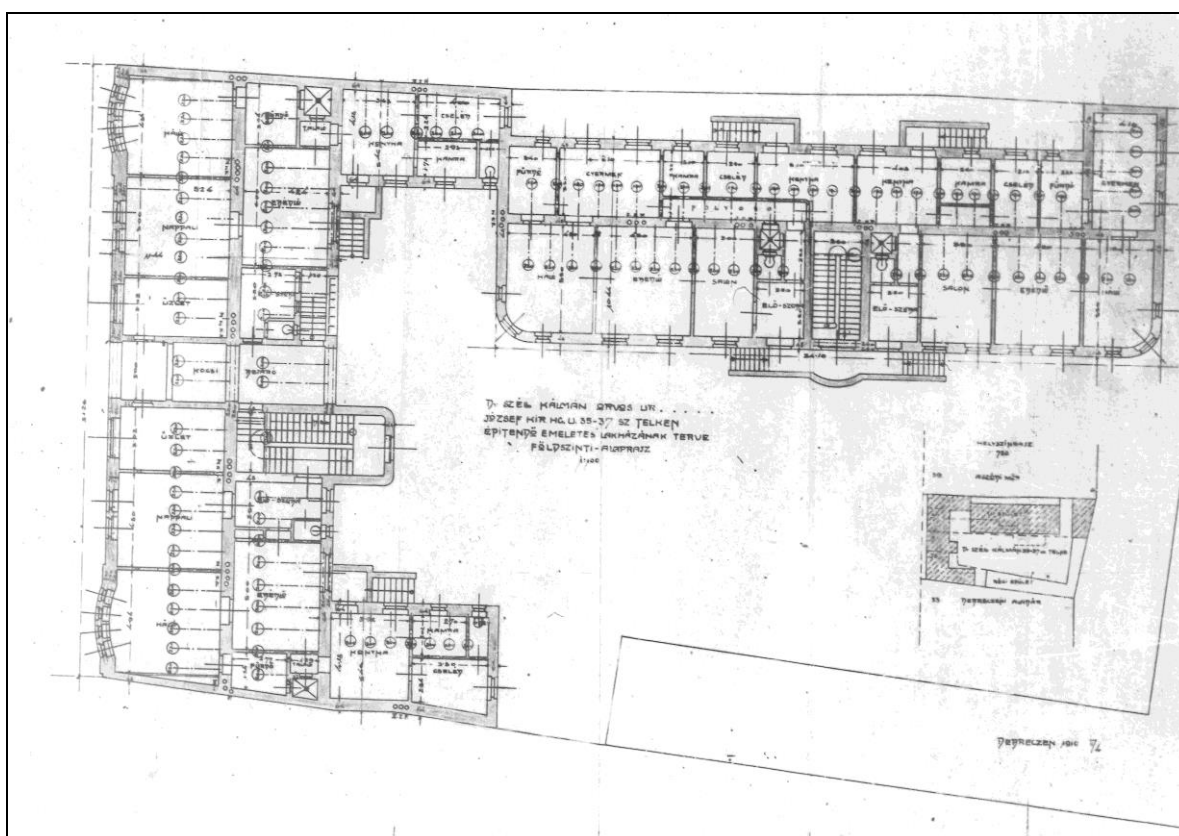
18. kép Széll Kálmán bérpalotája az 1970-1980-as években ³²

Az 1670-ben megnyitott Nagy Új utcát, – amit az 1811-es nagy várostűz megkímélt –, a XX. századtól József királyi hercegről nevezték el, napjainkban pedig Bajcsy-Zsilinszky Endre utcának hívják. ³³ Karakterét a Piac utca betorkolásánál a Steindl Imre által tervezett Arany Bika

³² VADÁSZ GYÖRGY felvétele

³³ BALOGH LÁSZÓ 2007: 38., 181-182., 286.

Szálló emeletes épülete határozta meg egykoron, egészen az 1910-es évek elejéig, amely után zömmel földszintes címisházak zárt sorú utcaképe tárulkozott fel. A Pásti utcai betorkolás után 1910-ben, távol a főutcától egy nagyméretű, kétemeletes bérpalota valósult meg, új építészeti minőséget és stílust képviselve a régi porták között, a 35. és 37. számú összevont telkeken, Dr. Széll Kálmán orvos házaként.³⁴ A tulaj 1907-ben Debrecenben a Piac utca 42. szám alatt irodát nyitó nyíregyházi Pavlovits Károly műépítészre bízta meg, aki cégtársával Szilágyi János építőmesterrel együtt elvállalta a tervezést és a kivitelezést. Pavlovits Károly nem mellesleg közel azonos időben a századforduló utáni Debrecen emblemikus szecessziós épületeit vetette papírra, lásd például a Piac utca 26-28., Piac utca 68., illetve Péterfia utca 46. számú házakat. A korábbi tömbök azonban jobbra a centrumban helyezkedtek el, míg a szűk és mezővárosi karakterű József királyi herceg utcának a központtól távol eső részén felépülő emeletes bérház az egyenlőtlen és szabályozást igénylő városfejlődés példája.

19. kép A Széll Kálmán féle bérpalota földszintjének 1910-re keltezhető tervrajza³⁵

³⁴ VERESS DÁNIEL 2016: 208-223.

³⁵ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Széll Kálmán féle bérpalotára vonatkozó anyaga

Az összevont 35-37. számú telek utcafrontján kétemeletesre, udvari oldalán egyemeletesre tervezett anyaga 1910. február 4-i dátumozással készült el. Az építtető Dr. Széll Kálmán 1910. február 28-án folyamodott a Városi Tanácshoz építési engedélyért, ezen felül azonban megkérte a szabályozási vonal kitűzését is. A helyszíni bejárás és a tárgyalás 1910. április 9-én meg is történt, a jegyzőkönyv pedig rögzítette, hogy a tömb téglafalazattal fog elkészülni, a pince dongaboltozatú lesz, az emeleteken vasbeton gerendás födémetek helyeznek el, a tetőzet ugyanakkor azbesztpalafedést kap.³⁶

20. kép A Széll Kálmán féle bérház kapuzata napjainkban³⁷

³⁶ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Széll Kálmán bérpalotájára vonatkozó anyaga, továbbá MNL. HBML. IV. B. 1403/a. 1910-21., 3306., 3310., MNL. HBML. IV. B. 1405/b. 1910. 214. d., illetve MNL. HBML. IV. A. 20. – IV. 35.

³⁷ A szerző saját felvétele

A 31,5 méter széles utcai frontú alapincézett, földszint + 2 emeletes, magastetős U alakú kétraktusos bérpalota az egyemeletes, szintén magastetős udvari épülettől karakteresen elkülönül, semmilyen szerves kapcsolat nem létesült a két rész között. A kétemeletes utcai szárny tengelyszimmetrikus alaprajzi elrendezésű, és a meghatározó kapuáthajtó annak főtengelyében helyezkedik el, mellette pedig az udvar felőli fölépcsőház található. A kapuáthajtó két oldalán egy-egy járdaszintig megnyitott portálú üzlet helyezkedett el, mellettük a magasföldszinten elegáns lakások voltak. Az emeleti szintek a lépcsőházból induló függőfolyosóról közelíthetők meg, egy-egy nagyméretű elegáns, a társasági életnek is helyt adó lakással. Az épületvégek ívezetes, négy tengelyosztású sarokrizalitként jelennek meg, míg a főtengelyre szimmetrikusan, konzolosan kiültetett zárt erkélyek között nagyméretű loggiák adják meg a ház fő karakterét.

A helyi műemléki védettségű bérpalota külön attrakciója a bécsi szecesszió hatását felvonultató déli főhomlokzat.³⁸ A magasföldszintes, kétemeletes épület tükörszimmetrikus kialakítású, a gondosan szerkesztett homlokzat főtengelyében ugyanakkor a mives kapuáthaj-

21. kép A Széll Kálmán féle bérház napjainkban³⁹

³⁸ VERESS DÁNIEL 2017: 58-71.

³⁹ A szerző saját felvétele

tó, és a felette lévő „*doboszerűen*” keretbe foglalt konzolosan kiugró, kétszintes zárt erkélyek által közrefogott loggiák együttese áll. Az öt főegységre osztott front ezen leghangsúlyosabb középrészének hatásos keretbefoglalását adja a sarokrízalitok függőleges karakterű, ívezetes, négy ablaktengelyes, féloszlopokkal tagolt kialakítása. A sarokrízalitok ívezetes részeit kváderezett armírozás foglalja keretbe. Az ablakok alatti parapetsávban hol bélietes vakolatükrök, hol finoman cizellált ovális geometriai minták jelennek meg. A nyílászárókat osztó féloszlopok főpárkány alatti fejezetei viszont a stílus sajátos felfogású útkeresését mutatják.

A legfőbb hangsúlyt a három nyílástengelyes középrész hordozza, különösen attraktív a szimmetriatengelyben elhelyezkedő főkapu szobrászati elemekkel díszített kialakítása. Két oldalát dór kannelurázott lizénafejezeteken amphipoliszi kariatidák babérfonatokkal foglalják keretbe, a füzérek által tartott medálionokban az eredeti terven „*salve*” azaz „*Isten hozott*” felirat olvasható, amely napjainkban már nincs meg. A hátrahúzott bejárat belső oldalain ugyan-

22. kép A ház kariatída díszítéssel ellátott kapuzata ⁴⁰

⁴⁰ A szerző saját felvétele

csak medálionokban kontyos női portrék jelennek meg, amely ábrázolás a zárt erkélyek melletti második emeleti parapetek alatt is megismétlődik felettük virágfüzérrel. A bejárat fölötti konzolosan kiülő zárt erkélyek és az általuk közrefogott loggiák finoman keretezett hármastagolású ablakainak mellvédjén cizellált nyújtott levélalakzatok, míg a loggák mellvédjén szecesszív mintázatú kovácsoltvas rácsozat látható. A részletképzés a loggák födémeinek alsó síkjára is kiterjed, négyzetes geometriai alakzatok osztják mezőkre a felületet. A gazdag szobrászati kialakítás Sz. Kürti Katalin leírása szerint valószínűleg Somogyi Sándor szobrász munkáját dicsérik, aki 1907-1916. között Debrecenben dolgozott, korai művei – Debreceni síremlék, Első Takarékpénztár épületének szobrai, és kisplasztikái –, pedig az érett szecesszió remekei.⁴¹

A Grünberger testvérek később 1934-ben a homlokzat felújítására és modernizálására kértek és kaptak engedélyt. A felelős építőmester ekkor Asztalos András volt. A csatolt utcfontra vonatkozó terven a kapubejáratot kivéve a szecessziós elemek hiányoznak. A jelen

23. kép A ház művesen kidolgozott loggiái⁴²

⁴¹ SZ. KÜRTI KATALIN 1977: 33-36., 83.

⁴² A szerző saját felvétele

állapotot nézve a purifikálási elhatározás valószínűleg nem, vagy csak részben valósult meg. Tény, hogy az eredeti terv az ablakok parapetjeiben lényegesen több figurális szobrászati elemet mutat, mint a mostani homlokzat. Egyelőre azonban nem áll rendelkezésre olyan, az 1930-as évek előtti időkre keltezhető fotó vagy képeslap, ami a valóságot ellenőrizhetővé tenné, vagyis azt, hogy történt-e egyáltalán leegyszerűsítés a homlokzat felújítása során.

5. A Wiener ház – Debrecen, Piac utca 85. szám

Az 1910-ben tervezett szecessziós saroképület ma már csak részben van meg eredeti formájában, az 1944. június 2-i bombatámadásban ugyanis a Piac utcai oldala megsemmisült, az akkor Rákosi Jenő nevű utcai oldal viszont részben megmaradt.⁴³ A lebombázott oldalra a megmaradt részhez az 1950-es években háromemeletes szocreál irodaépületet létesítettek. Az egykori házról és környezetéről mégis fontos beszámolni, mivel Pavlovits Károly jelentős nagyléptékű alkotása volt, és léte összefügg az általa kezdeményezett új utca megnyitásával is.

A korábban Várad, majd Ferenc József, napjainkban Piac utca 85. számú terület 1636-óta bizonyosan házzal rendelkező porta, civis lakói mellett többek között szenátor – Andrej Kovács Ádám 1756. –, patikárius – Eördög István 1799. –, és postamester – Botlik Mihály 1817. – egyaránt tulajdonolta.⁴⁴ Az 1898-as várostérképen a Miklós és Barna utca közötti teleksort közterületnyitás még nem szakította meg.⁴⁵ A szomszédos 83. számú ingatlan tulajdonosa 1910-ben Lovászi János banktisztviselő vot. Később a város Pavlovits Károly építész indíttatására a 83. és 85. számú ingatlanok között, az azokból megvásárolt részekben új közterületet nyitott a Vörösmarty utca felé, amely előbb Király, utóbb pedig a Rákosi Jenő nevet kapta, napjainkban pedig Vásárhelyi István utcának hívják. Ezek után a megmaradt portákat kisebb részekre osztották, majd kettő-, négyemeletes önbökett építettek rájuk. Így alakult ki a 85. számú területből kiszakítva Ungár Jenő bankigazgató és Sajó István építész bérházának helye is. Előbbi bérpalotáját a Wiener ház mellett az új nyitású utcában pedig szintén Pavlovits Károly tervezte.

⁴³ SZENDINÉ DR. ORVOS ERZSÉBET 2014. http://hbml.archivportal.hu/id-1508-debrecen_elso_bombazasa_1944_junius_2.html Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 29.

⁴⁴ ZOLTAI LAJOS Déri Múzeum Történeti Tárában őrzött kéziratok anyagának kutatói telekre vonatkozó adatai

⁴⁵ ACZÉL GÉZA – HATY KÁLMÁN 1898. Debrecen Szabad Királyi város térképe. DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR

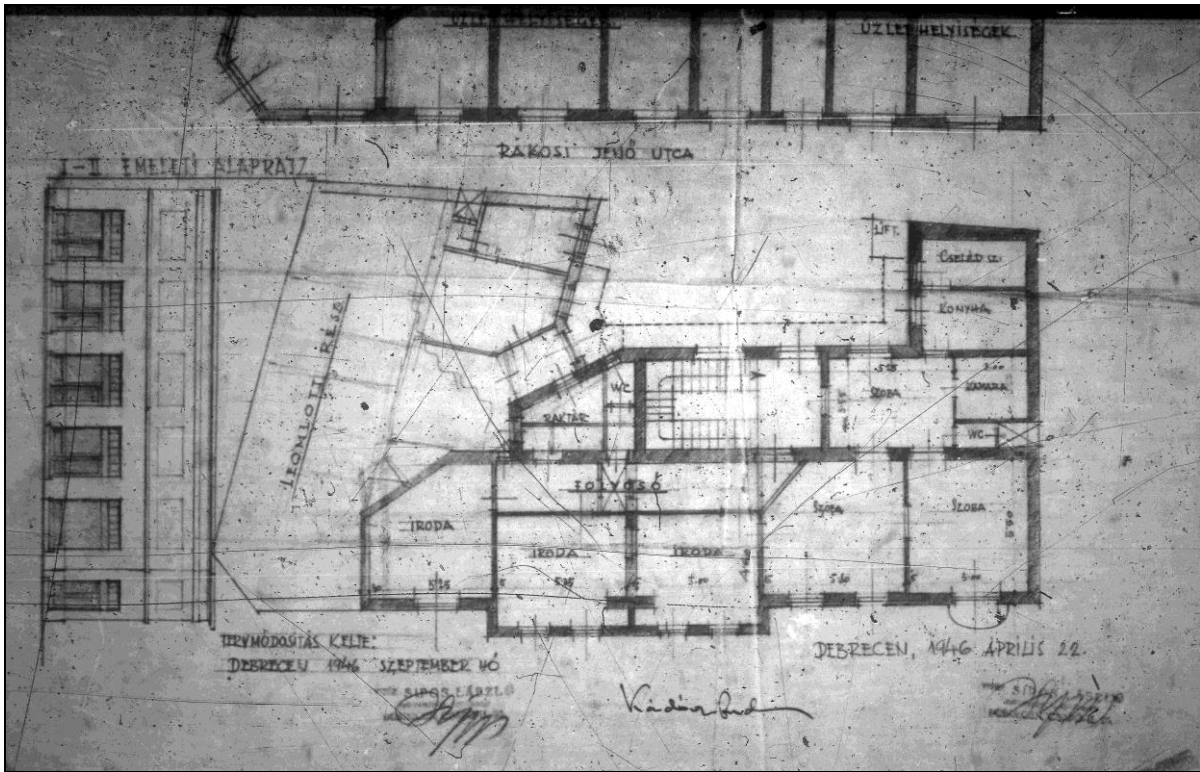
24. kép A Wiener ház a XX. század elején ⁴⁶

Az eredetileg 782 négyszögöl, – a közterület kialakítása után 152 négyszögöltre zsugorodott házastelket Malinovszky Gyuláné Orbán Jolántól Wiener Adolf zsákkereskedő vette meg, majd építési engedélyért folyamodott, hogy kétemeletes házát megvalósíthassa. Kérvényét a Városi Tanács 1910. június 6-án ki is adta. ⁴⁷ A tömb tervezői Pavlovits és Szilágyi építészek voltak a kivitelezést Bisothka István építőmester vállalta el. A tulaj a kétemeletes, kétereszés épület mellett kútfürásra is kapott engedélyt, illetve a műszaki tartalom tekintetében és a szomszédok miatt egyaránt történtek módosító előírások, valamint további kikötések.

Az alaprajzi elrendezésre támpontot ad a később, 1946-ban készített tervmódosítás, amely egy eredetileg U alakú, belső udvarra és függő folyósóra szervezett épületet mutat, emeleti alaprajzában a Rákosi Jenő utca felé kiugró középrizalittal és a leomlott Piac utcai szárny kontúrjával. A tömb Piac utcai frontja kitűnően mutatja a sarokházként megjelenő kétemeletes, mandzard tetős ingatlan kvalitásait, szecessziós részletképzéseit. A háromtengelyes

⁴⁶ Megjegyzés: A képeslap NAGY ATTILA magánarchívumából származik. E helyen köszönjük meg a gyűjtemény ezen részének publikációra bocsájtását

⁴⁷ MNL. HBML. IV. A. 20/1910-8510/1910., illetve 6840/1910.

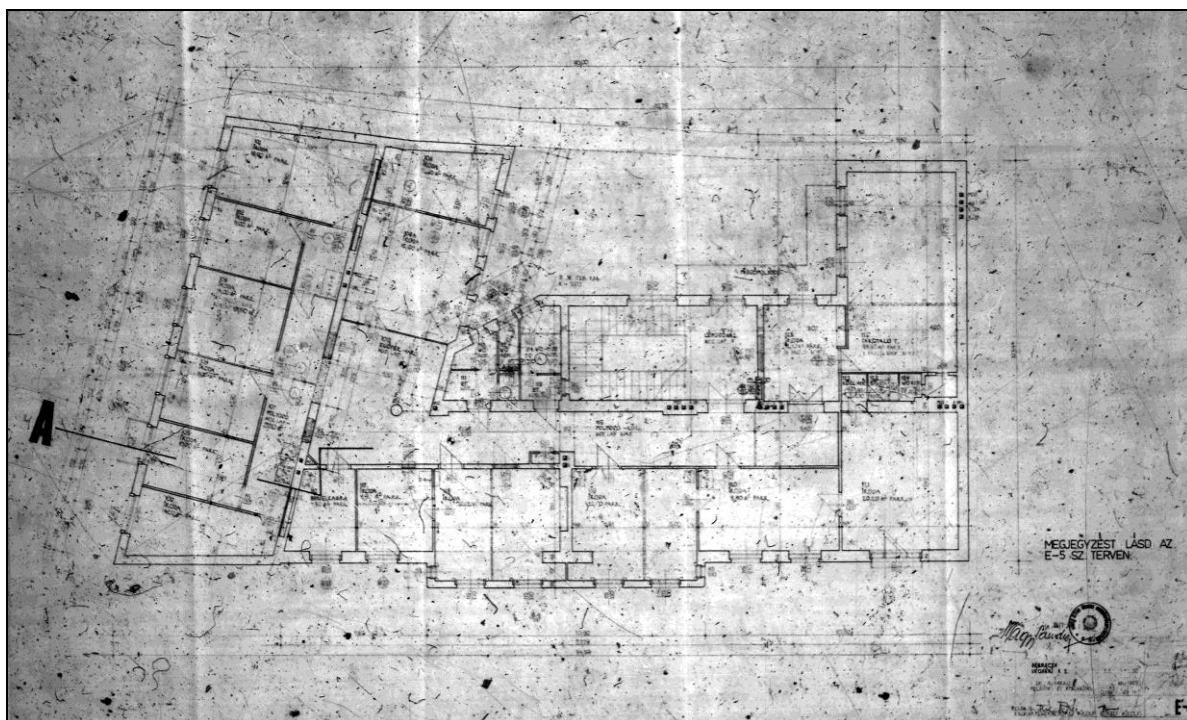
25. kép A Wiener ház 1946-os átalakítására vonatkozó alaprajza ⁴⁸

főhomlokzat szervező eleme a szimmetriatengelyben lévő íves középrizalit, ahol kétszintes, szecesszív fejezetű pilaszterek között keskeny franciaablakok nyíltak. A középrizalítot kiemelte az ívezetes osztó és főpárkány, valamint a tengelyt hangsúlyozó csipkézett, ívezetes oromzati dísz. Az emeleti szinteknél a középrizalit két oldalán egy-egy nagyméretű, teraszra nyíló erkélyablak volt, gazdag szecessziós keretkezéssel.

Igen hatásos megoldásként alakították ki a megnyitott új utca felé átforduló íves homlokzati sarokrizalítot, ahol a kétszintes, szecesszív fejezetű és díszítésű pilaszterek közötti keskeny ablakok nagyméretű parapetjein életképeket ábrázoló kosztümös, alakos plasztikák jelentek meg, amelyek visszaidézték a nyíregyházi Széchényi utca 20., és a debreceni Bajcsy-Zsilinszky Enre utca 35-37. szám alatti egykori, mára már csak fotókon, vagy terveken látható díseit. A lebombázott Piac utcai főbb részek helyére 1950-ben a Debreceni Tervező Vállalat háromemeletes irodát álmodott meg, a megmaradt kétemeletes Rákosi Jenő utcai tömbbel összeépítve.

⁴⁸ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Wiener Adolf bérpalotájára vonatkozó anyaga. SIPOS LÁSZLÓ 1946.

A mostani „premodern” a szocreál egyes díszítőelemeit is hordozó Rendőrségi épületben viszont már nem idézték meg az egykori mívés homlokzatot és annak ívezetesen átforduló sarokrizalitját sem.

26. kép Az átalakított Wiener ház 1971-esb emeleti alaprajza ⁴⁹

6. Wolff János tábornok háza – Debrecen, Péterfia utca 46. szám

Az egykori debreceni főutca folytatásában, amit korábban Péterfia Jakab-, napjainkban pedig már egyszerűsödve Péterfia utcának neveznek, a XX. század első évtizedének végére, a becsatlakozó Thaly Kálmán utca – 1657-től egészen 1907-ig csak Kasza köznek hívták –, saroktelkeire két emblematikus épület került. ⁵⁰ A Péterfia utca 44-42., Thaly Kálmán utca 2. számnál a város neves építésze és tisztségviselője Stégmüller Árpád tervezte meg és építette fel egyemeletes saroktornyos, szecessziós elemeket is magán viselő bérpalotáját, amely ma

⁴⁹ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Wiener Adolf bérpalotájára vonatkozó anyaga

⁵⁰ BALOGH LÁSZÓ 2007: 198., 253., 284., 317-318., 398.

helyi védettsége ellenére méltatlanul elhanyagolt, purifikált arculattal jelenik meg.⁵¹ Az utcasarok másik oldalán, a Péterfia utca 46., Thaly Kálmán utca 1. szám alatt pedig a 39-es debrecni gyalogezred tábornoka – az építés idejekor még őrnagy –, Hegyközszentimrei Wolff János (1862-1925.) építette fel bérpalotáját.⁵²

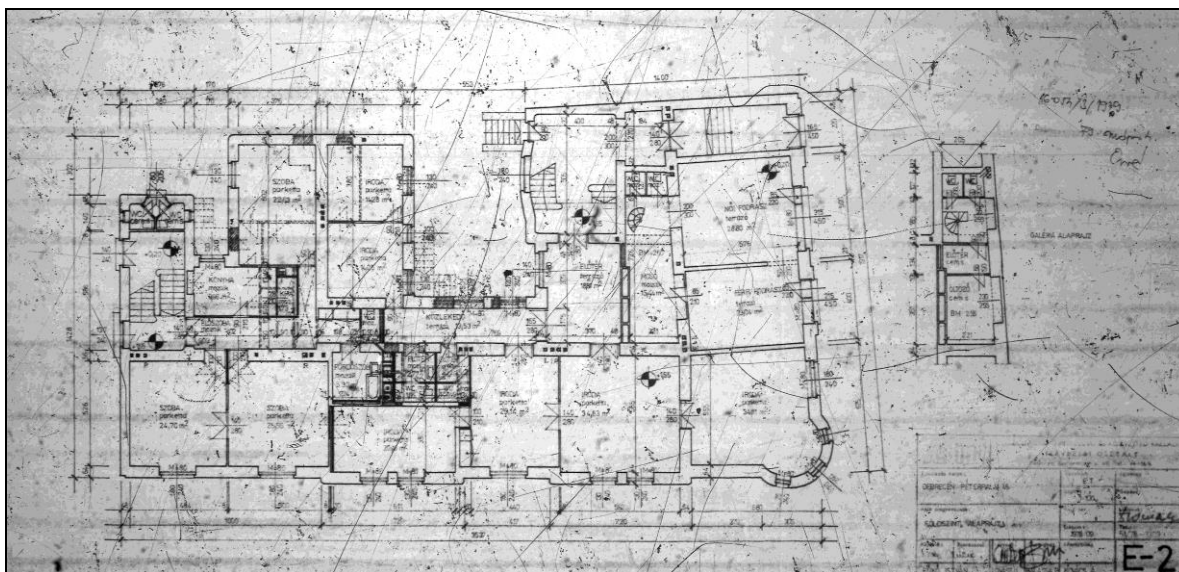
27. kép Wolff János bérpalotája a XX. század elején⁵³

A Péterfia utcára merőleges, téglány alakú saroktelek a XVI. századtól kezdve dokumentált ingatlan, az utca beépítési rendszeréhez igazodóan északi oldalán hosszanti cívisházas elrendezésű volt. A kéziratos levéltári tervek az 1760-as évek körüli-, de még az 1872. évi várostérkép is a Kasza közben a porta mögött két szárazmalmot mutat. Az 1872-es atlaszon egyébiránt a házastelket Tolnai István birtokaként tüntették fel.

⁵¹ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Wolff János bérpalotájára vonatkozó anyaga

⁵² <http://bocskai.konyvtar.hu/hadtortenet/neves-katonaviselt-debreceniek> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 29.

⁵³ MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER MEGYEI KÖNYVTÁR – HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY ÉS FOTÓTÁR

28. kép A Wolff János féle bérház földszinti alaprajza 1979-ből⁵⁴

Wolff János 1910-től volt a tulajdonosa, 1910. augusztus 15-én pedig építési engedélyért folyamodott a Városi Tanácshoz, hogy a Pavlovits és Szilágyi műépítészek tervezte kétemeletes bérházát megvalósíthassa. Ezen felül kérvényezte, hogy régi épületét lebontthassa, és hogy a hátsó telken lévő földszintes keresztépületét istállóvá alakíthassa át. Tekintettel arra, hogy a szabályozási vonal a Péterfia utca felől elvett a területből, négyszögölenként 180 koronát is kértek a várostól. Az építési engedélyt a város sürgősséggel augusztus 25-én kiadta, az erkélyek falsíktól való kiugrását azonban 1,50 méterben engedélyezte 1,80 méter helyett. A Thaly Kálmán utca felőli 2,80 méter széles kapubejáró megnyitása esetén hozzájárultak továbbá a Péterfia utca felőli bejárat 1,60 méter szélességéhez is. Az utcai szabályozási vonal kijelölése miatt 2,16 négyszögöl került a közterülethez, a váltásdíj 140 koronával számolva azonban csak 302,40 koronára rúgott. Annyi még bizonyos, hogy a 48. szám felőli telekszomszéd báró Wangenheim Gyula, a Thaly Kálmán utca 3. szám felől pedig Havasi Kálmán volt ekkoriban.⁵⁵

A pince- földszint + kétemeletes, téglafalazatú vasbetonfödémű épület 19,17 méter Péterfia utcai szélességgel és 35,37 méter hosszal, eltolt síkú mandzard magastetővel létesült. A rendkívül tömör szerkesztésű U alaprajzú tömb zártsorúan csatlakozik a Péterfia 48.

⁵⁴ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Wolff János bérpalotájára vonatkozó anyaga

⁵⁵ MNL. HBML. IV. B. 1405/b. – 1910., illetve MNL. HBML. IV. A. 20/1910. 214. d. – 1300.

29. kép A Wolff bérpalotától balra Stégmüller Árpád háza, jobbra Wangenheim báró épülete látható ⁵⁶

számú házhoz, ahol kapubejárójából háromkarú fölépcsőház nyílik, a másik pedig az udvari szárnyból indul, és annak helyiségeit szolgálja ki. A két oldalsó traktus között szűk belső udvar található, az udvarra nyíló helyiségek a függőfolyosókról közelíthetők meg.⁵⁷ A finom tagoltságú utcai front földszintje zárt, a hangsúlyos főpárkány fölött pedig gazdag osztású felnyitott homlokzatok jelennek meg az első és második emeleten. Az épület főhangsúlyát a félköríves toronyszerű sisakban végződő sarokrizalit adja, amelyhez mindkét utcai oldalához hármastagoltságú, három nyílástengelyes középrizalitok csatlakoznak megemelt mandzárde-tőkkel. A félköríves sarokrizalit zárt földszintje fölött stilizált dór és ion oszlopokkal illetve pillérrel alakított teraszok vannak, a hangsúlyos főpárkány fölött osztott, kúpos fémsisakkal.

A Péterfia utcai fronton a sarokrész ívelt, oszlopos rendszeréhez önálló egységként csatlakozik a két kiskiülésű rizalit között megjelenő három nyílástengelyes homlokzat, fölöttük szintén kiemelt mandzárd tetővel. Az oldalrizalitok hármastagoltságú nagyméretű abla-

⁵⁶ A szerző saját felvétele

⁵⁷ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Wolff János bérpalotájára vonatkozó anyaga

30. kép A Wolff ház Péterfia utca felőli főhomlokzata ⁵⁸

kait az első emeleten téglány-, a második emeleten pedig szegmens záródással látták el, és azokat tagozatos keretezés fogja össze. A nyílászárók közötti falmezőben medalionszerűen keretezett növényi díszítések láthatók. A főegység hangsúlyát a rizalitok által közrefogott, a szimmetriatengelyben lévő hangsúlyos hármas osztású oszlop-gerendás kapuzatszerű erkélykijárat adja, előtte az első emeleten díszes kovácsoltvas erkélymellvéd helyezkedik el, míg a második emeleten ugyanez az elrendezés már szegmenszáródású hármas nyílás kialakításokkal valósult meg.

A Thaly Kálmán utca felőli fronton a zártabb földszint felett a középrizalit emeleti szintjén konzolosan kiugró hármas nyílástagolású zárt erkély adja meg a főhangsúlyt, amely felett kiemelt, koronázó mandzárd tető áll. A középrizalit zárt erkélyes emeleti falmezőit ívezetes, kannelurázott dór pilaszterek osztják három falmezőre, köztük a Péterfia utcai felület középrizalitjának megfelelő összefogott nyíláskeretezésekkel, az első emeleten kialakított attraktív oszlop-gerendás keretezésű loggiával és díszes kovácsoltvas mellvéddel.

⁵⁸ A szerző saját felvétele

A homlokzat klasszicizáló és szecessziós ornamens díszítésekből építkezik. A háborús helyreállítások előtti fotókon még láthatók a mandzártető sarokrészeit díszítő bronz buzogányok, a tetőzet ökörszem ablaka, a Péterfia utcai keretezett nyílászárók közötti parapet geometrikus tükrös kiképzése, erőteljesebb, gazdagabb tagozatos kialakítása, amelyek viszont már hiányoznak.⁵⁹

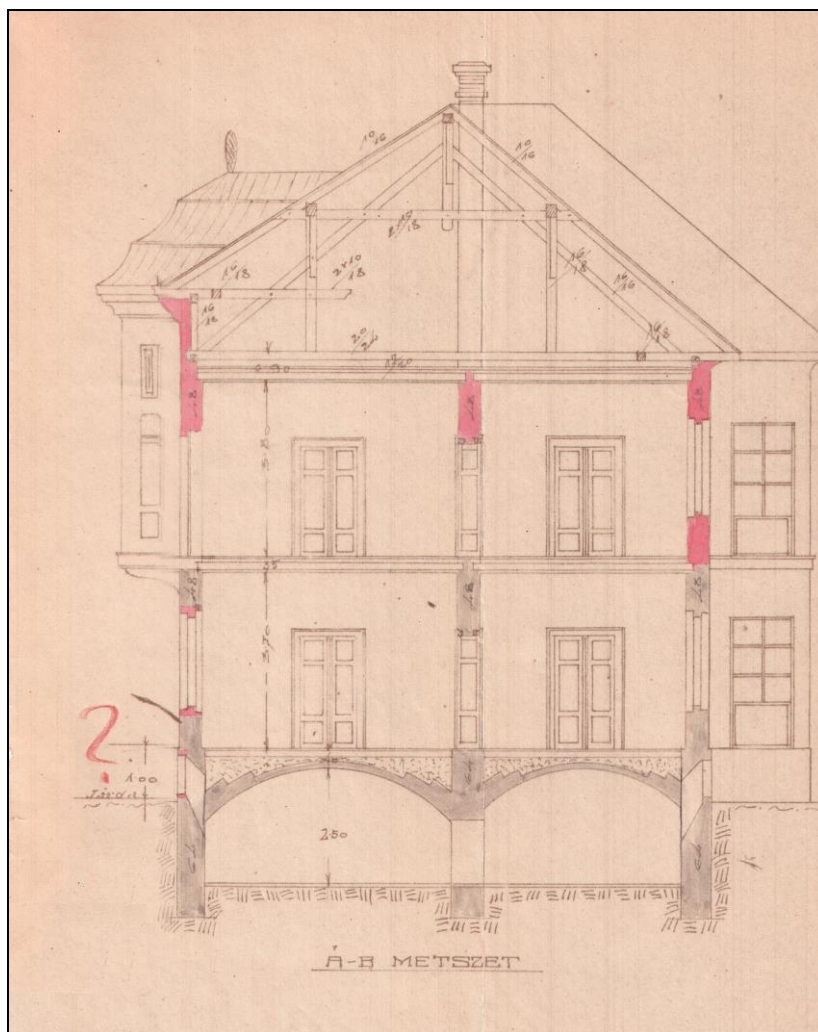
31. kép A Wolff ház háborús sérülései⁶⁰

⁵⁹ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Wolff János bérpalotájára vonatkozó anyaga Megjegyzés: Az épület helyi védelem alá helyezéséhez homlokzati értékkataszter készült. Lásd bővebben: HORVÁTH PÉTER 2018: 32-33., 45-47., továbbá GAJDOS CSABA 2019: 1-21. A háború utáni változásokról pedig a VKM. Magazin számol be részletesebben. Lásd még: GELLÉR FERENC 2019: 4-5.

⁶⁰ DÉRI MÚZEUM FOTÓTÁRA DM. F. 009967.

7. Tihanyi József tervezett háza – Debrecen, Miklós utca 23. szám átépítése

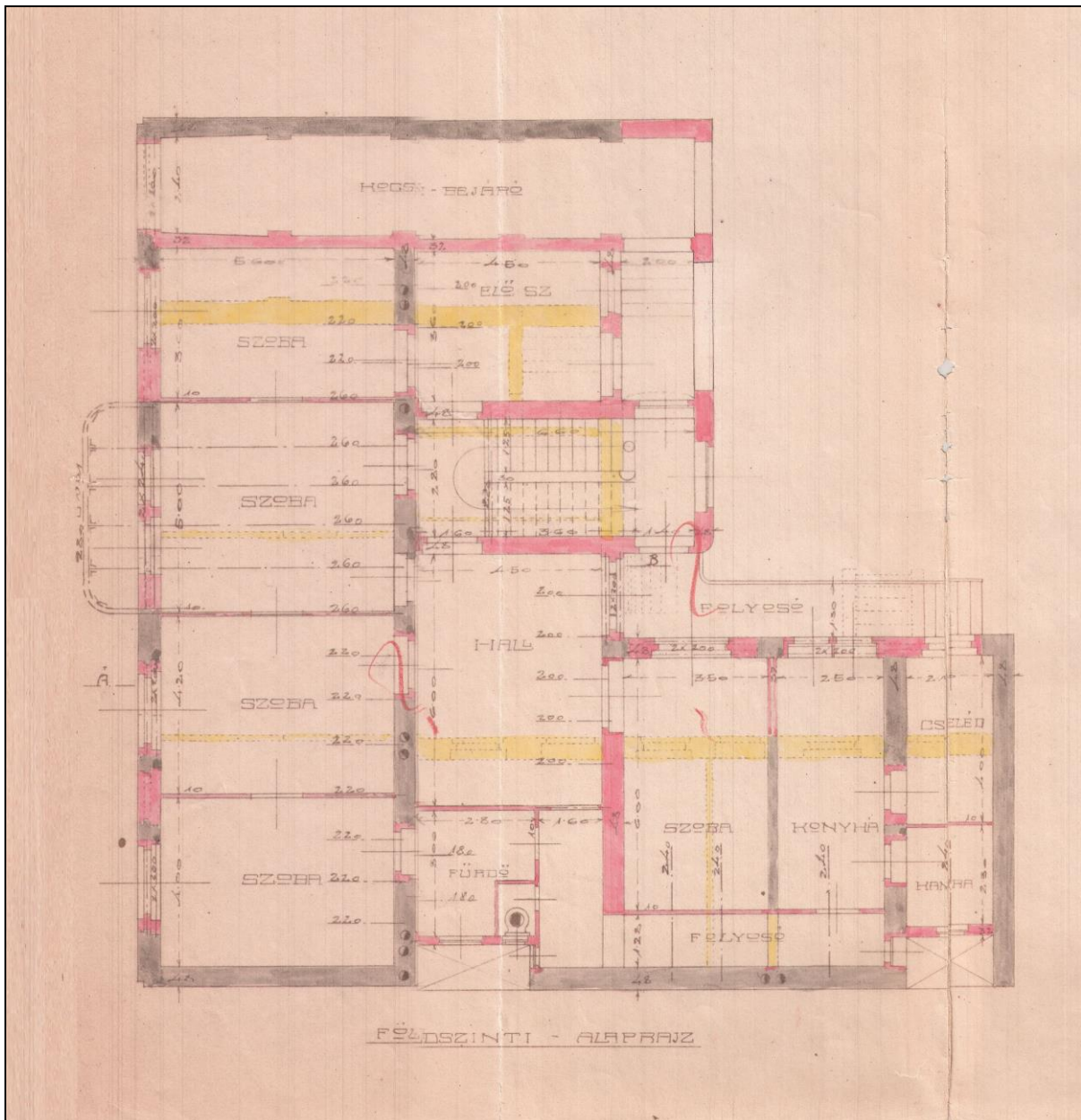
A Tihanyi féle épület Pavlovits Károly általunk ismertett háza közül az egyetlen, amely nem valósult meg a cívisvárosban. Beszámolni róla mégis szükséges, mivel egyrészt hozzátartozik az alkotó debreceni munkásságához, másrészt az egyetlen átalakítással és egyemeletes szintelrendezéssel készült terve az általunk felkutatott anyagok közül. A megrendelő dr. Tihanyi József orvos 1911 augusztusában kérelemmel fordult a Városi Tanácshoz, hogy a Miklós utca 23. szám alatti földszintes házát egyemeletes tömbbé bővíthesse, a betérjesztést azonban vizsgálat tárgyává tették, mivel a telek városrendezési kérdéseket érintett.⁶¹

32. kép A tervezett Tihanyi ház metszeti rajza⁶²

⁶¹ MNL. HBML. IV. A. 20/1911. 13576/1911.

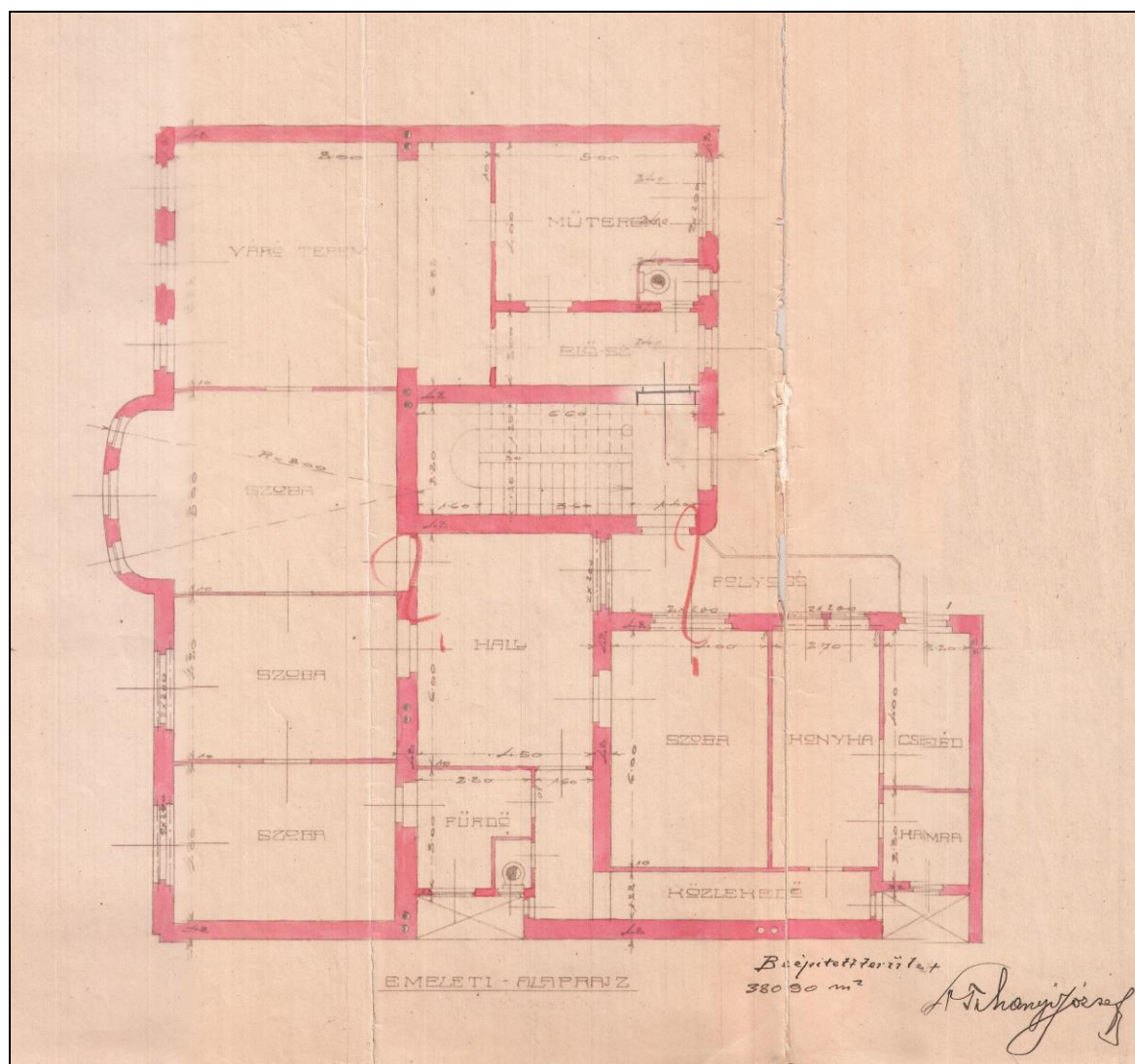
⁶² MNL. HBML. IV. A. 20/1911 – R. 720/3 – részlet

33. kép A Tihanyi ház földszinti terve ⁶³

Az alkotó a földszintes házat belülről részben elbontotta volna és egy, bővített L alakú épületet tervezett, teljesen új emelti és tetőtéri kialakítással. Az utcai földszintes homlokzatot egészében átalakította az emeleti rész fogadására, amely hangsúlyos, ívetes rizalittal lépett volna ki az utcafront síkja elé. Ez az ívetes, három nyílástengelyes keleties szerkesztésű, ku-

⁶³ MNL. HBML. IV. A. 20/1911 – R. 720/3 – részlet

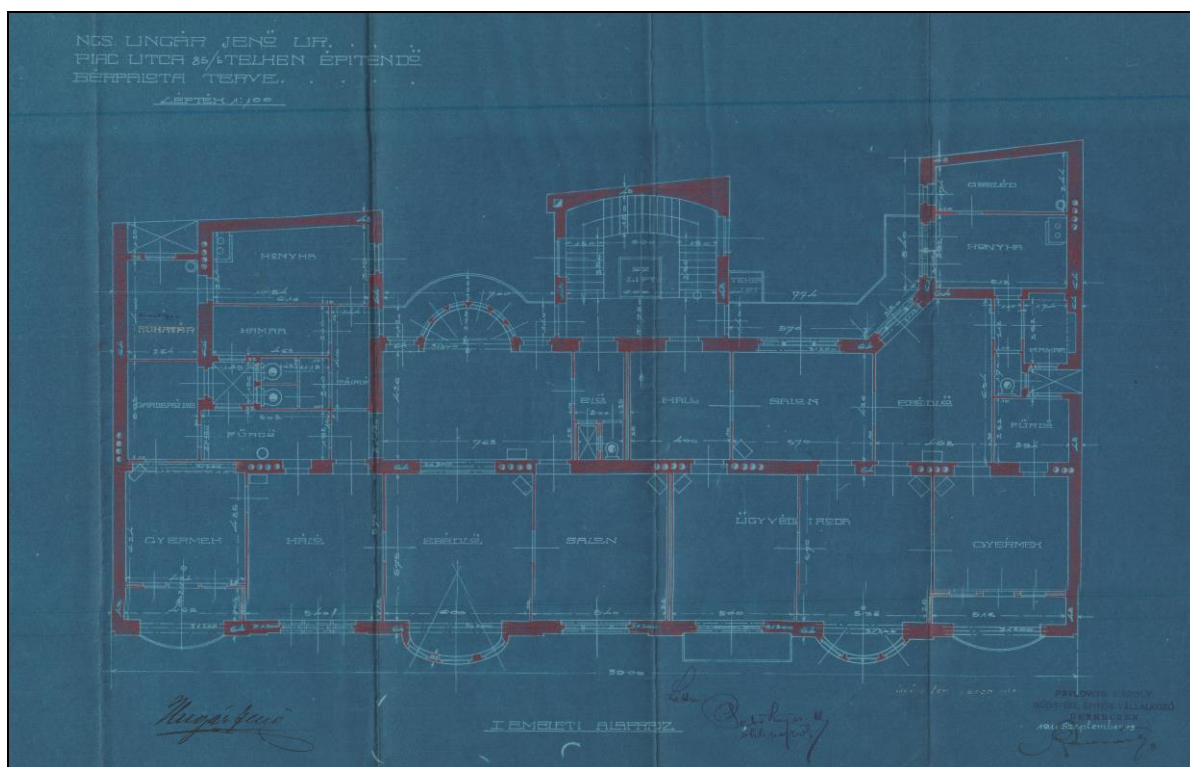

34. kép A Tihanyi ház emeleti terve ⁶⁴

polával koronázott rizalit adta volna a nagyméretű keretezett ablakokkal alakított ingatlan főhangsúlyát. Ez a fajta kialakítás mint az ívezetes, vagy tört vonalú rizalitok homlokzatformáló karaktereleme nem mellesleg Pavlovits Károly stílusát egész munkássága során végig kísérik. Az anyag felülvizsgálata után a hatóság a megálmódott tömb kivitelezését azonban véglegesen elutasította, mivel a szabályozási terv szerint a telek teljes területét érintően új utcát akart nyitni, amely napjainkban az Iskola utca. Így az ingatlan megvételére, illetve kisértésére egyből meg is tették a szükséges intézkedéseket. ⁶⁵

⁶⁴ MNL. HBML. IV. A. 20/1911 – R. 720/3 – részlet

⁶⁵ MNL. HBML. IV. A. 20/1911 – 19991/1911.

33. kép Az Ungár ház emeleti tervrajza ⁶⁹

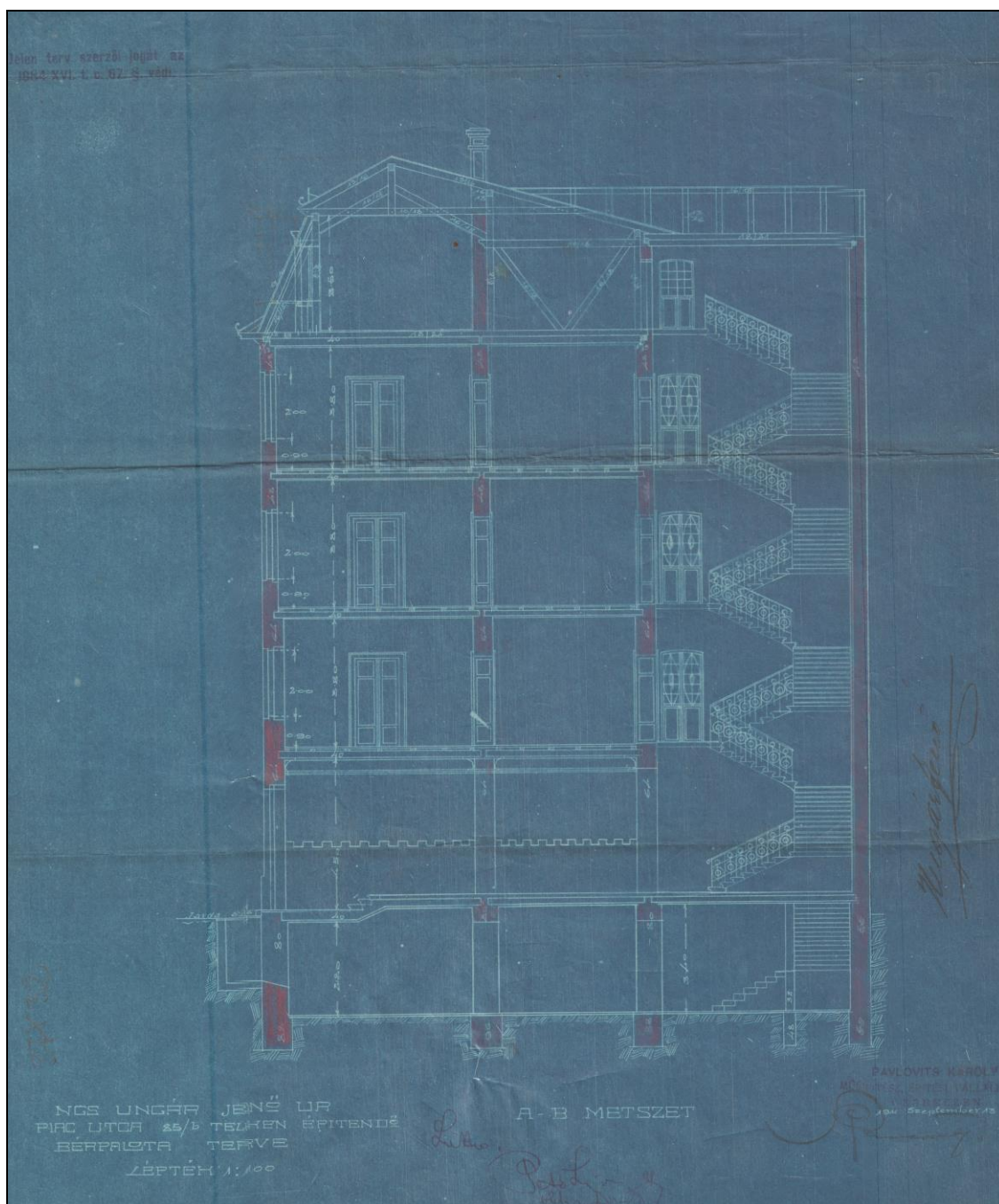
Ungár Jenő bankigazgató e helyen 1911. november 6-án háromemeletes bérpalota építésére kért engedélyt. ⁷⁰ A helyszíni szemlén a földterületet viszont kicsinek találták mivel a 236 m² szükséges udvar helyett csak 88 m² maradt, így kérelmét az Építési Bizottmány véleményezésre áthelyezte a Városi Tanácshoz, ahol az Építési bizottság javaslatának elfogadásával kivételesen hozzájárultak a háromemeletes, kétereszés, alapincézett ingatlan kivitelezéséhez, amely Pavlovits Károly 1911. november 24-én kelt tervei szerint valósult meg, a használatbavételi engedélyt pedig 1912 októberében adták ki. ⁷¹

Az építész nem melleleg az általa megálmodott Wiener ház tűzfalához csatlakoztatva tervezte meg a 39 méter utacafront szélességű alapincézett háromemeletes magastetős ingatlant. A közel tükörszimmetrikus U alaprajzú, szimmetria tengelybe helyezett lépcsőházas, kéttraktusos függőfolyosós épület emeltein nagyméretű tekintélyes belmagasságú luxuslakásokat és bérirodákat helyezett el, a földszinten mindezek mellett üzletek voltak.

⁶⁹ MNL. HBML. IV. A. R. 683/1.

⁷⁰ MNL. HBML. IV. A. 20/1911 – 16792/1911.

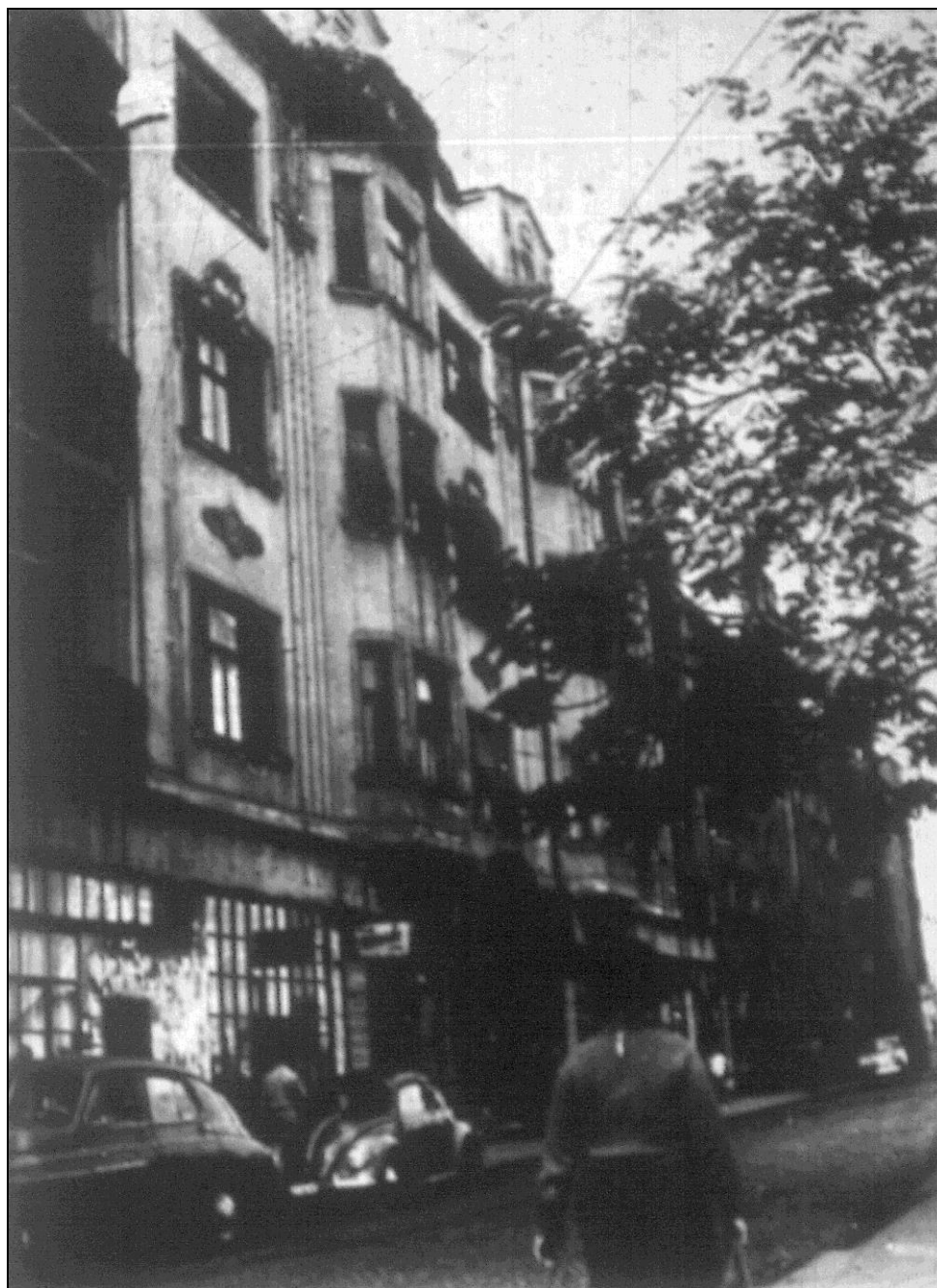
⁷¹ MNL. HBML. IV. A. 20/1911 – 19995/1911., illetve MNL. HBML. IV. A. 20/1912-20341/1912.

34. kép Az Ungár ház metszeti rajza ⁷²

A hét nyílástengelyes, tükörszimmetrikus homlokzat két szélén ívelt kovácsoltvas rácsos loggiák, mellettük három emeletet átfogó ívelt három nyílástengelyes rizalitok adták az épület karakterét, amely mára viszont csak részben mutatja eredeti szépségét, szecessziós

⁷² MNL. HBML. IV. A. R. 683/2.

35. kép Az Ungár ház 1963. körül ⁷³

díszzeit ugyanis eltávolították. Az 1963-ban a Debreceni Tervező Vállalat által készített felmérési terv az átalakítás előtt azonban jól mutatja, hogy a tömb szecessziós homlokzatmotívumai a mellette lévő egykori Wiener házhoz hasonló díszítőelemekből építkezett, a kiugró rizalito-

⁷³ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Ungár Jenő bérpalotájára vonatkozó anyaga

36. kép Az Ungár ház napjainkban ⁷⁴

kat az emeleteket átfogó fejezetes pilaszterek keretezték, sőt a nyílászárók homlokzati elemei is azonosak voltak, a földszint ugyanakkor nagyvonalú üvegezett portálként jelent meg. ⁷⁵ A padlástér utólagos beépítése viszont már a háború után valósult meg.

⁷⁴ A szerző saját felvétele

⁷⁵ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Ungár házra vonatkozó anyagai

37. kép Az Ungár ház rizalitja és loggiái ⁷⁶

⁷⁶ A szerző saját felvétele

9. Gambrinus ház – Debrecen, Piac utca 26-28. szám

A Piac utca 26-28. szám kettős telke a városfejlődés és várostörténet fontos, olykor regényes színtere. Zoltai Lajos helyrajztörténeti írásai részben kronológiai sorrendben, részben várostörténeti leírásában részletesen tudósít az ingatlan tulajdonosairól, kapcsolataikról és épületeiről.⁷⁷ A porták 1568-tól, illetve 1590-től bizonyosan házzal rendelkeztek, és a város jeles személyiségeinek, kalmároknak, szenátoroknak és főbíróknak adott otthont. A Törörsdy, Vigkedvű, Dobozy, Szikszay családok tulajdonolták és többször Debrecen város közvagyoná is volt.

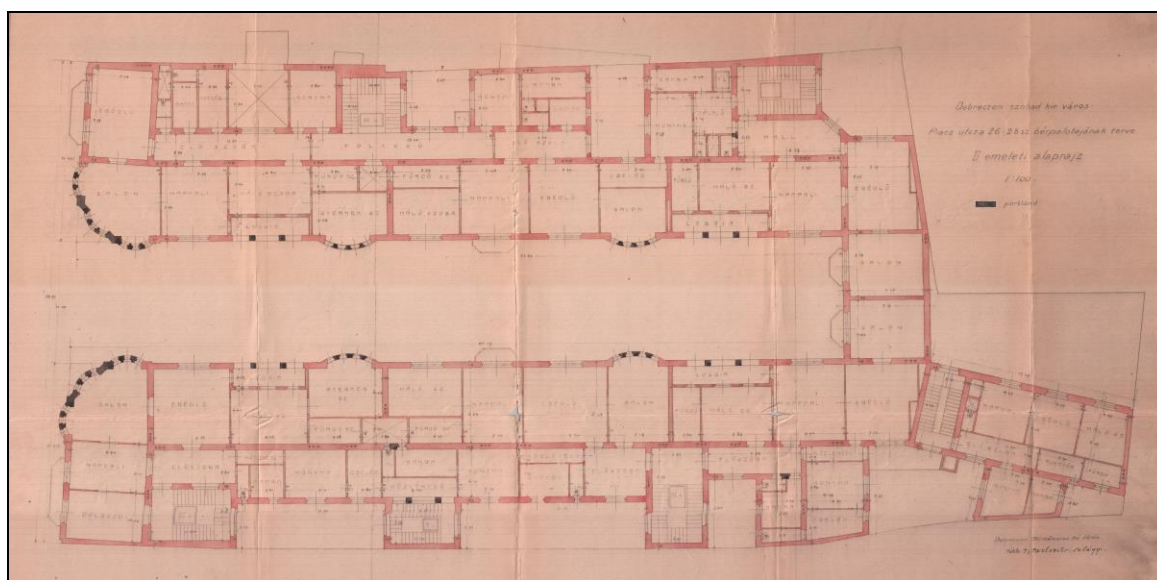
38. kép Az Ó-Dobozy ház a bontása előtt 1911-ben⁷⁸

⁷⁷ ZOLTAI LAJOS Déri Múzeum Történeti Tárában őrzött kéziratok anyagának kutatott területre, a Piac utca, Ferenc József út, Keleti sor, és Kossuth utca 26., illetve 28. számra vonatkozó iratai, valamint ZOLTAI LAJOS Helyrajztörténet írásának világi jellegű középületekre, úgymint az Ó-, és Új Dobozy házakra kitérő leírásai

⁷⁸ ZOLTAI LAJOS 1911. DM. EF. 1212. N.

A 26. számú telken állt 1911-es lebontásáig a város legrégebb, akkoriban mintegy 300 éves épülete, amelynek történetét Zoltai Lajos írta meg.⁷⁹ Tulajdonosáról Ó-Dobozy, illetve Szikszay háznak is nevezték. A 28. szám lebontásakor mintegy 100 éves házat pedig új-Dobozy, vagy tábornoki háznak nevezték, mivel katonatisztek elszállásolására is használták. A 26. számú emeletes 13 szobás öreg épület 1850-től volt Szikszay József gazdag kereskedő tulajdona, akinek örökösei 1908-ban 202.500 arany koronáért adták el azt a városnak. A 28. szám alatti tábornoki ház azonban már a Dobozyaktól átvéve 1765-től a település tulajdonában volt. A telkek mellett Debrecen egyik legjelentősebb épülete és szecessziós bankpalotája, a Debreceni Első Takarékpénztár épült fel a Piac utca 22-24. szám alatt, ifj. Rimanóczy Kálmán nagyváradi műépítész tervei szerint, amit 1911-ben adtak át.⁸⁰

A szomszédos minta is ösztönözte tehát a porták eladását, amelynek előmunkálataival a közgyűlés a Városi Tanácsot bízta meg, így pályázatot hirdettek az értékesítésre és az építésre is, amire három ajánlat érkezett Rimanóczy Kálmán nagyváradi, Sesztina Jenő és Tóth István, valamint a Pavlovits és Szilágyi debreceni cég részéről, amelyeket „A Város” című hetilap részletesen ismertetett is.⁸¹

39. kép A Piac utca 26-28. számú városi bérpalota II. emeleti alaprajza⁸²

⁷⁹ ZOLTAI LAJOS 1913: 146-152.

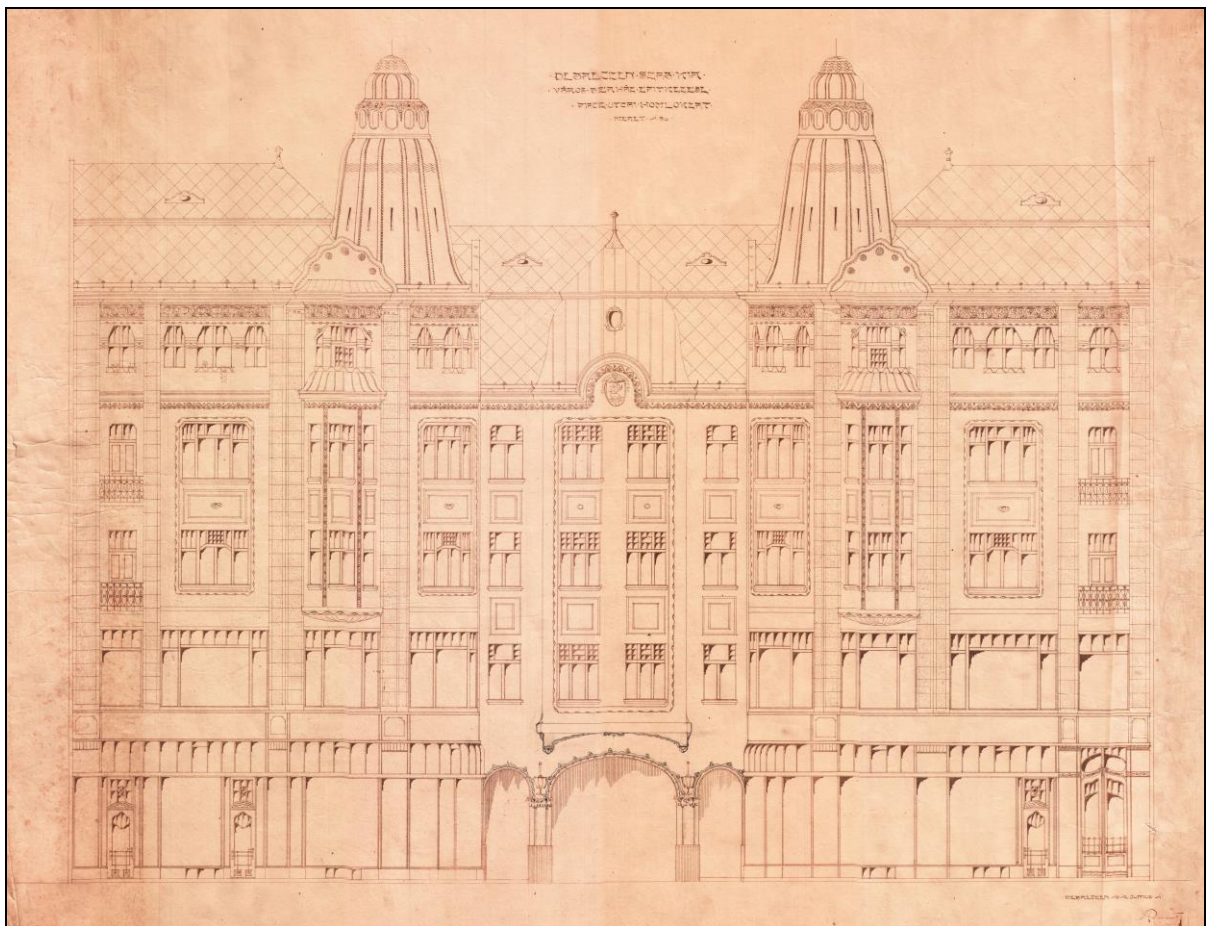
⁸⁰ PAPP JÓZSEF 2012: 8-9., PAPP JÓZSEF (é. n.) 48., 66-68. Lásd még: http://szemle.unideb.hu/wordpress/wp-content/uploads/04_Papp_J_korr_T_PJ_T3_Color.pdf Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XI. 12.

⁸¹ A VÁROS 1910. március 19. Megjegyzés: Külön érdekesség, hogy a szomszédos Rimanóczy Kálmán által tervezett épület esetében a munkálatokban a most pályázó Tóth István illetve a Pavlovics és Szilágyi cég is részt vett.

⁸² MNL. HBML. 653. 5.

Az ajánlatokat a Városi Tanács kiadta a Mérnöki Hivatalnak véleményezésre. Az eredmény ismert, Debrecen új bérpalotája a Pavlovits és Szilágyi cég tervei alapján valósult meg. A koncepcióra nem mellesleg hatással lehetett a közeli Nagyváradon 1908-ban elkészült „*Fekete Sas*” palota, Komor Marcell és Jakab Dezső alkotása, ugyanis az egy oldalt nyitott belső udvar köré szervezett hangsúlyos, tornyos sarokelemekkel szervezett tömb és egyes szecessziós részletei analógiákat mutatnak Pavlovits Károly épületével.⁸³

A 880 ezer koronás vállalkozási ajánlatban a tevezők egyébként vállalták egy üvegcsarnok kivitelezését is, amelynek értelmében az úgynevezett Kardos-féle házön keresztül átjárót alakítottak volna ki a Kossuth utcára. A 36,87 méter széles 71,65 méter hosszú telket a Piac utca felé nyitott, 10 x 64.47 méteres belső udvar köré szervezett U alaprajzú tömbbel építették be.⁸⁴

40. kép A Piac utca 26-28. számú városi bérpalota főhomlokzata⁸⁵

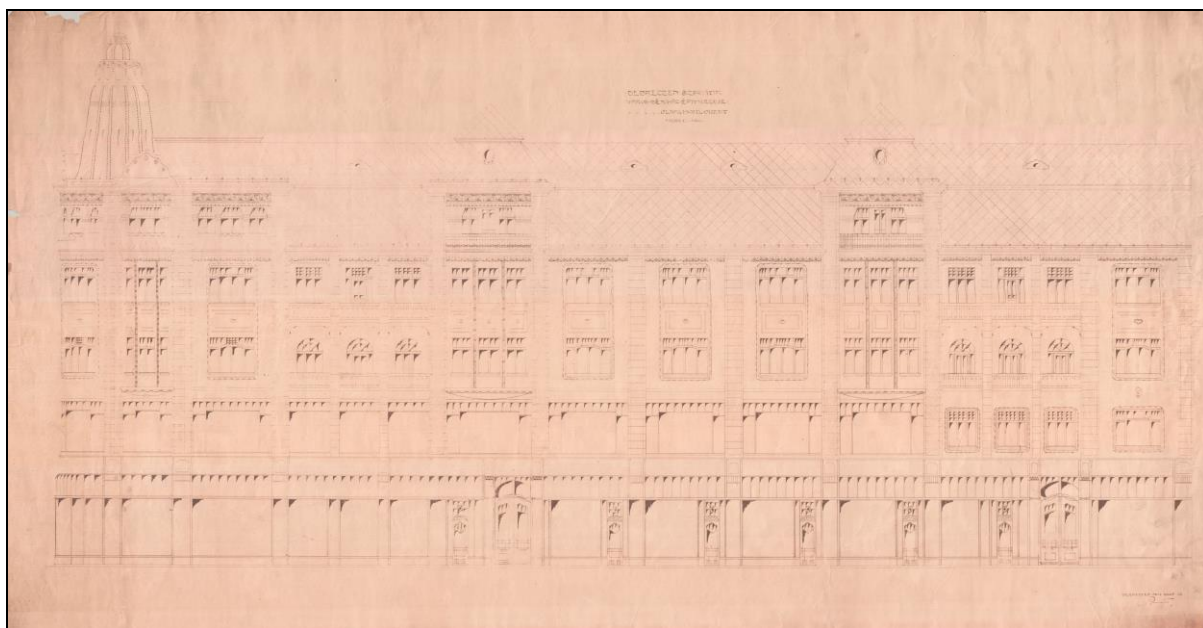
⁸³ PÉTER I. ZOLTÁN 2005.

⁸⁴ PAPP JÓZSEF 2011: 4.

⁸⁵ MNL. HBML. XV. 12. 00035. 1.

A bérpalota homlokzati és tömeg kialakítása a Piac utcai, valamint belső udvari nézetekben tükör szimmetrikus elrendezést mutat. A telek teljes területe alapincézett, és látványosság-számba menő felülvilágított óriási üzlethelyiségekkel is rendelkezik.

A főutcára néző sarokrészek, valamint a zárt erkélyes ívezetes középrizalitok négy, a köztes mezők háromemeletes szintelrendezésűek voltak, amelyeket a háború után négy emeletre építettek át. A belső udvart lezáró hátsó szárny földszintjén pedig átjárót nyitottak a tömbbelső és a Kossuth utca felé. A földszint, valamint az első emelet teljes területét elegáns üzletek foglalták el, amelynek homlokzati vasportáljait a Solux Prizma gyár készítette, ezek sajnos azonban már nincsenek meg.⁸⁶ A tömb máig használt nevét az 1923-tól a földszint déli szárnyában hosszú időn át működő Gambrinus nevű sörözőről kapta.⁸⁷ A többi emeleti szinteken loggiás és zárt erkélyes központi fűtéses luxuslakásokat alakítottak ki.⁸⁸ A téglaváz, alulbordás vasbetonfödémes épület földszintje 5,50 méter, emelti szintjei viszont 3,60 méter belmagasságúak voltak.

41. kép A Piac utca 26-28. számú városi bérpalota belső udvari homlokzata⁸⁹

⁸⁶ GELLÉR FERENC 1987: 246-247.

⁸⁷ Megjegyzés: Gambrinusról lásd bővebben: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pal-las-nagy-lexikona-2/g-A5BD/gambrinus-A772/> Az oldal utolsó megtekintése: 2020: XI. 12.

⁸⁸ MNL. HBML. IV. B. 1405/b. (146. II. 44/1910.) R. 680., R. 682., R. 683/1-2., R. 693/1-8., R. 694., R. 695/1-2., R. 686./1-8.

⁸⁹ MNL. HBML. XV. 12. 00035. 2.

42. kép A Piac utca 26-28. számú városi bérpalota és a Debreceni Első Takarékpénztár épülete 2001-ben ⁹⁰

A tükörszimmetrikus alaprajzi és homlokzati kialakítás a szecesszió jugend stílusához közelítő geometriai megoldásokból építkezik, szikár, tömör, de mégis finom felületi ornamentikával. Különösen bravúros a Piac utcai sarokrészek íves elemekből történő kialakítása, ame-

⁹⁰ HAPÁK JÓZSEF 2001. GELLÉR FERENC gyűjteményéből

43. kép A Piac utca 26-28. számú városi bérpalota 2001-ben ⁹¹

lyet a geometriai felületekből összeállított tornyok hangsúlyoznak. ⁹² A belső udvari homlokzatok nagy felületeit íves vonalú zárt erkélyek, beülő loggiák, és ellenpólusú kiálló erkélyek teszik még változatosabbá, miközben az osztó és főpárkányok fogazott vonalában illetve az ablakok parapetjein virágdíszes motívumok jelennek meg. Később 1912. január 23-tól Pavlovits Károlyt bízták meg az építkezés vezetésével is. A bérpalota ma egyaránt – a szomszédos egykori Takarékpénztári Épülettel együtt –, a történelmi Piac utca meghatározó együttese.

⁹¹ HAPÁK JÓZSEF 2001. GELLÉR FERENC gyűjteményéből

⁹² VERESS DÁNIEL 2016: 208-223.

44. kép A Piac utca 26-28. számú városi bérpalota 2001-ben ⁹³

⁹³ HAPÁK JÓZSEF 2001. GELLÉR FERENC gyűjteményéből

10. Balogh István háza – Debrecen, Kossuth utca 22-24. szám

Pavlovits Károly általunk ismert utolsó debreceni háza, amelyet Balogh István földbirtokos épített, Zoltai Lajos leírásában 1919-1920 közötti datálású, a terveken azonban 1923. júniusi, a homlokzaton viszont 1924. évi dátum szerepel.

A város 1913-1914-ben a Kossuth utca 20 és 22. számú portákból az előbb Névtelen, majd Újházy Edének keresztelt utcát nyitott, amit a telekvégeket csökkentő újonnan kialakított Blaha Lujza utcára vezettek ki, ugyanekkor a 22-24. számú területet pedig összevonták. Mindkét szóban forgó földdarab 1663-óta bizonyosan házastelek, itt volt tulajdonos több ismert kereskedő, köztük Kiss Orbán István és fia is, akiknek textil, majd bőr nagykereskedésük volt, mindkét telken 1821-1827. között.⁹⁴ Nem mellesleg a Kis Orbán kalmárcsalád építette meg több ütemben a mai Kossuth utca 4. szám alatti kereskedőházat is, amely napjainkban a

45. kép Balogh István bérháza napjainkban I.⁹⁵

⁹⁴ ZOLTAI LAJOS Déri Múzeum Történelmi Tárában őrzött kéziratos anyagának kutatott területre, az Északi sor, Burgundia köz, Kossuth utca 22. - Cegléd utca 26., illetve Kossuth utca 24. - Cegléd utca 27. számra vonatkozó iratai

⁹⁵ A szerző saját felvétele

Városháza Sas utca felőli tömbje.⁹⁶ Balogh István a 22-24. számú, utcanyitás után kialakított saroktelekre háromemeletes bérház építésére, valamint az ott lévő földszintes ház elbontására kért engedélyt.⁹⁷ Szembe vele pedig, a 20. szám új saroktelkén valósult meg 1913-1914. között a Rendőrségi Palota, Borsos József tervei alapján.

Az építési engedély részletes kikötéseket tartalmaz a kapuáthajtóra, tetőformára, légaknákra. A 24 x 31 méter kontúrméretű alapincézett háromemeletes saroképület egy nyitott, sokszögű udvar köré szervezett kéttraktusos szárnyakból építkezik, központi lépcsőházból és kapcsolódó függőfolyosóról elérhető lakásokkal. A földszinten a terv szerint végig üzletek voltak. A kapubehajtó az ingatlan belsejébe az Újházy Ede utcai szárnyból nyílt. Az attraktív, szecessziós kialakítást a Kossuth utcai front mutatja be a legjobban, amely mögött az alaprajz is a legelegánsabb helyiségeket szervezi.⁹⁸

46. kép Balogh István bérháza napjainkban II.⁹⁹

⁹⁶ PAPP JÓZSEF 2018: 18-19.

⁹⁷ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Balogh István 22161/223. építési engedély kérelme

⁹⁸ DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR Balogh István bérházára vonatkozó anyaga

⁹⁹ A szerző saját felvétele

A tengelyszimmetrikus, öt egységből építkező homlokzaton Pavlovits korábbi házáinak jellemző elemei jelennek meg. A fogazott osztópárkányok között – a földszint felett – két kiugró, a sokszög három oldalával záródó rizalit látható, a töréspontokban stilizált oszlopfejes pilaszterekkel, köztük résablakokkal. Az első és második emeletet átfogó rizalitok teteje díszes, kovácsoltvas rácsos bálkókat alkotnak a harmadik emeleten. Az emeleti rizalitok közötti falmező ablakait fogazott keretezés egyesíti, parapetükben díszes szecesszív ornamentikával. A harmadik emelet osztópárkányból induló része követi a kiugró rizalitok hangsúlyozását, azok szélességében, továbbá fejezetes pilaszter párok keretezik a balkonra nyíló üvegfallal. A főhomlokzat 45 fokos szögben lecsapott sarokrészsel fordul át az Újházy Ede utcába, a rizalitsávok elemeit átfordítva. Az Újházy Ede utcai front azonban eltér a tervben ábrázolttól, a főhangsúly a kapubejáratra és a felette nyíló erkélyekre tevődik.

47. kép Balogh István bérháza és a Rendőrségi palota napjainkban ¹⁰⁰

¹⁰⁰ A szerző saját felvétele

Forrásjegyzék

DÉRI MÚZEUM

(é. n.) ZOLTAI LAJOS: Kéziratot hagyatéka

DMJV. PH. FŐÉPÍTÉSZI IRODA ÉPÍTÉSZETI ARCHÍVUM – MIKROFILMTÁR

- 1898 ACZÉL GÉZA – HATY KÁLMÁN: *Debrecen Szabad Királyi város térképe*
- 1909 *A Csapó utca 26. számú ingatlanra – ügynevezett Bruckner házra –, vonatkozó tervtári anyagok*
- 1909 *A Piac utca 68. számú ingatlanra – ügynevezett Killer házra –, vonatkozó tervtári anyagok*
- 1910 *A Bajcsy-Zsilinszky Endre utca 35-37. számú ingatlanra – ügynevezett Széll Kálmán féle bérpalotára vonatkozó tervtári anyagok*
- 1910 *Péterfia utca 46., Thaly Kálmán utca 1. számú ingatlanra – ügynevezett Wolff János féle bérpalotára vonatkozó tervtári anyagok*
- 1912 *Piac utca 26-28. számú ingatlanra vonatkozó tervtári anyagok*
- 1946 *Wiener Adolf bérpalotájára vonatkozó anyagok.. Lásd bővebben: SIPOS LÁSZLÓ: Tervdokumentáció*
- 1963 *Az Ungár ház homlokzati részlete*
- 2018 DR. HORVÁTH PÉTER: *A Péterfia utca és Bem tér épületeinek történeti áttekintése – Helyi védettség felterjesztéséhez. Belső ügyrendi irat. 1-47.*
- 2019 GAJDOS CSABA: *Debrecen Megyei Jogú Város Péterfia utca 46., – Thaly Kálmán utca 1. szám alatti épület (Hrsz.: 7646.) homlokzati értékkatasztere. Az épület helyi védelem alá helyezéséhez szükséges építéstörténeti szakértői dokumentáció. Belső ügyrendi irat. 1-21.*

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR HAJDÚ-BIHAR MEGYEI LEVÉLTÁRA

- 1909 A PAVLOVITS ÉS SZILÁGYI ÉPÍTŐMŰVÉSZ ÉS ÉPÍTŐMESTER CÉG: *A Városi Tanácshoz benyújtott módosított építési engedély kérelem a Csapó utca 26. számú ingatlanra vonatkozóan. 1909. VII. 12. Jelzet: MNL. HBML. IV. B. 10405/b – 9525/1909., 9643/1909.*

- 1909 KILLER EDE: *A Piac utca 68. számú ingatlan építési engedély iránti kérelmei*. Jelzet: MNL. HBML. IV. B. 20/1909-3985/1909., 7538/1909., 7580/1909., illetve MNL. HBML. IV. A. 20/1909.
- 1909 VÁROSI TANÁCS: *A Csapó utca 26. számú ingatlanra vonatkozó építési engedély. 1909. XII. 12.* Jelzet: MNL. HBML. IV. B. 1909 – 14707/1909.
- 1910 DR. SZÉLL KÁLMÁN: *A Bajcsy-Zsilinszky Endre utca 35-37. számú ingatlanra vonatkozó építési engedély, illetve szabályozási vonal kitűzéséről szóló kérvények és jegyzőkönyvi bejegyzések*. Jelzet: MNL. HBML. IV. B. 1403/a. 1910-21., 3306., 3310., MNL. HBML. IV. B. 1405/b. 1910. 214. d., illetve MNL. HBML. IV. A. 20. – IV. 35.
- 1910 PAVLOVITS KÁROLY: *Piac utca 26-28. számú ingatlanra vonatkozó dokumentáció*. Jelzet: MNL. HBML. IV. B. 1405/B. (146. II. 44/1910.) R. 680., R. 682., R. 683/1-2., R. 693/1-8., R. 694., R. 695/1-2., R. 686./1-8.
- 1910 WIENER ADOLF: *Piac utca 85. számú ingatlanra vonatkozó építési engedély iránti kérelem, annak változtatásai és jóváhagyása*. Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 20/1910-8510/1910., illetve 6840/1910.
- 1910 WOLFF JÁNOS: *Péterfia utca 46., Thaly Kálmán utca 1. számú ingatlanra vonatkozó építési engedély, illetve szabályozási vonal kitűzéséről szóló kérvények és jegyzőkönyvi bejegyzések*. Jelzet: MNL. HBML. IV. B. 1405/b. – 1910., illetve MNL. HBML. IV. A. 20/1910. 214. d. – 1300.
- 1911 TIHANYI JÓZSEF: *Miklós utca 23. számú ingatlan átalakításához és bővítéséhez köthető kérvények*. Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 20/1911. 13576/1911.
- 1911 UNGÁR JENŐ: *A mai Vásáry István utca 4. számú ingatlanra vonatkozó építési engedély kérelem*. Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 20/1911. – 16792/1911.
- 1911 VÁROSI TANÁCS: *A mai Vásáry István utca 4. számú ingatlan kivitelezésére vonatkozó hozzájárulás*. Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 20/1911. – 19995/1911.
- 1911 VÁROSI TANÁCS: *Miklós utca 23. számú ingatlan megvételére, illetve kisajátítására vonatkozó iratok és intézkedések*. Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 20/1911 – 19991/1911.

- 1912 VÁROSI TANÁCS: *A mai Vásáry István utca 4. számú ingatlan használatbavételi engedélyezése.* Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 20/1912. – 20341/1912.

Irodalomjegyzék

A VÁROS

- 1910 *A Szikszay és a Tábornoki ház sorsa.* A Város – Közigazgatási, Közművelődési és Közgazdasági hetilap. VII. évfolyam. 1910. március 19.

ARCANUM

- 2020 *Gambrinus.* <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/g-A5BD/gambrinus-A772/> Az oldal utolsó megtekintése: 2020: XI. 12.

BALOGH LÁSZLÓ

- 2007 *Debrecen város utcanévkatasztere.* A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 30. In: RADICS KÁLMÁN (Sorozatszerk.): Debrecen. 1-536. Lásd még: <https://www.civisporta.hu/utcaprogram/index.php#> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 28.

GELLÉR FERENC

- 1987 *Debrecen műemléki katasztere.* Kiadja: A Mozgáskorlátozottak PIRE-MON Kisvállalata. 1-338.
- 2019 *A Killer ház.* VKM. Debreceni Városközpont Magazin. Múltunk. In: KANGUR TIBOR (Szerk.): Cívus Ház Zrt. Debrecen. 4-5. Lásd még: <http://www.varoskozpont.hu/wp-content/uploads/magazine/74/index.html#p=4> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 26.

- 2019 *A volt Széll Kálmán ház.* VKM. Debreceni Városközpont Magazin. Múltunk. In: KANGUR TIBOR (Szerk.): Cívis Ház Zrt. Debrecen. 4-5. Lásd még: <http://www.varoskozpont.hu/wp-content/uploads/magazine/83/index.html#p=4> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 26.
- 2019 *Wolff János tábornok háza.* VKM. Debreceni Városközpont Magazin. Múltunk. In: KANGUR TIBOR (Szerk.): Cívis Ház Zrt. Debrecen. 4-5. Lásd még: <http://www.varoskozpont.hu/wp-content/uploads/magazine/84/index.html#p=4> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 26.

GERLE JÁNOS – KOVÁCS ATTILA – MAKOVECZ IMRE

- 1990 *A századforduló magyar építésze.* In: SZALAI ANNA (Szerk.): Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest. Szépirod. 1-287.

JANDEKNÉ BORBÉLY EDIT

- 1980 *Szecessziós építészet Nyíregyházán.* Szabolcs-Szatmári Szemle. Gazdasági, Társadalmi és Kulturális Folyóirat. 3. szám. In: HÁRSFALVI PÉTER (Szerk.): Kiadja a Szabolcs megyei Lapkiadó Vállalat. 56-64.

KEMÉNY LÁSZLÓ (Szerk.):

- 1928 *Killer Ede kárpitos és díszítő bútorgyáros – Piac utca 68. szám.* Debrecen Szabad Királyi Város és Vidéke Ipari és Kereskedelmi Diszalbuma. 54.

KOROKNAY GYULA

- 1971 *Nyíregyháza művészettörténeti emlékei.* Nyíregyházi kiskönyvtár. 6. In: CZAKÓ ISTVÁN – HÁRSFALVI PÉTER – KOPKA JÁNOS – SZABÓ FERENC – SZEMERSZKI MIKLÓS – ÖRDÖGH JÁNOS (Szerk.): Szabolcs megyei Lapkiadó Vállalat. 1-99

KÖZÉRDEK

- 1910 *A bútoripar művészete – Killer Ede kiállítása.* Közérdek. VI. évfolyam 40. szám. 1910. szeptember 10. 3-4.

LAKATOS MIHÁLY – MÉSZÁROS L. EDGÁR – ÓRIÁS ZOLTÁN (Szerk.):

1930 *Az Ötven Éves Vállalkozók Lapja Jubileumi Albuma 1879-1929. Vállalkozók Lapja. Nyomdai Műintézet Rt. nyomása. Budapest. 1-614.*

MARTINOVSKY ZSUZSA – FEKETE ANIKÓ

2020 *Szecessziós családi házak Nyíregyházán.* http://arch.et.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/26/26martin.html Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 26.

MH. 5. BOCSKAI ISTVÁN LÖVÉSZDANDÁR KÖNYVTÁRA

2018 *SUPER USER: Neves katonaviselt debreceniek.* <http://bocskaikonyvtar.hu/hadtortenet/neves-katonaviselt-debreceniek> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 29.

MORAVÁNSZKY ÁKOS

1988 *Építészet az Osztrák-Magyar Monarchiában. 1867-1918.* Corvina Kiadó. Budapest. 1-226.

NYÍRVIDÉK

1902 *Pavlovits Károly mérnök.* Nyírvidék. 1902. III. 25.

PAPP JÓZSEF

2011 *Ingatlanbiznisz a városközpontban? 100 éves üzlet és bérház a Gambrius közben.* VKM. Debreceni Városközpont Magazin. In: KANGUR TIBOR (Szerk.): Cívis Ház Zrt. Debrecen. 4.

2012 *Első Debreceni Takarékpénztár. 100 éves az épület.* VKM. Debreceni Városközpont Magazin. Múltunk. In: KANGUR TIBOR (Szerk.): Cívis Ház Zrt. Debrecen. 8-9. Lásd még: <http://www.varoskozpont.hu/wpcontent/uploads/magazine/8/index.html> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XI. 12.

- 2018 *A Kis Orbán ház és a kalmárcsalád.* VKM. Debreceni Városközpont Magazin. Múltunk. In: KANGUR TIBOR (Szerk.): Cívis Ház Zrt. Debrecen. 18-19. Lásd még: <http://www.varoskozpont.hu/wp-content/uploads/magazine/70/index.html#p=18#p=4> Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XI. 12.
- (é. n.) *Debrecen építésze a századforduló évtizedeiben.* http://szemle.unideb.hu/wordpress/wp-content/uploads/04_Papp_J_korr_T_PJ_T3_Color.pdf Az oldal utolsó megtekintése: 2020. XI. 12.
- PÉTER I. ZOLTÁN
- 2005 *Nagyvárad 900 éves múltja és épített öröksége.* Noran kiadó. Budapest. 1-328.
- SZ. KÜRTI KATALIN
- 1977 *Köztéri szobrok és épületdíszítő alkotások Debrecenben és Hajdú-Biharban.* Debrecen. Hajdú-Bihar Megyei Tanács 1-219.
- SZAMOS
- 1906 *Egy debreceni gyáros sikere.* Szamos. XXXVIII. évfolyam. 1906. október. 79-86.
- SZELESTEI N. LÁSZLÓ
- 2020 *Weszprémy István (1723-1799) és munkássága.* http://mek.oszk.hu/05400/05459/pdf/Weszpremi_elete_Succincta.pdf Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 27.
- SZENDINÉ DR. ORVOS ERZSÉBET
- 2014 *Debrecen első bombázása - 1944. június 2.* http://hbml.archivportal.hu/id-1508-debrecen_elso_bombazasa_1944_junius_2.html Az oldal utolsó megtekintése: 2020. X. 29.

SZÜCS ERNŐ

- 1987 *A debreceni bútóripar története.* Déri Múzeum Évkönyve 1986. A Debreceni Déri Múzeum Kiadványai LXV. In: GAZDA LÁSZLÓ (Szerk.): Debrecen. 335-347.

VRANYECZ TÜNDE

- 2003 *Egy könyvtár újjászületése. Új helyen a Debreceni Városi Könyvtár Benedek Elek Fiókkönyvtára.* Könyvtárról-könyvára. Könyvtári Levelezőlap. XV. évf. 8. szám. 2003. augusztus 19. 19-22.

VERESS DÁNIEL

- 2016 *Debreceni szecessziós épületek homlokzat- és ornamentikaleírása.* Felfedező utak: Szecessziós épületornamentika a vidéki Magyarországon. In: BRUNNER ATTIA (Szerk.): Holnap Kiadó. Budapest. 208-223.
- 2017 *A debreceni szecessziós építészet áttekintése. Kiegészítve Komor és Jakab ismeretlen tervének, illetve Spiegel és Englerth elpusztított épületének bemutatásával.* Szecesszió az Alföldön. Dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről In: BRUNNER ATTIA – MÉSZÁROS MÁRTA – VERESS, DÁNIEL (Szerk.) Kiskun Múzeum. Kiskunfélegyháza 58-71.

ZOLTAI LAJOS

- 1913 *A legrégebb debreceni ház története – Tőrösdyek, Vigkedvűek, Dobozyak háza.* A Debreceni Képes Kalendárium Ismeretterjesztő és Szépirodalmi része. XIII. évfolyam 146-152.

Képjegyzék

A BRUCHNER HÁZ EMELETÉNEK TERVRAJZA

- 1909 DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár
Bruckner házra vonatkozó anyaga

A BRUCHNER HÁZ FÖLDSZINTJÉNEK TERVRAJZA

1909 DMJV. PH. Főépítész Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár
Bruckner házra vonatkozó anyaga

A BRUCHNER HÁZ HOMLOKZATÁNAK RÉSZLETEKÉPEI I-VI.

2020 A szerző saját felvételei

A BRUCHNER HÁZ HOMLOKZATI TERVRAJZA

1909 DMJV. PH. Főépítész Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár
Bruckner házra vonatkozó anyaga

A BRUCHNER HÁZ KAPUÁTHAJTÓJA NAPJAINKBAN

2020 A szerző saját felvétele

A BRUCHNER HÁZ NAPJAINKBAN

2020 A szerző saját felvétele

A BRUCHNER HÁZ UDVARI SZÁRNYA ÉS METSZETE

1909 DMJV. PH. Főépítész Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár
Bruckner házra vonatkozó anyaga

A KILLER HÁZ A XX. SZÁZAD ELEJÉN, EGY DEBRECENI KÉPESLAPON

(é. n.) Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár – Helytörténeti Gyűjtemény és
Fotótár

A KILLER HÁZ FÖLDSZINTJÉNEK TERVRAJZA

1909 DMJV. PH. Főépítész Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár Killer
házra vonatkozó anyaga

A KILLER HÁZ HOMLOKZATÁNAK TERVRAJZA

1909 DMJV. PH. Főépítész Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár Killer
házra vonatkozó anyaga

A KILLER HÁZ NAPJAINKBAN

2020 A szerző saját felvétele

A KILLER HÁZ KAPUALJÁBAN LÁTHATÓ TÓTH ANDRÁS ÁLTAL KÉSZÍTETT RELIEF NAPJAINKBAN

2020 A szerző saját felvétele

A PIAC UTCA 26-28. SZÁMÚ VÁROSI BÉRPALOTA

2001 HAPÁK JÓZSEF felvétele. GELLÉR FERENC gyűjteményéből

A PIAC UTCA 26-28. SZÁMÚ VÁROSI BÉRPALOTA BELSŐ UDVARI HOMLOKZATA

1912 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL.
HBML. XV. 12. 00035. 2.

A PIAC UTCA 26-28. SZÁMÚ VÁROSI BÉRPALOTA ÉS A DEBRECENI ELSŐ TAKARÉKPÉNZTÁR
ÉPÜLETE

2001 HAPÁK JÓZSEF felvétele. GELLÉR FERENC gyűjteményéből

A PIAC UTCA 26-28. SZÁMÚ VÁROSI BÉRPALOTA FŐHOMLOKZATA

1912 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL.
HBML. XV. 12. 00035. 1.

A PIAC UTCA 26-28. SZÁMÚ VÁROSI BÉRPALOTA NAPJAINKBAN

2001 HAPÁK JÓZSEF felvétele. GELLÉR FERENC gyűjteményéből

A PIAC UTCA 26-28. SZÁMÚ VÁROSI BÉRPALOTA II. EMELETI ALAPRAJZA

1911 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL.
HBML. 653. 5.

A SZÉLL KÁLMÁN FÉLE BÉRHÁZ KAPUZATA NAPJAINKBAN

2020 A szerző saját felvétele

A SZÉLL KÁLMÁN FÉLE BÉRHÁZ KARIATÍDA DÍSZÍTÉSSEL ELLÁTOTT KAPUZATA

2020 A szerző saját felvétele

A SZÉLL KÁLMÁN FÉLE BÉRHÁZ NAPJAINKBAN

2020 A szerző saját felvétele

A SZÉLL KÁLMÁN FÉLE BÉRPALOTA FÖLDSZINTJÉNEK TERVRAJZA

1910 DMJV. PH. Főépítész Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár Széll Kálmán féle bérpalotára vonatkozó anyaga

A SZÉLL KÁLMÁN FÉLE BÉRPALOTA MÍVESEN KIDOLGOZOTT LOGGIÁI

2020 A szerző saját felvétele

A TIHANYI HÁZ HOMLOKZATI TERVE

1911 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 20/1911 – R. 720/1.

A TIHANYI HÁZ TERVEZETT FÖLDSZINTI, EMELETI ÉS METSZETI RAJZA

1911 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. IV. A. 20/1911 – R. 720/3.

A WIENER HÁZ A XX. SZÁZAD ELEJÉN

(é. n.) NAGY ATTILA magánarchívuma

A WIENER HÁZ ÁTALAKÍTÁSÁRA VONATKOZÓ ALAPRAJZA

1946 DMJV. PH. Főépítész Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár Wiener házra vonatkozó anyaga SIPOS LÁSZLÓ tervrajza

A WOLFF JÁNOS FÉLE BÉRHÁZ FÖLDSZINTI ALAPRAJZA

1979 DMJV. PH. Főépítész Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár Wolff János féle bérpalotára vonatkozó anyaga

A WOLFF FÉLE BÉRPALOTÁTÓL BALRA STÉGMÜLLER ÁRPÁD HÁZA, JOBBRA PEDIG WANGENHEIM BÁRÓ ÉPÜLETE LÁTHATÓ

2020 A szerző saját felvétele

A WOLFF HÁZ HÁBORÚS SÉRÜLÉSEI

(é. n.) Déri Múzeum fotótára. Jelzet: DM. F. 009967.

A WOLFF HÁZ PÉTERFIA UTCA FELŐLI FŐHOMLOKZATA

2020 A szerző saját felvétele

AZ ÁTALAKÍTOTT WIENER HÁZ EMELETI ALAPRAJZA

1971 DMJV. PH. Főépítészeti Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár
Wiener házra vonatkozó anyaga

AZ Ó-DOBOZY HÁZ A BONTÁSA ELŐTT 1911-BEN

1911 ZOLTAI LAJOS felvétele. DÉRI MÚZEUM FOTÓTÁRA. Jelzet: DM. EF.
1212. N.

AZ UNGÁR HÁZ

1963 DMJV. PH. Főépítészeti Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár Ungár
Jenő féle bérpalotára vonatkozó anyaga

AZ UNGÁR HÁZ EMELETI TERVRAJZA

1911 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL.
HBML. IV. A. R. 683/1.

AZ UNGÁR HÁZ METSZETI RAJZA

1911 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára. Jelzet: MNL.
HBML. IV. A. R. 683/2.

AZ UNGÁR HÁZ NAPJAINKBAN

2020 A szerző saját felvétele

AZ UNGÁR HÁZ RIZALITJA ÉS LOGGIÁI

2020 A szerző saját felvétele

BALOGH ISTVÁN BÉRHÁZA ÉS A RENDŐRSÉGI PALOTA NAPJAINKBAN

2020 A szerző saját felvétele

BALOGH ISTVÁN BÉRHÁZA NAPJAINKBAN I.

2020 A szerző saját felvétele

BALOGH ISTVÁN BÉRHÁZA NAPJAINKBAN II.

2020 A szerző saját felvétele

SZÉLL KÁLMÁN BÉRPALOTÁJA AZ 1970-1980-AS ÉVEKBEN

(é. n.) VADÁSZ GYÖRGY felvétele

WOLFF JÁNOS BÉRPALOTÁJA A XX. SZÁZAD ELEJÉN

(é. n.) Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár – Helytörténeti Gyűjtemény és
Fotótár

<http://www.civisporta.hu>

civisporta@gmail.com

